

พระไตรปิฎก
มหาเวศการนัย ๕๐๐๐ กัณฑ์

พระสุตตันตปิฎก
อ. สัจจ-อวัช-นวก
เล่ม ๑

พระไตรปิฎก มหาวัดถาวรน้อย ๕๐๐๐ กัณฑ์

เท่าพระพุทธศาสนาอายุกาล ๕๐๐๐ ปี ใหญ่ที่สุดในโลก

พระสูตรอันตปิฎก

พร้อมทั้งบาลี อรรถกถา ฎีกา และฉันทัตถาธิบาย
เล่มที่ ๑ (นับอันดับรวม ๓ ปิฎก เป็นเล่มที่ ๔๒ ใน ๑๐๐ เล่ม)

คัมภีร์ที่ ๔ อังคุตตรนิกาย สัตตก-อวัชฎกนิบาต

(เล่มที่ ๑ ถึง ๑๐ เป็นพระวินัยปิฎก เล่มที่ ๑๑ ถึง ๘๖ เป็นพระสุตตันตปิฎก
เล่มที่ ๘๗ ถึง ๑๐๐ เป็นพระอภิธรรมปิฎก รวม ๓ ปิฎก มี ๕๐ คัมภีร์)

(รวม ๕๐๐๐ กัณฑ์จบ แบ่งเป็น ๑๐๐ เล่ม จบบริบูรณ์)

โดย ปู่ แสงฉาย อนงคาราม

สำนักงาน ลูก ส.ธรรมภักดี สงวนลิขสิทธิ

สารบาญ คัมภีร์อังคุตตรนิกาย สัตตก-อัฐกนิบาต เล่ม ๑
(คัมภีร์อังคุตตรนิกาย สัตตก-อัฐกนิบาตนี้ มี ๒ เล่มจบ)

อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต

กัณห์ที่ ๑	ว่าด้วยกำลัง ๑ ประการ	๑
กัณห์ที่ ๒	ว่าด้วยอริยทรัพย์ ๑	๖
	สังโยชน์ ๑	๑๑
	สังโยชน์อีก ๑	๑๒
กัณห์ที่ ๓	ว่าด้วยอนุสัย ๑ เป็นต้น	๑๔
	บุคคล ๑ จำพวก	๑๖
	บุคคลอีก ๑ จำพวก	๑๘
กัณห์ที่ ๔	ว่าด้วยบุคคลควรแก่การค้ำับ ๑ จำพวก	๒๐
	บุคคลอีก ๑ จำพวก	๒๒
	บุคคลอีก ๑ จำพวก	๒๒
	นิตสวัตถ ๑	๒๒
กัณห์ที่ ๕	ว่าด้วยอุปหานิยธรรมของพวกภิกษุ	๒๖
กัณห์ที่ ๖	ว่าด้วยวัสสการพราหมณ์ไปเฝ้าพระพุทธองค์	๓๒
กัณห์ที่ ๗	ว่าด้วยภิกขุอุปหานิยธรรม ๑	๓๘
กัณห์ที่ ๘	ว่าด้วยอุปหานิยธรรมของภิกษุ ๑	๔๓
กัณห์ที่ ๙	ว่าด้วยวิบัติของอุบาสกเป็นต้น	๔๕
	บุคคลที่ควรคบเป็นมิตรเป็นต้น	๕๖
กัณห์ที่ ๑๐	ว่าด้วยวิญญานัญญัติเป็นต้น	๖๒
กัณห์ที่ ๑๑	บริขารแห่งสมาธิ ๑	๖๕
กัณห์ที่ ๑๒	ว่าด้วยไฟ ๑ สัญญา ๑	๖๘
กัณห์ที่ ๑๓	ว่าด้วยเมถุนสังโยชน์ ๑	๗๔
กัณห์ที่ ๑๔	ว่าด้วยสังโยค วิสังโยค	๘๐
กัณห์ที่ ๑๕	ว่าด้วยทาน ๑ ประการ	๘๔
กัณห์ที่ ๑๖	ว่าด้วยความมหัสจรรย์ของนางเวฬุกันณีกิ	๘๑
กัณห์ที่ ๑๗	ว่าด้วยปฐกติ ๑	๘๓

กัณฐกัณฐ	๑๘	ว่าด้วยบุคคล ๗ จำพวก	๑๐๓
กัณฐกัณฐ	๑๙	ว่าด้วยผลทานปัจจุบัน	๑๐๘
กัณฐกัณฐ	๒๐	ว่าด้วยอภายแก่งว่ง	๑๑๕
กัณฐกัณฐ	๒๑	ว่าด้วยอานิสงส์เมตตา	๑๒๐
กัณฐกัณฐ	๒๒	ว่าด้วยภรรยา ๗ จำพวก	๑๒๖
กัณฐกัณฐ	๒๓	ว่าด้วยสังกัศตรุพอใจ ๗ ประการ	๑๓๒
กัณฐกัณฐ	๒๔	ว่าด้วยกัลป์พิณาศ	๑๓๘
กัณฐกัณฐ	๒๕	ว่าด้วยธรรม ๗ ชั้น	๑๔๔
กัณฐกัณฐ	๒๖	ว่าด้วยสัปปริสธรรม ๗ ประการ	๑๕๐
กัณฐกัณฐ	๒๗	ว่าด้วยอานุภาพแห่งคัมภีร์นิคคกะ	๑๕๖
กัณฐกัณฐ	๒๘	ว่าด้วยโทษแห่งภิกษุสี่	๑๖๑
กัณฐกัณฐ	๒๙	ว่าด้วยการเปรียบชีวิตด้วยของ ๗ อย่าง	๑๖๘
กัณฐกัณฐ	๓๐	ว่าด้วยองค์แห่งพระวินัย	๑๗๓

อังกุตรนิกาย อัญญกนิบาต

กัณฐกัณฐ	๑	ว่าด้วยอานิสงส์เมตตาเป็นต้น	๑๗๕
กัณฐกัณฐ	๒	ว่าด้วยธรรมอันเป็นเหตุให้เกลียดชังและรักใคร่	๑๘๕
กัณฐกัณฐ	๓	ว่าด้วยโลกธรรม ๘	๑๙๑
กัณฐกัณฐ	๔	ว่าด้วยธรรมที่ครอบงำพระเทวทัต	๑๙๖
กัณฐกัณฐ	๕	ว่าด้วยภิกษุที่ควรกำจัด	๒๐๒
กัณฐกัณฐ	๖	ว่าด้วยพุทธปฏิภาณ	๒๐๗
กัณฐกัณฐ	๗	ว่าด้วยพุทธปฏิภาณ	๒๑๒
กัณฐกัณฐ	๘	ว่าด้วยพุทธปฏิภาณ	๒๑๘
กัณฐกัณฐ	๙	ว่าด้วยองค์ของม้าอาชาไนย	๒๒๓
กัณฐกัณฐ	๑๐	ว่าด้วยม้า ๘ จำพวก มุข ๘ จำพวก	๒๓๐
กัณฐกัณฐ	๑๑	ว่าด้วยมลทิน ๘	๒๓๗
กัณฐกัณฐ	๑๒	ว่าด้วยเครื่องผูก ๘ ประการ	๒๔๓
กัณฐกัณฐ	๑๓	ว่าด้วยความอัสจรรย์ ๘ ประการ	๒๔๘
กัณฐกัณฐ	๑๔	ว่าด้วยความอัสจรรย์ ๘	๒๕๕
กัณฐกัณฐ	๑๕	ว่าด้วยความอัสจรรย์ ๘ ของอุคคกฤตพดีในหัตถิกาม	๒๖๒

พระสูตรนิตยปิฎกมหาวิถการนัย

พระสูตรนิตยปิฎก มี ๕ คัมภีร์ ๓๘๐๐ กัณฑ์ จบ
เฉพาะ คัมภีร์ที่ ๔ อังคุตตรนิกาย สัตตก-อัฐกนิบาต
นวินบาต มี ๕๐ กัณฑ์ (แบ่งเป็น ๒ เล่ม จบ)

กัณฑ์ที่ ๑

คัมภีร์อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต

ว่าด้วยกำลัง ๑ ประการ

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมมาสมพุทฺธสฺส ฯ

เอวมเม สุตํ ฯ เอกํ สมยํ ภควา สาวัตถิยํ วิหริติ เขตวเน
อนาถปณฺฑิตกสฺส อารามเต.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต
กัณฑ์ที่ ๑ ว่าด้วยกำลัง ๑ ประการ สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่
พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตลอดกาลนาน หาประ-
มานมิได้

บาลี

คำเนินความตามวาระพระบาลี อันมีในพระสูตรที่ ๑ ในวรรคที่ ๑
ปฐมปณฺณาสกํ คัมภีร์อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต ซึ่งว่าด้วยธรรมหมวด
ละ ๑ นั้นว่า ข้าพเจ้าผู้ขอว่าอานนฺท์ได้สดับมาแล้วอย่างนี้ กล่าวคือ ครั้งหนึ่ง
สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ที่พระเชตวนาราม กรุงสาวัตถี ฯ ใน
ครั้งนั้น พระองค์ได้ทรงแสดงให้ภิกษุทั้งหลายฟังว่า ภิกษุผู้ประกอบ
ด้วยธรรม ๑ ประการ ข่อมไม่เป็นทรัก ไม่เป็นทพอใจ ไม่เป็นทเคารพ

๒ พระสุตตันตปิฎก คัมภีร์ที่ ๔ อังคุตตรนิกาย สัตถกนิบาต เล่ม ๑

ไม่เป็นที่ยกย่องของเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ฯ ธรรม ๗ ประการนี้
คือ ความอยากได้ลาภ • ความอยากได้สักการะ • ความอยากได้ชื่อเสียง •
ความไม่มีหิริ • ความไม่มีโอตตปปะ • ความปรารถนาลามก • ความเห็น
ผิด • ส่วนภิกษุผู้ไม่อยากได้ลาภ ไม่อยากได้สักการะ ไม่อยากได้
ชื่อเสียง เป็นผู้มีหิริ มีโอตตปปะ มีความมกน้อย มีความเห็นชอบ
ย่อมเป็นที่รักใคร่พอใจ ที่เคารพยกย่องของเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ดังนี้

ในพระสูตรที่ ๒ ว่า ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๗ ประการ ย่อมไม่
เป็นที่รักใคร่พอใจ ที่เคารพยกย่องของเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ฯ ธรรม ๗
ประการนี้ คือ ประการใดบ้าง คือ ความอยากได้ลาภ • ความอยากได้
สักการะ • ความอยากได้ชื่อเสียง • ความไม่มีหิริ • ความไม่มีโอตตปปะ •
ความริษยา • ความตระหนี่ • ส่วนภิกษุผู้ไม่อยากได้ลาภ ไม่อยากได้สักการะ
ไม่อยากได้ชื่อเสียง เป็นผู้มีหิริ มีโอตตปปะ ไม่มี ความริษยา ไม่มี ความ
ตระหนี่ ย่อมเป็นที่รักใคร่พอใจ ที่เคารพยกย่องของเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย
ดังนี้

ในพระสูตรที่ ๓ ว่า กำลังมีอยู่ ๗ ประการ คือ กำลังศรัทธา •
กำลังวิริยะ • กำลังหิริ • กำลังโอตตปปะ • กำลังสติ • กำลังสมาธิ •
กำลังปัญญา • ในพระสูตรนี้ มีเนื้อความในคาถาว่า ภิกษุผู้มีกำลังทั้ง ๗ นี้น
ย่อมอยู่สบาย ย่อมค้นคว้าธรรมด้วยอุบาย ย่อมเห็นแจ้งอรรถด้วยปัญญา
ย่อมสำเร็จนิพพาน ดังนี้

ในพระสูตรที่ ๔ ว่า กำลังมีอยู่ ๗ ประการ คือ กำลังศรัทธา •
กำลังวิริยะ • กำลังหิริ • กำลังโอตตปปะ • กำลังสติ • กำลังสมาธิ •
กำลังปัญญา • ฯ กำลังศรัทธานั้น ได้แก่ความไม่เชื่อถือ ซึ่งความตรัสรู้ของ
พระตถาคตเจ้าว่า อธิปิโส ภควา อรหัง สมมาสมพุทฺธो วิชชาจรสมปฺปนโน
สุคโต โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ สตฺถา เทวมนุสฺसानิ พุทฺธो
ภควา ดังนี้ ฯ กำลังวิริยะนั้น ได้แก่การมีความเพียร เพื่อละอกุศลธรรม
เพื่อทำให้เกิดกุศลธรรม มีความแข็งแรง มีความบากบั่นมั่นคง ไม่ทอดธุระ
ในกุศลธรรมทั้งหลาย ฯ กำลังหิรินั้น ได้แก่ความละอายต่อกายทุจริต

วจีทุจริต มโนทุจริต ละอายในการทำสิ่งที่เป็นบาปอกุศล ฯ กำลัง
โศตตปป์ะนั้น ได้แก่ความกลัวต่อกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต ความ
กลัวต่อการทำสิ่งที่เป็นบาปอกุศล ฯ กำลังสตินั้น ได้แก่ความมีสติแก่กล้า
สิ่งที่ได้ทำนานแล้ว คำที่ได้พูดนานแล้ว ก็ระลึกได้ ฯ กำลังสมาธินั้น
ได้แก่การสำเรีจฉาน ๔ ฯ กำลังปัญญานั้น ได้แก่การมีปัญญาอันรู้จัก
ความเกิด ความดับอันบริสุทธิ์ อันทำลายกิเลส อันทำให้ถึงซึ่งความ
สันทุกข์โดยชอบ ฯ ในพระสูตรนี้ มีเนื้อความในคาถาว่า ภิกษุผู้มี
กำลัง ๗ ประการนี้ ย่อมอยู่เป็นสุข ย่อมค้นคว้าธรรมด้วยอุบาย ย่อม
เห็นแจ้งอรรถด้วยปัญญา ย่อมสำเร็จนิพพาน ดังนี้

อรรถกถา

ในอรรถกถาแห่งพระสูตรนี้ว่า ค้นคว้าธรรมด้วยอุบายนั้น ได้แก่
ค้นคว้าสังขธรรมทั้ง ๔ ด้วยอุบาย คือ ด้วยถกทาง คำว่า เห็นแจ้งอรรถ
ด้วยปัญญานั้น คือ เห็นแจ้งสังขธรรมทั้ง ๔ ด้วยมรรคปัญญา พร้อมด้วย
วิปัสสนา คำว่า สำเรีจนิพพานนั้น ได้แก่ความพ้นจากวิัตถุและอารมณ์
แห่งจิตดวงก่อน มีความไปไม่ปรากฏของผู้สันอาสวะแล้ว ซึ่งประกอบ
ด้วยกำลัง ๗ ประการนี้ เปรียบเหมือนความดับแห่งเปลวไฟ ฉะนั้น ดังนี้

ธัมมัตถาธิบาย

ในอรรถาธิบายว่า กำลังศรัทธานั้น ได้แก่กำลังความเชื่อถือต่อ
พระพุทธเจ้า อรหัต พระพุทธเจ้าเป็นพระอรหันต์ คือ เป็นผู้ไม่มีกิเลส
สมุมาสมพุทโธ เป็นผู้รู้คุณพิเศษด้วยตนเอง วิชาจรณสมปโน
เป็นผู้เต็มเปี่ยมด้วยความรู้ความประพฤติ สุกโต เป็นผู้มีความดี โลกวิทู
เป็นผู้รู้แจ้งโลก อนุตฺตโร ปรีสทมมสารถิ เป็นผู้ฝึกหัดบุคคลที่ควรฝึกหัด
ได้อย่างเปี่ยม สดฺธา เทวมนุสฺसानํ เป็นผู้สั่งสอนเทพตามนุษย์ทั้งหลาย
พุทโธ เป็นผู้ทำเทพตามนุษย์ทั้งหลายให้รู้ของจริง ภควา เป็นผู้แจกความรู้
ให้แก่เทพตามนุษย์ทั้งหลาย ดังนี้ ความเชื่อถืออย่างนี้แหละ เป็นรากเหง้า

๔ พระสุตตันตปิฎก คัมภีร์ที่ ๔ อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต เล่ม ๑

แห่งการกระทำตามคำสั่งสอนทั้งสี่ของพระพุทธเจ้า ถ้าไม่มีความเชื่อ
อย่างนั้นก่อนแล้ว ก็ไม่มีการทำตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า จนให้
สำเร็จมรรค ผล นิพพาน ขอนมพระปัญจวัคคีย์เป็นอาพาธณ์ คือ เมื่อ
พระพุทธเจ้าเสด็จไปโปรดพวกปัญจวัคคีย์ ในเวลาตรัสรู้แล้วใหม่ ๆ นั้น
พวกปัญจวัคคีย์ไม่เชื่อกันว่า พระพุทธเจ้าจะเป็นผู้วิเศษจริง เวลา
พระพุทธเจ้าตรัสบอกว่า เราได้สำเร็จสิ่งที่ไม่ตายแล้ว เธอทั้งหลาย
จงตั้งใจฟัง พวกปัญจวัคคีย์ก็คัดค้านกันว่า เมื่อพระองค์ท่านยังบำเพ็ญ
ทกกรกิริยาอยู่ ก็ยังไม่สำเร็จคุณวิเศษได้ เมื่อพระองค์ท่านเลิกทกกรกิริยา
เสียแล้ว จะได้สำเร็จคุณวิเศษอย่างไร พระพุทธองค์ก็ยังทรงยืนยันคำว่ายว่า
เราได้สำเร็จสิ่งที่ไม่ตายแล้ว เธอทั้งหลายจงตั้งใจฟัง ดังนี้ อีกเป็นครั้ง
ที่ ๒ ที่ ๓ พวกปัญจวัคคีย์ก็คัดค้านอย่างนั้นอีก พระพุทธองค์จึงทรงย้อน
ถามว่า คำพูดอย่างนี้ เราได้เคยพูดมาแล้วหรือไม่ เมื่อพวกปัญจวัคคีย์
ระลึกได้ว่า ยังไม่เคยพูดเลย จึงน้อมใจเชื่อ แล้วพระพุทธองค์จึงได้
ทรงแสดงพระธรรมจักรให้ฟัง พวกปัญจวัคคีย์ก็ตั้งใจฟัง ก็ได้สำเร็จมรรคผล
ตามสมควรแก่บารมีของตน

เมื่อพระพุทธองค์เสด็จไปโปรดพวกคณาจารย์ใหญ่ทั้ง ๓ ที่เรียกว่า
พวกขฤาสถา ๓ พันอง ซึ่งมีบริวารตั้งพัน ในเวลาออกพรรษาแรกนั้น
พระองค์ก็ได้ทรงแสดงปาฏิหาริย์เป็นอันมาก จนพวกนั้นเกิดความเชื่อ
ถือว่า พระองค์เป็นพระอรหันต์จริง จึงได้ตั้งใจฟังคำสั่งสอนของพระ
พุทธองค์ แล้วจึงได้สำเร็จมรรค ผล นิพพาน เวลาพระองค์โปรดพวก
ขฤาสถาทั้งพันคนให้สำเร็จมรรค ผล นิพพาน ให้บวชเป็นภิกษุได้แล้ว
ก็พาเสด็จไปที่กรุงราชคฤห์ พระเจ้าพิมพิสาร ซึ่งเป็นเจ้ากรุงราชคฤห์
พร้อมด้วยพราหมณ์และคฤหบดี ถึง ๑ แสน ๒ หมื่น ได้ออกไปเฝ้า
ที่พระราชอุทยานสวนตาลหนุ่ม พวกพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลายก็ยัง
ไม่เชื่อกันว่า พระพุทธเจ้าจะเป็นผู้ประเสริฐกว่าพวกขฤาสถา หรือ
พวกขฤาสถาจะเป็นผู้ประเสริฐกว่าพระพุทธเจ้า อย่างไร ในขณะนั้น
พระพุทธเจ้าก็ทรงรู้จักวารจิตของพวกนั้น จึงตรัสถามเป็นอุบายให้ภิกษุ

๔๗ เป็นหัวหน้าขลุ่ย ๔ คือ พระอรุณเวลกัสสป ประกาศตนว่าเป็นศิษย์สาวกของพระองค์ จนคนทั้งหลายลงความเห็นเชื่อกันว่า พระองค์เป็นผู้ประเสริฐกว่าพวกขลุ่ยเหล่านั้นแล้ว พระองค์จึงได้ทรงแสดงธรรมโปรด เพราะฉะนั้นจึงว่า กำลังศรัทธา เป็นรากเหง้าแห่งการทำตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งสาม

อีกอย่างหนึ่งว่า ที่พระพุทธองค์ทรงยกกำลังศรัทธา ขึ้นเป็นข้อแรกนั้น ก็เพราะกำลังศรัทธา เป็นรากเหง้าแห่งกำลังทั้งปวง เมื่อมีกำลังศรัทธาแน่นแล้ว จึงจะมีกำลังข้อต่อไป ๆ คำว่า กำลังศรัทธา นั้น ให้ผู้ฟังทั้งหลาย จำไว้ให้แน่นว่า ได้แก่กำลังความเชื่อก่อต่อความดีของพระพุทธเจ้าทั้งสาม ๆ คำว่า กำลังวิริยะนั้น ให้จำไว้ว่า ได้แก่กำลังความเพียรในทางที่ชอบ คือ เพียรละบาปอกุศล เพียรทำให้เกิดบุญกุศลเท่านั้น ไม่ใช่ความเพียรอย่างอื่น ๆ คำว่า กำลังหิรินั้น ได้แก่กำลังความละอาย ต่อการกระทำชั่วด้วยกาย วาจา ใจ เวลาจะกระทำชั่วด้วยกาย วาจา ใจ แล้วนึกละอายว่า ไม่สมควรแก่เรา ๆ กำลังโอตตัปปะนั้น ได้แก่กำลังความกลัว สิ่งที่เป็นบาปอกุศล หจริต ไม่กล้าทำบาปอกุศลหจริต ๆ กำลังสตินั้น ได้แก่กำลังความระลึกได้ ซึ่งสิ่งที่ได้ทำ คำที่ได้พูดไว้นานแล้ว ๆ กำลังสมาธินั้น ได้แก่กำลังฌานทั้ง ๔ ๆ กำลังปัญญา นั้น ได้แก่กำลังวิปัสสนาปัญญา คือ ปัญญาอันเห็นแจ้ง ซึ่งความเกิดความดับแห่งสังขารทั้งปวง เป็นปัญญาอริยะ คือ ปัญญาบริสุทธิ์ เป็นปัญญาทำลายกิเลส เป็นปัญญาทำให้สิ้นทุกข์โดยชอบ ไม่ใช่ปัญญาอย่างอื่น เพราะปัญญามีหลายอย่าง ที่เรียกว่าเป็นกำลังในที่นี้ หมายถึงปัญญาที่ทำให้สิ้นกิเลส ปัญญาอันใดจะทำให้สิ้นกิเลส ปัญญาอันนั้นแหละ เรียกว่าปัญญาในที่นี้ ๆ ผู้ที่จะทำให้สำเร็จนิพพาน ต้องมีกำลัง ๗ ประการนี้บริบูรณ์ จึงจะสำเร็จนิพพานได้ ถ้าขาดแต่ข้อใดข้อหนึ่ง ก็สำเร็จนิพพานไม่ได้ เพราะนิพพานเป็นของประเสริฐสูงสุด เพราะว่าเป็นของไม่มีทุกข์ภัยอันใด มีแต่ความสุขอย่างเดียว สิ่งที่มีความสุขอย่างเดียว บ่อมนั้นของประเสริฐสูงสุด

การที่จะได้ของประเสริฐสูงสุด ต้องเป็นของได้ยากอย่างยิ่ง เพียงแต่ทรัพย์
ซึ่งให้เกิดความสุขชั่วคราวเท่านั้น ก็ยังเป็นของได้ยากอยู่แล้ว ผู้ที่จะได้
ทรัพย์ ต้องประกอบด้วยกำลัง ๒ คือ กำลังความหมั่น ๑ กำลังความทำ
ให้เหมาะแก่ทางที่จะได้ทรัพย์ ๑ เมื่อรู้จักทางที่จะได้ทรัพย์แล้ว ต้องหมั่น
ทำในทางนั้น จึงจะได้ทรัพย์ เพียงแต่ทรัพย์เท่านั้น ก็ได้กับยากอยู่แล้ว
ส่วนนิพพานซึ่งสูงกว่าทรัพย์จนไม่มีที่เปรียบ ก็ย่อมได้ยากยิ่งเป็นธรรมดา

เพราะฉะนั้น ผู้ต้องการนิพพาน จึงควรสะสมกำลัง ๗ ประการ คือ
กำลังศรัทธา กำลังวิริยะ กำลังหิริ กำลังโอตตปปะ กำลังสติ กำลัง
สมาธิ กำลังปัญญา ดังที่ว่าแล้วนั้น ไว้ให้บริบูรณ์ในใจของตนก็จักได้
สำเร็จนิพพานดังประสงค์ ถึงแม้ไม่ได้ในชาตินี้ ก็จักได้ในชาติหน้า ไม่ได้ใน
ชาติหน้า ก็จักได้ในชาติโน้น อย่างไรก็ตามก็จักต้องได้เป็นแน่นอน เพราะ
ฉะนั้น ควรที่ผู้ต้องการนิพพานทั้งหลาย จะอนุสรณ์ค้ำใจนึกถึงกำลัง ๗
ประการนี้เสมอว่า ข้อใดมีอยู่ในใจของเราหรือไม่ เมื่อเห็นว่าไม่มี
ก็ต้องทำให้มีขึ้น เมื่อเห็นว่ามียอยู่แล้ว ก็รักษาให้คงไว้แล้วพยายามทำ
ให้มากยิ่งขึ้น ก็จักได้สำเร็จนิพพานดังปรารถนา พระพุทธองค์ได้ทรงแสดง
ให้ภิกษุทั้งหลายฟังไว้ว่า ทรัพย์มีอยู่ ๗ ประการ คือ ทรัพย์อันได้แก่
ศรัทธา ๑ ทรัพย์อันได้แก่ศีล ๑ ทรัพย์อันได้แก่หิริ ๑ ทรัพย์อันได้แก่
โอตตปปะ ๑ ทรัพย์อันได้แก่การสดับฟัง ๑ ทรัพย์อันได้แก่การสละ ๑
ทรัพย์อันได้แก่ปัญญา ๑ ครั้นตรัสดังนี้แล้ว ก็ได้ตรัสเป็นพระคาถาไว้ ซึ่ง
มีเนื้อความว่า สตรีใด หรือบุรุษใด มีทรัพย์ทั้ง ๗ น้อย ผู้มีความรู้ทั้งหลาย
กล่าวว่าสตรีนั้น บุรุษนั้น ไม่ขัดสน ไม่มีขเวตเป็นหมัน เพราะฉะนั้น ผู้มี
ความคิด ผู้ระลึกถึงคำสอนของพระพุทธเจ้าควรประกอบเนื่อง ๆ ซึ่งศรัทธา
ศีล ความเลื่อมใส การเห็นธรรม ดังนี้

ในพระสูตรที่ ๖ ว่า พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงไว้ว่า มีทรัพย์
อยู่ ๗ ประการ คือ ศรัทธา ศีล หิริ โอตตปปะ สุตตะ จาคะ ปัญญา
แล้วทรงอธิบายทรัพย์ทั้ง ๗ นั้นไว้ว่า ข้อไหนได้แก่สิ่งใด คือ ทรงอธิบาย

ไว้ว่า ทรัพย์คือศรัทธา^๕นั้น ได้แก่ความเชื่อถือซึ่งความดี^๔ของพระ
ตถาคตเจ้า อติป^๕ โส ภควา^๕ อรห^๕ สมมาสมพุทโ^๕ วิชาจรณสมปนโน^๕
สุคโต^๕ โลกวิทู^๕ อนุตตโร^๕ ปุริสทมมสารถิ^๕ สตุถา^๕ เทวมนุสฺसानิ^๕ พุทโ^๕
ภควา^๕ ดังนี้ ๑ ทรัพย์คือศีล^๕นั้น ทรงอธิบายไว้ว่า ได้แก่การงดเว้นจาก
ปาณาติบาต อทินนาทาน กาเมสุมิฉฉาจาร มุสาวาท สุราเมรัย ๑ ทรัพย์
คือ หิริ^๕นั้น ทรงอธิบายไว้ว่า ได้แก่ความละอายต่อกายทุจริต^๕ วจีทุจริต^๕
มโนทุจริต^๕ ความละอายต่อการกระทำสิ่งที่เป็นบาปอกุศลทั้งหลาย ๑
ทรัพย์ คือ โอตตัปปะ^๕นั้น ทรงอธิบายไว้ว่า ได้แก่ความสะดุ้งกลัวต่อกาย-
ทุจริต^๕ วจีทุจริต^๕ มโนทุจริต^๕ ความสะดุ้งกลัวต่อการทำที่เป็นบาปอกุศล
ทั้งหลาย ๑ ทรัพย์ คือ สุตตะ^๕นั้น ทรงอธิบายไว้ว่า ได้แก่การฟัง การจำ
การท่องบ่น การเพ่ง การตั้งใจความ ซึ่งธรรมที่ดีในเบื้องต้น ท่ามกลาง
ที่สุด ที่ประกาศพรหมจรรย์ อันบริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง พร้อมทั้งอรรถ
พยัญชนะ ๑ ทรัพย์คือการสละ^๕นั้น ทรงอธิบายไว้ว่า ได้แก่การจำแนก
แจกทาน ๑ ทรัพย์คือบุญญา^๕นั้น ทรงอธิบายไว้ว่า ได้แก่บุญญาอันให้ถึง
ซึ่งความเกิดดับแห่งสังขารทั้งปวง อันเป็นบุญญาบริสุทธิ์ เป็นบุญญา
ทำลายกิเลส เป็นบุญญาทำให้สิ้นทุกข์โดยชอบ ครั้นทรงแสดงอย่างนี้
แล้ว ก็ได้ทรงแสดงเป็นพระคาถา เหมือนกับในพระสูตรที่แล้วมา ดังนี้
สิ้นเนื้อความในเทศนาภคณทันเพียงเท่านั้น. เอว^๕ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ๑

กัณฑ์ที่ ๒

คัมภีร์อังกุตตรนิกาย สัตตกนิบาต

ว่าด้วยอริยทรัพย์ ๗

อก โข อุกุโค ราชมหามตฺโต เยน ภควา เตนฺอุปสงฺกมิ
อุปสงฺกมิตฺวาติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์อังกุตตรนิกาย สัตตกนิบาต
กัณฑ์ที่ ๒ ว่าด้วยอริยทรัพย์ ๗ สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่

พระพุทธานุภาพ และพุทธศาสนิกชนทั้งหลายตลอดกาลนาน หาประมาณมิได้

บาลี

คำเนนความตามวาระพระบาลี อันมีในพระสูตรที่ ๗ วรรคที่ ๑ ปฐมบัณณาสก คัมภีร์อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาตนั้นว่า อคตมหาอำมาตย์ ไปกราบทูลองค์พระศาสดาว่า น้าอัสจรรยในการทมิฬการเศรมฐิ ซึ่งเป็นหลานของโรหณเศรมฐิ เป็นผู้มีกำลัง มีทรัพย์มาก มีเครื่องใช้สอยมาก มีทองคำโกฏี ไม่ต้องพูดถึงรูปะ คือ เงิน พระเจ้าข้า ฯ องค์พระศาสดาจึงตรัสว่า อคตะ ทรัพย์อย่างนั้นย่อมมีอยู่ เราไม่กล่าวว่าไม่มีก็แต่ว่า ทรัพย์อย่างนั้น เป็นของทั่วไปแก่อัคคิภย อทกภย ราชภย โจรภย ทายาทภย ส่วนทรัพย์ ๗ ประการนี้ ไม่ทั่วไปแก่ภยเหล่านั้น ก็ทรัพย์ ๗ ประการนี้ ได้แก่สิ่งใดบ้าง ได้แก่ทรัพย์ คือ ศรัทธา ๑ ทรัพย์คือศีล ๑ ทรัพย์คือหิริ ๑ ทรัพย์คือโอตตปปะ ๑ ทรัพย์คือสตะ ๑ ทรัพย์คือจาคะ ๑ ทรัพย์คือปัญญา ๑ ครั้นตรัสดังนี้แล้ว จึงได้ตรัสเป็นพระคาถา ซึ่งมีเนื้อความดังที่แสดงมาแล้วในพระสูตรที่ ๕ นั้น เป็นอันว่า สันเนื้อความในพระบาลี ทว่าด้วยทรัพย์ ๗ ประการ เพียงเท่านั้น.

ในอรรถกถาว่า คุณธรรมทั้ง ๗ ประการนี้ ที่เรียกว่า ทรัพย์นั้น เพราะเป็นเหตุไม่ให้ขัดสน ดังนี้ นอกนั้นท่านว่า มีอยู่ในอรรถกถาบัญญัตินิบาตแล้ว ดังนี้

ธัมมัตถาธิบาย

ในอรรถาธิบายว่า คุณธรรมทั้ง ๗ ประการนี้ ที่เรียกว่า ทรัพย์นั้น ในอรรถกถาว่า เพราะเป็นเหตุไม่ให้ขัดสน แต่ท่านไม่ได้อธิบายไว้อย่างไร จึงขออธิบายไว้ว่า คำว่า เป็นเหตุไม่ให้ขัดสนนั้น คือ เป็นเหตุไม่ให้จนใจ ท้ายว่า ผู้มีคุณธรรม ๗ ประการนี้ ย่อมไม่รู้สึกจนใจ ฐิ

สีกดีใจอยู่เสมอ เหมือนกับคนมีทรัพย์ ธรรมดาคนมีทรัพย์ ย่อม
 ดีใจอยู่เสมอ อันใจอยู่เสมอดังใด ผู้มีคุณธรรมทั้ง ๑๑ น. ก็ดีใจอยู่
 เสมอ อันใจอยู่เสมอดังนั้น ที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้แก่อุคคมหา
 อามาคัยว่า ทรัพย์ทั้ง ๑๑ น. ไม่ทั่วไปแก่อัคคัลย อุตกัลย ราชกัลย โจรกัลย
 ทายาทกัลย นั้น มีคำอธิบายว่า ธรรมดาทรัพย์ ย่อมเป็นที่ต้องการของคน
 ทั้งหลาย ทั้งย่อมเสียหายไปด้วยภัยต่าง ๆ เสียหายไปด้วยไหมก็มี
 เสียหายไปด้วยน้ำท่วม หรือน้ำพัดก็มี เสียหายไปด้วยพระราชาทั้งหลาย
 ยึดเอาตามกฎหมายก็มี เสียหายไปด้วยถูกโจรลักขโมยปล้นสะดม ก็มี
 เสียหายไปด้วยทายาท คือ ผู้ร่วมมรดกกันก็มี ส่วนทรัพย์ทั้ง ๑๑ ประการ
 คือ คุณธรรมทั้ง ๑๑ อย่างนี้ ย่อมไม่เสียหายไปด้วยภัยต่าง ๆ มีไฟไหม้ น้ำ
 ท่วม เป็นต้น ขอน เป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่า ทรัพย์ คือ เงินทองหรือของที่
 สมมติว่า เป็นเงินทองเป็นต้นนั้น ย่อมส่วทรัพย์ คือคุณธรรมทั้ง ๑๑ น. ไม่ได้
 เพราะว่า ทรัพย์เหล่านั้นย่อมเสียหายไปด้วยภัยต่าง ๆ ทรัพย์ทั้ง ๑๑ น. ย่อม
 ไม่เสียหายไปด้วยภัยต่าง ๆ ดังนี้

อีกอย่างหนึ่ง ทรัพย์ มีเงินทองเป็นต้นนั้น เรียกว่า ทรัพย์
 ภายนอก เพราะว่า มีอยู่นอกใจไม่ใช่มียู่ในใจ ส่วนทรัพย์ทั้ง ๑๑ น.
 เรียกว่า ทรัพย์ภายใน เพราะเป็นทรัพย์มีในใจ ฉะนั้น ต่อไปนี้จะขอ
 ใช้คำว่า ทรัพย์ภายในภายนอก หรือทรัพย์ในใจนอกใจ ทรัพย์ภายนอก
 คือ ทรัพย์นอกใจนั้น ย่อมให้สำเร็จความต้องการภายนอกได้ คือ ให้
 สำเร็จความต้องการนอกใจได้ ส่วนทรัพย์ภายใน หรือทรัพย์ในใจ
 นั้น ย่อมให้สำเร็จความต้องการภายใน คือ ให้สำเร็จความต้องการ
 ในใจได้ ก็ความต้องการนอกใจนั้น ได้แก่สิ่งใด เมื่อพูดโดยสมมติ
 ก็ได้แก่ต้องการกินอยู่ นุ่งห่ม ต้องการดู ต้องการฟัง ต้องการลมรส
 ต้องการถูกต้องโผฏฐัพพะ ต้องการอารมณ์ที่เห็นด้วยตา ได้ยินด้วยหู
 ได้รู้ด้วยใจ จมูก กาย สิ่งเหล่านี้ทั้งสิ้น ย่อมสำเร็จได้ด้วยทรัพย์

ภายนอก เช่น ต้องการรูปที่ต้องรู้สึกด้วยตา เป็นต้นว่า ต้องการคน
หรือต้องการสัตว์ของเลี้ยง ต้องการสถานที่ ต้องการเครื่องใช้ลอยต่าง ๆ
ก็ขอหาแลกเปลี่ยนได้ด้วยทรัพย์สินภายนอก มีเงินทองเป็นต้น เมื่อต้อง
การเสียงที่ต้องรู้สึกด้วยหู เช่น ต้องการฟังเพลง ก็จ้างให้เขมาร้องให้
ฟังได้ เมื่อต้องการกลิ่น เช่น ต้องการน้ำอบ น้ำหอม ก็ไปซื้อมาได้
ต้องการรส เช่น ต้องการอาหารต่าง ๆ ก็ไปซื้อมาได้ ต้องการโผฏฐัพพะ
คือ สิ่งที่ถูกต้องด้วยกาย เช่น หนึ่ง หนึ่งนอนเป็นต้น ก็ไปซื้อมาได้ เป็น
อันว่า สิ่งที่ทำให้สำเร็จประโยชน์ในภายนอก ย่อมสำเร็จได้ด้วยทรัพย์สิน
ภายนอก สิ่งที่เป็นประโยชน์ในภายใน ก็สำเร็จได้ด้วยทรัพย์สินภายใน
สิ่งที่เป็นประโยชน์ในภายในนั้น ได้แก่สิ่งใด ได้แก่สังขธรรมทั้ง ๔

การที่จะได้สำเร็จสังขธรรมทั้ง ๔ นั้น ต้องสำเร็จได้ด้วยทรัพย์สิน
ภายใน ถ้าหากว่า ไม่มีทรัพย์สินภายในแล้ว เป็นอันสำเร็จไม่ได้ ๆ โดย
นัยนี้ ก็ขอให้เห็นว่า ทรัพย์สินภายใน ดีกว่าทรัพย์สินภายนอกหลายแสนเท่า

อีกอย่างหนึ่ง ทรัพย์สินภายนอก ย่อมให้สำเร็จความต้องการได้เพียง
ในเวลาเป็นอยู่เท่านั้น เมื่อตายไปแล้ว ให้สำเร็จความต้องการไม่ได้
ถึงจะมีทรัพย์สินภายนอกอยู่มากมายสักเท่าไรก็ตาม ก็ไม่ให้สำเร็จความ
ต้องการแก่ผู้ตายได้ เพราะผู้ตายนำทรัพย์สินภายนอกเหล่านั้น ไปไม่ได้
เพียงแต่ให้สำเร็จความต้องการ ในเวลาเป็นอยู่เท่านั้น เว้นแต่ผู้
จะทำทรัพย์สินภายนอกนั้นให้เป็นภายใน ด้วยการบริโภคนานเท่านั้น จึง
จะเป็นประโยชน์แก่เขาในเวลาตายไปแล้ว ส่วนทรัพย์สินภายใน ย่อม
เป็นประโยชน์ ทั้งเวลาเป็นเวลาตาย เพราะในเวลาเป็น ก็ให้ได้รับความ
เป็นใจ ไม่ให้ร้อนใจ ด้วยความประพฤติกุศลของตน ทั้งเป็นหนทางให้ได้
ทรัพย์สินภายนอกอีก เมื่อตายไปแล้ว ก็ให้ความเป็นใจอีก คือ ให้
ความเป็นใจในสิ่งที่ไปเกิด เพราะว่า ทรัพย์สินภายใน ทั้ง ๗ ประการนั้น
ย่อมให้ไปเกิดในที่เป็นใจ ซึ่งเรียกกันว่า สวรรค์ เพราะในสวรรค์นั้น

ไม่มีความร้อนใจด้วยสิ่งใด ด้วยเหตุว่า มีพร้อมทุกสิ่ง ส่วนในมนุษย์นั้น
 ข้อมไม่พร้อมทุกสิ่งเหมือนกันหมด คือ มนุษย์บางจำพวก เช่น จำพวก
 กษัตริย์มหาศาล พราหมณ์มหาศาล คฤหบดีมหาศาล ก็พร้อมด้วย
 สิ่งที่น่าต้องการทุกอย่าง นอกนั้นก็แต่ขาดแคลน ผู้ที่มีทรัพย์ภายใน
 เมื่อมาเกิดเป็นมนุษย์ ก็ได้เกิดในที่ไม่ขาดแคลนด้วยสิ่งที่ต้องการ เมื่อ
 ไม่ขาดแคลนด้วยสิ่งที่ต้องการ ก็ไม่มีเครื่องร้อนใจ เมื่อไม่มีเครื่อง
 ร้อนใจ ก็ต้องมีแต่ความเย็นใจ ความเย็นใจนั้นแหละเป็นความสุข
 อย่างยิ่ง

ความสุขทั้งหลาย ข้อมเป็นของต้องการสำหรับบุคคล ทั้งหลาย
 ไม่ว่าจะเป็นคน หรือสัตว์ เทพยดา อินทร์ พรหม อย่างไร การที่จะได้ความสุข
 คือ ความเย็นใจนั้น ต้องได้ด้วยทรัพย์ภายใน ๗ ประการ ได้ทั้งชาติ
 และชาติหน้า ผู้ที่มีทรัพย์ภายในทั้ง ๗ ประการนี้ ไม่ว่าจะไปเกิดในที่ใด ๆ
 ก็ต้องได้เกิดในที่มีความสุขเสมอไป ถึงจะเกิดไปตั้ง ๑๐๐ ชาติ พันชาติ
 หมื่นชาติ แสนชาติก็ตาม ถ้าในชาตินี้ ได้สะสมทรัพย์ภายใน คือ ศรัทธา ศีล
 หิริ โอตกัมปละ สุตะ จาคะ ปัญญา นี้ไว้ให้มีในใจของตนแล้ว ก็ต้องมี
 ความสุขรำไป จนกระทั่งได้สำเร็จความสุขอย่างยิ่ง คือ สุขในพระนิพพาน
 ในชาติอันเป็นอวสาน ดังนี้

ในพระสูตรที่ ๘ ว่า พระพุทธองค์ ได้ทรงแสดงไว้ว่า สังโยชน์
 มีอยู่ ๑๐ ประการ คือ อณนยสังโยชน์ ๑ ปฏิฆสังโยชน์ ๑ ทิฏฐิ-
 สังโยชน์ ๑ วิจิกิจฉาสังโยชน์ ๑ มานสังโยชน์ ๑ ภวราคสังโยชน์ ๑
 อวิชชาสังโยชน์ ๑ ดังนี้

อรรถกถา

ในอรรถกถาว่า อณนยสังโยชน์นั้น ได้แก่ภวราคสังโยชน์
 ก็สังทั้งปวงนี้ ควรทราบว่าเป็นสังโยชน์ เพราะหมายความว่า เป็น
 เครื่องผูก ในพระสูตรนี้ ทรงแสดงไว้แต่วิภวาทะเท่านั้น คำนอกนั้นเมื่อความ
 สิ้นทั้งนั้น ดังนี้

บาลี

ในพระสูตรที่ ๘ ว่า พระพุทธองค์ ได้ทรงแสดงไว้ว่า ภิกษุข่มประพฤติพรหมจรรย์ เพื่อละสังโยชน์ ๑ เพื่อตัดสังโยชน์ ๑ ๆ ก็สังโยชน์ ๑ นั้น ได้แก่สิ่งใด ได้แก่อนุยสังโยชน์ • ปฏิฆสังโยชน์ • ทิฏฐิสังโยชน์ • วิจิกิจฉาสังโยชน์ • มานสังโยชน์ • ภวาสังโยชน์ • อวิชชาสังโยชน์ • ๆ เพราะเหตุที่ภิกษุละอนุยสังโยชน์ ปฏิฆสังโยชน์ ทิฏฐิสังโยชน์ วิจิกิจฉาสังโยชน์ มานสังโยชน์ ภวาราสังโยชน์ อวิชชาสังโยชน์ ได้ขาดแล้ว ไม่เกิดอีกต่อไปแล้ว จึงเรียกว่า ตัดค้นหาได้ คลายสังโยชน์ได้ ทำให้สิ้นทุกข์ได้ ดังนี้

ในพระสูตรที่ ๑๐ ว่า สังโยชน์มีอยู่ ๑ ประการ คือ อนุยสังโยชน์ • ปฏิฆสังโยชน์ • ทิฏฐิสังโยชน์ • วิจิกิจฉาสังโยชน์ • มานสังโยชน์ • อิสสาสังโยชน์ • มัจฉริยสังโยชน์ • ดังนี้ จบธรรมที่ ๑ เพียงเท่านั้น

สังโยชน์ในพระสูตรที่ ๘ ที่ ๘ เหมือนกันสิ้น ส่วนในพระสูตรที่ ๑๐ แปรต่างกัน ๒ ข้อเปลืองปลาย ในอรรถกถาไม่ได้อธิบายไว้อย่างไร เพราะฉะนั้น จึงจักได้อธิบายไว้พอให้เป็นที่เข้าใจ แก่ผู้ฟังทั้งหลาย คือ คำว่า สังโยชน์นั้น แปลว่า เครื่องเกาะเกี่ยว อันได้แก่ เครื่องผูก ๆ เกาะเกี่ยวอะไร ผูกอะไร แก้วว่า เกาะเกี่ยวใจของสัตว์โลกทั้งหลาย ผูกใจสัตว์โลกทั้งหลายไว้ในโลก ตามอรรถกถาแห่งพระสูตรอื่นว่า เกาะเกี่ยวภพไว้กับภพ เกาะเกี่ยวสัตว์โลกทั้งหลายไว้กับทุกข์ เครื่องเกาะเกี่ยวหรือเครื่องผูกนี้ ว่าตามพระสูตรที่ ๘ ที่ ๘ ว่า ได้แก่สิ่งทั้ง ๑ คือ อนุย ความยินดี อันได้แก่กามราคะ ความยินดีในกามารมณ์ • ปฏิฆะ ความกระทบใจ ได้แก่ความโกรธ ความฉุนเฉียว • ทิฏฐิ ความเห็น อันได้แก่ความเห็นผิด • วิจิกิจฉา ความลังเล สงสัย ในสิ่งนั้น ๆ • มานะ ความถือตัว • ภวาราคะ ความยินดีในภพ • อวิชชา ความไม่รู้แจ้ง • ว่าตามพระสูตรที่ ๑๐ ว่า

อิสสา ความเกียตกัน มัจฉริยะ ความตระหนี่ จัดเป็น ๒ ข้อเบื้องต้น
ส่วน ๕ ข้อเบื้องต้นเหมือนกัน ดังนี้ ๑ การประพฤติพรหมจรรย์อัน
ประกอบด้วยองค์ ๘ ในพระพุทธศาสนา เพื่อละสังโยชน์เหล่านี้ เพื่อ
ตัดสังโยชน์เหล่านี้ให้ขาดไป เพราะถ้าสังโยชน์เหล่านี้ ยังมีอยู่ตราบติด
ก็ยังมีทุกข์อยู่ตรานั้น ทุกข์อันเกิดด้วยสังโยชน์เหล่านี้ มีอยู่มากมายนัก
หนา เมื่อว่าถึงทุกข์ส่วนใหญ่ ก็ได้แก่ทุกข์เกิด ทุกข์แก่ ทุกข์เจ็บ
ทุกข์ตาย ทุกข์เศร้าใจ ทุกข์พิโรธรำพัน ทุกข์ไม่สบายกาย ทุกข์ที่ไม่
สบายใจ ทุกข์อดอดใจ ทุกข์พบกับของไม่เป็นที่รัก ทุกข์พลัดพราก
จากของรัก ทุกข์ไม่สมประสงค์ เมื่อย่อลงก็ได้แก่ทุกข์ในชั้น ๕
ที่บุคคลถือว่า เป็นตัวตนเราเขา

ที่สังโยชน์เหล่านี้ มีกล่าวไว้ในคัมภีร์พระธรรมสังคณี คัมภีร์
พระวิภังค์ว่า อนุนยสังโยชน์นั้น ได้แก่ความยินดีในกามารมณ์ ความ
เพลิดเพลินในกามารมณ์ ความทะเยอทะยานในกามารมณ์ ความสืเนหา
ในกามารมณ์ ความร่าเริงในกามารมณ์ ความฉุนเฉียวในกามารมณ์ ความ
ติดอยู่ในกามารมณ์ ซึ่งรวมความว่า ได้แก่ความรักความพอใจใน
กามารมณ์ ๑ ปฏิฆสังโยชน์นั้น ได้แก่ความเกลียด ความโกรธ
ความไม่รัก ไม่พอใจ ๑ ทิฏฐิสังโยชน์นั้น ได้แก่ความเห็นผิดทุกประการ ๑
วิจิกิจฉาสังโยชน์นั้น ได้แก่ความสงสัย ๘ ประการ คือ ความสงสัยใน
พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ว่า จะประเสริฐจริงหรือไม่ ความสงสัยใน
ไตรสิกขาว่า จะทำให้บริสุทธิ์จริงหรือไม่ ความสงสัยในอดีต อนาคต
ปัจจุบัน ว่าเราเป็นอย่างไร ความสงสัยในปัจจุสมุปบาท มานสังโยชน์
นั้น ได้แก่ความถือตัวว่า ดีกว่าเขา เสมอเขา ต่ำกว่าเขา ภวสังโยชน์นั้น
ได้แก่ความรักความพอใจในภพ อวิชชาสังโยชน์นั้น ได้แก่ความไม่รู้แจ้ง
เห็นจริงในสิ่งทั้งปวง อิสสาสังโยชน์นั้น ได้แก่ความริษยาเกียตกัน
ลาภผลของผู้อื่น มัจฉริยะสังโยชน์นั้น ได้แก่ความตระหนี่เหนียวแน่น
ดังนี้ สันเนอความในเทศนาภักคันทนเพียงเท่านั้น. เอวံ กัม

กัณฑ์ที่ ๓

คัมภีร์อังคตตรนิกาย สัตตกนิบาต

ว่าด้วยอนุสัย ๑ เป็นต้น

สตฺธิเม ภิกฺขเว อนุสฺสา ๑ กตฺเม สตฺต กามราคานุสโย
ปฏฺิฆานุสโย ทิฏฺฐานุสโยติ.

ณ บัณฑิตน์ อาทมภาพักได้แสดงคัมภีร์อังคตตรนิกาย สัตตกนิบาต
กัณฑ์ที่ ๓ ว่าด้วยอนุสัย ๑ เป็นต้น สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่
พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตลอดกาลนาน หาประมาณมิได้

บาลี

คำเนนความตามวาระพระบาลี อันมีในพระสูตรที่ ๑ วรรคที่ ๒
ปฐมบัณเฑาะสก็ คัมภีร์อังคตตรนิกาย สัตตกนิบาต นั้นว่า พระพุทธองค์
ได้ทรงแสดงไว้ว่า อนุสัยมี ๓ ประการ คือ กามราคานุสัย ๑ ปฏฺิฆานุสัย ๑
ทิฏฺฐานุสัย ๑ วิจิกิจจานุสัย ๑ มานานุสัย ๑ ภวราคานุสัย ๑ อวิชฺขานุสัย ๑
ดังนี้

อรรถกถา

ในอรรถกถาแห่งพระสูตรนี้ ไม่ได้กล่าวไว้อย่างไร เพราะฉะนั้น
จึงจักกล่าวไว้เป็นอรรถาธิบาย คือ คำว่า อนุสัยนั้น แปลว่า สิ่งทีนอน
อยู่เนื่อง ๆ ได้แก่สิ่งทีนอนประจำใจอยู่เนื่อง ๆ คือ มีอยู่ในใจเนื่อง ๆ
ก็สิ่งเหล่านั้นไม่ใช่อื่นไกล ได้แก่ กามราคะ ความยินดีในกามารมณ์
ปฏฺิฆะ ความยินร้าย ทิฏฺฐิ ความเห็นผิด วิจิกิจจา ความลังเลสงสัย
มานะ ความถือตัว ภวราคะ ความยินดีในภพ อวิชชา ความไม่รู้แจ้ง ซึ่งมี
ข้อความอย่างเดียวกันกับสังโยชน์ ๑ ที่ได้มาแล้ว ในกัณฑ์ก่อนนั้น ดังนี้

บาลี

ในพระสูตรที่ ๒ ว่า พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงไว้ว่า ภิกษุประพฤติพรหมจรรย์ เพื่อละอนุสัย ๑ เพื่อตัดอนุสัย ๑ ให้ขาด ก้อนุสัย ๑ นั้นได้แก่ที่กล่าวไว้ในพระสูตรที่ ๑ แล้วนั้น เพราะเหตุที่ภิกษุละอนุสัย ๑ นั้นได้ขาด จึงเรียกว่า ตัดตัดเหาได้ คลายสังโยชน์ได้ ทำให้สิ้นทุกข์ได้ ดังนี้

ในพระสูตรที่ ๓ ว่า พระพุทธองค์ได้แสดงไว้ว่า ตระกูลที่ประกอบด้วยองค์ ๑ ภิกษุไม่ควรเข้าไป เข้าไปแล้วก็ไม่ควรนั่ง ๑ องค์ ๑ นั้น คือ ประการใดบ้าง คือ ไม่ต้อนรับด้วยความดีใจ ๑ ไม่กราบไหว้ด้วยความดีใจ ๑ ไม่จัดที่นั่งให้ด้วยความดีใจ ๑ ช้อนของที่มีน้อย ๑ เมื่อน้ำของมากก็ให้น้อย ๑ เมื่อน้ำของดกก็ให้ของเหลว ๑ ให้โดยไม่เคารพ คือ โดยไม่ตั้งใจ ไม่ให้โดยเคารพ ไม่ให้โดยตั้งใจ ๑ ส่วนตระกูลที่ตรงกันข้าม ภิกษุยังไม่เคยเข้าไปก็ควรเข้าไป เข้าไปแล้วก็ควรนั่ง ๑ ข้อที่ตรงกันข้ามนั้น คือ อย่างไร คือ ต้อนรับด้วยความดีใจ ๑ กราบไหว้ด้วยความดีใจ ๑ จัดที่นั่งให้ด้วยความดีใจ ๑ ไม่ช้อนของที่มีน้อย ๑ เมื่อน้ำมากก็ให้มาก ๑ เมื่อน้ำของดกก็ให้ของดี ๑ ให้โดยเคารพ ไม่ให้โดยไม่เคารพ ๑ ดังนี้ สันเนอความในพระบาลีเพียงเท่านั้น.

อรรถกถา

ในอรรถกถามีแต่เพียงแก้ไขไว้เล็กน้อยเท่านั้น เพราะฉะนั้น จึงจัดได้แสดงเป็นอรรถาธิบายต่อไป คือ เมื่อภิกษุเห็นว่า ตระกูลใดประกอบด้วยองค์ ๑ ดังที่กล่าวมาแล้วนั้น อย่างใดอย่างหนึ่งก็ตาม ภิกษุไม่ควรเข้าไปในตระกูลนั้น คือ ในบ้านนั้น เรือนนั้น ถึงเข้าไปแล้วก็ไม่ควรนั่ง อย่างว่าแต่ภิกษุเลย ถึงผู้นั่งเหมือนกัน เมื่อเราไปบ้านใด เรือนใด ถ้าเห็นว่า เจ้าของบ้านเขาไม่ยินดีต้อนรับ หรือพอเห็นเราไป

เขาเก็บของซ่อนเสียเท่านั้น เราควรไปบ้านนั้นเรือนนั้นอีก หาก
จำเป็นต้องไปก็ไม่ควรนั่ง เมื่อเราทำอย่างนี้ เรียกว่าเราทำถูกต้องตามคำสอน
ของพระพุทธเจ้า เรียกว่า เราทำถูกต้องตามความประสงค์ของเจ้าของบ้าน
คือ เจ้าของบ้านไม่พอใจให้เราไปบ้านเขาแล้ว เขาจึงแสดงกิริยาอาการ
อย่างนั้น หากเราเข้าไปเขาก็จะไม่พอใจมากขึ้น เพราะฉะนั้น เรา
ควรตเสียบใจจะคิดจะเป็นการดี ตามที่วาน มีเรื่องที่เป็นต้นเหตุอยู่ในคัมภีร์
พระธรรมบทแล้ว คือ คราวหนึ่งพระเจ้าปเสนทิโกศล โปรดให้นิมิตต์
พระภิกษุไปฉันในพระราชวังวันละ ๕๐๐ องค์ แต่ท้าวเธอไม่ได้ใส่พระทัย
เท่าไรนัก เพราะมีพระราชาภิกษุมาก บางวันก็มีเจ้าหน้าทคอย
ต้อนรับภิกษุทั้งหลาย เป็นอย่างดี บางวัน ก็ไม่มีใครต้อนรับภิกษุทั้งหลาย
เมื่อเป็น อย่างนั้นเสมอมา ภิกษุทั้งหลายก็ระอาใจ วันไหนไม่มีผู้ต้อนรับ
วันนั้นภิกษุทั้งหลายก็พากันกลับเสีย เมื่อพระเจ้าปเสนทิโกศลทรงทราบ
ก็ทรงเสียพระทัย ได้เสด็จไปเฝ้าพระพุทธองค์กราบทูลให้ทรงทราบ พระ
พุทธองค์จึงตรัสว่า มหาราช พระองค์ไม่มีความคันเคียดกับสาวกของเรา ตรัส
อย่างนั้นแล้ว จึงได้ทรงแสดงตระกูลที่ควรเข้าไป และไม่ควรเข้าไป ดังที่
เคยแสดงมาแล้ว ให้พระราชาฟัง แต่ที่ทรงแสดงนั้น เติมอีก ๒ ข้อ เบื้อง
ปลายให้เป็น ๔ ข้อ คือ เติมข้อว่าไม่เข้าไปนั่งใกล้เพื่อจะฟังธรรม ๑ ไม่ยินดี
ต่อธรรมที่ภิกษุแสดง ๑ อีก ๑ ข้อต้น เหมือนกันกับที่วามาแล้วนั้น ดังนี้

บาลี

ในพระสูตรที่ ๔ ว่า พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงไว้ว่า ตูก่อนภิกษุ
ทั้งหลาย บุคคล ๑ จำพวก เป็นผู้ควรแก่ของกำนัล ควรแก่ของต้อนรับ
ควรแก่ของทักทายโดยเคารพ ควรยกมือไหว้ เป็นนาบุญอันเยี่ยม
ของโลก ฯ บุคคล ๑ จำพวกนั้น ได้แก่จำพวกไหนบ้าง ? ได้แก่
อกโตภาควิมุตติ คือ ผู้หลุดพ้นจากกิเลสด้วยส่วนทั้ง ๒ คือ ด้วยสมาธิ
บัญญัติ ๑ บัญญัติวิมุตติ ผู้หลุดพ้นจากกิเลสด้วยบัญญัติ ๑ กายสักขี ผู้มี

กายเป็นพยาน ๑ ทิฏฐิปัตตะ ผู้ถึงทิฏฐิ ๑ สัทธาวิมุตติผู้หลุดพ้นด้วย
ศรัทธา ๑ ฐัมมานสาร ผู้ระลึกลตามธรรม ๑ สัทธานสาร ผู้ระลึ
ตามศรัทธา ๑ ดังนี้ สนเเนอความในพระบาลีเพียงเท่านี้

อรรถกถา

ในอรรถกถาว่า อุกโตภาควิมุตติ ซึ่งแปลว่าผู้หลุดพ้น ด้วยส่วน
๒ นั้น ท่านอธิบายว่า ได้แก่ผู้หลุดพ้นจากรูปกาย ด้วยอุปสมบัติ
หลุดพ้นจากนามกายด้วยมรรค คือ ผนวตออกจากอุปสมบัตินั้น ๔ แล้ว
พิจารณาสังขาร จนถึงซึ่งพระอรหัตกัม ออกจากนิโรธแล้วเป็นพระ
อนาคามกัม ฯ ๖ ๖ วิมุตติ คือ ผู้หลุดพ้นด้วยปัญญา ๖ ได้แก่ผู้
ไม่ได้สำเร็จวิโมกข์ ๘ เพียงแต่ได้สำเร็จฉาน ๔ เวลาออกจากฌาน
แล้ว เจริญวิปัสสนา ได้เห็นแจ้งธรรมด้วยปัญญาแล้วสิ้นกิเลส เป็น
พระอรหันต์ พระอรหันต์จำพวกที่ท่านเรียกว่าสุขวิปัสสก แปลว่าผู้
เห็นแจ้งอย่างแท้จริง คือ เห็นแจ้งอย่างเดียว ไม่มีคุณวิเศษอย่าง
อื่นเลย ฯ กายสักขีนั้น ได้แก่ผู้ได้วิโมกข์ ๘ เสียก่อนแล้ว จึงเจริญ
วิปัสสนาแล้ว ได้สำเร็จพระอรหัตต่อภายหลัง ฯ ทิฏฐิปัตตะซึ่ง
แปลว่าผู้ถึงความเห็นนั้น ได้แก่ผู้เห็นแจ้งแทงตลอดว่า สังขารเป็นทุกข์
ความดับสังขารเป็นสุข ดังนี้ เป็นต้น อันย่นลงในคำว่ารู้อย่าง ๔ ฯ
สัทธาวิมุตติ ซึ่งแปลว่า ผู้หลุดพ้นด้วยศรัทธานั้น ได้แก่ผู้มีศรัทธา
แรงกล้า จนประหนึ่งว่าสิ้นกิเลส ไปด้วยอำนาจศรัทธาในเบื้องต้น
ต่อภายหลัง ก็ได้สิ้นกิเลสไปจริง ท่านเปรียบเหมือนกับต้นกล้วย
คือ ต้นกล้วยที่บุคคลตัดด้วยดาบอันคมกล้า ที่ตัดนั้นก็ไม่ได้เกลี้ยง ดาบก็
ไม่ไปไว เสียงก็มี ผู้ตัดก็ต้องใช้ความพยายามมากจนใจ การอบรม
มรรคในเบื้องต้นของผู้เป็นสัทธาวิมุตติก็นั้น คือ กิเลสสิ้นไปก็จริง แต่
ว่าต้องใช้ความพยายามแรงกล้ากิเลสจึงสิ้นไป ไม่เหมือนความสิ้นไป
แห่งกิเลสของผู้เป็นปัญญาวิมุตติ คือ ผู้มีปัญญาแรงกล้า ฯ คำว่า ฐัมมา-

นุสารี ซึ่งแปลว่า ผู้ระลึกตามธรรมนั้น ได้แก่ผู้มีปัญญาอบรมมรรคใน
เบื้องต้นด้วยปัญญา ๑ สัทธานุสารี ซึ่งแปลว่า ผู้ระลึกตามสัทธานั้น
ได้แก่ผู้อบรมมรรคในเบื้องต้นด้วยสัทธา ดังนี้

บาลี

พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงให้ภิกษุทั้งหลายฟังว่า บุคคลที่เปรียบด้วยน้ำ
มีอยู่ ๓ จำพวก คือ บางคนจมลงไปคราวเดียว ก็เป็นอันจม บางคนโผล่ขึ้น
แล้วจม บางคนโผล่ขึ้นแล้วยืนอยู่ บางคนโผล่ขึ้นแล้วเห็นแจ้ง
บางคนโผล่ขึ้นแล้วข้ามไป บางคนโผล่ขึ้นแล้วไปถึงที่หยุดอยู่ บางคนโผล่
ขึ้นแล้วข้ามขึ้นฝั่งไปยืนอยู่บนบก ๑ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ผู้ที่จมลงคราว
เดียว ก็เป็นอันจมลงนั้นคืออย่างไร คือ บางคนเป็นผู้ประกอบด้วยอกุส-
สธรรมอันดำล้วน ไม่มีกุศลธรรมที่ขาวปะปนเลย บุคคลอย่างนั้นแหละชื่อว่า
จมคราวเดียวก็เป็นอันจม ๑ ผู้ที่โผล่ขึ้นแล้วจมนั้นคืออย่างไร คือ ผู้ที่เห็นว่า
การมีศรัทธา หรือ โอตตปปะ วิริยะ ปัญญา ในกุศลธรรมทั้งหลาย
เป็นของดี แต่ว่าศรัทธา หรือ โอตตปปะ วิริยะ ปัญญา ของเขาไม่ตั้งอยู่
ไม่เจริญขึ้น มีแต่เสื่อมไป บุคคลอย่างนั้นแหละ เรียกว่าโผล่ขึ้นแล้ว
จมลง ๑ ผู้โผล่ขึ้นแล้วยืนอยู่นั้นคืออย่างไร คือ บางคนเห็นว่า การ
มีศรัทธา หรือ โอตตปปะ วิริยะ ปัญญา ในกุศลธรรมทั้งหลายเป็นการดี
ทั้งศรัทธา หรือ โอตตปปะ วิริยะ ปัญญา ของเขาก็ไม่เสื่อมไป ไม่เจริญ
ขึ้น มีแต่คงที่อยู่ บุคคลอย่างนั้นแหละ เรียกว่าผู้โผล่ขึ้นแล้วยืนอยู่ ๑
บุคคลผู้โผล่ขึ้นแล้วเห็นแจ้งนั้น คืออย่างไร คือ บางคนเห็นว่า การมี
ศรัทธา หรือ โอตตปปะ วิริยะ ปัญญา ในกุศลธรรมทั้งหลายเป็นของดี
ทั้งเขาได้ถึงกระแสธรรม มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้มั่นคงแน-
นอน เป็นผู้จะรู้ดีข้างหน้า เพราะสนสังโยชน์ ๓ ประการแล้ว บุคคล
อย่างนั้นแหละ เรียกว่าผู้โผล่ขึ้นแล้วเห็นแจ้ง

ผู้โผล่ขึ้นแล้วข้ามไปนั้นคืออย่างไร คือ ผู้เห็นว่า การมีศรัทธา
หรือ โอตตปปะ วิริยะ ปัญญา ในกุศลธรรมทั้งหลายเป็นของดี ทั้งเขาทำ

ให้สนสังโชน์ ๓ ทำให้ รากะ โทสะ โมหะ น้อยลง เขาเป็นพระ
 สกทาคามิ เป็นผู้จะมาสู่โลกนอกเพียงครั้งเดียว แล้วจึงทำให้สน
 ทกข์ บุคคลอย่างนั้นแหละ เรียกว่าโผล่ขึ้นแล้วข้ามไป ๆ ผู้โผล่
 ขึ้นแล้วไปถึงที่หยุดยืนนั้นคืออย่างไร คือ ผู้เห็นว่า การมัสครุทธา หิริ
 โอตตปปะ วิริยะ บัณเฑาะ ในกุศลธรรมทั้งหลายเป็นของดี แล้วเขาเป็น
 โอปปาทิกะ เป็นผู้ปรินิพพานในที่นั้น เป็นผู้ไม่กลับมาจากโลกนั้น
 เพราะสนสังโชน์เบื้องต้น ๕ ประการแล้ว บุคคลอย่างนั้นแหละ เรียกว่า
 ผู้โผล่ขึ้นแล้วไปถึงที่หยุดยืน ๆ ผู้โผล่ขึ้นแล้วข้ามขึ้นฝั่งไปยืนอยู่บนบกนั้น
 คืออย่างไร คือ ผู้เห็นว่า การมัสครุทธา หิริ โอตตปปะ วิริยะ บัณเฑาะ
 ในกุศลธรรมทั้งหลายเป็นของดี แล้วเขาได้สำเร็จเจโตวิมุตติ บัณเฑาะวิมุตติ
 ในอรรถาพณ เพราะสนอัสวะทั้งหลายแล้ว บุคคลอย่างนั้นแหละชื่อว่า
 ผู้โผล่ขึ้นแล้วข้ามขึ้นฝั่งไปยืนอยู่บนบก รวมเป็นบุคคลผู้เปรียบกับเรื่องน้ำ
 ๑ จำพวก ดังนี้ สนเนอความในพระบาลีเพียงเท่านั้น

อรรถกถา

ในอรรถกถาว่า พระพุทธองค์ทรงถือเอาอาการมีการจมน้ำเป็นต้น
 ขึ้นมาเปรียบกับบุคคลไว้ ๑ จำพวก คำว่า คำลงนั้น หมายถึงอรรถ-
 มิจฉาทิฎฐิ คำว่า โผล่ขึ้นแล้วเห็นแจ้งนั้น คือ โผล่ขึ้นแล้วเห็นทิศ
 ที่ตนจะไป คำว่า ข้ามไปนั้น คือ ข้ามหน้าไปสู่ทิศที่ตนจะไป คำว่า ไป
 ถึงที่หยุดยืนนั้น คือ โผล่ขึ้นแล้ว ข้ามไปหยุดยืนในที่แห่งหนึ่งแล้ว ไม่
 กลับมาอีก คำว่า ขึ้นฝั่งไปยืนอยู่บนบกนั้น คือ ข้ามห้วงน้ำ อันได้แก่
 กิลสทั้งปวง ไปถึงฝั่งฟากโน้นได้แล้ว ชื่อว่ายืนอยู่บนบก อันได้
 แก่นิพพาน ในพระสูตรนี้ พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงไว้ทั้งวิญญะ และ
 วิวิญญะ ดังนี้

ธัมมัตถาธิบาย

ในอรรถาธิบายว่า ในพระสูตรนี้ ได้ใช้บุคคลไว้ ๑ จำพวก คือ จำพวก
 ที่เปรียบเหมือนผู้จมน้ำลงไปคราวเดียวก็จมอยู่ ไม่โผล่ขึ้นมานั้น อันได้แก่

จำพวกนิยตมิจฉาทิฏฐิ คือ จำพวกที่เห็นผิดดังลงไปอย่างแน่นอนว่า บาปบุญไม่มี ผลแห่งบาปบุญไม่มี บาปบุญที่ตกแต่งให้ชั่วให้ดีไม่มี ฯ จำพวกที่ ๒ คือ จำพวกที่เปรียบกับคนที่โผล่ขึ้นจากน้ำแล้วจมลง ซึ่งได้แก่จำพวกที่เห็นว่า การมีศรัทธา หิริ โอตตัปปะ วิริยะ บัญญาในกุศลธรรมเป็นการดี แต่ว่าศรัทธา หิริ โอตตัปปะ วิริยะ บัญญา ของเขาไม่ตั้งอยู่ ไม่เจริญขึ้นหายไป ฯ จำพวกที่ ๓ ได้แก่จำพวกที่โผล่ขึ้นแล้วหยุดอยู่ คือ จำพวกที่มีศรัทธาคงทออยู่เป็นต้น จำพวกที่ ๔ คือจำพวกที่โผล่ขึ้นแล้วเห็นแจ้ง ได้แก่พระโสดาบัน ฯ จำพวกที่ ๕ คือ จำพวกที่โผล่ขึ้นแล้วข้ามไป ได้แก่จำพวกพระสกทาคามี ฯ จำพวกที่ ๖ คือ จำพวกที่โผล่ขึ้นแล้วไปถึงที่หยุดอยู่ ได้แก่จำพวกพระอนาคามี ซึ่งขึ้นไปเกิดในพรหมโลก นิพพานในพรหมโลก ฯ จำพวกที่ ๗ คือ จำพวกที่โผล่ขึ้นแล้วขึ้นไปยืนอยู่บนบกนั้น ได้แก่จำพวกพระอรหันต์ ดังนี้.

เอวํ กัมมํ ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัมมที่ ๔

คัมภีร์อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต

ว่าด้วยบุคคลควรแก่การคำนับ ๗ จำพวก

สคฺติเม ภิกฺขเว ปุคฺคลา อาหุเนยฺยา ปาหุเนยฺยา ทกฺขิณเยยฺยา
อณฺชลักรณียาคี.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต กัมมที่ ๔ ว่าด้วยบุคคลควรแก่การคำนับ ๗ จำพวก สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตลอดกาลนานหาประมาณมิได้

บาลี

ดำเนินความตามวาระพระบาลี อันมีในพระสูตรที่ ๖ วรคที่ ๒
ปฐมบทเตเสถ กัมภีรังคตฺตณิกาย สัตกนิบาตํ นวํ บุคคล ๗ จำพวก
ซึ่งควรแก่ของต้อนรับ ควรแก่ของคำนับ ควรแก่ของถวายด้วยความ
เคารพ ควรยกย่องไหว้ เป็นนาบุญอันเยี่ยมของโลก ฯ บุคคล ๗ จำพวก
นี้ คือจำพวกไหนบ้าง คือ จำพวกที่เล็งเห็นความไม่เที่ยง จำความไม่เที่ยง
รู้แจ้งความไม่เที่ยง ในสังขารทั้งปวง แล้วน้อมใจไปเนื่อง ๆ ไม่ให้ใจ
ปะปนกัน คือ ไม่ให้จิตดวงก่อนกับดวงหลังปะปนกัน กำหนดไว้ด้วย
วิปัสสนาญาณ แล้วสำเร็จเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันไม่มีอาสวะ
เพราะสิ้นอาสวะทั้งหลายแล้ว ฯ จำพวกที่ ๒ ได้แก่จำพวกที่เล็งเห็น
ความไม่เที่ยง จำความไม่เที่ยง รู้แจ้งความไม่เที่ยง แล้วน้อมใจไปไม่
ให้ใจก่อนกับใจหลังปะปนกัน กำหนดไว้ด้วยวิปัสสนาปัญญา จนสิ้น
อาสวะและชีวิตพร้อมกัน ฯ จำพวกที่ ๓ ถึงที่ ๗ ได้แก่จำพวกที่เล็ง
เห็นความไม่เที่ยง จำความไม่เที่ยง รู้แจ้งความไม่เที่ยงในสังขารทั้งปวง
และน้อมใจไปเนื่อง ๆ ไม่ให้ใจก่อนกับใจหลังคลาดกัน กำหนดไว้ด้วย
วิปัสสนาปัญญา แล้วทำให้สิ้นสังโยชน์เบื้องต่ำ ๕ ประการ ขึ้นไปเกิดใน
พรหมโลก เป็นผู้ปรินิพพานในระหว่างอายุ ๑ เป็นผู้ปรินิพพานในเวลา
จวนสิ้นอายุ ๑ เป็นผู้ปรินิพพานด้วยไม่ประกอบความเพียร ๑ เป็นผู้
ปรินิพพานด้วยประกอบความเพียร ๑ เป็นผู้กระแสนในเบืองบน เป็นผู้
ไปสู่อกนิฏฐภพ ๑ สิ้นเนื้อความในพระบาลีเพียงเท่านี้

ในพระสูตรที่ ๗ ว่า มีบุคคลอยู่ ๗ จำพวก คือจำพวกที่เล็งเห็น
ความทุกข์ จำความทุกข์ รู้แจ้งความทุกข์ในสังขารทั้งปวง แล้วน้อมใจ
ไปเนื่อง ๆ ไม่ให้ใจก่อนกับใจหลังปะปนกัน กำหนดไว้ด้วยวิปัสสนา
ปัญญา แล้วสำเร็จเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ จำพวกที่ ๒ ได้แก่จำพวก
ที่เห็นความทุกข์ จำความทุกข์ รู้แจ้งความทุกข์แล้วทำอย่างนั้นเหมือนกัน
แต่สิ้นอาสวะและชีวิตพร้อมกัน จำพวกที่ ๓ ถึงที่ ๗ ได้แก่จำพวก

ที่เล็งเห็นทุกข์ จำความทุกข์ รู้แจ้งความทุกข์ในสังขารทั้งปวง แล้วได้
เป็นพระอนาคามี ๗ จำพวกด้วยกัน

ในพระสูตรที่ ๔ ว่าด้วยบุคคล ๗ จำพวก คือ ผู้เล็งเห็นความไม่เป็น
ตัวตน จำความไม่เป็นตัวตน เห็นความไม่เป็นตัวตนในธรรมทั้งปวง
แล้วได้เป็นพระอรหันต์ เป็นผู้สิ้นอาสวะและชีวิตพร้อมกัน และเป็นพระ
อนาคามี ๕ จำพวก ดังที่กล่าวมาแล้วนั้น

ในพระสูตรที่ ๕ ว่าด้วยบุคคล ๗ จำพวก คือ จำพวกที่เล็งเห็นความ
สุขในนิพพาน จำความสุขในนิพพาน รู้แจ้งความสุขในนิพพาน แล้ว
ได้สำเร็จพระอรหันต์ กับจำพวกที่เห็นอย่างนั้นเหมือนกัน แต่ได้สิ้น
อาสวะและชีวิตพร้อมกัน กับจำพวกพระอนาคามีอีก ๕ จำพวก

ในพระสูตรที่ ๑๐ ว่าด้วยนิทสวัตถุ ๗ อย่าง คือ ภิกษุผู้มีความพอใจ
แรงกล้าในการขัตถอลัทธิศึกษา มีความรักแรงกล้าในการขัตถอลัทธิศึกษาต่อไป ๑
มีความพอใจแรงกล้าในการพิจารณาธรรม มีความรักแรงกล้าในการ
พิจารณาต่อไป ๑ มีความพอใจแรงกล้าในการกำจัดความอยากได้ ความ
ต้องการ มีความรักแรงกล้าในการกำจัดความอยากได้ ความต้องการ ๑
มีความพอใจแรงกล้าในการอยู่สงัด มีความรักแรงกล้าในการอยู่สงัดต่อ
ไป ๑ มีความพอใจแรงกล้าในการทำความเพียร มีความรักแรงกล้าใน
การทำความเพียรต่อไป ๑ มีความพอใจแรงกล้าในสติปัญญา มีความ
รักแรงกล้าในสติปัญญาต่อไป ๑ มีความพอใจแรงกล้าในการแทงตลอด
ทัญญู มีความรักแรงกล้าในการแทงตลอดทัญญูต่อไป ๑ รวมเป็น ๗
จำพวกด้วยกัน สันเนือความในพระบาลีเพียงเท่านั้น

อรรถกถา

ในอรรถกถาว่า ผู้สิ้นอาสวะและชีวิตพร้อมกันนั้น เรียกว่า สมาริ
แจกเป็น ๔ จำพวก คือ โรคสมสัสสี ๑ เวทนาสมสัสสี ๑ อริยาปถสมสัสสี ๑
ชีวิตสมสัสสี ๑ ๑ ผู้ที่เกิดโรคอย่างใดอย่างหนึ่งแล้ว โรคหายไป
อาสวะสิ้นไปพร้อมกัน ไม่ก่อนไม่หลังกัน เรียกว่า โรคสมสัสสี แปลว่า มีผู้

ศรัทธา คือกิเลสสันไปพร้อมกันกับโรค ๆ ผู้ที่มีเวทนาสงบไม่มีอาสวะสันไปในขณะที่เดียวกัน เรียกว่าเวทนาสมสัส แปลว่าผู้สันกิเลสและเวทนาพร้อมกัน ผู้เจริญวิปัสสนาอยู่ในอริยาบถหนึ่ง ที่สุดแห่งอริยาบถนั้นกับความสันอาสวะมีในขณะที่เดียวกัน ชื่อว่าอริยาบถสมสัส แปลว่า ผู้มีอริยาบถกับการสันกิเลสพร้อมกัน ผู้ที่สนขวตด้วยถูกผู้อื่นกระทำหรือตามสภาพของตน และสันอาสวะพร้อมกัน ชื่อว่าขวตสมสัส แปลว่า ผู้มีขวตและกิเลสสันพร้อมกัน ๆ คำว่า นิทสวัตถุนั้น แปลว่า ไม่มีวัตถุ ๑๐ คือไม่มีคำพูดว่า ภิกษุของกันไค้ ๑๐ พรรษาแล้ว หรือ ๓๐ พรรษาแล้ว ๕๐ พรรษาแล้ว เรื่องนี้เกิดขึ้นในพวกเดียรถีย์ คือ พวกเดียรถีย์เรียกพวกของเขาที่ตายในเวลาไค้ ๑๐ พรรษาว่า ผู้ไม่มีสิบ คือผู้นั้นจะไม่มีพรรษา ๑๐ อีก ไม่ใช่แต่จะไม่มีพรรษา ๑๐ เท่านั้น คือ จะไม่มีพรรษา ๕ หรือพรรษา ๑๐ อีก ส่วนผู้ที่ตายในเวลา ๒๐ พรรษาเป็นต้น เขาก็เรียกกันว่า ผู้ไม่มี ๒๐ เป็นต้น เรียกกันโดยนัยนี้เป็นลำดับไป เมื่อพระอรหันต์ได้ฟังจึงนำมากกราบทูลพระพุทธองค์ ๆ จึงได้ทรงบัญญัติ พระอรหันต์ ผู้ปรินิพพานในเวลา ๑๐ พรรษาว่า ผู้ไม่มี ๑๐ คือจะไม่มีพรรษา ๑๐ อีก ถ้าปรินิพพานในเวลาพรรษา ๒๐ ก็เรียกว่าผู้ไม่มี ๒๐ เป็นต้น โดยอธิบายว่า พระอรหันต์นั้นจะไม่เกิดอีกต่อไป ดังนี้

ธัมมัตถาธิบาย

ในอรรถาธิบายว่า นิทสวัตถุ ซึ่งแปลว่าไม่มีวัตถุ ๑๐ นั้น พวกเดียรถีย์ได้ใช้ก่อน ได้บัญญัติขึ้นก่อน แต่บัญญัติไว้ไม่ถูก เพราะพวกของเขาซึ่งตายแล้ว จะต้องเกิดอีก ถึงตายในเวลามีพรรษา ๑๐ เมื่อเกิดอีกก็ต้องได้บวชในชาติใดชาติหนึ่ง แล้วมีพรรษา ๑๐ อีก ดังนี้ เป็นต้น ส่วนพระพุทธเจ้า ทรงบัญญัติเรียกพระอรหันต์ผู้ปรินิพพานในเวลาไค้ ๑๐ พรรษาเรียกว่าผู้ไม่มี ๑๐ นั้น เป็นอันถูกต้องแท้ เพราะพระอรหันต์นั้นจะไม่ต้องเกิดอีกต่อไป

ก็แลเนื่อความทั้งหลายตามที่แสดงมาแล้วทั้งสนม มเนื่อความที่
ควรยกขึ้นอธิบายให้กว้าง ก็คือชื่อว่าด้วยพระอนาคาม ๕ จำพวก ซึ่งได้
ว่ามาแล้วโดยย่อ นั้น เพราะฉะนั้น จึงจักได้อธิบายให้พิสดารต่อไป คือ
พระอนาคาม ๕ จำพวกนั้น ได้ออกชื่อมาแล้ว จำพวกที่ ๑ ได้แก่ผู้
ปรินิพพานในระหว่างอายุ จำพวกที่ ๒ ได้แก่ผู้ปรินิพพานในเวลาจน
สนอายุ จำพวกที่ ๓ ได้แก่ผู้ปรินิพพานด้วยไม่ประกอบความเพียร
จำพวกที่ ๔ ได้แก่ผู้ปรินิพพานด้วยการประกอบความเพียร จำพวกที่ ๕
ได้แก่ผู้มกระแสนในเบื้องบน ผู้ไปสู่อกนิฏฐภพ ดังนี้ ๆ ผู้ปรินิพพานใน
ระหว่างอายุนั้น เรียกตามบาลว่า อันตราปรินิพพายี ๆ ผู้ปรินิพพาน
ในเวลาจนสนอายุนั้น เรียกตามบาลว่า อุปหัจจปรินิพพายี ๆ ผู้
ปรินิพพานด้วยไม่ประกอบความเพียรนั้น เรียกว่า อสังขารปรินิพพายี ๆ
ผู้ปรินิพพานด้วยประกอบความเพียรนั้น เรียกว่า สสังขารปรินิพพายี ๆ
ผู้มกระแสนในเบื้องบนไปสู่อกนิฏฐภพนั้น เรียกว่า อหังโสโตกนิฏฐ-
คามิ ๆ พระอนาคาม ๕ จำพวกนี้ มีคำอธิบายในอรรถกถาแห่งพระสูตร
คัมภีร์นกกัม คัมภีร์อนกกัม อรรถกถาแห่งคัมภีร์ปคคัลลัญญุตกัม แต่ใน
คัมภีร์ปรมัตถทีปนี ซึ่งเป็นอรรถกถาแห่งคัมภีร์ปคคัลลัญญุต พิสดาร
กว่าคัมภีร์อื่น ๆ เพราะฉะนั้น จึงจักได้แสดงตามคัมภีร์นี้ คือ ในคัมภีร์
นั้นว่า พระอนาคาม ๕ จำพวกนั้น ปรินิพพานอยู่ในพรหมโลกชั้นสุทธาวาส
ทั้งนั้น ไม่กลับมาเกิดในโลกนี้อีก

ในนิเทศแห่งอันตราปรินิพพายีนั่นว่า พระอนาคามผู้ได้สำเร็จ
อรหัตมรรคในเวลายังไม่ถึงถึงอายุ แล้วก็ปรินิพพานไป ๆ ในนิเทศแห่ง
อุปหัจจปรินิพพายีนั่นว่า พระอนาคามจำพวกนี้สำเร็จนิพพานในเวลา
จนสนอายุแล้ว คือพระอนาคามจำพวกนี้เลยกลางอายุ อันได้แก่
๕๐๐ กัลป์ ซึ่งมีในกำหนดพันกัลป์ที่มีอยู่ในชั้นอวิหาไปแล้ว ไป
ปรินิพพานในร้อยแห่งกัลป์ที่ ๖ ก็มี ที่ ๗ ที่ ๘ ที่ ๙ หรือที่ ๑๐ ก็มี

ในข้อที่ว่าถึงผู้ปรินิพพานด้วยไม่ประกอบความเพียร และประกอบ
ความเพียรนั้นว่า ได้แก่พระอนาคาม จำพวกที่ปรินิพพาน คือดับกิเลส

ด้วยความลำบากน้อย ไม่ต้องประกอบความเพียรให้มากก็มี ปรีณิพพาน
คือ ดับกิเลสด้วยความลำบาก เพราะประกอบความเพียรให้มากก็มี

ชื่อว่าด้วย อุตฺตงฺโสโต ซึ่งแปลว่า ผู้มีกระแสในเบื้องบนนั้น
อธิบายว่า กระแสในเบื้องบนนั้นมีอยู่ ๒ คือ กระแสตัดเหา ๑ กระแส
วัฏฏะ ๑ พระอนาคามีจำพวกนี้ ต้องขึ้นไปเกิดเป็นลำดับไป จน
กระทั่งถึงชั้นอกนิฏฐา จึงได้สำเร็จนิพพาน คือ ที่แรกก็ได้ขึ้นไปเกิดในชั้น
อวิหา แล้วเลื่อนขึ้นไปเกิดในชั้นอตัปปา สุทัสสา กระทั่งถึงอกนิฏฐา
จึงปรีณิพพาน

พระอนาคามีจำพวกใดทำเทวโลกทั้ง ๔ ชั้น เริ่มแต่ชั้นอวิหาไปให้
บริสุทธิ์แล้ว ไปถึงชั้นอกนิฏฐาจึงปรีณิพพาน พระอนาคามีจำพวกนั้น
เรียกว่าผู้มีกระแสในเบื้องบน ผู้ไปสู่อกนิฏฐา ส่วนพระอนาคามีจำพวก
ใด ทำเทวโลกทั้ง ๓ ชั้นเบื้องต่ำให้บริสุทธิ์แล้ว ปรีณิพพานอยู่ในชั้น
สุทัสสี พระอนาคามีจำพวกนั้น เรียกว่าผู้มีกระแสในเบื้องบน แต่ไม่
เรียกว่าผู้ไปถึงอกนิฏฐา

พระอนาคามีจำพวกใดพอจุดจากโลกมนุษย์แล้ว ไปถึงอกนิฏฐา
ที่เดียวแล้วปรีณิพพาน พระอนาคามีจำพวกนั้น ไม่เรียกว่าผู้มีกระแสใน
เบื้องบน แต่เรียกว่าผู้ไปถึงอกนิฏฐา

จำพวกใดปรีณิพพานอยู่ในโลกทั้ง ๔ ชั้น เบื้องต่ำ ชั้นใดชั้นหนึ่ง
คือ ชั้นอวิหา หรืออตัปปา สุทัสสา สุทัสสี จำพวกนั้นไม่เรียกว่าผู้มีกระแส
ในเบื้องบน ไม่เรียกว่าผู้ไปสู่อกนิฏฐา พระอนาคามีขอมมี ๔๘ จำพวก
อย่างนี้ ขอนับค่ออย่างไร คือ เฉพาะในชั้นอวิทาก็มี ๑๕ จำพวก
แล้ว คือ ผู้ปรีณิพพานในระหว่างอายุมิ ๓ จำพวก คือ ดับกิเลส
ในลำดับแห่งการเกิด ๑ เกิดแล้วยังไม่ถึงท่ามกลางอายุ ดับกิเลส ๑
ถึงท่ามกลางอายุแล้ว แต่ยังไม่จวนสิ้นอายุดับกิเลส ๑ กับผู้ปรีณิพพาน
ในเวลาจวนสิ้นอายุ ๑ ผู้มีกระแสในเบื้องบน ๑ ผู้ปรีณิพพานด้วย
ไม่ต้องประกอบความเพียร ๕ จำพวก ผู้ปรีณิพพานด้วยการประกอบ

ความเพียร ๕ จำพวก ในชั้นนอกปัปา สุตัสสา สุตัสสี ก
เหมือนกัน

ส่วนในชั้นนอกนิฏฐา ไม่มีผู้กระแสนในเบื้องบน มีแต่ผู้ปริ
นิพพานในระหว่างอายุ ๓ จำพวก กับผู้ปรินิพพานในเวลาจวนสิ้นอายุ ๔
จำพวก ผู้ปรินิพพานด้วยไม่ต้องประกอบความเพียร ๔ จำพวก ผู้
ปรินิพพานด้วยต้องประกอบความเพียร ๔ จำพวก รวมเข้าด้วยกันก็เป็น
๔๘ จำพวก ฯ ทั้ง ๔๘ จำพวกนั้น พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงไว้แล้ว
ด้วยการเปรียบกับสะเก็ดเหล็ก ซึ่งจกมีปรากฏในกัณฑ์ข้างหน้าโน้น
เป็นอันว่า สันเนอความในเทศนากัณฑ์นั้นเพียงเท่านั้น.

เอวี่ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๕

คัมภีร์อังคตตรนิกาย สัตตกนิบาต

ว่าด้วยขอปริหานิยธรรม สำหรับพวกลิจฉวี

เอกั สมัย ภควา เวสาลียั วิหริติ สารณฺเท เจติเย ฯ
อกโข สมุพฺพลา ลิจฺฉวฺติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์อังคตตรนิกาย สัตตกนิบาต
กัณฑ์ที่ ๕ ว่าด้วยขอปริหานิยธรรม สำหรับพวกลิจฉวี สืบต่อไป เพื่อให้
เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลายตลอด
กาลนานหาประมาณมิได้

บาลี

ดำเนินความตามวาระพระบาลี อันมีในพระสูตรที่ ๑ วรรคที่ ๓
ปฐมบัณฑิตยาสัก คัมภีร์อังคตตรนิกาย สัตตกนิบาตนั้นว่า ครึ่งหนึ่ง
สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ที่สารณฺทเจติยั เมืองเวสาลี ฯ

ครั้งนั้น พวกลิจฉวีเป็นอันมากไปเฝ้าสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ถวายบังคมแล้ว ถวายคำนึงลงในที่สมควรแก่ตน ฯ สมเด็จพระทศพลผู้ทรงพระภาคเจ้า จึงตรัสว่า ลิจฉวี เราจักแสดงข้อปหานิยธรรม ๗ ข้อ ให้พวกเธอทั้งหลายฟัง เธอทั้งหลายจงตั้งใจฟังให้ดี เราจักแสดงให้เห็นชัดในบัดนี้ ฯ พวกลิจฉวีก็ทูลรับว่า พระเจ้าข้า ฯ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า ดูก่อนลิจฉวีทั้งหลาย ข้อปหานิยธรรม คือ ธรรมอันไม่เป็นเหตุให้เสื่อม ๗ ประการนั้น คือ ประการที่ ๑ คือ พวกลิจฉวีจักประชุมกันเนื่อง ๆ จักมากด้วยการประชุมกันอยู่ตราบใด พวกลิจฉวีต้องหวังได้ความเจริญอยู่ตราบนั้น ไม่มีความเสื่อมเลย นี่เป็นประการที่ ๑ ฯ ส่วนประการที่ ๒ นั้น คือ พวกลิจฉวีจักพร้อมเพียงกันประชุม พร้อมเพียงกันเลิกประชุม พร้อมเพียงกันทำสิ่งที่ควรทำอยู่ตราบใด ก็ต้องหวังได้ความเจริญอยู่ตราบนั้น ไม่มีความเสื่อมเลย ฯ ประการที่ ๓ พวกลิจฉวีจักไม่บัญญัติสิ่งที่ยังไม่ได้บัญญัติ จักไม่เลิกถอนสิ่งที่บัญญัติไว้แล้ว จักมั่นอยู่ในธรรมเนียมวัชชซึ่งมีมาแต่โบราณ อยู่ตราบใด ต้องหวังได้ความเจริญอยู่ตราบนั้น ไม่มีความเสื่อมเลย ฯ ประการที่ ๔ พวกวัชชจักสักการะ เคารพ นับถือ บูชา เชอฟัง ซึ่งพวกวัชชที่เป็นผู้ใหญ่ เป็นผู้เฒ่าผู้แก่อยู่ตราบใด ก็ต้องหวังได้ความเจริญอยู่ตราบนั้น ไม่มีความเสื่อมเลย ฯ ประการที่ ๕ พวกลิจฉวีจักไม่ข่มเหงสตรี หรือกุมารในตระกูลทั้งหลายอยู่ตราบใด ต้องหวังได้ความเจริญอยู่ตราบนั้น ไม่มีความเสื่อมเลย ฯ ประการที่ ๖ พวกลิจฉวีจักสักการะ เคารพ นับถือ บูชาเจดีย์ของพวกวัชช ทั้งในเมือง นอกเมือง จักไม่เลิกละปลกกรรมที่ชบอธรรม ที่เคยให้เคยทำแก่เจดีย์ทั้งหลายอยู่ตราบใด ต้องหวังได้ความเจริญอยู่ตราบนั้น ฯ ประการที่ ๗ พวกลิจฉวีจักจัดการคุ้มครองโดยชอบธรรมแด่พระอรหันต์ทั้งหลาย ด้วยคิดว่าทำอย่างไรพระอรหันต์ทั้งหลาย ซึ่งยังไม่มาสู่แคว้นของเรา ก็จักมาที่มาแล้ว ก็จักอยู่เป็นสุขสบายดังนี้อยู่ตราบใด ก็ต้องหวังได้ความเจริญอยู่ตราบนั้น ไม่มีความเสื่อมเลย ฯ ดูก่อนลิจฉวีทั้งหลาย ธรรมอันไม่เป็นเหตุให้

เสื่อม ๑ ประการนี้ จักมีอยู่ในพวกวัชชีตราบใด พวกวัชชีจักเห็นได้
เห็นชอบในธรรมอันไม่เป็นเหตุให้เสื่อม ๑ ประการนี้ ย่อมตราบใด พวก
วัชชี ต้องหวังได้แต่ความเจริญอยู่ตราบนั่น สันเนอความในพระบาลี
เพียงเท่านั้น

อรรถกถา

ในอรรถกถาว่า สารัตถเจตยัณฺณ ได้แก่วิหารซึ่งมีช่ออย่างนั้น คือ
เมื่อพระพุทธเจ้ายังไม่เกิดขึ้น เจตยัณฺณได้เป็นที่อยู่ของยักษ์ชื่อว่าสารัตถะ
เมื่อพระพุทธเจ้าเกิดขึ้นแล้ว คนทั้งหลายได้สร้างวัดถวายพระพุทธเจ้า
ลงในที่นั้น จึงได้ชื่อว่า สารัตถเจตยัณฺณตามเดิม คำว่า ประชุมกันเนื่อง ๆ
นั้น คือ ประชุมกันวันละ ๓ ครั้งบ้าง ประชุมกันติด ๆ กันไปบ้าง คำว่า
มากด้วยการประชุมกัน คือ ไม่ถือว่าเมื่อนาน หรือวานชนั้น เราได้ประชุม
กันแล้ว วันนี้ไม่ต้องประชุมกันอีก ไม่ถ้อยอย่างนั้น ได้ถือการประชุม
เป็นสำคัญ คำว่า ต้องหวังได้แต่ความเจริญ ไม่มีความเสื่อมเลบนั่น คือ
ผู้ไม่ประชุมกันเนื่อง ๆ ย่อมไม่ได้ยินข่าวที่มาจากทิศทั้งหลาย ถึงจะมี
บ้านเมืองวุ่นวาย หรือมีโจรผู้ร้ายขึ้นในที่นั้น ๆ ก็ย่อมไม่รู้ เมื่อพวกโจร
ผู้ร้ายรู้ว่าพวกปกครองประมาทแล้ว ก็พากันปล้นบ้านปล้นเมือง แต่เมื่อ
ประชุมกันเนื่อง ๆ ได้ทราบเรื่องอย่างนั้นแล้วก็ส่งกำลังไปยับยั้ง พวกโจร
ผู้ร้ายก็เกรงกลัว จึงว่าหวังได้แต่ความเจริญ ไม่มีความเสื่อมเลย คำว่า
พร้อมเพรียงกันประชุมเป็นต้นนั้น คือ เมื่อตกลงประชุมกันแล้ว ไม่ให้
มีใครชักช้าด้วยอ้างว่า วันนี้เรามากิจธุระ หรือเรามากงานมงคล เพราะเมื่อ
อ้างอย่างนั้น ชื่อว่าไม่พร้อมเพรียงกันประชุม พอได้ฟังเสียงกลองแล้ว
ถึงบริโภคอาหารอยู่ กำลังแต่งตัวอยู่ กำลังนั่งหมอบก็ตาม ก็ต้องรีบไป
ประชุม เมื่อประชุมแล้วก็พร้อมกันคิด พร้อมกันทำสิ่งที่ควรคิดควรทำ
เมื่อไม่เลิกประชุมพร้อมกัน เรียกว่าไม่พร้อมเพรียงกันเลิก เมื่อเลิก
ประชุมอย่างนั้น พวกใดไปก่อน พวกนั้นก็คิดว่าพวกเราได้ฟังแต่เรื่อง
ภายนอก คราวนี้คงจักมีเรื่องภายใน เมื่อพร้อมกันเลิกก็จะมีใครคิด

อย่างนี้ อีกอย่างหนึ่ง พอได้ยินว่า ชาวบ้านชาวนิคมน้ำในที่โน้นเกิดวุ่นวายกัน หรือว่ามีโจรผู้ร้ายขึ้นในที่โน้น เมื่อมีคำถามขึ้นว่า ใครจักไปปราบต่างก็กล่าวว่า ข้าพเจ้าจักไป ข้าพเจ้าจักไป การทำอย่างนั้นชื่อว่าพร้อมเพรียงกันลุกขึ้น เมื่อการงานของผู้หนึ่งยังมีอยู่ ได้ส่งบุตรหรือพี่ชายน้องชายนอกนั้นไปช่วยการงานของผู้นั้น และพร้อมกันส่งเคราะห์พระราชาที่มาเยี่ยมประเทศ หรือเมื่อผู้หนึ่งงานมั่งคั่ง หรือเกิดโรค หรือมีสุขทุกข์อย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้น ก็พร้อมกันช่วยเหลือ การทำอย่างนี้เรียกว่า พร้อมกันทำสังทกควรทำ

ในคำทั้งหลายเป็นต้นว่า สิ่งที่ไม่บัญญัติขึ้น มีคำอธิบายว่า เมื่อให้นำมาซึ่งส่วยหรือผล หรือสินไหมที่ยังไม่เคยนำมา ชื่อว่า บัญญัติ สิ่งที่ยังไม่เคยบัญญัติ เมื่อให้นำมาซึ่งส่วยหรือผล หรือสินไหมทดแทน มาแต่โบราณ ชื่อว่า ไม่เลิกสิ่งที่ยังบัญญัติไว้แล้ว ๑ คำว่า โจร คือเมื่อพวกกษัตริย์ลิจฉวีวินิจฉัยโจรที่เขานำมาให้แล้ว ตัดสินตามกฎหมาย ชื่อว่า พวกกษัตริย์ประพฤติน้อยอยู่ในธรรมเนียมของพวกกษัตริย์ ซึ่งมีมาแต่โบราณ ๑ เมื่อพวกกษัตริย์ลิจฉวีบัญญัติสิ่งที่ไม่เคยบัญญัติ คนทั้งหลายถูกบีบบังคับด้วยส่วยใหม่เป็นต้น ก็จกกล่าวกันว่า พวกเราเดือดร้อนมาก ใครจักอยู่ในบ้านเมืองของพวกเราได้ แล้วก็พากันไปอยู่ตามชายแดน จะพากันเป็นโจรบ้าง เป็นสหายของพวกโจรปล้นบ้านปล้นเมืองบ้าง ๑ เมื่อพวกลิจฉวีเลิกถอนสิ่งที่ยังบัญญัติไว้แล้ว ไม่เก็บส่วยเป็นต้นที่มีมาตามประเพณี ยิ่ง ฉาง ก็จกเสื่อมลงไป ๑ ลำดับนั้น พลพาหนะมีช้างม้า พลโยธา ข้าราชการเป็นต้น เมื่อไม่ได้เบียดเบียนตามที่เคยได้ ก็จกเสื่อมกำลังไป พวกนั้นก็จะมีอำนาจทำการสู้รบได้ ไม่อาจปฏิบัติราชการได้ ๑ เมื่อพวกลิจฉวีไม่ประพฤติน้อยอยู่ในธรรมเนียมของพวกกษัตริย์ ซึ่งมีมาแต่โบราณ คนทั้งหลายในแว่นแคว้นก็จะพากันโกรธ ว่า พวกลิจฉวีจับบุตรและบิดาของพวกเรา ซึ่งไม่เป็นโจรไปลงโทษว่าเป็นโจร แล้วก็พากันหนีไปอยู่ตามชายแดน จะพากันเป็นโจรบ้าง เป็นพวกโจรบ้าง แล้วก็พากันปล้นบ้านปล้นเมือง ๑ เมื่อเป็นอย่างนั้น ความเสื่อมก็จก

มีแก่กษัตริย์ลิจฉวีทั้งหลาย ๆ เมื่อคนทั้งหลายตั้งใจว่า พวกกษัตริย์
ลิจฉวีไม่บัญญัติสิ่งที่ไม่เคยบัญญัติ กระทำตามที่เคยบัญญัติไว้แล้ว ก็
พากันร่ำเรงยินดี จักประกอบการงาน มีการทำนาค้าขายเป็นต้น ๆ
พวกกษัตริย์ลิจฉวี ไม่เลิกถอนสิ่งที่บัญญัติไว้แล้วเก็บส่วยเป็นต้น ซึ่ง
มีมาตามประเพณี ยังดังกึกเจรีญขึ้น ๆ ลำดับนั้น ช้างม้าพล
พาหนะ ข้าราชการเป็นต้น เมื่อได้เบียดหัวตเงินเดือนเป็นประจำ ก็จัก
สมบูรณ์ด้วยเรี่ยวแรงกำลัง จักอาจสู้รบและทำราชการได้ดี ๆ เมื่อ
พวกกษัตริย์ลิจฉวี ขัดมันอยู่ตามธรรมเนียมของพจนวัชชแต่โบราณ ชาว
บ้านชาวเมืองก็จักไม่ยกโทษ ๆ พระราชาทั้งหลายกระทำตามประเพณี
โบราณ สิ่งทีเสนาบดี และอุปราชผู้ฉลาดในประโยชน์ ได้กำหนดไว้
เป็นลายลักษณ์อักษร ก็ลอกคัดกันไว้ บอกกล่าวสั่งสอนกัน กระทำให้ถูก
ตามแบบบทที่มีมา เมื่อเป็นอย่างนั้น ความเสียหายก็จะไม่มีแก่ตน
และแก่ประชุมชน ชาวบ้านชาวเมืองก็จักไม่นอนใจ จะตั้งใจทำการ
งานได้ดี

ข้อว่าด้วยการเคารพนัน คือ เมื่อพวกกษัตริย์ลิจฉวีกระทำสักการะ
อย่างใดอย่างหนึ่ง แก่พวกผู้ใหญ่ ผู้เฒ่าผู้แก่ เคารพนันถือ พวก
ผู้ใหญ่ ผู้เฒ่า ผู้แก่ บูชาเซอพัง จึงพวกผู้ใหญ่ ผู้เฒ่า ผู้แก่ ไปฟัง
คำสั่งสอนของผู้ใหญ่ ผู้เฒ่า ผู้แก่ วันละ ๒ เวลา ๓ เวลา ๆ พวกใด
ไม่ทำสักการะเป็นต้น แก่พวกเจ้านายที่เป็นผู้ใหญ่ ผู้เฒ่า ผู้แก่ ไม่ไป
หาเจ้านาย ผู้ใหญ่ ผู้เฒ่า ผู้แก่ เพื่อรับโอวาท พวกนั้นก็มัวเมาแต่
ในการเล่น จะเสื่อมจากการเป็นเจ้านาย ส่วนพวกใดปฏิบัติอย่างนั้น
พวกเจ้านายที่เป็นผู้ใหญ่ ผู้เฒ่า ผู้แก่ ก็จะสั่งสอนประเพณีโบราณ ว่า
สิ่งนี้ควรทำ สิ่งนี้ไม่ควรทำ จะบอกบายให้ว่า เวลาไปสงครามควรยก
เข้าอย่างนี้ ควรยกออกอย่างนี้ เมื่อพวกนั้นได้รับคำสั่งสอนอย่างนั้นแล้ว
ปฏิบัติตามคำสั่งสอนอย่างนั้น อาจเพื่อดีดำรงราชประเพณีไว้ได้ เพราะฉะนั้น
ในพระบาลีจึงว่า พวกลิจฉวีต้องหวังได้แต่ความเจริญ

ข้อว่าด้วยการข่มเหงสตรี หรือกุมารในตระกูลทั้งหลายนั้น คือ
เมื่อพวกภิกษุภิกษุณีข่มเหงหญิงทั้งหลาย คนทั้งหลายก็จะพากัน
โกรธ ว่าพวกเจ้านายเบียดเบียนพี่น้องของเรา ธิดาของเรา
แล้วก็จะพากันไปเป็นโจร เป็นพวกของโจรปล้นบ้านปล้นเมือง เมื่อพวก
ภิกษุภิกษุณีไม่ทำอย่างนั้น คนทั้งหลายก็จะตั้งหน้าทำการงาน จักทำให้
ยังฉางเจริญขึ้น

ข้อว่า สักการบูชาเจดีย์ของพวกวัชชนนั้น หมายถึงของพวก
วัชชน ซึ่งได้นามว่าเจดีย์ เพราะเขาทำเป็นท้ำยาเกรงชนในแว่นแคว้นของ
พวกวัชชน เมื่อพวกภิกษุภิกษุณีไม่ลดเครื่องพลกรรม เทวดาทั้งหลายก็
จักดีใจ เมื่อลดเครื่องพลกรรม เทวดาทั้งหลายก็จักไม่ดีใจ จักไม่จัดการ
อารักขาให้ดี จะไม่อาจทำให้เกิดความสุขได้เนื่อง ๆ จะทำให้เกิดโรคต่าง ๆ
มีโรคไอและโรคในศีรษะเป็นต้น เมื่อเกิดสงครามขึ้น ก็จักไม่ช่วยเหลือ
แต่เมื่อพวกภิกษุภิกษุณีไม่ลดพลกรรมลง พวกเทวดาก็จักจัดการอารักขาให้ดี
ถึงไม่อาจให้เกิดสุขได้เนื่อง ๆ ก็จักกำจัดโรคต่าง ๆ มีโรคไอและโรค
ปวดศีรษะเป็นต้นเสีย จะช่วยเหลือในยามสงคราม เพราะฉะนั้น จึงควร
ทราบถึงความเจริญ และความเสื่อมอย่างหว่ามาน

ข้อว่า จัดการคุ้มครองพวกสมณพราหมณ์โดยชอบธรรมนั้น คือ
การแวดล้อมด้วยพลนิกาย ไม่ชื่อว่า การคุ้มครองอันชอบธรรมสำหรับ
พวกบรรพชิต คนทั้งหลายไม่ตัดต้นไม้ในป่าใกล้วิหาร ไม่ทำบึงบ่อในป่า
ใกล้วิหาร ไม่จับปลาในสระของวัดได้ด้วยอาการอย่างไร การทำอย่างนั้น
ชื่อว่า การคุ้มครองอันชอบธรรมสำหรับพวกบรรพชิต เมื่อพวกภิกษุภิกษุ
ณีไม่มีศรัทธาเลื่อมใส เวลาบรรพชิตมาถึงก็ไม่ทำการต้อนรับ ไม่ไป
คุดูแล ไม่ปฏิสันถาร ไม่ถามปัญหา ไม่ฟังธรรม ไม่ให้ทาน ไม่ฟังคำ
อนุโมทนา ไม่จัดหาที่พักให้ ก็จักเสียชื่อเสียงว่า พระราชาองค์โน้นไม่มี
ศรัทธา ไม่มีความเลื่อมใส เมื่อบรรพชิตไปถึงบ้านเมืองแล้วก็ไม่ต้อนรับ
ไม่ไปคุดูแล ไม่ทำการปฏิสันถาร ไม่ถามปัญหา ไม่ฟังธรรม ไม่ให้ทาน
ไม่ฟังคำอนุโมทนา ไม่จัดแจงที่พักอาศัยให้พวกบรรพชิต ได้ฟังอย่างนั้น

แล้ว ถึงจะผ่านประตูเมืองไปก็ไม่เข้าเมือง พระอรหันต์ทั้งหลายที่ยังไม่เคย
มาก็จะไม่มา ผู้ที่เคยมาแล้วเมื่ออยู่ไม่สบาย ก็จักพากันคิดว่า พวก
ไต่ยังไม่รู้จักมาอยู่ แล้วก็จักพากันหนีไป ด้วยคิดว่าจักต้องการอะไร
กับธรรมเนียมอย่างนี้ ของพระราชาเหล่านี้ เมื่อพระอรหันต์ทั้งหลายที่ยัง
ไม่มาก็ไม่มา ที่มาแล้วก็อยู่เป็นทุกข์ ประเทศนั้นก็จักไม่เป็นที่อยู่ของหมู่
บรรพชิต ลำดับนั้น เทวดาอารักษ์ก็จักไม่มี เมื่อเทวดาอารักษ์ไม่มี
อมนุษย์ทั้งหลายก็จักได้โอกาส เมื่ออมนุษย์มากขึ้น ก็จะทำให้เกิดความ
เจ็บไข้ขึ้น ความไม่มาแห่งบุญของผุ้ต้องการเห็น ต้องการถามปัญหา
เป็นต้น ต่อบรรพชิตผู้มศีลก็จะมจมน ความมจมนแห่งความเจริญที่ตรง
กันข้ามก็ควรทราบตามแนวน ดังนั้น สันเนอความในอรรถกถาและใน
เทศนาภิกษุชนเพียงท่าน ๆ เอวัง ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๖

คัมภีร์อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต

ว่าด้วยวิสสารพราหมณ์ไปเฝ้าพระพุทธองค์

เอกัม สมัยํ ภควา ราชคเเท วิหริติ คิชฌกูฏเฐ ปพฺพเต ฯ
เตน โข ปน สมเชน ราชาคี.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต
กัณฑ์ที่ ๖ ว่าด้วยวิสสารพราหมณ์ไปเฝ้าพระพุทธองค์ สืบต่อไป
เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย
ตลอดกาลนาน หาประมาณมิได้

บาลี

คำเนินความตามวาระพระบาลี อันมีในพระสูตรที่ ๒ วรรคที่ ๓
ปฐมบัณฑิตยาสก คัมภีร์อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต นั้นว่า ครึ่งหนึ่ง

สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ประทับอยู่ที่กุเชาคิชนกูฏ กรุงราชคฤห์ ฯ
 ครั้นนั้น พระเจ้าอชาตศัตรู มีพระประสงค์จะทรงบาตรทัพไปข้าย
 พวกวัชช จึงตรัสว่า เราจักทำลายพวกวัชชผู้มีฤทธิ์มาก มีอำนาจมาก
 ให้พินาศไป จึงได้ตรัสสั่งวิสสการพราหมณ์มหาอำมาตย์ว่า เจ้าจงไปเฝ้า
 สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า กราบทูลว่า เราขอถวายบังคมพระบาทองค์
 ของสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ทูลขอทูลถามถึงความสุขสบาย ของ
 พระองค์ แล้วจึงกราบทูลว่า พระเจ้าอชาตศัตรูมีประสงค์จะไปข้าย
 พวกวัชช ได้ตรัสว่า เราจักทำลายพวกวัชชผู้มีฤทธิ์มาก มีอำนาจมาก
 ให้พินาศไป พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสอย่างไร เชิญจำไว้ให้ดี แล้ว
 กลับมาบอกเรา เพราะพระตถาคตเจ้าทั้งหลายย่อมไม่พูดผิด ฯ วิสสการ-
 พราหมณ์มหาอำมาตย์ ทูลรับพระราชโองการแล้วก็ไปเฝ้าสมเด็จพระผู้มี
 พระภาคเจ้า กราบทูลว่า ข้าแต่พระโคตม พระราชาอชาตศัตรู
 ประเทศมคธ โอรสของพระนางเวเทหิ ขอถวายบังคมพระบาทของ
 พระโคตม ขอทูลถามถึงความมีอาพาธน้อย ความลำบากน้อย มีความ
 สุขสบายของพระโคตมด้วย ฯ ข้าแต่พระโคตม พระราชาอชาตศัตรู
 ประเทศมคธ ซึ่งเป็นโอรสของพระนางเวเทหิ มีพระประสงค์จะไปข้าย
 พวกวัชช ได้ตรัสขึ้นว่า เราจักทำลายพวกวัชชผู้มีฤทธิ์มาก มีอำนาจ
 มาก ให้ถึงซึ่งความพินาศ

ในคราวนั้น พระอานนตเถระเจ้า ได้ขึ้นพัดสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า
 สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสถามพระอานนตว่า อานนตเคยได้ยิน
 หรือว่า พวกวัชชประชุมกันเนื่อง ๆ มากด้วยการประชุมกัน ฯ
 พระอานนตเถระเจ้ากราบทูลว่า ได้ยิน พระเจ้าข้า ฯ จึงตรัสว่า อานนต
 พวกวัชชจักมีการประชุมกันเนื่อง ๆ จักมากด้วยการประชุมกันตราบใด
 ต้องหวังได้ความเจริญอยู่ตราบนั้น ไม่มีความเสื่อมเลย ฯ อานนต
 เคยได้ยินหรือว่า พวกวัชชพร้อมกันประชุม พร้อมกันลักขื่น พร้อม
 กันทำสิ่งไม่ควรทำ ฯ เคยได้ยินพระเจ้าข้า ฯ อานนต พวกวัชช

จักพร้อมกันประชุม พร้อมกันลุกขึ้น พร้อมกันทำสิ่งที่ควรทำอยู่ตราบใด
 ต้องหวังได้แต่ความเจริญอยู่ตราบนั้น ไม่มีความเสื่อมเลย ฯ อานนท์
 เคยได้ยินหรือว่า พวกวชิรไม่วัณญุตสิ่งที่ยังไม่เคยวัณญุต ไม่เลิกถอน
 สิ่งวัณญุตไว้แล้ว ยึดมั่นอยู่ตามธรรมเนียมของพวกวชิร ซึ่งวัณญุต
 ไว้แล้วแต่โบราณ ฯ เคยได้ยินพระเจ้าข้า ฯ อานนท์ พวกวชิร
 จักไม่วัณญุตสิ่งที่ยังไม่เคยวัณญุต จักไม่เลิกถอนสิ่งวัณญุตไว้แล้ว จักยึด
 มั่นธรรมเนียมของพวกวชิรแต่โบราณ ที่เคยวัณญุตไว้แล้วอยู่ตราบใด
 พวกวชิรต้องหวังความเจริญอยู่ตราบนั้น ไม่มีความเสื่อมเลย ฯ อานนท์
 เคยได้ยินหรือไม่ว่า พวกวชิรสักการะ เคารพ นบถ บูชา เชื้อพง
 ผู้ใหญ่ ผู้เฒ่า ผู้แก่ ฯ เคยได้ยินพระเจ้าข้า ฯ อานนท์ พวกวชิร
 จักสักการะ เคารพ นบถ บูชา เชื้อพง ผู้ใหญ่ ผู้เฒ่า ผู้แก่
 อยู่ตราบใด ต้องหวังได้ความเจริญอยู่ตราบนั้น ไม่มีความเสื่อมเลย ฯ
 อานนท์เคยได้ยินหรือไม่ว่า พวกวชิรไม่เคยฉุดคร่าข่มเหงหญิงในตระกูล
 กุมารในตระกูล ฯ เคยได้ยินพระเจ้าข้า ฯ อานนท์ พวกวชิร
 จักไม่ฉุดคร่าข่มเหงหญิงในตระกูลกุมารในตระกูลอยู่ตราบใด ต้องหวังได้
 ความเจริญอยู่ตราบนั้น ฯ อานนท์เคยได้ยินหรือไม่ว่า พวกวชิรสักการะ
 เคารพ นบถ บูชา เจตีย์ของพวกวชิร ทั้งในเมือง นอกเมือง ไม่
 เลิกละผลกรรมที่ชอบธรรม ที่เคยให้เคยทำแก่เจตีย์เหล่านั้น ฯ เคย
 ได้ยินพระเจ้าข้า ฯ อานนท์ พวกวชิรจักสักการะ เคารพ นบถ บูชา
 เจตีย์ของพวกวชิร ทั้งในเมือง นอกเมือง จักไม่เลิกละผลกรรมอัน
 ชอบธรรม อันเคยให้เคยทำแก่เจตีย์เหล่านั้นอยู่ตราบใด ต้องหวังได้
 ความเจริญอยู่ตราบนั้น ไม่มีความเสื่อมเลย ฯ อานนท์เคยได้ยินหรือไม่ว่า
 พวกวชิรได้จัดการคุ้มครองโดยชอบธรรม ต่อพระอรหันต์ทั้งหลาย
 ด้วยจิตอยู่ว่า ทำอย่างไร พระอรหันต์ทั้งหลายที่ยังไม่มาสู่แคว้น
 ก็จะต้องมา ที่มาแล้วก็จะอยู่เป็นสุข ฯ เคยได้ยินพระเจ้าข้า ฯ อานนท์
 พวกวชิรจักจัดการคุ้มครองโดยชอบธรรม แก่พระอรหันต์ทั้งหลาย
 ด้วยจิตอยู่ว่า ทำอย่างไรพระอรหันต์ทั้งหลาย ซึ่งยังไม่มาสู่แคว้น

จักมา ทมาแล้วก็ก้อยเป็นสุข อยู่ตราบใด ต้องหวังได้ความเจริญ
อยู่ตราบนั้น ไม่มีความเสื่อมเลย ดังนี้

ลำดับนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า จึงตรัสแก่วิสสการ-
พราหมณ์มหาอำมาตย์ว่า พราหมณ์ คราวหนึ่งเราอยู่ที่สารณทเจดีย์
ใกล้เมืองเวลาลิ เราได้แสดงอุปทานิชธรรม ๗ อย่างนี้ ให้พวกวัชชีฟัง
ดูก่อนพราหมณ์ อุปทานิชธรรม ๗ อย่างนี้ จักมีอยู่ในพวกวัชชีตราบใด
พวกวัชชีจักเห็นดีเห็นชอบในอุปทานิชธรรม ๗ อย่างนี้อยู่ตราบใด พวก
วัชชีต้องหวังได้ความเจริญอยู่ตราบนั้น ไม่มีความเสื่อมเลย ฯ วิสสการ-
พราหมณ์จึงกราบทูลว่า ข้าแต่พระโคตม เพียงแต่พวกวัชชีประกอบด้วย
อุปทานิชธรรมอย่างหนึ่ง ๆ เท่านั้น ก็ต้องหวังได้ความเจริญแล้ว ไม่
ต้องพูดถึงอุปทานิชธรรมทั้ง ๗ อย่าง ข้าแต่พระโคตม พระเจ้าอชาต-
ศัตรู ทำอะไรแก่พวกวัชชีไม่ได้ในการรบ นอกจากส่งช้าง ม้า รถ เงิน
ทอง เป็นต้น ไปประจบประแจง กับนอกจากทำให้แตกกันเท่านั้น
ข้าแต่พระโคตม ข้าพเจ้าจะขอทูลลาไป เพราะข้าพเจ้ามีกิจธุระมาก ฯ
สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า จึงตรัสว่า เชิญเถิดพราหมณ์ ลำดับนั้น
วิสสการพราหมณ์มหาอำมาตย์ แสดงความชื่นชมยินดี ต่อถ้อยคำของ
สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า แล้วก็ถวายบังคมลา สิ้นเนื้อความในพระบาลี
เพียงเท่านี้.

อรรถกถา

ในอรรถกถาว่า พวกวัชชีนั้น หมายถึงพวกชาววัชชี คำว่า
มีฤทธิ์มาก หมายถึงราชฤทธิ์ที่เกิดจากความพร้อมเพรียงกัน คำว่า มีอานุ-
ภาพมาก หมายถึงราชานุภาพที่เกิดจากการศึกษา มีการศึกษาทางช้างเป็นต้น
คือ พวกกุมารลิจฉวี ได้ศึกษาค้นคว้าในทางศิลปะต่าง ๆ มีศิลปะ
ทางช้าง และทางธนูเป็นต้น พระเจ้าอชาตศัตรู ตรัสถึงการรบพวกวัชชี
ทุกอิริยาบถ ตรัสสั่งให้พวกพลนิกายให้เตรียมพร้อมอยู่เสมอ เพราะ
เหตุไร เพราะเหตุว่า แว่นแคว้นของพระเจ้าอชาตศัตรู มีกำหนด ๘

๑๖ พระสุตตันตปิฎก คัมภีร์ที่ ๔ อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต เล่ม ๑

โยชน์ อาศัยบ้านปัตตนะตำบลหนึ่ง ริมแม่น้ำคงคา แคว้นแคว้นของลิจฉวี
ก็มีกำหนด ๘ โยชน์ มาจรดแดนกัน ของหอมที่มีค่ามาก ได้ลงมาจากเชิง
ภูเขา เมื่อพระเจ้าอชาตศัตรูทรงตระเตรียม ด้วยทรงทราบว่า มีเครื่อง
หอมลงมาจากเชิงภูเขา ก็จะเสด็จไปรับ แต่พวกลิจฉวีก็พร้อมกันไปรับ
มาเสียก่อน พระเจ้าอชาตศัตรูเสด็จมาภายหลัง ทรงทราบเรื่องนั้นแล้ว
ก็ทรงพิโรธแล้วก็เสด็จกลับ พวกลิจฉวีได้ทรงทำอย่างนั้นทุกปี ความ
อาฆาตของพระเจ้าอชาตศัตรูก็น่าเกลียด ลำดับนั้น ท้าวเธอจึงทรงดำริ
ว่า อันการรบกับพวกวัชชี เป็นการหนักมาก เมื่อเราปรึกษากับบัณฑิต
สักคนหนึ่ง แล้วจึงทำการจะไม่เสียหวังดี ผู้ที่จะเป็นบัณฑิตเสมอกับ
พระศาสดาก็ไม่มี พระศาสดาก็ประทับอยู่ในวิหารใกล้ ๆ เราจักใช้
ให้ไปทูลถาม ถ้าประโยชน์อันใดอันหนึ่งจักมีด้วยการไปของเรา พระ
ศาสดาก็จักทรงนิ่ง เมื่อประโยชน์จักไม่มี เราก็ไม่ต้องไป ทรงดำริ
ดังนี้แล้ว จึงได้ทรงส่งวัสสการพราหมณ์ไป วัสสการพราหมณ์จึงได้
ไปกราบทูลเรื่องนั้น แต่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์จึงได้ตรัส
ถามพระอานนท์ แล้วแสดงอธิภาษนธรรม ๑ ให้ฟัง ดังที่แสดงมาแล้วนั้น
ครั้นพราหมณ์ได้นัยถ้อยคำ ของสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว
จึงได้กราบทูลขึ้น ดังที่กราบทูลมาแล้วนั้น มีคำแปลว่า สมเด็จพระ
ผู้มีพระภาคเจ้า ทรงทราบการได้นัยถ้อยคำอันนี้ แห่งพราหมณ์หรือ
มีค่ากว่า ทรงทราบ ก็เมื่อทรงทราบ เหตุไรจึงตรัสอย่างนั้น แก้ว
พระองค์ทรงเห็นว่า เมื่อเราไม่กล่าวอย่างนี้ ไม่กวนพระเจ้าอชาตศัตรู
ก็จักไปทำลายพวกวัชชีได้สิน เมื่อเรากล่าวอย่างนี้ พระเจ้าอชาตศัตรู
จะต้องทำลายความพร้อมเพรียง ของพวกวัชชีช้อยถึง ๑ ปี จึงจะทำ
ลายพวกวัชชีได้ การที่พวกวัชชีชวยชวยชวยถึง ๑ ปี เป็นการดี เพราะผู้
ชวยชวยชวยถึงเพียงนั้น จักได้ทำบุญอันเป็นทิพย์ของตนไว้ ต่อมาภายหลัง
พระเจ้าอชาตศัตรู ก็ได้ส่งวัสสการพราหมณ์ไปทำลายความพร้อมเพรียง
ของพวกวัชชี แล้วเสด็จไปปราบพวกวัชชีให้ถึงความพินาศสิ้น ดังนี้
สนเนอความในอรรถกถาเพียงเท่านั้น

ธัมมัตถาธิบาย

ในอรรถาธิบายว่า พระพุทธองค์ทรงเห็นแล้วว่า เมื่อพวกวัชชียังมั่นอยู่ในอุปทานิชธรรมทั้ง ๑ นั้นตราบใด ก็ยังเจริญอยู่ตราบนั้น จึงได้ทรงสอนพวกวัชชียิ่ง ดังที่แสดงมาแล้วนั้น การที่พระพุทธองค์ตรัสแก่วิสสการพราหมณ์ว่า อุปทานิชธรรมทั้ง ๑ นั้น จักมีอยู่ในพวกวัชชียตราบใด พวกวัชชียังเห็นดีเห็นชอบอยู่ ในอุปทานิชธรรมทั้ง ๑ นั้นตราบใด พวกวัชชียังต้องหวังได้ความเจริญอยู่ตราบนั้น ไม่มีความเสื่อมเลยตราบนั้น เป็นคำพยากรณ์อันแน่นอนของพระองค์ เพราะเหตุว่า เวลาพวกวัชชียจะพินาศนั้น ก็เป็นเพราะพวกวัชชียไม่ปฏิบัติตามอุปทานิชธรรมทั้ง ๑ ด้วยอุกวิสสการพราหมณ์ บุกให้แตกกันโดยอุบายอันลึกซึ้ง พวกจึงฉวแตกกัน จนถึงเมื่อได้ทราบข่าวกองทัพของพระเจ้าอชาตศัตรูยกมา ก็ไม่มีใครที่จะไปจัดแจงการต่อสู้ มีแต่เกยกันว่า ใครดีก็ไปสู้รบซิ ดังนั้นเท่านั้น กองทัพพระเจ้าอชาตศัตรูก็ได้ยกเข้าพระนคร โดยไม่มีการขัดขวางอย่างไร พระองค์ได้ทรงจับพวกกษัตริย์จึงฉว อันนับเป็นร้อย ๆ พัน ๆ มาเสียสิ้น หากพวกจึงฉวไม่แตกสามัคคีกัน ยังมั่นอยู่ในอุปทานิชธรรมเหมือนเมื่อก่อนแล้ว ก็ไม่ถึงความพินาศ เพราะฉะนั้น จึงได้ใจความว่า ความพร้อมเพรียงกันเป็นของสำคัญยิ่ง นักปราชญ์จึงได้กล่าวเป็นโคลงไว้ว่า

ความพร้อมเพรียงก็ให้

เกิดผล สุขนา

ความแตกร้างหาชนะ

ทุกก้าว

ดังกษัตริย์วัชชิตล

ความพินาศนอ

ก็เพราะความแตกร้าง

เรื่องนมนาน

ดังนั้น เพราะฉะนั้น ขอท่านทั้งหลาย จงมีความพร้อมเพรียงกันในตระกูลของตน ๆ ตลอดถึงเพื่อนบ้าน จึงจะเป็นการดี สันเนอความในเทศนาถนตนเพียงเท่านั้น.

เอว่ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ๆ

กัณฐาท ๗

กัมภีร์อังคตตรนิกาย สัตตกนิบาต

ว่าด้วยภิกขุอุปหานิยธรรม

เอกัม สมัยํ ภควา ราชคเห วิหริติ คิชฌกูฏเญ ปัพพเต ๑
ตตร โข ภควา ภิกขุ อามนุเตสสีติ

ณ บัดนี้ อาตมภาพ จักได้แสดงกัมภีร์อังคตตรนิกาย สัตตกนิบาต
กัณฐาท ๗ ว่าด้วยภิกขุอุปหานิยธรรม สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์
แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตลอดกาลนาน
หาประมาณมิได้

บาลี

ดำเนินความตามวาระพระบาลี อันมีในพระสูตรที่ ๓ วรรคที่ ๓
ปฐมบัณณาสกํ กัมภีร์อังคตตรนิกาย สัตตกนิบาต นั้นว่า ครึ่งหนึ่ง
สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ประทับอยู่ที่กุเชาคิชฌกูฏ กรุงราชคฤห์ ๑
ครั้งนั้น พระองค์ได้ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า เราจักแสดงอุปหานิยธรรม ๗
ประการให้ฟัง เธอทั้งหลายจงตั้งใจฟังให้ดี เราจักแสดงให้ฟังใน
บัดนี้ ๑ ภิกษุทั้งหลายก็ทูลรับว่า พระเจ้าข้า ๑ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า
จึงตรัสว่า อุปหานิยธรรม ๗ ประการนั้น คือ ประการใดบ้าง คือ
ภิกษุทั้งหลายจักประชุมกันเนื่อง ๆ จักมากด้วยการประชุมตราบใด ต้อง
หวังได้ความเจริญอยู่ตราบนั้น ไม่มีความเสื่อมเลย ๑ ภิกษุทั้งหลาย
จะพร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม พร้อมเพรียง
กันทำสิ่งที่ควรทำตราบใด ต้องหวังได้ความเจริญอยู่ตราบนั้น ไม่มีความ
เสื่อมเลย ภิกษุทั้งหลายจักไม่บัญญัติสิ่งที่เราไม่ได้บัญญัติไว้ จักไม่เลิก
ถอนสิ่งที่เราบัญญัติไว้แล้ว จักศึกษามั่นอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย ตาม

ที่เราบัญญัติไว้แล้วอยู่ตราบใด ต้องหวังได้ความเจริญอยู่ตราบนั้น ไม่มีความ
 เสื่อมเลย ฯ ภิกษุที่เป็นพระเถระหรือราตร คือที่บวชนาน ที่เป็นบิดาสงฆ์
 ที่เป็นปริณายกสงฆ์ เหล่าใดมีอยู่ ภิกษุทั้งหลายจักสักการะเคารพนับถือ
 บูชาเชิดชู ภิกษุผู้เป็นเถระเหล่านั้นอยู่ตราบใด ภิกษุต้องหวังได้
 ความเจริญอยู่ตราบนั้น ไม่มีความเสื่อมเลย ฯ ภิกษุทั้งหลายจักไม่อยู่
 ในอำนาจค้นหา อันทำให้เกิดอีก อยู่ตราบใด ต้องหวังได้ความ
 เจริญอยู่ตราบนั้น ไม่มีความเสื่อมเลย ฯ ภิกษุทั้งหลายจักยินดีใน
 เสนาสนะป่าอยู่ตราบใด ต้องหวังได้ความเจริญอยู่ตราบนั้น ไม่มีความ
 เสื่อมเลย ฯ ภิกษุทั้งหลายจักตั้งสติไว้ในตนว่า ทำอย่างไรเพื่อนพรหม-
 จรรยัทมสกลนารักชงยังไม่มาจักมา ที่มาแล้วจักอยู่เป็นสุขอยู่ตราบใด
 ต้องหวังได้ความเจริญอยู่ตราบนั้น ไม่มีความเสื่อมเลย ฯ ดูก่อนภิกษุ
 ทั้งหลาย อุปทานิยธรรมทั้ง ๑๖ นั้น จักมีอยู่ในภิกษุทั้งหลายอยู่ตราบใด ภิกษุ
 ทั้งหลายจักเห็นดี เห็นชอบ อยู่ในอุปทานิยธรรมทั้ง ๑๖ นั้น ตราบใด
 ต้องหวังได้ความเจริญอยู่ตราบนั้น ไม่มีความเสื่อมเลย ตั้งสัน สันเนอ
 ความในพระบาลีเพียงเท่านั้น

อรรถกถา

ในอรรถกถาว่า คำว่า ประชุมกันเนื่อง ๆ นี้ คล้ายกับที่ว่าไว้แล้ว
 ในอุปทานิยธรรมสำหรับพวกวัชชี ก็แต่ว่าในที่นี้เมื่อภิกษุไม่ได้ประชุม
 กันเนื่อง ๆ ก็ไม่ได้ยินเรื่องศาสนาที่มีอยู่ในทิศทั้งหลาย ลำดับนั้น ก็
 ไม่ได้ว่า สามีในวิหารนั้น เคลื่อนกล่น งดอุปสถปวารณาไว้ พวก
 ภิกษุในที่นั้นพากันกระทำเวชกรรม ทุตกรรมเป็นต้น พากันมากไป
 ด้วยการขอ หาเลี้ยงชีพด้วยการให้ผลไม้ ดอกไม้เป็นต้น แก่พวก
 ชาวบ้าน ฝ่ายพวกภิกษุถามกันว่าสงฆ์ประมาณแล้ว ก็จักทำศาสนาให้
 เสื่อมลง แต่เมื่อภิกษุทั้งหลายประชุมกันเนื่อง ๆ ก็จะได้ยินเรื่องเช่นนั้น
 ลำดับนั้น ก็จะได้ส่งภิกษุสงฆ์ไปให้ทำสมาให้ตรง ให้อุปสถปวารณา
 เป็นไป จักได้ส่งพวกอริยวงศ์ ไปแสดงอริยวงศ์ในที่อยู่ของหมู่ภิกษุ

ถ้าหาเลี้ยงชีพในทางผิด จะได้ให้พระวินัยชรักตซ์พวกภิกษุที่ลามก ฝ่าย
พวกภิกษุที่ลามกรู้ว่าสงฆ์ไม่ประมาท ก็จะพากันแตกหนีไป ด้วยเห็นว่า
พวกเราไม่อาจแยกกันเป็นพวกเป็นหมู่ได้ ควรทราบความเสื่อม และ
ความเจริญในข้อนี้ อย่างที่วามมาแล้ว

ในข้อว่า ความพร้อมเพรียงเป็นต้นนั้น มีคำอธิบายว่า เมื่อ
ติกลองหรือระฆังว่าสงฆ์จะประชุมกัน เพื่อบัดกวาดซ่อมแซมพระเจดีย์
หรือเพื่องมเรือนพระเจดีย์ มุงโรงอุโบสถ หรือเพื่อบัดกติกวัตร เมื่อมี
ภิกษุผิดเพี้ยนด้วยกล่าวว่า ข้าพเจ้ากำลังทำจิวร ข้าพเจ้าจะต้องระบมบาตร
การก่อสร้างของข้าพเจ้ายังมีอยู่ ดังนั้น ข้อว่าไม่พร้อมเพรียงกันประชุม
เมื่อยกสิ่งทั้งปวงนั้นไว้ ไปประชุมพร้อมกัน ข้อว่าพร้อมเพรียงกัน
ประชุม เมื่อประชุมกันแล้ว คิดกันแล้ว ประึกษากันแล้ว ทำสิ่งที่ควร
ทำแล้ว ไม่ลุกไปพร้อมกัน ข้อว่าไม่พร้อมกันเล็ก เพราะเมื่อลุกไปอย่าง
นั้น พวกใดไปก่อน พวกนั้นก็จักคิดว่า พวกเราได้ยินแต่เรื่องนอก
คราวัน คงจักมีเรื่องใน แต่เมื่อลุกไปพร้อมกัน ข้อว่าพร้อมกันเล็ก ๆ
อีกอย่างหนึ่ง พอได้ยินว่าวิหารสีมาในที่โน้นยุ่งเหยิง ต้องดออุโบสถ
ปวารณา พวกภิกษุที่ลามก มีพวกทำเวชกรรมเป็นต้น ในที่โน้นมากขึ้น
เมื่อมีผู้ถามว่า ใครจะไปข่มขิกขุเหล่านั้น ก็มีผู้บอกว่า ข้าพเจ้าเอง ๆ
ดังนั้น แล้วพากันไป ข้อว่าพร้อมกันลุกขึ้น เวลาได้เห็นภิกษุอาคันตกะ
ก็ไม่กล่าวว่าท่านจงไปบริเวณนั้น จงไปบริเวณนั้น พวกเราเป็นอะไร
ดังนั้น ได้พากันทำตามข้อวัตร ได้เห็นภิกษุอาคันตกะ มีบาตรจิวรคร่ำคร่า
ก็แสวงหาบาตรจิวรให้ เมื่อเห็นอาคันตกะเป็นไข้ ก็แสวงหาบาให้
ไม่บอกผู้เป็นไข้ซึ่งไม่มีผู้ช่วยเหลือ ว่าท่านจงไปบริเวณโน้น ได้จัดให้อยู่
ในบริเวณของตน ๆ กิด ช่วยกันสงเคราะห์ภิกษุผู้มบญญา ทั่วความรู้
กิด ก็ข้อว่าพร้อมกันทำสิ่งที่สงฆ์ควรทำ

ในคำว่า สิ่งที่ไม่บัญญัติเป็นต้นนั้น คือ เมื่อภิกษุทั้งหลาย ถือเอา
ข้อกติกาใหม่ ที่ไม่ชอบธรรม หรือยึดถือสิกขาบทใหม่ ข้อว่าบัญญัติสิ่งที่
พระพุทธเจ้าไม่ได้ทรงบัญญัติไว้ เหมือนกับพวกภิกษุในกรุงสาวัตถี ที่

กล่าวไว้ในเรื่องสันตติเก เป็นตัวอย่างฉะนั้น เมื่อแสดงคำสอนนอก
 ธรรมนอกวินัย ชื่อว่าเลิกถอนสิ่งที่พระพุทธเจ้า ทรงบัญญัติไว้แล้ว
 เหมือนกับพวกภิกษุที่เป็นบุตรของพวกวัชชี ในเมืองเวสาลี ที่บัญญัติ
 วัตถุ ๑๐ ประการขึ้น ในเวลาที่พระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว ได้ร้อยปี
 เมื่อภิกษุทั้งหลายเกล่งต้องอาบัติใหญ่น้อย ชื่อว่าไม่ยัดมันอยู่ในสิกขาบท
 ที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้แล้ว เหมือนพวกอัสสชิและปณัพพสกุ-
 ภิกษุเป็นอาหรรณ เมื่อภิกษุทั้งหลายไม่ทำอย่างนั้น ชื่อว่าไม่บัญญัติ
 สิ่งที่ยังไปบัญญัติไว้ ไม่เลิกถอนสิ่งที่บัญญัติไว้แล้ว ชื่อว่ายัดมันอยู่ใน
 สิกขาบทตามที่ได้บัญญัติไว้ เหมือนพระอุคคเสน และพระกาณ्हบุตร
 พระมหากัสสป เป็นตัวอย่างฉะนั้น

ชื่อว่าด้วยการสักการะ เคารพนับถือบูชาเชอฟัง ภิกษุผู้เป็นพระ
 ผู้ราตร คือผู้บวชนาน ผู้เป็นบิดาของสงฆ์ ผู้เป็นปรินายกของสงฆ์นั้น มี
 คำอธิบายว่า ภิกษุเหล่าใดไม่ทำสักการะเป็นต้น แก่ภิกษุผู้เป็นพระ
 เถระเหล่านั้น ไม่ไปรับโอวาทวันละ ๒ เวลา ๓ เวลา ๑ พระเถระ
 เหล่านั้น ก็ไม่ให้โอวาทแก่ภิกษุเหล่านั้น ไม่พูดเรื่องประเพณีให้ฟัง
 ไม่ให้ศึกษาธรรมปริยาบทเป็นแก่น ภิกษุเหล่านั้น ก็เป็นอันพระเถระ
 เหล่านั้นสละแล้ว ข้อมเสื่อมจากคุณธรรม เป็นต้นว่า ธรรมชั้น ๕ มี
 สลชั้นเป็นต้น และอริยทรัพย์ ๑ ส่วนภิกษุเหล่าใด กระทำสักการะ
 เป็นต้น แก่พระเถระเหล่านั้น ไปปฏิบัติพระเถระเหล่านั้น พระเถระ
 เหล่านั้น ก็จะให้โอวาทแก่ภิกษุเหล่านั้น จะแสดงเรื่องประเพณีให้ฟัง
 จะให้ศึกษาธรรมปริยาบทเป็นแก่น จักสั่งสอนด้วยขตงค์ ๑๓ กถาวัตถุ ๑๐
 ครันภิกษุเหล่านั้นตั้งอยู่ในโอวาทของพระเถระเหล่านั้นแล้ว ก็จะเจริญขึ้น
 ด้วยคุณธรรมมีผลเป็นต้น จะถึงซึ่งสามัญผล

ชื่อว่า ไม่อยู่ในอำนาจแห่งตัณหานั้น คือ ภิกษุเหล่าใดติดตาม
 พวกอุปัชฌายากไปบ้านโน้นบ้านนี้ เพราะเห็นแก่ปัจจัย ๔ ภิกษุเหล่านั้น
 ชื่อว่าตกอยู่ในอำนาจแห่งตัณหา อันทำให้เกิดอีก

ชื่อว่า ด้วยเสนาสนะบ้านนี้ คือ เสนาสนะที่อยู่ห่างจากบ้าน อย่าง
ต่ำสุด ๕๐๐ ขวัญ ภูมิลูกอยู่ในเสนาสนะใกล้บ้านถึงจะได้มานแล้ว
พอออกจากมาน ก็ได้ยินเสียงสตรบรม และเสียงทารกเป็นต้น คุณ
วิเศษที่ได้แล้วนั้นก็เสื่อมไป ส่วนภิกษุผู้อยู่ในเสนาสนะป่า ถึงนอน
หลับแล้วตื่นขึ้น ก็ได้ยินแต่เสียงสิ่งหยาบ เสียงโคร่ง นกยาง เป็นต้น
ภิกษุผู้ได้บิณฑบาตด้วยสิ่งใด เมื่อพิจารณาสิ่งนั้น ก็ได้ตั้งอยู่ในผลอันเลิศ
โดยเหตุนี้ พระพุทธองค์จึงทรงสรรเสริญการหลับอยู่ในป่า ว่าดีกว่าการ
นั่งเข้านอนอยู่ในเสนาสนะใกล้บ้าน เพราะฉะนั้น พระพุทธองค์
ได้ทรงแสดงว่า ภิกษุจักยินดีอยู่ในเสนาสนะป่าตราบใด ก็หวังได้ความ
เจริญอยู่ตราบนั้น ไม่มีความเสื่อมเลย

ชื่อว่า ด้วยตึงสติไว้แน่น ได้แก่การตั้งใจอย่าง ขอบใจเพื่อน
พรหมจรรย์ซึ่งมีศลมาสสูอาวาสเกิด ทั่วแล้วก็ขอให้ย่อยสบาย ส่วน
พวกภิกษุประจำอาวาส ที่ไม่มีศรัทธา ไม่มีความเลื่อมใส ไม่ต้องการ
ให้ภิกษุอื่นมาอยู่ในอาวาสนั้น ถึงมีภิกษุอื่นมาถึง ก็ไม่ทำการต้อนรับ
ไม่ทำการรับบาตรจีวร ไม่จัดแจงอาสนะให้ ไม่พัดให้เป็นต้น เมื่อเป็น
อย่างนั้น เสียงติเตียนภิกษุเหล่านั้นย่อมปรากฏไปว่า พวกภิกษุใน
วิหารโน้นไม่มีศรัทธา ไม่มีความเลื่อมใส ไม่กระทำข้อวัตรปฏิบัติ แก่
พวกภิกษุที่เข้าไปสู่วิหาร ถึงพวกภิกษุอาคันตุกะ จะเดินผ่านประตู
วิหารไปก็ไม่เข้าไปในวิหาร เมื่อเป็นอย่างนั้น พวกภิกษุที่ยังไม่มากก็ไม่มา
เมื่อความย่อยสบายไม่มีแก่พวกภิกษุที่มาแล้ว พวกภิกษุที่มาอยู่แล้วนั้น
ก็จะพากันไปอยู่ที่อื่นเสีย วิหารนั้น ก็จักไม่เป็นที่อยู่ของภิกษุเหล่านั้น
ก่อนนั้นไป พวกภิกษุประจำอาวาส เมื่อไม่ได้เห็นพวกภิกษุที่มีศีล ก็จะไม่
ได้พบผู้แก้ความสงสัยให้แก่ตน หรือผู้ให้ศึกษาอาจารย์มรรยาท หรือ
การฟังธรรมอันไพเราะ พวกนั้นก็จะได้ธรรมที่ยังไม่ได้ ไม่ได้สาธ-
ยายธรรมที่ยังไม่ได้สาธยาย ก็จักมีแต่ความเลื่อมไม่มีความเจริญ ส่วน
พวกภิกษุที่อยากให้ภิกษุอื่นมาอยู่ ในอาวาสของตน ก็จะมีแต่ความ
เจริญ ก็จะได้ผู้กำจัดความสงสัย ผู้บอกกล่าวสั่งสอน ผู้แสดงธรรม

ให้ฟัง เมื่อเป็นอย่างนั้น ก็จักมีแต่ความเจริญ เพราะฉะนั้น จึงว่า ภิกษุ
ทั้งหลายตั้งใจไว้ว่า ทำอย่างไรพวกภิกษุที่มีศีล ซึ่งยังไม่มาสู่อาวาส
ก็จักมา หมาแล้วก็จักอยู่เป็นสุข ดังนี้ อยู่ตราบใด ก็ต้องหวังได้ความ
เจริญอยู่ตราบนั้น ไม่มีความเสื่อมเลย ดังนี้ ฯ สันเนอความในอรรถกถา
และในเทศนาถกกันเพียงเท่านี้.

เอวံ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กณฑ์ที่ ๘

คัมภีร์อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต

ว่าด้วยอุปหานิยธรรมของภิกษุ

สตุต โว ภิกขเว อุปริหานิเย ฐมเม เทเสสสามิ ฯ เป ฯ
กตเม จ ภิกขเว สตุต อุปริหานิยา ฐมาติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต
กณฑ์ที่ ๘ ว่าด้วยอุปหานิยธรรมของภิกษุ สืบต่อไป เพื่อให้เป็น
ประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลายตลอดกาลนาน
หาประมาณมิได้

บาลี

ดำเนินความตามวาระพระบาลี อันมีในพระสูตรที่ ๔ วรรคที่ ๓
ปฐมปัณณาสก คัมภีร์อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาตนั้นว่า พระพุทธองค์ได้
ทรงแสดงอุปหานิยธรรมสำหรับภิกษุไว้อีก ๑ ประการว่า ดูก่อนภิกษุ
ทั้งหลาย ภิกษุจักไม่ยินดีต่อการงาน จักไม่ประกอบเนื่อง ๆ ซึ่งความ
ยินดีในการงานตราบใด ภิกษุทั้งหลายต้องหวังความเจริญอยู่ตราบนั้น
ไม่มีความเสื่อมเลย อันนี้เป็นข้อที่ ๑ ฯ ส่วนข้อที่ ๒ ว่า ภิกษุจักไม่
ยินดีต่อการพูดเล่น ไม่ประกอบเนื่อง ๆ ซึ่งความยินดีในการพูดเล่น

อยู่ตราบใด ต้องหวังความเจริญอยู่ตราบนั้น ไม่มีความเสื่อมเลย ฯ
 ข้อที่ ๓ ว่าด้วยภิกษุทั้งหลาย จักไม่ยินดีต่อการนอน ไม่ประจบเนื่อง ฯ
 ซึ่งการยินดีต่อการนอนอยู่ตราบใด ต้องหวังความเจริญอยู่ตราบนั้น ไม่มีความเสื่อมเลย ฯ ข้อที่ ๔ ภิกษุทั้งหลายจักไม่ยินดีต่อการคลุกคลี ไม่ประจบเนื่อง ฯ ซึ่งความยินดีในการคลุกคลีตราบใด ต้องหวังความเจริญอยู่ตราบนั้น ไม่มีความเสื่อมเลย ฯ ข้อที่ ๕ ภิกษุทั้งหลายจักไม่มีความปรารถนาลามก ไม่ตั้งอยู่ในอำนาจแห่งความปรารถนาลามกอยู่ตราบใด ต้องหวังความเจริญอยู่ตราบนั้น ไม่มีความเสื่อมเลย ฯ
 ข้อที่ ๖ ภิกษุทั้งหลายจักไม่มีมิตรลามก ไม่มีสหายลามก ไม่น้อมไปในความลามกอยู่ตราบใด ต้องหวังความเจริญอยู่ตราบนั้น ไม่มีความเสื่อมเลย ฯ ข้อที่ ๗ ภิกษุทั้งหลาย จักไม่หยุดความเพียรด้วยการได้คุณวิเศษเพียงเล็กน้อยตราบใด ต้องหวังความเจริญอยู่ตราบนั้น ไม่มีความเสื่อมเลย รวมเป็นอุปทานิยธรรม สำหรับภิกษุ ๗ ข้อด้วยกัน ดังนี้

ในพระสูตรที่ ๕ ว่า พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงอุปทานิยธรรมไว้อีก ๗ ข้อ สำหรับภิกษุทั้งหลาย คือ ข้อที่ ๑ ว่า ภิกษุทั้งหลายจักมีศรัทธาอยู่ตราบใด ภิกษุทั้งหลายต้องหวังความเจริญอยู่ตราบนั้น ไม่มีความเสื่อมเลย ฯ ข้อที่ ๒ ว่า ภิกษุทั้งหลายจักมีหิริอยู่ตราบใด ต้องหวังความเจริญอยู่ตราบนั้น ไม่มีความเสื่อมเลย ฯ ข้อที่ ๓ ภิกษุทั้งหลายจักมีโอตตปโปอยู่ตราบใด ต้องหวังความเจริญอยู่ตราบนั้น ไม่มีความเสื่อมเลย ฯ ข้อที่ ๔ ว่า ภิกษุทั้งหลายจักมีการสดับฟังมากอยู่ตราบใด ต้องหวังความเจริญอยู่ตราบนั้น ไม่มีความเสื่อมเลย ฯ ข้อที่ ๕ ว่า ภิกษุทั้งหลาย จักมีความเพียรอยู่ตราบใด ต้องหวังความเจริญอยู่ตราบนั้น ไม่มีความเสื่อมเลย ฯ ข้อที่ ๖ ว่า ภิกษุทั้งหลาย จักมีสติอยู่ตราบใด ต้องหวังความเจริญอยู่ตราบนั้น ไม่มีความเสื่อมเลย ฯ ข้อที่ ๗ ว่า ภิกษุทั้งหลาย จักมีปัญญาอยู่ตราบใด ต้องหวังความเจริญอยู่ตราบนั้น ไม่มีความเสื่อมเลย ดังนี้

ในพระสูตรที่ ๑ ว่า พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงอภิธานิยธรรมไว้อีก ๑ ข้อ สำหรับภิกษุทั้งหลาย ข้อที่ ๑ ว่า ภิกษุทั้งหลาย จักอบรมอนิจจสัญญาอยู่ตราบใด ต้องหวังความเจริญอยู่ตราบนั้น ไม่มีความเสื่อมเลย ฯ ข้อที่ ๒ ว่า ภิกษุทั้งหลาย จักอบรมอนัตตสัญญาอยู่ตราบใด ต้องหวังความเจริญอยู่ตราบนั้น ไม่มีความเสื่อมเลย ฯ ข้อที่ ๓ ว่า ภิกษุทั้งหลาย จักอบรมอสุภสัญญาอยู่ตราบใด ต้องหวังความเจริญอยู่ตราบนั้น ไม่มีความเสื่อมเลย ฯ ข้อที่ ๔ ว่า ภิกษุทั้งหลาย จักอบรมอาทณวสัญญา อยู่ตราบใด ต้องหวังความเจริญอยู่ตราบนั้น ไม่มีความเสื่อมเลย ฯ ข้อที่ ๕ ว่า ภิกษุทั้งหลาย จักอบรมปหานสัญญาอยู่ตราบใด ต้องหวังความเจริญอยู่ตราบนั้น ไม่มีความเสื่อมเลย ฯ ข้อที่ ๖ ว่า ภิกษุทั้งหลาย จักอบรมวิราคสัญญาอยู่ตราบใด ต้องหวังความเจริญอยู่ตราบนั้น ไม่มีความเสื่อมเลย ฯ ข้อที่ ๗ ว่า ภิกษุทั้งหลาย จักอบรมนิโรธสัญญาอยู่ตราบใด ต้องหวังความเจริญอยู่ตราบนั้น ไม่มีความเสื่อมเลย ดังนี้

พระสูตรที่ ๘ ว่า พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงไว้ว่า ธรรม ๑ ประการ
 ข่มเป็นไปเพื่อความเสื่อม สำหรับภิกษุผู้ศึกษา ฯ ธรรม ๑ ประการนี้
 คือประการใดบ้าง คือ ความเป็นผู้ขยันดีในการทำงาน ๑ ความขยันดีในการ
 พุทฺธเล่น ๑ ความขยันดีในการนอน ๑ ความขยันดีในการคลุกคลี ๑ ความตกอยู่
 ในอำนาจความปรารถนาลามก ๑ ความไม่รักษานินทรีย์ ๑ ความไม่รู้จัก
 ประมาณในการบริโภค ๑ ฯ สิ่งซึ่งจะต้องทำข่มม้อย ในสิ่งซึ่ง
 จะต้องทำนั้น ภิกษุข่มไม่คิดว่าพระเถระทั้งหลายผู้รจกราตร ผู้บวชนาน
 ผู้รับภาระม้อยในสงฆ์ ท่านจักปรากฏด้วยสิ่งนั้น ดังนี้ แล้วภิกษุนั้น
 ก็ถึงความประกอบด้วยตนเองธรรม ๑ ประการนี้แหละ เป็นไปเพื่อความ
 เสื่อมสำหรับภิกษุผู้ศึกษา ฯ ส่วนธรรมอีก ๑ ประการนี้ ข่มเป็น
 ไปเพื่อความไม่เสื่อมสำหรับภิกษุผู้ศึกษา ก็ธรรม ๑ ประการนี้ คือประการ
 ไต่บ้าง คือ ความไม่ขยันดีในการทำงาน ๑ ความไม่ขยันดีในการพุทฺธเล่น ๑
 ความไม่ขยันดีในการนอน ๑ ความไม่ขยันดีในการคลุกคลี ๑ ความไม่ตกอยู่ใน
 อำนาจแห่งความปรารถนาลามก ๑ ความสำรวมอินทรีย์ ๑ ความรู้จักพอดีใน
 การบริโภค ๑ ฯ สิ่งซึ่งจะต้องทำม้อย ภิกษุข่มก็ด้อย่างนั้นว่า พระ
 เเถระทั้งหลายผู้รจกราตร ผู้บวชนาน ผู้รับภาระในสงฆ์ม้อย ท่านจักปรากฏ
 ด้วยสิ่งนั้น แล้วก็ไม่ถึงความประกอบด้วยตนเองในสิ่งนั้น ดังนี้

พระสูตรที่ ๙ ว่า พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงไว้ว่า ธรรม ๑ ประการ
 ข่มเป็นไปเพื่อความเสื่อมสำหรับอุบาสก ฯ ก็ธรรม ๑ ประการนี้
 คือประการใดบ้าง คือ การทำความเห็นภิกษุให้เสื่อมไป ๑ ประมาทใน
 การฟังพระสัทธรรม ๑ ไม่ศึกษาในอริสัจ ๑ ไม่มากไปด้วยความเลื่อมใส
 ต่อภิกษุทั้งหลาย ทั้งที่เป็นพระเถระคือพระเก่า และพระใหม่ พระปาน
 กลาง ๑ ฟังธรรมด้วยจิตจะยกโทษติเตียน ๑ แสวงหาผู้ควรแก้ทุกขฉา
 ในภายนอกศาสนา ๑ ทำความเกอกลในภายนอกศาสนา ๑ ส่วน
 ธรรม ๑ ประการ ซึ่งมีข้อความตรงกันข้าม ข่มเป็นไปเพื่อความไม่เสื่อม
 สำหรับอุบาสก ฯ ธรรม ๑ ประการนี้ คือประการใดบ้าง คือ ไม่ให้
 การเห็นภิกษุเสื่อมไป ๑ ไม่ประมาทการฟังพระสัทธรรม ๑ ศึกษาใน

อริสฺส มากไปด้วยความเลื่อมใสในภิกษุทั้งหลาย ทั้งที่เป็นพระเก่า
 พระใหม่ พระกลาง ๆ ๑ พึงธรรมด้วยไม่คิดจะยกโทษติเตียน ๑ ไม่
 แสวงหาผู้ควรแก้ทัชชีนา นอกพระศาสนา ๑ ทำบุญแต่ในพระพุท-
 ศาสนา ๑ ดังนี้ ครั้นตรัสดังนี้แล้ว จึงได้ตรัสพระคาถา ซึ่งมีเนื้อความ
 ว่า อุบาสกผู้ใด ให้การเห็นท่านผู้อบรมตนแล้ว และให้การฟังอริย-
 ธรรมเสื่อมไป ไม่ศึกษาในอริสฺส ไม่เลื่อมใสต่อภิกษุทั้งหลาย พึงธรรม
 ด้วยคิดจะยกโทษ แสวงหาผู้ควรแก้ทัชชีนา นอกพระพุทธศาสนา
 ทำบุญนอกพระพุทธศาสนา อุบาสกนั้น เมื่ออบรมธรรม ๑ ประการ
 อันเป็นเหตุให้เสื่อมไปแล้ว ย่อมเสื่อมจากพระสัทธรรม ฯ อุบาสกนั้น
 ไม่ให้การเห็นท่านผู้อบรมตนแล้วเสื่อมไป ไม่ให้การฟังธรรมของพระ
 อริยะเสื่อมไป ศึกษาในอริสฺส มีความเลื่อมใสยิ่งต่อภิกษุทั้งหลาย ไม่พึง
 ธรรมด้วยคิดจะยกโทษ ไม่แสวงหาผู้ควรแก้ทัชชีนา นอกพระพุท-
 ศาสนา เมื่ออุบาสกนั้น อบรมธรรมอันไม่เป็นเหตุให้เสื่อม ๑ ประการ
 แล้ว ย่อมไม่เสื่อมจากพระสัทธรรม ดังนี้ สันเนื้อความในพระบาลี
 เพียงเท่านั้น

อรรถกถา

ในอรรถกถาว่า คำว่า ให้การเห็นภิกษุเสื่อมไปนั้น คือให้การ
 ไปเพื่อเห็นภิกษุสงฆ์เสื่อมไป คำว่า อริสฺสนั้น ได้แก่สฺส ๕ สฺส ๑๐
 คำว่า แสวงหาผู้ควรแก้ทัชชีนานั้น ได้แก่แสวงหาผู้รับโทษกรรม คำว่า
 ทำบุญนอกพระศาสนานั้น ได้แก่ถวายทานแก่พวกเดียรถีย์ นอกพระ
 พุทธศาสนาเสียก่อน แล้วจึงถวายทานแก่ภิกษุทั้งหลายในภายหลัง ดังนี้

ธัมมัตถาธิบาย

ในอรรถาธิบายว่า ธรรม ๑ ประการนี้ เรียกว่าธรรมที่ทำให้เสื่อม
 และไม่ให้เป็นเหตุจากพระสัทธรรม สำหรับอุบาสกทั้งหลาย เพราะฉะนั้น
 ควรที่อุบาสกทั้งหลาย จะหลีกเลี่ยงธรรมฝ่ายเสื่อม ๑ ประการ คือ การ
 ไม่อยากเห็นภิกษุทั้งหลาย ๑ การไม่อยากฟังธรรม ๑ การไม่หมั่นอยู่

ในอริสัล • การไม่มากไปด้วยความเลื่อมใส ต่อภิกษุทั้งหลาย • การ
 พังธรรมโดยคิดจะยกโทษติเตียน • การแสวงหาผู้รับไทยธรรมนอกพระ
 พุทธศาสนา • การทำบุญนอกพระพุทธศาสนา • ควรให้ธรรมฝ่าย
 ไม่เสื่อมมีขึ้นในตน คือควรอยากเห็นภิกษุ • ควรอยากฟังธรรม • ควร
 ศึกษาในอริสัล • ควรมากไปด้วยความเลื่อมใส ต่อภิกษุทั้งหลาย •
 ควรฟังธรรมด้วยไม่คิดจะยกโทษติเตียน • ไม่แสวงหาผู้รับไทยธรรม
 นอกพระพุทธศาสนา • ทำบุญแต่ในพระพุทธศาสนา • เพราะเมื่อ
 ทำได้อย่างนี้ ย่อมไม่เสื่อมจากพระสัทธรรม คือคำสอนที่ดี ขอบุญที่ดี
 ในพระพุทธศาสนา ดังนี้

ในพระสูตรที่ ๑๐ ว่า พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงไว้ว่า วิบัติของ
 อุบาสกมี ๑ ประการ สัมปทา คือสมบัติของอุบาสก มีอยู่ ๑ ประการ
 อสังกะระ คือความไม่เจริญมีอยู่ ๑ ประการ สัมภวะ คือความเจริญมี
 อยู่ ๑ ประการ อันได้แก่ไม่ทำให้การเห็นภิกษุทั้งหลาย เสื่อมไป •
 ไม่ประมาทการฟังพระสัทธรรม • ศึกษาในอริสัล • มากด้วยความ
 เลื่อมใสต่อภิกษุทั้งหลาย ทั้งที่เป็นพระเก่า พระใหม่ พระกลาง • ไม่
 พังธรรมด้วยคิดจะยกโทษติเตียน • ไม่แสวงหาผู้ควรแก้ทักขิณานอก
 พระพุทธศาสนา • ทำบุญแต่ในพระพุทธศาสนา • ดังนี้ กรณัตรัส
 ดังนี้แล้ว ก็ได้ตรัสพระคาถา ซึ่งมีเนื้อความดังที่ได้แสดงมาแล้ว ใน
 พระสูตรก่อนว่า อุบาสกใด ให้การเห็นผู้อบรมตนแล้วเสื่อมไป ให้การ
 ฟังธรรมของพระอริยะเสื่อมไป ไม่ศึกษาในอริสัล ไม่มีความเลื่อมใส
 ยิงต่อภิกษุทั้งหลาย พังธรรมด้วยคิดจะยกโทษติเตียน แสวงหาผู้ควร
 แก้ทักขิณานอกพระพุทธศาสนา ทำบุญนอกพระพุทธศาสนา อุบาสกผู้
 อบรมธรรม อันเป็นฝ่ายเสื่อมทั้ง ๑ น้อย ย่อมเสื่อมจากพระสัทธรรม ฯ
 อุบาสกใด ไม่ให้การเห็นผู้อบรมตนแล้วเสื่อมไป ไม่ให้การฟังธรรม
 ของพระอริยะเสื่อมไป ศึกษาอยู่ในอริสัล เลื่อมใสยิงต่อภิกษุทั้งหลาย
 ไม่พังธรรมด้วยคิดจะยกโทษ ไม่แสวงหาผู้ควรแก้ทักขิณานอกพระพุท-
 ธศาสนา ทำบุญแต่ในพระพุทธศาสนา อุบาสกผู้อบรมธรรม ๑ ประการ
 อันไม่เป็นฝ่ายเสื่อมนี้ ย่อมไม่เสื่อมจากพระสัทธรรม ดังนี้

ในพระสูตรนี้ไม่ได้มีกล่าวไว้ในอรรถกถาอย่างไร เพราะฉะนั้น จึงจัดได้แสดงเป็นอรรถาธิบายต่อไป คือ คำว่า ผู้อบรมตนแล้วนั้น ได้แก่ พระภิกษุทั้งหลายผู้อบรมกาย วาจา ใจ ให้ดีแล้ว ก็การอบรมกาย วาจา ใจ ให้ดีนั้น ได้แก่การทำอย่างไร ได้แก่การทำให้เกิดศีล สมาธิ ปัญญาขึ้นในตน คือ ศีลนั้นเป็นเครื่องอบรมกาย วาจา เป็นเครื่องทำ กาย วาจา ให้ดี สมาธิกับปัญญานั้น เป็นเครื่องอบรมใจให้ดี คนเรา เมื่อกาย วาจา ใจ ดีแล้ว ก็ต้องดี เมื่อกาย วาจา ใจ ไม่ดี ก็ต้องไม่ดี ถึงจะมีสุข สุข อย่างไรก็ตาม ก็ต้องไม่ดีทั้งนั้น เมื่อกาย วาจา ใจ ดีแล้ว ถึงจะยากจนอย่างไรก็ตาม ก็ดีทั้งนั้น ความดีไม่ได้อยู่ที่ทรัพย์ ยศ สุข สรรเสริญ ไม่ได้อยู่ที่ชาติตระกูล อยู่ที่ความรู้ ความประพฤติเท่านั้น ผู้หมั่นตระกูลสูงอย่างไรก็ตาม ถ้าประพฤติไม่ดี ก็ต้องมีผลเตยว่าไม่ดี เวลาตายแล้วก็ต้องไม่แคล้วจากอบายภูมิ ๔ มัณรก เป็นต้น เมื่อมีความรู้ ความประพฤติดีแล้ว ถึงจะตระกูลต่ำต้อยอย่างไรก็ตาม ก็ต้องมีผลสรรเสริญว่าดี เวลาตายแล้วก็ต้องไม่แคล้วจากสุคติภูมิ คือ มนุษย์และสวรรค์ เป็นเพียงแต่ไม่สงสัย สันเนอความในเทศนา กันจนเพียงเท่านั้น ฯ เอวัง ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๕

คัมภีร์อังคตตรนิกาย สัตตกนิบาต

ว่าด้วยวิบัติของอุบาสกเป็นต้น

อทโข อญญตรา เทวตา อภิกกนฺดาบ รตฺติยา อภิกกนฺตวณฺณา
เกวลกปฺปิ เขตวนํ โยภาเสตฺวาติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์อังคตตรนิกาย สัตตกนิบาต
กัณฑ์ที่ ๕ ว่าด้วยวิบัติของอุบาสกเป็นต้น สืบต่อไป เพื่อให้เป็น

๕๐ พระสทนต์ปิฎก คัมภีร์ที่ ๔ อังคตตรนิกาย สัตตกนิบาต เล่ม ๑

ประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตลอดกาลนาน
หาประมาณมิได้

บาลี

ดำเนินความตามวาระพระบาลีอันมีในพระสูตรที่ ๑ วรรคที่ ๔ ปฐม-
บดินาสก คัมภีร์อังคตตรนิกาย สัตตกนิบาตนั้นว่า มีเทวดาตนหนึ่ง
ทำพระเชตวันท่งสนให้สว่างไสวด้วยรัศมีของตน แล้วเข้าไปเฝ้าสมเด็จพระ
พุทธพล ถวายบังคมแล้วก็น้อย ครั้นยืนเรียบรอยแล้ว ก็กราบ
ทูลขึ้นว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า ธรรม ๑ ประการนี้ ย่อมเป็นไป
เพื่อความไม่เสื่อมสำหรับภิกษุ ก็ธรรม ๑ ประการนี้ คือประการใดบ้าง
พระเจ้าข้า คือ ความเคารพต่อพระศาสดา ๑ ความเคารพต่อพระธรรม ๑
ความเคารพต่อพระสงฆ์ ๑ ความเคารพต่อการศึกษา ๑ ความเคารพ
ต่อสมาธิ ๑ ความเคารพต่อความไม่ประมาท ๑ ความเคารพต่อปฏิ-
สังการ ๑ ครั้นกราบทูลอย่างนั้นแล้ว พระพุทธองค์ก็ทรงเห็นด้วย
เทวดานั้นว่า พระพุทธองค์ทรงเห็นด้วยแล้ว จึงถวายบังคมลา กระทำ
ปทักษิณแล้ว ก็หาขวัญไปในที่นั้น ๆ เข้าขึ้นพระพุทธรองค์จึงได้ทรง
เล่าให้ภิกษุทั้งหลายฟังว่า เมื่อคนนมเทวดาตนหนึ่ง ทำพระเชตวัน
ท่งสนให้สว่างไสว แล้วเข้ามาหาเรา ใ้เราแล้วก็น้อย แล้วก็กล่าว
ขึ้นว่า ธรรม ๑ ประการนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความไม่เสื่อมสำหรับภิกษุ
พระเจ้าข้า ๆ ก็ธรรม ๑ ประการนี้ ได้แก่ประการใดบ้าง ได้แก่
ความเคารพต่อพระศาสดา ๑ ความเคารพต่อพระธรรม ๑ ความเคารพ
ต่อพระสงฆ์ ๑ ความเคารพต่อการศึกษา ๑ ความเคารพต่อสมาธิ ๑
ความเคารพต่อความไม่ประมาท ๑ ความเคารพต่อปฏิสังการ ๑ ครั้น
เทวดานั้นกล่าวอย่างนั้นแล้ว ใ้เราแล้ว ก็กระทำปทักษิณแล้วหาขวัญ
ไป ๆ ครั้นตรัสดังนั้นแล้ว จึงได้ตรัสพระคาถาเหล่านี้ ซึ่งมีเนื้อความว่า
ภิกษุผู้มี ความเคารพต่อพระศาสดา เคารพต่อพระธรรม เคารพต่อ
พระสงฆ์แรงกล้า เคารพต่อการศึกษารองกล้า เคารพต่อสมาธิแรงกล้า

เคารพต่อความไม่ประมาท เคารพต่อปฏิสังขาร ข่อมไม่มีเสื่อม ข่อมอยู่
ใกล้นิพพาน ดังนี้ สันเนอความในพระบาลีเพียงเท่านั้น

ในพระสูตรที่ ๒ ว่า เวลาอย่างเช้ามืดยามอีกคนหนึ่ง กับเทวดา
อีกคนหนึ่ง ชงมรคมรุงเรื่อง ทำให้พระเชตะวันทรงสนสวางด้วยขรัสมิ
ของตน แล้วเข้าเฝ้ากราบทูลสมเด็จพระทศพลว่า ธรรม ๑ ประการ
คือ ความเคารพต่อพระศาสดา ความเคารพต่อพระธรรม ความเคารพ
ต่อพระสงฆ์ ความเคารพต่อการศึกษา ความเคารพต่อสมาธิ ความ
เคารพต่อหิริ ความเคารพต่อโอตตปปะ เหล่านี้ ข่อมเป็นไปเพื่อความ
ไม่เสื่อมสำหรับภิกษุ พระเจ้าข้า ฯ ครั้นเทวดานั้นกราบทูลอย่างนั้นแล้ว
พระพุทธองค์ทรงเห็นด้วย เทวดานั้นว่าพระพุทธองค์ทรงเห็นด้วย
แล้วก็ถวายบังคมลา กระทำปทักษิณแล้วก็หายวับไปในทันที ฯ เข้าชน
พระพุทธองค์ทรงเล่าให้ภิกษุทั้งหลายฟัง แล้วตรัสพระคาถาเหล่านี้
ชงมเนอความว่า ภิกษุผู้มีความเคารพต่อพระศาสดา มีความเคารพ
ต่อพระธรรม มีความเคารพต่อพระสงฆ์ มีความเคารพต่อการศึกษา
มีความเคารพต่อสมาธิแรงกล้า สมบูรณ์ด้วยหิริ โอตตปปะ ข่อมไม่เสื่อม
ข่อมอยู่ใกล้นิพพาน ดังนี้

พระสูตรที่ ๓ ว่า เช้าวันหนึ่งพระพุทธองค์ได้ทรงเล่าให้ภิกษุทั้งหลาย
ฟังว่า เวลาอย่างเช้ามืดยามเมื่อคณิน มีเทวดาคนหนึ่ง เข้ามาหาเรา
ให้ว้เราแล้ว ก็ขึ้นกล่าวว่า ธรรม ๑ ประการนี้ ข่อมเป็นไปเพื่อความไม่
เสื่อมสำหรับภิกษุ ก็ธรรม ๑ ประการนี้ คือประการใดบ้าง คือความ
เคารพต่อพระศาสดา ๑ ความเคารพต่อพระธรรม ๑ ความเคารพต่อพระ
สงฆ์ ๑ ความเคารพต่อการศึกษา ๑ ความเคารพต่อสมาธิ ๑ ความเป็น
ผู้ว่าง่ายสอนง่าย ๑ ความเป็นผู้มีมิตรสหายดีงาม ๑ ดังนี้ แล้วเทวดา
นั้นกล่าวเราไป ครั้นตรัสดังนี้แล้ว ก็ตรัสพระคาถาเหล่านี้ ชงมเนอความ
ว่า ภิกษุผู้เคารพต่อพระศาสดา ผู้เคารพต่อพระธรรม ผู้เคารพต่อ
พระสงฆ์ ผู้เคารพต่อการศึกษา ผู้เคารพต่อสมาธิ ผู้ว่าง่ายสอนง่าย
ผู้มีมิตรดี ข่อมไม่เสื่อม ข่อมอยู่ใกล้พระนิพพาน ดังนี้

ในพระสูตรที่ ๔ ว่า เช้าวันหนึ่ง พระพุทธองค์ได้ทรงเล่าให้ภิกษุทั้งหลายฟังว่า เมื่อย่างเข้ามัจฉิมขามเมื่อก่อนที่แล้วนี้ มีเทวดาตนหนึ่งเข้ามาหาเรา ไหว้เราแล้ว ก็ยืนกล่าวว่า ธรรม ๗ ประการ คือ ความเคารพต่อพระศาสดา ความเคารพต่อพระธรรม ความเคารพต่อพระสงฆ์ ความเคารพต่อการศึกษา ความเคารพต่อสมาธิ ความเป็นผู้ว่าง่าย ความเป็นผู้มีมิตรดี ข้อมเป็นไปเพื่อความไม่เสื่อมสำหรับพระภิกษุ ครั้นเทวดานั้นกล่าวอย่างนั้นแล้ว ก็ไหว้เรา ทำปัทมกนิมิตแล้วก็หายไปในที่นั้น

เมื่อพระพุทธองค์ทรงเล่าอย่างนั้นแล้ว พระสาริบุตรเถรเจ้าจึงกราบทูลขึ้นว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า ถ้อยคำข้อนั้น ข้าพระองค์เข้าใจความหมายพิสดารว่า ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ มีความเคารพต่อพระศาสดาด้วยตนเองด้วย สรรเสริญความเคารพต่อพระศาสดาด้วย ภิกษุเหล่าใดไม่เคารพพระศาสดา ก็ชักนำภิกษุเหล่านั้น ให้เคารพต่อพระศาสดาด้วย ภิกษุเหล่าใดเคารพต่อพระศาสดา ก็สรรเสริญภิกษุเหล่านั้นตามจริงตามแท้ ในเวลาอันสมควร ๑ เป็นผู้เคารพต่อพระธรรมด้วยตนเองด้วย สรรเสริญความเคารพต่อพระธรรมด้วย ภิกษุเหล่าใดไม่เคารพต่อพระธรรม ก็ชักนำภิกษุเหล่านั้นให้เคารพต่อพระธรรมด้วย ภิกษุเหล่าใดเคารพต่อพระธรรม ก็สรรเสริญภิกษุเหล่านั้นตามจริงตามแท้ ในเวลาอันสมควร ๑ ภิกษุเป็นผู้เคารพต่อพระสงฆ์ด้วยตนเองด้วย สรรเสริญการเคารพต่อพระสงฆ์ด้วย ภิกษุเหล่าใดไม่เคารพต่อพระสงฆ์ ก็ชักนำภิกษุเหล่านั้นให้เคารพต่อพระสงฆ์ด้วย ภิกษุเหล่าใดเคารพต่อพระสงฆ์ ก็สรรเสริญภิกษุเหล่านั้นตามจริงตามแท้ ในเวลาอันสมควร ๑ ภิกษุเคารพต่อการศึกษาดด้วยตนเองด้วย สรรเสริญการศึกษาด้วย ภิกษุเหล่าใดไม่เคารพต่อการศึกษา ก็ชักนำภิกษุเหล่านั้นให้เคารพต่อการศึกษาดด้วย ภิกษุเหล่าใดเคารพต่อการศึกษาก็สรรเสริญภิกษุเหล่านั้นตามจริงตามแท้ ในเวลาอันสมควร ๑ มีความเคารพต่อสมาธิดด้วยตนเองด้วย สรรเสริญการเคารพสมาธิดด้วย ภิกษุเหล่าใดไม่เคารพสมาธิ ก็ชักนำภิกษุเหล่านั้นให้เคารพสมาธิดด้วย ภิกษุเหล่าใดเคารพสมาธิ ก็สรรเสริญภิกษุเหล่านั้นตามจริงตามแท้ ในเวลาอันสมควร ๑

ตนเองว่าง่ายสอนง่ายด้วย สรรเสริญความว่าง่ายสอนง่ายด้วย ภิกษุเหล่าใด
ไม่ว่าง่ายสอนง่าย ก็ชักนำภิกษุเหล่านั้น ให้ว่าง่ายสอนง่ายด้วย ภิกษุ
เหล่าใดว่าง่ายสอนง่าย ก็สรรเสริญภิกษุเหล่านั้นตามจริงตามแท้ ในเวลา
อันสมควร • ตนเองก็มีมิตรดีด้วย สรรเสริญความมีมิตรดีด้วย ภิกษุเหล่าใด
ไม่มีมิตรดี ก็แนะนำภิกษุเหล่านั้นให้มีมิตรดีด้วย ภิกษุเหล่าใดมีมิตรดี
ก็สรรเสริญภิกษุเหล่านั้นตามจริงตามแท้ ในเวลาอันสมควร • ข้าพระองค์
รู้จักความหมายแห่งคำข้อนี้อย่างดีโดยพิสดาร ดังนี้ พระเจ้าข้า • พระพุทธองค์
ก็ทรงรับว่า ถูกละ ถูกละ สารับตร แล้วก็ทรงแสดงซ้ำตามถ้อยคำของ
พระสารับตรเถรเจ้าดังที่แสดงมา สันเนอความในพระบาลีเพียงเท่านั้น

ในพระสูตรที่ ๕ ว่า พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงไว้ว่า มิตรที่
ประกอบด้วยองค์ ๑ ประการ เป็นมิตรที่ควรคบ • ก็องค์ ๑ ประการนั้น
คือประการใดบ้าง คือ ให้สิ่งที่ให้ได้ยาก • อดทนต่อสิ่งที่อดทนได้ยาก •
เปิดเผยความลับของตนแก่มิตร • ปกปิดความลับของมิตรไว้ • ไม่
ละทิ้งในยามอันตรายเป็น • ไม่คดหมิ่นในเวลาสันทรพย์ • ครั้นตรัสดังนี้
แล้ว จึงตรัสเป็นพระคาถาซึ่งมีเนื้อความว่า ผู้ให้สิ่งที่ให้ได้ยาก ทำสิ่ง
ที่ทำได้ยาก อดทนต่อสิ่งที่อดทนได้ยาก บอกความลับของตนแก่เพื่อน
ปกปิดความลับของเพื่อนไว้ไม่ให้แพร่งพราย ไม่ละทิ้งในยามอันตรายเป็น ไม่
คดหมิ่นในยามสันทรพย์ มิตรชนดังนี้ ผู้ต้องการมิตรควรคบ ดังนี้ สันเนอ
ความในพระบาลีเพียงเท่านั้น

ในอรรถกถาว่า สิ่งที่ให้ได้ยากนั้น ได้แก่สิ่งที่มีราคามาก สิ่ง
ที่ทำได้ยากนั้น ได้แก่การงานที่กระทำได้ยาก สิ่งที่อดทนได้ยากนั้น ได้
แก่ความอดทนเพื่อความเป็นสหาย ดังนี้

ธัมมัตถาธิบาย

ในอรรถาธิบายว่า มิตรที่ประกอบด้วยองค์ ๑ ประการ ดังที่กล่าวแล้ว
เป็นมิตรที่ควรคบแท้ แต่ผู้ที่จะประกอบด้วยองค์ ๑ ประการนี้ ย่อมเป็น
ของหายาก เพราะว่าผู้ที่จะให้ของมีราคามากแก่มิตรสหายนั้น ย่อม

หาได้ยาก ผู้จะทำการงานที่ทำได้ยากให้แก่มิตรสหายนั้น ก็หาได้ยาก ผู้ทอดทิ้งต่อกอภัยคำทักทายของมิตรสหายนั้น ก็หาได้ยาก ผู้ทำความผิดมาแล้ว จะบอกแก่มิตรสหายนั้นก็หาได้ยาก ผู้รู้ความผิด หรือความผิดของมิตรสหายแล้ว จะปกปิดไว้ไม่ก็หาได้ยาก เวลามิตรสหายมีอันตราย จะไม่ทอดทิ้งก็หาได้ยาก เวลามิตรสหายสนทนารับสมบัติแล้ว จะไม่ดูหมิ่นนั้น ก็หาได้ยาก

เป็นอันว่า คุณธรรมทั้ง ๑๖ นั้น เป็นของหาได้ยากทั้งนั้น เพราะฉะนั้น เมื่อคุณธรรมทั้ง ๑๖ นั้น มีอยู่ในมิตรสหายผู้ใด ผู้ต้องการมิตรสหาย ก็ควรคบมิตรสหายผู้นั้นไว้ ก็แต่ว่าเวลาเราผู้เป็นมิตร จะบอกความลับของเราให้แก่มิตรสหายผู้ใดผู้นั้น ต้องสังเกตให้แน่นอนว่า มิตรสหายผู้นั้นเป็นผู้ให้สิ่งที่ให้ได้ยาก เป็นผู้ทำสิ่งที่ทำได้ยาก เป็นผู้อดทนสิ่งที่อดทนได้ยาก มาแล้วหรือยัง ถ้าเห็นว่ายัง ก็ยังไม่ควรบอกความลับของตนให้แก่มิตรสหายผู้นั้น เพราะว่ามีมิตรสหายผู้นั้น อาจเปิดความลับของเราให้ผู้อื่นรู้ ในเวลาใดเวลาหนึ่ง ด้วยว่า ผู้ที่ไม่เคยให้สิ่งที่ให้ได้ยาก ไม่เคยทำสิ่งที่ทำได้ยาก ไม่เคยอดทนสิ่งที่เคยอดทนได้ยากต่อเรานั้น ยังไม่ปรากฏว่า ผู้นั้นจะมีใจหนักแน่นเพียงพอหรือไม่ ถ้าเขาไม่มีใจหนักแน่นเพียงพอ เวลามีผู้ทำให้เขาโกรธ หรือมีผู้ล้อลวงเขาด้วยลาภ ขศ สุข สรรเสริญ อย่างใดอย่างหนึ่ง เขาจะต้องเปิดความลับของเรา ถ้าเขามีคุณธรรม ๓ อย่างเบื้องต้น ดังที่ว่าแล้วนั้น ปรากฏอยู่แล้ว เราจึงควรบอกความลับของเราให้แก่เขา ผู้ที่จะปิดความลับได้นั้น ต้องเป็นผู้ที่ไม่ตกอยู่ในอำนาจแห่งความโลภ ความโกรธ ความหลง ความรัก ความชัง เพราะฉะนั้น ถ้าเราได้สังเกตให้แน่แล้ว ผู้นั้นไม่ตกอยู่ในอำนาจแห่งความรัก ความชัง ความโลภ ความโกรธ ความหลงแล้ว เราจึงควรบอกความลับของเรา

ในคัมภีร์มลินทปัญหาวา พระนาคเสนองค์อรหันต์ได้ถวายพระพรวิสัยนา แก่พระเจ้ามลินทว่า ผู้ที่เราไม่ควรบอกความลับให้รู้มีหลายจำพวก คือ ผู้ที่อยู่ใต้อำนาจแห่งความโลภ ๑ ผู้ที่อยู่ใต้อำนาจแห่งความ

โกธ ๑ ผู้ยั่วอำนาจแห่งความหลง ๑ ผู้เกียจคร้าน ๑ ผู้เป็นพาล ๑
 เด็ก ๑ ผู้หญิง ๑ ดังนั้น เพราะฉะนั้น เมื่อเราจะบอกความลับของเรา
 ให้ผู้ใดรู้มัน ต้องให้เราแน่ใจว่า ผู้นั้นเป็นผู้ที่ไม่จัดอยู่ในบุคคลเหล่านี้
 แต่ว่าถ้าจะให้ดีที่สุดแล้ว ก็ไม่ควรบอกความลับของตนแก่ใคร ๆ เพราะว่า
 ผู้รู้ความลับของเราแล้ว ย่อมมีอำนาจในเรายิ่งกว่าเราเห็น เราต้อง
 คอยเอาอกเอาใจเขาเสมอ ด้วยกลัวว่าถ้าผิดใจเขาเมื่อใด เขาก็จะ
 ต้องเปิดเผยความลับของเราเมื่อนั้น แต่ถ้าเห็นว่า ผู้นั้นเป็นผู้เคยให้สิ่ง
 ให้ได้ยากแก่เรามาแล้ว เคยทำสิ่งที่ดีได้ยากแก่เรามาแล้ว เคยอดทน
 ต่อสิ่งท้อตนได้ยากมาแล้ว ผู้นั้นเป็นผู้ไม่ล่ออำนาจแห่งความรัก ความขัง
 ความโลก ความโกรธ ความหลง ผู้นั้นไม่ใช่คนพาล ไม่ใช่เด็ก
 ไม่ใช่ผู้หญิง เป็นผู้ชาย เป็นผู้ใหญ่เหมือนกันกับเราแล้ว เราจึงควร
 บอกความลับของเราให้รู้ ผู้หนักปราชญ์ห้ามขาด ก็คือบุคคลเหล่านี้ แต่
 น่าสงสัยว่า เหตุไรผู้หญิง จึงว่าไม่ควรทให้ใคร ๆ จะบอกความลับให้รู้ เพราะ
 ว่าผู้หญิงย่อมมีกำลังใจอ่อน มีใจไม่แน่นอนเหมือนผู้ชาย ถึงคราว
 เขาแข็ง ก็แข็งจนฆ่าลูกฆ่าตัวได้ ถึงคราวเขาอ่อน ก็อ่อนจนยอมมอบ
 ตัวเองให้แก่ผู้อื่นได้ ความอ่อนแข็งของเขา ย่อมไม่คงที่ ใจของเขา
 ย่อมโอนเอนได้ง่าย ด้วยอารมณ์ภายนอก มีอารมณ์ที่น่ารักน่าเกลียด
 เป็นต้น จึงต้องเป็นคนต้องห้าม ดังนั้น สันเนอความในเทศนาภักตชน
 เพียงเท่านั้น.

เอวี่ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กถาที่ ๑๐

คัมภีร์อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต

ว่าด้วยผู้ควรคบเป็นมิตรเป็นต้น

สคฺค ภิกฺขเว ชมฺเมหิ สมฺนาคโต ภิกฺขุ มิตฺโต เสวิตพฺโพ
ภชิตพฺโพ ปบิรฺุปาสิตพฺโพ อปี ปนุชฺชมาเนนปิตี.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต
กถาที่ ๑๐ ว่าด้วยผู้ควรคบเป็นมิตรเป็นต้น สืบต่อไป เพื่อให้เป็น
ประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตลอด
กาลนาน

บาลี

ดำเนนความตามวาระพระบาลี อันมีในพระสูตรที่ ๖ วรรคที่ ๔
ปฐมบัณณาสก คัมภีร์อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาตนั้นว่า สมเด็จพระ
ศรีสุคตศาสดาได้โปรดประทานเทศนาไว้ว่า ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๑
ประการ บุคคลควรคบเป็นมิตร ฯ ธรรม ๑ ประการนั้น คือ
ประการใดบ้าง คือเป็นทัก ทพอใจ ๑ เป็นที่เคารพ ๑ เป็นที่
ยกย่อง ๑ เป็นผู้ว่ากล่าว และสมควรเป็นผู้ว่ากล่าว ๑ เป็นผู้พูด
ถ้อยคำหลักซัง ๑ ไม่ชักนำในสิ่งที่ไม่ควรชักนำ ๑ ครั้นตรัสดังนี้แล้ว
จึงได้ตรัสเป็นพระคาถาขมเณอความว่า ความเป็นทัก เป็นที่เคารพ
เป็นที่ยกย่อง เป็นผู้ว่ากล่าว เป็นผู้ควรแก่การว่ากล่าว เป็นผู้กล่าว
ถ้อยคำอันหลักซัง ไม่แนะนำในสิ่งที่ไม่ควรแนะนำ เหล่านี้ มีอยู่ใน
บุคคลใด บุคคลนั้นเป็นมิตรผู้อนุเคราะห์ในสิ่งที่เป็นประโยชน์ บุคคล
ผู้ต้องการมิตรควรคบ แม้ด้วยการขอมเสีย ดังนี้

อรรถกถา

ในอรรถกถาว่า ผู้ว่ากล่าวนั้น ได้แก่ผู้ฉลาดในการว่ากล่าวสั่งสอน
 คำว่า ผู้ควรว่ากล่าวนั้น คือ ผู้ควรให้คำสั่งสอน คำว่า ถ้อยคำอัน
 ลกขณน ได้แก่ถ้อยคำที่ลกลับ ทอาศัยณณ อาศัยวิบัสสนา มรรคผล
 นิพพาน ดังนี้

ธัมมัตถาธิบาย

ในอรรถาธิบายว่า ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๗ ประการ ดังที่ว่า
 แล้วนี้ บุคคลผู้ต้องการมิตร ควรคบไว้ด้วยการขอมเสีย คือถึงตัวจะ
 ต้องเสียอย่างใดอย่างหนึ่งก็ตาม เช่นตัวเราจะต้องถูกลงโทษจับได้ก็
 ตาม ก็ควรคบไว้เป็นมิตร เพราะว่าผู้ที่ประกอบด้วยคุณธรรม ๗ ประการ
 นั้น เป็นผู้ทหายาก เพียงแต่ประการเดียวเท่านั้นก็หายาก ธรรม ๗
 ประการนั้น ประการที่ ๖ ที่ ๗ สำคัญมาก นอกนั้นพอประมาณ แต่
 ขอให้เข้าใจว่า ธรรม ๗ ประการนั้น สูงกว่ากันเป็นลำดับขึ้นไป คือ
 ความเป็นที่รัก ที่พอใจ ต่ำกว่าความเป็นที่เคารพ เพราะว่าผู้เป็น
 ที่รัก ที่พอใจของผู้อื่นนั้น ขอมหาไม้อ่ายากนัก ส่วนผู้ที่เป็นที่เคารพของ
 ผู้อื่นด้วย ขอมหายากขึ้น ถ้าเป็นที่ขบถองด้วย ก็ยิ่งหายากขึ้นเป็น
 ลำดับไป ผู้ใดพร้อมด้วยธรรม ๗ ประการ คือ ความเป็นที่รักที่ชอบใจ
 ของผู้อื่น • ความเป็นที่เคารพของผู้อื่น • ความเป็นที่ขบถองของ
 ผู้อื่น • ความเป็นผู้ว่ากล่าวสั่งสอน • การกล่าวถ้อยคำอันลกขณ •
 การแนะนำในสิ่งที่สมควรแนะนำ • ผู้นั้นขอมหาได้ยากแท้ สมควร
 ที่จะคบไว้เป็นมิตรสหาย ดังนี้

บาลี

ในพระสูตรที่ ๗ ว่า พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงไว้ว่า ภิกษุผู้
 ประกอบด้วยธรรม ๗ ประการ ขอมได้สำเร็จปฏิสัมภิตา ๔ ในไม่ช้า ฯ

๕๘ พระสุตตันตปิฎก คมภีรที่ ๔ อังคตตรนิกาย สัตตกนิบาต เล่ม ๑

ธรรม ๑ ประการนั้น คือประการใดบ้าง คือการรู้ตามเป็นจริงว่า อันนี้เป็นความหตุแห่งใจของเรา ๑ ความรู้ตามเป็นจริงซึ่งใจอันหตุว่า ใจของเราหตุ ๑ ความรู้ตามเป็นจริงซึ่งใจฟังว่า ใจของเราฟังชาน ๑ เวทนาอันภิกษุมนรฺรเญแล้ว ย่อมเกิดขึ้น ย่อมตั้งอยู่ ย่อมถึงความสิ้นไป ๑ สัญญาอันภิกษุมนรฺรเญแล้ว ย่อมเกิดขึ้น ย่อมตั้งอยู่ ย่อมถึงความสิ้นไป ๑ วิตกอันภิกษุมนรฺรเญแล้ว ย่อมเกิดขึ้น ย่อมตั้งอยู่ ย่อมถึงความสิ้นไป ๑ เป็นผู้ใส่ใจซึ่งนิมิตในธรรมทั้งหลาย อันเป็นที่สบาย และไม่สบาย อันเลว อันประณีต อันเปรียบด้วยของดำ ของขาว ๑ ๑ ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๑ ประการนี้ ย่อมได้สำเร็จ ปฏิสัมภิทา ๔ ในไม่ช้า ดังนี้

อรรถกถา

ในอรรถกถาว่า คำว่า รู้จักของเราหตุนั้น คือรู้ตามเป็นจริงว่า เมื่อความหตุแห่งใจเกิดขึ้นแล้ว ความหตุแห่งใจนั้นก็มีความหตุแห่งใจของเรา ความหตุนั้น หมายความว่า ความหตุในข้อหลัง หมายความว่า ความง่วงเหงาหาวนอน คำว่า ความฟังชาน หมายความว่า ส่ายไปในกามคุณ ๕ คำว่า เวทนา หมายความว่า เป็นรากเหง้าแห่งความขักช้าเป็นมุลราก เพราะเวทนาเป็นรากเหง้าแห่งตัณหา โดยเหตุทำให้เกิดตัณหา สัญญาเป็นรากเหง้าแห่งทิฏฐิ เพราะทำให้เกิดทิฏฐิในอารมณ์ที่ไม่แจ่มแจ้ง วิตกเป็นรากเหง้าแห่งมานะ เพราะทำให้เกิดความถือตัว ด้วยอำนาจแห่งความนึก คำว่า ในธรรมอันเป็นที่สบาย และไม่สบายนั้น หมายความว่า ธรรมที่เป็นคุณ และไม่เป็นคน คำว่า นิมิตนั้น หมายความว่า เหตุการณ์ ดังนี้

ธัมมัตถาธิบาย

ในอรรถาธิบายว่า ธรรม ๑ ประการ ที่ให้สำเร็จปฏิสัมภิทาโดยเร็วพลันนั้น ได้แก่ความรู้ตามเป็นจริงว่า เมื่อมีสิ่งเกิดขึ้น ต้องเป็นความหตุแห่งใจของเรา ๑ ความรู้ตามเป็นจริงว่า ใจของเราหตุ ๑

ความร่ำตามเป็นจริงว่า ใจของเราฟุ้งซ่าน ๑ เมื่อมีเวทนาเกิดขึ้น หรือ
ตั้งอยู่ หรือสั่นไป ก็รู้ได้ตามเป็นจริง-๑ เมื่อสัญญาเกิดขึ้น หรือตั้งอยู่
หรือสั่นไป ก็รู้ตามเป็นจริง ๑ เมื่อวิตกเกิด หรือตั้งอยู่ หรือสั่นไป
ก็รู้ตามเป็นจริง ๑ เข้าใจดีในนิमित คือในเหตุการณ์สำหรับในธรรม
ทั้งหลาย อันเป็นที่สบาย และไม่สบาย คืออันมีคุณ และไม่มีคุณ
อันเลว อันประณีต อันเปรียบด้วยของดำของขาว ๑ ดังนั้น ธรรม ๑
ประการนั้นเป็นของผู้ที่มีบารมีแก่กล้าจะต้องรู้ได้ดี ส่วนผู้ที่มีบารมียังอ่อน
ไม่อาจรู้ได้ดี ถึงจะอธิบายให้ฟังมากสักเท่าใดก็ตาม ก็ไม่อาจรู้ได้ดี
เพราะฉะนั้น จึงได้แสดงไว้เพียงเท่านี้

บาลี

ในพระสูตรที่ ๔ ว่า พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงไว้ว่า พระสารีบุตร
เถระเจ้า ประกอบด้วยธรรม ๑ ประการ จึงได้สำเร็จปฏิสัมภิทาญาณ
ทั้ง ๔ ๓ ธรรม ๑ ประการนั้น คือ ประการใดบ้าง คือ พระสารีบุตร
เถระเจ้ารู้ตามเป็นจริงว่า สิ่งนี้เป็นความแค้นแค้นแห่งใจของเรา ๑ รู้ตาม
เป็นจริงว่า ใจของเราหดหู่ ๑ รู้ตามเป็นจริงว่า ใจของเราฟุ้งซ่าน ๑
เวลาเวทนาเกิด ตั้งอยู่ สั่นไป ก็รู้แจ้ง ๑ เวลาสัญญาเกิด ตั้งอยู่ สั่นไป
ก็รู้แจ้ง ๑ เวลาวิตกเกิด ตั้งอยู่ สั่นไป ก็รู้แจ้ง ๑ หยั่งรู้จิตในธรรม
ทั้งหลาย อันเป็นที่สบาย และไม่สบาย อันเลว อันประณีต อันเปรียบ
ด้วยของดำของขาว ๑ ดังนั้น

ในพระสูตรที่ ๕ ว่า พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงไว้ว่า ภิกษุผู้ประกอบด้วย
ธรรม ๑ ประการ ย่อมทำจิตให้ขยับในอำนาจได้ ไม่อยู่ในอำนาจจิต
ก็ธรรม ๑ ประการนั้น คือ ประการใดบ้าง คือ ความฉลาดในสมาธิ ๑
ความฉลาดในสมาบัติ ๑ ความฉลาดในความตั้งอยู่แห่งสมาธิ ๑ ความ
ฉลาดในความออกแห่งสมาธิ ๑ ความฉลาดในความสมควรแห่งสมาธิ ๑
ความฉลาดในอารมณ์แห่งสมาธิ ๑ ความฉลาดในการนำสมาธิไป ๑ ดังนั้น

ในพระสูตรที่ ๑๐ ว่า พระสารีบุตรเถรเจ้า ประกอบด้วยธรรม ๑ ประการ จึงทำจิตให้อยู่ในอำนาจได้ ไม่อยู่ในอำนาจแห่งจิต ฯ ธรรม ๑ ประการนั้น คือประการใดบ้าง คือ ความฉลาดในสมาธิ ๑ ความฉลาดในการเข้าสมาธิ ๑ ความฉลาดในความตั้งอยู่แห่งสมาธิ ๑ ความฉลาดในความออกไปแห่งสมาธิ ๑ ความฉลาดในความสมควรแห่งสมาธิ ๑ ความฉลาดในอารมณ์แห่งสมาธิ ๑ ความฉลาดในการนำสมาธิไป ๑ ดังนี้

ในพระสูตรที่ ๑๑ ว่า เช้าวันหนึ่ง พระสารีบุตรเถรเจ้าเข้าไปบิณฑบาตที่กรุงสาวัตถี แต่เห็นว่ายังเช้ายอยู่ จึงแวะไปที่อารามของพวกปริพาชก ปราศรัยกับพวกปริพาชกแล้ว ก็นั่งอยู่ ฯ คราวนั้น พวกปริพาชกได้สนทนากันขึ้นว่า ไม่ว่าผู้ใดประพฤติพรหมจรรย์อันบริสุทธิ์บริบูรณ์อยู่ ๑๒ ปีแล้ว ผู้นั้นควรเรียกว่าเป็นภิกษุผู้มี ๑๐ คือไม่มีพรหม ๑๐ อีก ฯ ครั้งนั้น พระสารีบุตรเถรเจ้า ไม่ได้แสดงความยินดีและคัดค้านประการใด ด้วยคิดว่า เราจักทำความเข้าใจแก้อย่าอื่นในสำนักสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ครั้นคิดดังนี้แล้วก็ลุลกลาไป เวลา กลับจากบิณฑบาตแล้ว จึงไปเฝ้าพระพุทธองค์ กราบทูลให้ทรงทราบ พระพุทธองค์จึงตรัสว่า สารีบุตร ใคร ๆ ไม่อาจบัญญัติว่าเป็นภิกษุผู้มี ๑๐ พรหม ด้วยทราบว่า การนับพรหมอย่างเดียวกันนั้นในธรรมวินัยนั้นนะ สารีบุตร เราได้บัญญัติสิ่งที่ไม่ใช่ ๑๐ ไว้ ๑ อย่าง คือ การทักขณ ความพอใจแรงกล้าในการขีตมันสิกขา มีความรักแรงกล้าในการขีตมันสิกขาต่อไป ๑ มีความพอใจแรงกล้าในการพิจารณาธรรม มีความรักแรงกล้าในการพิจารณาธรรมต่อไป ๑ มีความพอใจแรงกล้าในการกำจัดความปรารถนา ๑ มีความรักแรงกล้าในการกำจัดความปรารถนาต่อไป ๑ มีความพอใจแรงกล้าในความสัจ ๑ มีความพอใจแรงกล้าในความสัจต่อไป ๑ มีความพอใจแรงกล้าในการทำความเพียร ๑ มีความรักแรงกล้าในการทำความเพียรต่อไป ๑ มีความพอใจแรงกล้าในสติปัญญา มีความรักแรงกล้าในสติปัญญาต่อไป ๑ มีความพอใจแรงกล้าในการแทงตลอดความเห็น มีความรักแรงกล้าในการแทงตลอด

ความเห็นต่อไป ๑ รวมเป็น ๑ ประการด้วยกัน ภิกษุผู้ประกอบด้วย
วัตถุไม่มี ๑๐ ครบทั้ง ๑ ประการนี้ แล้วประพาศิพรหมจรรย์อันบริสุทธิ์
บริบูรณ์เส้นเชิงตลอด ๑๒ ปี ควรเรียกว่าภิกษุผู้ไม่มี ๑๐ ถึงประพาศิ
พรหมจรรย์อันบริสุทธิ์บริบูรณ์ตลอด ๒๔ ปี หรือ ๓๖ ปี ๔๘ ปี ก็ควร
เรียกว่าภิกษุผู้ไม่มี ๑๐ ดังนี้

ในพระสูตรที่ ๑๒ ว่า ครั้งหนึ่ง พระพุทธองค์ประทับอยู่ที่โฆสิตา-
ราม เมืองโกสัมพี เข้าชน พระอานนตเถระเจ้าเข้าไปบิณฑบาตที่เมือง
โกสัมพี ได้แวะไปที่อารามของพวกปริพาชก แล้วได้นำถ้อยคำของ
พวกปริพาชกมากราบทูลพระพุทธองค์ เหมือนกับพระสารีบุตร พระ
พุทธองค์ได้ทรงแสดงวัตถุไม่มี ๑๐ ไว้ ๑ ประการ คือ ความเป็นผู้
ศรัทธา หิริ โอตตัปปะ พาหุสัจจะ วิริยะ สติ ปัญญา ว่าภิกษุผู้ประกอบ
ด้วยวัตถุไม่มี ๑๐ นี้ แล้วประพาศิพรหมจรรย์อันบริสุทธิ์บริบูรณ์ตลอด
๑๒ ปี กติ ๒๔ ปี กติ ๓๖ ปี กติ ๔๘ ปี กติ ก็ควรเรียกว่าภิกษุผู้ไม่มี ๑๐
ดังนี้ สันเนอความในพระบาลี ในเทวตาวรรคที่ ๔ เพียงเท่านั้น

อรรถกถา

ในอรรถกถานี้ไม่มีอธิบายว่าอย่างไร เพราะฉะนั้น จึงจะได้อธิบาย
ไว้ตามอรรถกถาแห่งพระสูตรอื่นๆ ที่เคยแสดงมาแล้ว คือ คำว่า
ภิกษุผู้ไม่มี ๑๐ นั้น ในอรรถกถาแห่งพระสูตรอื่น ๆ ที่เคยแสดงมาแล้ว
ว่า ภิกษุนั้นจะไม่มีพรมา ๑๐ อีก คือ จะไม่เกิดอีก ไม่ได้บรรพชา
อุปสมบทอีก ด้วยว่าได้สำเร็จนิพพานแล้ว อย่างว่าแต่ไม่มีพรมา ๑๐
เลย เพียงแต่พรมา ๕ หรือพรมา ๘ ตลอดถึงพรมา ๑ ก็ไม่มีอีก
แล้ว เพราะว่าภิกษุผู้ประกอบด้วยคุณธรรมอย่างนั้น เป็นผู้ได้สำเร็จ
นิพพานแล้ว ไม่ต้องเกิดมาประพาศิพรหมจรรย์อีกแล้ว ดังนี้ ส่วนถ้อยคำ
นอกนั้นพอเป็นที่เข้าใจง่ายแล้วทั้งนั้น จึงไม่อธิบาย ของดคำอธิบายไว้ใน
กถาบทนี้เพียงเท่านั้น.

เอวံ กัมม ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฐกัณฐ ๑๑

คัมภีร์อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต

ว่าด้วยวิญญูณัญญัติเป็นต้น

สตติมา ภิกขเว วิญญูณัญญัติโย ๑ กตมา สตต สนฺติ ภิกขเว
สตตา นานตตกาเย นานตตสณฺณินฺโต.

ณ บัณฑิต^๕ อาตมภาพจักได้แสดง คัมภีร์อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต
กัณฐกัณฐ^๖ ๑๑ ว่าด้วยวิญญูณัญญัติเป็นต้น สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์
แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตลอดกาลนาน
หาประมาณมิได้

บาลี

ค่านินความตามวาระพระบาลี อันมีในพระสูตรที่ ๑ วรรคที่ ๕
ปฐมกัปณาสก คัมภีร์อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาตนั้นว่า พระพุทธองค์
ได้ทรงแสดงให้ภิกษุทั้งหลายฟังว่า วิญญูณัญญัติ คือที่ตั้งแห่งวิญญูณ
มีอยู่ ๑ ประการ คือ สัตว์โลกทั้งหลาย มีกายต่างกัน มีสัญญาต่างกัน
เช่นมนุษย์และเทพเจ้าบางจำพวก วินิบาตบางจำพวก ๑ สัตว์ทั้งหลาย
มีกายต่างกัน มีสัญญาอย่างเดียวกัน เช่นพวกพรหมที่เกิดด้วยปฐม-
ฌาน ๑ สัตว์ทั้งหลาย มีกายอย่างเดียวกัน มีสัญญาต่างกัน เช่นพวก
เทพเจ้าชั้นอาภัสสรา ๑ สัตว์ทั้งหลายมีกายอย่างเดียวกัน มีสัญญา
อย่างเดียวกัน เช่นพวกเทพเจ้าชั้นสุภกนิหา ๑ สัตว์ทั้งหลายล่องรูป
สัญญา สันปฏิขสัญญา ไม่มีสัญญาต่าง ๆ อยู่ในใจ เข้าถึงอากาศานัญ-
จายตนะ ว่าอากาศไม่มีที่สุด ๑ สัตว์ทั้งหลายล่องอากาศานัญจายตนะ
โดยประการทั้งปวง เข้าถึงวิญญูณัญจายตนะ ว่าวิญญูณไม่มีที่สุด ๑
สัตว์ทั้งหลายล่องวิญญูณัญจายตนะ โดยประการทั้งปวง เข้าถึงอากิญ-
จัญญายตนะ ว่าไม่มีอะไร ๑ ดังนี้

อรรถกถา

ในอรรถกถาว่า ที่ตั้งแห่งปฏิสนธิวิญญาน เรียกว่าวิญญานภูฏิตี ๆ
 ก็ในจักรวาลอันหาปริมาณมิได้ ข้อมมิมมนุษย์หาปริมาณมิได้ แต่จะมี
 มนุษย์ซึ่งเป็นอย่างเดียวกัน ด้วยวรรณะ สัตถฐาน เป็นต้นไม่มี ถึงบุคคล
 เหล่าใด เป็นลูกแฝด มีวรรณะ สัตถฐานอย่างเดียวกัน แต่บุคคลเหล่า
 นั้นก็ยังแปลกกัน ด้วยการแลเหลียว พุด ข้ม เดิน ขึ้น เป็นต้น
 เพราะฉะนั้น จึงเรียกว่ามีกายต่างกัน ก็ปฏิสนธิสัญญาแห่งพวกนั้น
 เป็นไตรเหตุกัม เป็นเหตุกัม เป็นอเหตุกัม เพราะฉะนั้น จึงเรียกว่ามี
 สัญญาต่าง ๆ กัน คำว่า เทพเจ้าบางเหล่านั้น หมายถึงเทพเจ้าชั้นกามาจร
 หง ๖ ชั้น กายของเทพเจ้าเหล่านั้น มีสเชวกัม มีสเลทองเป็นต้นกัม
 สัญญาของเทพเจ้าเหล่านั้น เป็นเหตุกัม เป็นไตรเหตุกัม แต่ไม่เป็น
 อเหตุกัม คำว่า วินิบาตบางจำพวกนั้น ได้แก่พวกยักษ์ และพวกเวมา-
 นิกเปรต ซึ่งมีสกายขาวกัม ดากัม เหลืองกัม เป็นต้น มีกายผอมกัม
 อ้วนกัม ดากัม สูงกัม มีสัญญาต่างกัน คือเป็นเหตุกัม ไตรเหตุกัม
 อเหตุกัม เหมือนกับพวกมนุษย์ แต่ไม่มีศกตมากเหมือนเทพเจ้า มี
 ศกตน้อยเหมือนคนกำพร้า มีเครื่องกิน เครื่องนุ่งห่มหาได้ยาก มีแต่
 ทุกขบีบคั้น บางจำพวกได้รับทุกข์ในข้างแรม ได้รับสุขในข้างขึ้น
 เพราะฉะนั้น จึงเรียกว่าวินิบาต เพราะพ้นจากความเกิดขึ้นแห่งสุข
 วินิบาตพวกใด เป็นไตรเหตุกัม วินิบาตพวกนั้น ข้อมได้บรรลุธรรมเหมือน
 กันยักษณทัตเป็นมารดาของบิณฑกะเป็นต้น

คำว่า พวกพรหมนั้น หมายถึงพวกพรหมปารีสัชชา พรหมปุโรหิต
 มหาพรหม ซึ่งเกิดด้วยปฐมถาน ส่วนพรหมปารีสัชชา มีประมาณอายุ
 เท่าส่วนที่ ๓ แห่งกัลป์ พรหมปุโรหิต มีประมาณกึ่งกัลป์ มหาพรหม
 มีอายุ ๑ กัลป์ พรหมปารีสัชชา มีร่างกายเล็ก พรหมปุโรหิตมีร่างกาย
 ปานกลาง มหาพรหมมีร่างกายใหญ่ เพราะฉะนั้นจึงว่า พรหมเหล่านั้น
 มีกายต่างกัน มีสัญญาอย่างเดียวกัน คือได้ปฐมถานเหมือนกัน สัตว์

ทั้งหลายในอบายภูมิ ๔ ก็เหมือนกับพวกพรหม เพราะว่าพวกสัตว์
นรกบางจำพวก มีตัวสูง ๑ ศอกก็มี กึ่งโยชน์ก็มี โยชน์หนึ่งก็มี ส่วน
พระเวทิต มีกายสูง ๑๐๐ โยชน์ ๆ สำหรับพวกคิรัจฉานนั้น มีร่าง
กายเล็กก็มี ใหญ่ก็มี พวกเปรตวิสัย มีร่างกายสูง ๖๐ ศอกก็มี ๘๐ ศอก
ก็มี ผิวพรรณดีก็มี ผิวพรรณไม่ดีก็มี เช่นพวกกาลกัญชิกาสुर สัญญา
ของพวกอบายทั้งสี่ เป็นวิบากแห่งอกุศล เป็นเหตุ เพราะฉะนั้น
พวกอบายทั้งสี่ จึงเรียกว่ามีกายต่างกัน มีสัญญาอย่างเดียวกัน

คำว่า พวกเทพเจ้าชั้นอาภัสสรานั้น ได้แก่พวกเทพเจ้า ที่มีรัศมี
แผ่ช้านอกจากกาย เหมือนกับออกจากกายเทพเจ้า จำพวกอาภัสสร
นั้นแบ่งออกเป็น ๓ คือ พวกเจริญณกันได้น้อย มีรัศมีน้อย เรียกว่าพวก
ปริตตภา ซึ่งมีอายุเพียง ๒ กัลป์พวกหนึ่ง พวกเจริญณกันได้พอสาน
กลาง ชื่อว่าพวกอัปมาณาภา ซึ่งมีอายุ ๔ กัลป์จำพวกหนึ่ง พวกเจริญ
ณกันได้อย่างดี ชื่อว่าพวกอาภัสสรา ซึ่งมีอายุได้ ๘ กัลป์จำพวกหนึ่ง
ทั้ง ๓ จำพวกนั้น มีกายใหญ่เหมือนกัน แต่สัญญาดูต่างกัน คือไม่มีวัดก
มีแต่เพียงวิจารณ์ ไม่มีทั้งวัดกวิจารณ์

คำว่า สุกกิงหา แปลว่า ผู้เคลื่อนกล่นด้วยความงาม คือผู้มีรัศมี
เป็นแห่งอันเดียวกัน พวกนั้นเมื่อก่อนได้สำเร็จจตุตถฌาน แต่เจริญ
จตุตถฌานได้น้อยก็มี ปานกลางก็มี ประณีตก็มี พวกเจริญได้น้อย ชื่อ
ว่าปริตตสุกกิงหา มีอายุได้ ๑๖ กัลป์ พวกเจริญได้พอสานกลาง ชื่อว่า
อัปมาณาสุกกิงหา มีอายุได้ ๓๒ กัลป์ พวกเจริญได้อย่างประณีต ชื่อว่า
สุกกิงหา มีอายุได้ ๖๔ กัลป์ ทั้ง ๓ จำพวกนั้น มีกายอย่างเดียวกัน
มีสัญญาอย่างเดียวกัน คือมีสัญญาในจตุตถฌานเหมือนกัน

พวกเวหัปผลา จัดเข้าในวิญญานัญฐิตที่ ๔ พวกอสัญญสัตว์ไม่จัด
เข้าในวิญญานัญฐิต เพราะไม่มีวิญญาน แต่จัดเข้าในสัตตาวาส พวก
อยู่ในชั้นสุทธาวาส จัดเข้าในฝ่ายวิวัฏฐะ พวกนั้นไม่มีผู้เสมอ เมื่อโลกว่าง
พระพุทธรเจ้า ตั้งพันกัลป์ก็ดี ตั้งอสกโขกัลป์ก็ดี พวกนั้นก็ไม่ได้ เมื่อมี
พระพุทธรเจ้าเกิด ในภายในหมื่น ๖ พันกัลป์จึงเกิด พวกนี้คล้ายกับ

เป็นกองทัพของพระพุทธเจ้า ผู้เป็นธรรมจักรพรรดิ เพราะฉะนั้น พวก
 สุธาवास^๕ จึงไม่นับเข้าในวิญญานภูฏิต^๕ ไม่เข้าในสัตตาวาส^๕
 แต่พระมหาศิวเถระเจ้ากล่าวว่า พรหมชั้นสุธาวาสนับเข้าในวิญญานภูฏิต^๕
 ที่ ๔ และสัตตาวาสที่ ๔ ด้วยพระสูตรว่า ดูก่อนสารีบุตร สัตตาวาส^๕
 นั้น ไม่ใช่ของที่ได้ด้วยง่ายเลย เพราะสัตตาวาสนั้น เราไม่เคยได้^๕
 ย่ำตลอดกาลนานถึงเพียงนี้ นอกจากพวกเทพเจ้า ชั้นสุธาวาส ดังนั้น^๕
 ถ้อยคำของพระเถระเจ้าองค์นี้ เป็นถ้อยคำที่มนุษย์เห็นด้วย เพราะไม่มี^๕
 ใครค้านพระสูตรได้ ชำแนวสัญญาสนาสัญญาตนะ ชื่อว่าวิญญานก็ไม่ใช่^๕
 ไม่มีวิญญานก็ไม่ใช่ เพราะมีแต่วิญญานละเอียดนั้นใด ชั้นสุธาวาส^๕
 ก็มีแต่วิญญานละเอียดนั้น เพราะฉะนั้น จึงไม่กล่าวไว้ในวิญญานภูฏิต^๕
 ดังนั้น สันเนอความในอรรถกถาเพียงเท่านี้

ธัมมัตถาธิบาย

ในอรรถาธิบายว่า วิญญานภูฏิตนั้น แปลว่า ที่ตั้งอยู่แห่งวิญญาน^๕
 หมายปฏิสนธิวิญญาน แจกออกไปเป็น ๗ สถาน คือ มนุษย์และ^๕
 เทพเจ้าบางเหล่า วินิบาตบางเหล่า ซึ่งมีกายต่างกัน มีสัญญาอย่างเดีย^๕
 กัน ๑ พวกพรหมซึ่งเกิดด้วยปฐมฌาน ที่มีกายต่างกัน มีสัญญาอย่าง^๕
 เดียวกัน ๑ พวกพรหมชั้นอาภัสสรา ที่มีกายอย่างเดียวกัน มีสัญญา^๕
 ต่างกัน ๑ พวกพรหมชั้นสุภกิณหา ซึ่งมีกายอย่างเดียวกัน มีสัญญา^๕
 อย่างเดียวกัน ๑ พวกพรหมชั้นอากาศาสนัญญาตนะ ๑ ชั้นวิญญานัญ^๕
 ญาตนะ ๑ ชั้นอากิญจัญญาตนะ ๑ วิญญานย่อมตั้งอยู่ในสัตว์โลก ๗^๕
 จำพวกนี้ ดังนี้

บาลี

ต่อไปนี้ เป็นเนื้อความในพระสูตรที่ ๒ ว่า บริหารแห่งสมาธิ มี^๕
 อยู่ ๗ ประการ คือ สัมมาทิฏฐิ ๑ สัมมาสังกัปปะ ๑ สัมมาวาจา ๑^๕
 สัมมากัมมันตะ ๑ สัมมาอาชีวะ ๑ สัมมาวาชามะ ๑ สัมมาสติ ๑ ความ

๖๖ พระสุตตันตปิฎก คัมภีร์ ๔ อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต เล่ม ๑

มอรรณณเอนเตยวแห่งจิต ความห่อล้อมแห่งจิตด้วยองค์ ๗ เรียกว่า
อริยสมาธิ ซึ่งมีอุปนิสัย ๗ บริหาร ดังนี้

ในพระสูตรนี้ มอรรณณกถาว่า บริหารแห่งสมาธินี้ ได้แก่สัมภาระ
แห่งมรรคสมาธิ ดังนี้

ธัมมัตถาธิบาย

ในอรรถาธิบายว่า คำว่า บริหารแห่งสมาธิ ซึ่งท่านว่า ได้แก่
สัมภาระแห่งมรรคสมาธินี้ คือ ได้แก่เครื่องปรุงแห่งมรรคสมาธิ เครื่อง
ประกอบแห่งมรรคสมาธิ เครื่องตกแต่งแห่งมรรคสมาธินี้ ก็ได้แก่ธรรม ๑
ประการ คือ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ
สัมมาอาชีวะ สัมมาวาชามะ สัมมาสติ ดังที่ว่าแล้วนั้น สมาธิใด มี
เครื่องปรุง ๑ ประการนี้ สมาธินี้เรียกว่าอริยสมาธิ ซึ่งมีอุปนิสัย
คือ มีทออาศัยบ้าง เรียกอริยสมาธิ ซึ่งมีบริวารบ้าง ดังนี้

ในพระสูตรที่ ๓ ว่า ไฟมีอยู่ ๗ กอง คือ ไฟราคะ ๑ ไฟโทสะ ๑
ไฟโมหะ ๑ ไฟอาหุโนยะ ๑ ไฟภุกฺขหบดี ๑ ไฟทักขิโนยะ ๑ ไฟไม้ ๑
ดังนี้

อรรถกถา

ในอรรถกถาแห่งพระสูตรนี้ว่า สิ่งทั้ง ๗ มีรากะเป็นต้น ที่ได้ชื่อ
ว่าไฟนั้น เพราะเป็นของตามเผา คำว่า อาหุโนยะนั้น ได้แก่มารดาบิดา
ผู้ควรแก่ของกำนัล เพราะมารดาบิดาย่อมควรแก่ของกำนัล โดยเหตุ
ว่า เป็นผู้บุญคุณมากแก่บุตรทั้งหลาย พวกบุตรที่ทำผิดต่อมารดาบิดา
ย่อมเกิดในอบายภูมิ ๔ มนรกเป็นต้น ถึงมารดาบิดาไม่ได้ตามเผาก็จริง
แต่ว่าเป็นเหตุแห่งการตามเผา เพราะฉะนั้น จึงเรียกว่าไฟอาหุโนยะ ฯ
คำว่า ไฟภุกฺขหบดีนั้น ได้แก่ไฟคือเจ้าของเรือน อันได้แก่สามี เพราะ
ว่าสามี ย่อมมีคุณมากแก่มาตุคาม ด้วยการให้ที่อยู่ ที่นอน ผ้าผ่อน
ที่นอนสะไบ เครื่องตกแต่งร่างกายเป็นต้น มาตุคามที่นอกใจสามี ย่อม

เกิดในอบายภูมิ ๔ มนรกเป็นต้น เพราะฉะนั้น กฤตยจึงเรียกว่าไฟ เพราะเป็นของตามเผา ๆ คำว่า ไฟทักษิณะนั้น ได้แก่ไฟ คือพระภิกษุสงฆ์ผู้ควรรับทักษิณา อันได้แก่ปัจจัย ๔ พระภิกษุสงฆ์นั้น ข้อมว่ามีคุณมากแก่กฤตยทั้งหลาย ด้วยการแนะนำในทางธรรมทัต เป็นต้นว่า แนะนำให้ตั้งอยู่ในพระไตรสรณคมน์ และศีล ๕ ศีล ๑๐ แนะนำให้ปฏิบัติมารดาบิดา แนะนำให้ปฏิบัติสมณพราหมณ์ พวกกฤตยที่ทำผิดต่อพระภิกษุสงฆ์ คือ คำว่าพระภิกษุสงฆ์ ข้อมไปเกิดในอบายภูมิ ๔ มนรกเป็นต้น เพราะฉะนั้น พระภิกษุสงฆ์ผู้ควรแก่ทักษิณา จึงเรียกว่าไฟทักษิณาย เพราะเป็นของตามเผา ส่วนไฟที่เกิดจากไม้ตามปกติ เรียกว่าไฟไม้ ดังนี้

ธัมมัตถาธิบาย

ในอรรถาธิบายว่า คำว่า ไฟ หมายถึงสิ่งทร้อน แต่สิ่งทร้อนนั้นมีทั้งสิ่งที่ตาเห็นและตาไม่เห็น สิ่งทตาไม่เห็นนั้น ได้แก่กิเลส คือ ราคะ โทสะ โมหะ สิ่งทตาเห็นนั้น ได้แก่มารดาบิดา สามิ พระภิกษุสงฆ์ และไฟเกิดจากไม้ธรรมดา ๆ ราคะ โทสะ โมหะ เป็นของทำให้เราร้อนทั้งกาย ทั้งใจ เมื่อราคะ โทสะ โมหะ เกิดในใจของผู้ใด ใจของผู้นั้นก็เราร้อน แต่เราร้อนต่างกัน คือ ราคะ ทำให้เราร้อน ด้วยความอยากได้ ด้วยความมัวเมา โทสะ ทำให้เราร้อน ด้วยความอยากทำลาย โมหะ ทำให้เราร้อนด้วยความงมงาย ผู้ที่ตกอยู่ในอำนาจแห่งราคะ ข้อมทำกาเมสุมิชฌาจาร และทำบาปอย่างอื่นได้อีก ผู้ที่ตกอยู่ในอำนาจแห่งโทสะ ข้อมทำปาณาติบาต และทำบาปอย่างอื่นได้อีก ผู้ที่ตกอยู่ในอำนาจแห่งโมหะ ข้อมทำบาปได้สิ้น เมื่อทำบาปแล้ว ก็ต้องร้อนกาย ร้อนใจ ทั้งในเวลาเป็น เวลาตาย เพราะฉะนั้น กิเลสทั้ง ๓ คือ ราคะ โทสะ โมหะ จึงเรียกว่าไฟ แต่ละอย่าง ๆ มารดาบิดา ที่เรียกว่าไฟอาหุไนยนั้น เพราะบุตรที่กระทำผิดต่อมารดาบิดา ข้อมไปเดือดร้อนอยู่ในอบายภูมิ ๔ สามิที่เรียกว่าไฟ คือ กฤตยนั้น เพราะทำให้ภรรยา

๖๘ พระสุคตปิตุภิก ขัมภีร ๔ อังคตตรนิกาย สัตตกนิบาต เล่ม ๑

ผู้บอกใจ ไปเคี้ยวร้อนอยู่ในอบายภูมิ ๔ พระภิกษุสงฆ์ที่เรียกว่าไฟ
หักใจในขันธ์ เพราะทำให้ผู้กระทำผิดต่อพระภิกษุสงฆ์ ไปเคี้ยวร้อน
อยู่ในอบายภูมิ ๔ ส่วนไฟที่เกิดจากไม้ธรรมดานั้น ย่อมทำให้ร้อน
เป็นธรรมดา ไม่ใช่ทำให้ร้อนด้วยไฟเกิดในอบายภูมิ ๔ ๑ ไฟทั้ง ๑
กองนี้ มีไฟกิเลสเป็นอยู่อย่างยิ่ง เพราะว่าไฟกิเลสนั้น ย่อมตามเผาอยู่
ตลอดกาลนาน หาประมาณไม่ได้ เพราะฉะนั้น จึงควรที่ทุกคนจะไม่
ให้ไฟ ๑ กองนี้ ตามเผาตัวได้ จึงจะเป็นการดี สันเนือความในเทศนา
กัณฺฐกนเพชงเทณ.

เอวံ กัมมํ ด้วยประการฉะนี้ ๑

กัณฺฐก ๑๒

ขัมภีรอังคตตรนิกาย สัตตกนิบาต

ว่าด้วยไฟ ๑ สัญญา ๑

เอกํ สมมํ ภควา สาวตถึยํ วิหริติ เขตวเน อนาถปณฺฑิตสฺส
อรามเต.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงขัมภีร อังคตตรนิกาย สัตตกนิบาต
กัณฺฐก ๑๒ ว่าด้วยไฟ ๑ สัญญา ๑ สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์
แก่พระพหุศาสนนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลายตลอดกาลนาน หา
ประมาณมิได้

บาลี

ดำเนินความตามวาระพระบาลี อันมีในพระสูตรที่ ๔ วรรคที่ ๕ ปฐม-
บิณณาสก ขัมภีรอังคตตรนิกาย สัตตกนิบาตนั้นว่า ครึ่งหนึ่ง สมเด็จพระ
ผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ที่พระเชตवनาราม กรุงสาวัตถี ครึ่งนั้น พราหมณ์

ผู้มีชื่อว่าอุคตสระ ได้เริ่มจัดขันธ์ใหญ่ มีผู้นำแพะ ๕๐๐ ลูกโคผู้ ๕๐๐
 ลูกโคเมีย ๕๐๐ แพะ ๕๐๐ แกะ ๕๐๐ ไปผูกไว้ที่เสาสำหรับฆ่าสัตว์เพื่อ
 ขันธ์ ครั้นนั้น อุคตสระพราหมณ์ ได้ไปเฝ้ากราบทูลพระพุทธองค์ว่า ข้าแต่
 พระโคตม ข้าพระองค์ได้ฟังมาว่า การบูชาไฟ การยกเสาศาขันธ์ ย่อมมี
 ผลมาก มีอานิสงส์มาก พระเจ้าข้า ฯ ตรัสตอบว่า พราหมณ์ ถึงเรา
 ได้ยินมาว่า การบูชาไฟ การยกเสาศาขันธ์มีผลมาก มีอานิสงส์มากเหมือน
 กัน ฯ พราหมณ์ได้กราบทูลชนเหมือนเก่าอีกเป็นครั้งที่ ๒ ที่ ๓ พระ
 พุทธองค์ได้ทรงตรัสเหมือนเก่าอีกเป็นครั้งที่ ๒ ที่ ๓ ฯ พราหมณ์จึง
 กราบทูลว่า ข้าแต่พระโคตม เป็นอันว่าถ้อยคำของพระโคตมและของ
 ข้าพระองค์เหมือนกันทั้งสิ้น พระเจ้าข้า ฯ เมื่อพราหมณ์นั้นกราบทูลอย่าง
 นั้นแล้ว พระอานนท์จึงบอกพราหมณ์นั้นว่า เธอไม่ควรทูลถามพระตถาคต
 เจ้าอย่างนี้ เธอควรทูลถามว่า ข้าพระองค์ประสงค์จะบูชาไฟ ประสงค์
 จะยกเสาศาขันธ์ ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าจงทรงสอนข้าพระองค์ เพื่อให้
 เป็นประโยชน์สุขแก่ข้าพระองค์ตลอดกาลนานเถิด

ลำดับนั้น อุคตสระพราหมณ์ จึงได้กราบทูลขึ้นว่า ข้าพระองค์
 ประสงค์จะบูชาไฟ ประสงค์จะยกเสาศาขันธ์ ขอพระองค์จงทรงสอน
 ข้าพระองค์ เพื่อให้เป็นประโยชน์สุขแก่ข้าพระองค์ ตลอดกาลนานเถิด
 พระเจ้าข้า ฯ พระพุทธองค์จึงตรัสว่า พราหมณ์ ผู้บูชาไฟ ผู้ยกเสา
 ขันธ์ ก่อนแต่จะบูชาขันธ์ย่อมยกสาตรา ๓ ที่เป็นอกุศล มีทุกข์เป็นกำไร
 มีทุกข์เป็นผล ฯ สาตรา ๓ นั้น คือ สิ่งใด คือ กาย วาจา ใจ ผู้จะ
 บูชาไฟ ผู้จะยกเสาศาขันธ์ ก่อนแต่จะบูชาขันธ์ ย่อมคิดว่า จะต้องฆ่าโคผู้
 เท่านั้น ฆ่าลูกโคผู้เท่านั้น ฆ่าลูกโคเมียเท่านั้น ฆ่าแพะเท่านั้น ฆ่าแกะ
 เท่านั้น ผู้นั้นย่อมทำสิ่งที่ไม่เป็นบุญ ด้วยเข้าใจว่าตัวทำบุญ ย่อมทำสิ่งที่ไม่
 เป็นกุศล ด้วยเข้าใจว่าตัวทำกุศล ย่อมแสวงหาทางทุกคติ ด้วยเข้าใจว่าตน
 แสวงหาทางสุคติ ผู้จะบูชาไฟ ผู้ให้ยกเสาศาขันธ์ก่อนแต่การบูชาขันธ์ ย่อม
 ยกสาตรา คือ ใจเป็นครั้งแรก ซึ่งเป็นอกุศล มีทุกข์เป็นกำไร มีทุกข์
 เป็นผลอย่างนี้

ยังอีกข้อหนึ่งพราหมณ์ คือ ผู้จะบูชาไฟ ผู้จะให้ยกเสายัญ ก่อนแต่จะบูชาขัญย่อมกล่าวว่า จงฆ่าโคผู้ท่าน ฆ่าลูกโคผู้ท่าน ฆ่าลูกโคเมียท่าน ฆ่าแพะท่าน ฆ่าแกะท่าน เขาทำสิ่งที่ไม่เป็นบุญด้วยเข้าใจว่าทำบุญ เขาทำสิ่งที่ไม่เป็นอกุศล ด้วยเข้าใจว่าเป็นกุศล เขาแสวงหาทุกคติด้วยเข้าใจว่าแสวงหาสุคติ ผู้จะบูชาไฟ ผู้จะให้ยกเสายัญ ก่อนแต่จะบูชาขัญ ย่อมบอกสาตรา คือ วาจาอันเป็นท ๒ นั้น อันเป็นอกุศล อันมีทุกข์เป็นกำไร มีทุกข์เป็นผล

ยังอีกข้อหนึ่งพราหมณ์ คือ ผู้จะบูชาไฟ ผู้ให้ยกเสายัญก่อนแต่จะบูชาขัญ ย่อมเริ่มด้วยกายก่อนว่า จงฆ่าโคตัวผู้ ฆ่าลูกโคตัวผู้ ฆ่าลูกโคตัวเมีย ฆ่าแพะ ฆ่าแกะ บูชาขัญ เขาทำสิ่งที่ไม่เป็นบุญด้วยเข้าใจว่าทำบุญ เขาทำสิ่งที่ไม่ใช่กุศล ด้วยเข้าใจว่าทำกุศล เขาแสวงหาทางทุกคติด้วยเข้าใจว่าแสวงหาทางสุคติ การที่เขาทำอย่างนั้นชื่อว่าบอกสาตรา คือ กายอันเป็นสาตราที่ ๓ อันเป็นอกุศลมีทุกข์เป็นกำไร มีทุกข์เป็นผล ๑

ดูก่อนพราหมณ์ ไฟ ๓ อย่าง คือ รากะ โทสะ โมหะ เป็นของทุบคณควรละเว้น ไม่ควรเกี่ยวข้อง เพราะเหตุว่าผู้เกิดรากะ โทสะ โมหะ แล้ว ผู้ถูกรากะ โทสะ โมหะ ครอบงำแล้ว ย่อมประพฤติดุจริตด้วยกาย วาจา จิต เวลาตายแล้ว ย่อมไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก ส่วนไฟอีก ๓ คือ ไฟอาหุไนย ไฟคฤหบดี ไฟทักษิไนย เป็นไฟที่บุคคลควรสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ๑ ไฟอาหุไนยนั้น ได้แก่มารดา บิดา เพราะมารดาบิดาเป็นผู้ควรที่บุตรธิดา จะนำของมาค้ำนบ เพราะฉะนั้น ไฟอาหุไนย คือ มารดาบิดานั้น บุคคลจึงควรสักการะ เคารพ นับถือ บูชาให้เป็นสุขคติ ๑ ไฟคฤหบดีนั้น ได้แก่บุตรภรรยาบ่าวไพร่ คนใช้สอย ๑ ไฟทักษิไนยนั้น ได้แก่สมณพราหมณ์ ผู้งดเว้นจากความมัวเมา ความประมาท ผู้มีน้อยในขันติ โสรัจจะ ผู้ฝึกหัดตัวเอง ผู้ทำตัวเองให้สงบระงับ ผู้ทำตัวเองให้ดับความร้อน ไฟทักษิไนย บุคคลก็ควรสักการะเคารพนับถือบูชา ควรรักษาให้ดี ๑

ดูก่อนพราหมณ์ ไฟอันเกิดจากไม้ธรรมดา บุคคลควรให้ลุกตามเวลา ควรเพ่งดูตามเวลา

ควรดับตามเวลา ควรเก็บตามเวลา ฯ เมื่อพระพุทธองค์ตรัสอย่างนั้น
แล้ว อุกตสรีพราหมณ์ ก็ทูลสรรเสริญพระธรรมเทศนา ประกาศตัว
เป็นอุบาสกในพระพุทธศาสนา ทั้งกราบทูลว่า ข้าพระองค์จะปล่อยโค
ทั้ง ๕๐๐ จะปล่อยลูกโคตัวผู้ตัวเมียทั้ง ๕๐๐ จะปล่อยแพะแกะทั้ง ๕๐๐ จะให้
ชีวิตแก่สัตว์เหล่านั้น จะให้สัตว์เหล่านั้นได้กินหญ้าเขียว ได้ค้ำน้ำ
เย็น ๆ ได้ถูกลมพัดเย็นสบาย พระเจ้าข้า สันเนอความในพระบาลี
เพียงเท่านั้น.

อรรถกถา

ในอรรถกถาว่า อุกตสรีพราหมณ์นั้น เป็นพราหมณ์มหาศาล
ผู้สูงด้วยร่างกายและทรัพย์สมบัติ เขาได้จัดเครื่องบูชาัญทั้งสิ้นแล้วก็คิด
ว่า ได้ยินว่าพระสมณโคตมเป็นผู้มีปัญญามาก จักสรรเสริญการบูชาัญ
ของเราหรือจักติเตียน เราจะไปทูลถามดู คิดดังนั้นแล้วจึงได้ออกไปทูล
ถามตามทแสดงมาแล้วนั้น คำว่า สาทรานั้น ได้แก่งสิ่งทเบียดเบียนกาย
และชีวิตของผู้อื่น กาย วาจา ใจ ที่เข้าไปในการฆ่าสัตว์นั้น เรียกว่า
สาตรา หมั่นคนมีบุตรภรรยาเป็นต้น ข้อมเทียวไปมาอยู่ในบ้านเรือนได้
เหมือนเจ้าของบ้าน ควรที่เจ้าของบ้านจะสงเคราะห์ตามสมควร จึง
เรียกว่าไฟฤดูหบด เมื่อพราหมณ์นั้นถวายบังคมลาพระพุทธองค์แล้ว
ก็กลับบ้าน สั่งให้ปล่อยสัตว์ทั้งปวงเสีย และให้ทำลายโรงบูชาัญเสีย
ต่อนั้นมาก็ได้ทำบุญแต่ในพระพุทธศาสนา ดังนี้

ธัมมัตถาธิบาย

ในอรรถาธิบายว่า การฆ่าสัตว์บูชาัญของพวกพราหมณ์นั้น เป็น
บาปอกุศลทุจริต เวลาดับจิตแล้ว ทำให้เกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก
ส่วนการบูชาัญในพระพุทธศาสนา คือ การปฏิบัติมารดาบิดา การ
สงเคราะห์บุตรภรรยา บ่าวไพร่ การให้ทานแก่สมณพราหมณ์ เป็นบุญ
กุศล ทำให้บุคคลผู้บูชาได้ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ดังนี้

ในพระสูตรที่ ๕ ว่า พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงไว้ว่า สัญญา ๗ ประการนี้ บุคคลอบรมแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก หยั่งลงในความไม่รู้จักตาย มีความไม่รู้จักตายเป็นที่สุด ฯ สัญญา ๗ ประการนั้น คือ ประการใดบ้าง คือ อสุภสัญญา ๑ มรณสัญญา ๑ ปฏิกูลสัญญา ๑ อนภิตสัญญา ๑ อนิจจสัญญา ๑ ทุกขสัญญา ๑ อนัตตสัญญา ๑

ในพระสูตรที่ ๖ ว่า สัญญา ๗ ประการนี้ บุคคลอบรมแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก หยั่งลงในความไม่รู้จักตาย มีความไม่รู้จักตายเป็นที่สุด ก็สัญญา ๗ ประการนี้ คือ ประการใดบ้าง คือ อสุภสัญญา อันได้แก่การจำความไม่สวยงาม ๑ มรณสัญญา การจำความตาย ๑ ปฏิกูลสัญญา การจำสิ่งที่น่าเกลียด ๑ อนภิตสัญญา การจำความไม่น่ายินดีในโลกทั้งสี่ ๑ อนิจจสัญญา การจำความไม่เที่ยง ๑ ทุกขสัญญา การจำความทุกข์ ๑ อนัตตสัญญา การจำความไม่เป็นตัวตน ๑

ข้อความผลมาก มีอานิสงส์มากนั้น คือ อย่างไร คือ เมื่อภิกษุอบรมจิตด้วยอสุภสัญญา จิตย่อมหลุดพ้นจากเมถุนธรรมสมาบัติ ย่อมมีความเพิกเฉย หรือความเกลียดปรากฏเป็นเหมือนกับชนไก่ หรือเส้นเอ็นที่ถูกไฟแล้วหดเข้าไม่ยืดออกฉะนั้น ถ้าภิกษุอยู่ด้วยใจอันอบรมด้วยอสุภสัญญา ใจยังเล่นไปหาเมถุนธรรมสมาบัติ หรือยังไม่ปรากฏเกลียด ควรรู้เถิดว่า เรายังไม่ได้อบรมอสุภสัญญา คุณวิเศษในเบื้องต้น เบื้องปลาย ยังไม่มีแก่เรา เรายังไม่ได้รับผลแห่งการอบรม เมื่อภิกษุรู้อย่างนี้ ขอว่ามีความรู้สึกดีในสิ่งนั้น ถ้าภิกษุอยู่มากด้วยใจอันอบรมด้วยอสุภสัญญา ใจหลุดพ้นจากเมถุนธรรมสมาบัติ มีความเพิกเฉย หรือความเกลียดปรากฏขึ้น ควรรู้เถิดว่าเราได้อบรมอสุภสัญญาแล้ว คุณวิเศษเบื้องต้น เบื้องปลายมีแก่เราแล้ว เราได้ถึงผลแห่งการอบรมแล้ว เมื่อรู้อย่างนี้ ขอว่ารู้ดี เพราะฉะนั้น จึงว่าอสุภสัญญา มีผลมาก มีอานิสงส์มาก

ชื่อว่า มรณสัญญามีผลมาก มีอานิสงส์มากนั้น คืออย่างไร คือ เมื่อภิกษุอยู่มากด้วยใจอันอบรมด้วยมรณสัญญา ใจก็หดหู่ห่อถอย ต่อความยินดีในชีวิต มีความเพิกเฉยหรือความเกลียดปรากฏขึ้น ถ้าภิกษุอยู่มากด้วยใจอันอบรมด้วยมรณสัญญา ยังมีใจยินดีอยู่ในชีวิต ควรทราบเถิดว่า เราอบรมมรณสัญญาไม่ได้ คุณวิเศษในเบื้องต้นเบื้องปลายของเรายังไม่มี เรายังไม่ได้รับผลแห่งการอบรม ถ้ามีความเพิกเฉยต่อชีวิต หรือมีความเกลียดต่อชีวิตปรากฏขึ้นให้รู้เถิดว่า เราได้อบรมมรณสัญญาแล้ว ได้คุณวิเศษในเบื้องต้นเบื้องปลายแล้ว ได้ผลแห่งการอบรมแล้ว ด้วยเหตุนี้แหละ เราจึงเรียกว่า มรณสัญญาที่บุคคลอบรมแล้ว ทำให้มากแล้วย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก หยั่งลงในความไม่ตาย มีความไม่ตายเป็นที่สุด ฯ ชื่อว่า ปฏิกุศลสัญญาที่อบรมแล้ว ทำให้มากแล้วมีผลมาก มีอานิสงส์มาก หยั่งลงในความไม่ตาย มีความไม่ตายเป็นที่สุดนั้น คือ อย่างไร คือ เมื่อภิกษุอยู่มากด้วยใจอันอบรมด้วยปฏิกุศลสัญญา ใจย่อมหดหู่ห่อถอยจากความคันรณหาอาหาร ถ้าใจยังไม่หดหู่ห่อถอยจากความคันรณหาอาหาร ก็ยังไม่ชื่อว่าได้อบรมปฏิกุศลสัญญา ต่อเมื่อใจหดหู่ห่อถอยต่อการคันรณหาอาหาร จึงได้ชื่อว่าได้อบรมปฏิกุศลสัญญาแล้ว ได้คุณวิเศษในเบื้องต้นเบื้องปลายแล้ว ได้ผลแห่งการอบรมแล้ว ด้วยเหตุนี้แหละจึงว่า ปฏิกุศลสัญญาที่บุคคลอบรมแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก หยั่งลงในนิพพาน มีนิพพานเป็นที่สุด

ชื่อว่า อนภิตตสัญญา ที่อบรมแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก หยั่งลงในความไม่ตาย มีความไม่ตายเป็นที่สุดนั้น คือ อย่างไร คือ เมื่อภิกษุอยู่มากด้วยใจอันอบรมด้วยอนภิตตสัญญา ใจย่อมหดหู่ห่อถอยในทางโลก มีความเพิกเฉยหรือความเกลียดปรากฏขึ้น ถ้าใจยังไม่หดหู่ห่อถอยจากโลก ยังไม่มีความเพิกเฉยหรือความเกลียดปรากฏขึ้น ก็ยังไม่ได้ว่า ได้อบรมอนภิตตสัญญา ฯ เมื่อ

ภิกษุอยู่มาหลายร้อยปีอันอบรมด้วยสมาธิปัญญา ใจย่อมหลุดพ้นจาก
ลาภสักการะสรรเสริญ ย่อมมีความเพิกเฉยหรือความเกลียดปรารถนา ๑
เมื่อภิกษุอยู่มาหลายร้อยปีอันอบรมด้วยสมาธิปัญญา การจำความกลัวอัน
แรงกล้าย่อมปรากฏขึ้นในความเกียจคร้าน ในการสละความเพียรใน
ความประมาท ในความไม่ประกอบเนื่อง ๑ ในความไม่พิจารณา ๑
เมื่อภิกษุอยู่มาหลายร้อยปีอันอบรมด้วยสมาธิปัญญา ความคิดว่า เป็นเรา
เป็นของเราในกายทมิฬวิญญาณนี้ และในนิมิตทั้งปวงภายนอก ย่อมหาย
ไป ถ้าไม่อย่างนั้น ก็ยังไม่ได้ชื่อว่าอบรม ดังนี้ สันเนอความในพระบาลี
เพียงเท่านั้น

อรรถกถา

ในอรรถกถาว่า เมถุนธรรมสมาบัติ นั้น ได้แก่การประกอบกับ
เมถุนธรรม คำว่า หยั่งลงในความไม่ตาย ได้แก่การตั้งลงในนิพพาน
คำว่า มีความไม่ตายเป็นที่สุด ได้แก่มิพพานเป็นที่สุด คำว่า คุณ
วิเศษในเบื้องต้นเบื้องปลายนั้น หมายถึงเบื้องต้นแห่งเวลายังไม่ได้อบรม
และเบื้องปลายที่ได้อบรมแล้ว ดังนี้ สันเนอความในเทศนาภิกขุนี้ เพียง
เท่านั้น

เอวํ กัมมํ ด้วยประการฉะนี้ ๑

กัณฐกัณฐ ๑๓

คัมภีร์อังคตตรนิกาย สัตตกนิบาต

ว่าด้วยเมถุนสังโยชน์ ๑

อกโข ชาณสุโสณิ พุราหุมนโน เชน ภควา เตนุปลสงกมิ อุป-
สงกมิตวา ภควตาสทุธ สมโมหิตติ

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์อังคตตรนิกาย สัตตกนิบาต
กัณฐกัณฐ ๑๓ ว่าด้วยเมถุนสังโยชน์ ๑ สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์

แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลายตลอดกาลนาน หา
ประมาณมิได้

บาลี

ดำเนินความตามวาระพระบาลี อันมีในพระสูตรที่ ๑ วรรคที่ ๕
ปฐมบัณฑิตกาลกัมภีร์อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาตนั้นว่า ชาณโสนี-
พราหมณ์ ไปเฝ้ากราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า พระโคตม
ยืนยันว่า เป็นพรหมจารี ผู้ประพฤติพรหมจรรย์หรือ พระเจ้าข้า ฯ
ตรัสตอบว่า พราหมณ์ ผู้พูดถูก เรียกผู้ใดซึ่งประพฤติพรหมจรรย์ อัน
บริสุทธิ์ บริบูรณ์ ไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ต่าง ไม่พร้อย ว่าเป็นพราหมณ์
ผู้นั้นก็ควรเรียกเราว่า เป็นพรหมจารี เพราะเราประพฤติพรหมจรรย์
อันบริสุทธิ์ บริบูรณ์ ไม่ขาดกระท่อนกระเท้น ไม่ทะลุ ไม่ต่างไม่พร้อย

ข้าแต่พระโคตม พรหมจรรย์อย่างไร เรียกว่า ขาด ทะลุ ต่าง
พร้อย ฯ ดูก่อนพราหมณ์ สมณะหรือพราหมณ์ บางคนในโลกนี้
ยืนยันว่า ประพฤติพรหมจรรย์โดยชอบ ไม่ประกอบความร่วมรักกับ
มาตุคามเลย แต่ว่า ยินดีต่อการขจัดสิ่ง การนวดพั้น การให้อาบน้ำ
ของมาตุคาม ยินดีต่อการกระทำอย่างนั้น พอใจต่อการกระทำอย่างนั้น
ปลื้มใจต่อการกระทำอย่างนั้น อันนั้นแหละพราหมณ์ เป็นความขาด
ทะลุต่างพร้อยแห่งพรหมจรรย์ ผู้นั้นเรียกว่าผู้ประพฤติพรหมจรรย์ไม่
บริสุทธิ์ ยังเกี่ยวข้องกับโลกียะประเวณี เขาย่อมไม่พ้นชาติ ชรา
มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาส เรากล่าวว่า เขา
ไม่พ้นจากทุกข์

ยังอีกข้อหนึ่ง พราหมณ์ คือ สมณะ หรือพราหมณ์บางคนใน
โลกนี้ ยืนยันว่า ตนประพฤติพรหมจรรย์โดยชอบ ไม่เกาะเกี่ยวกับ
มาตุคามเลย ไม่ยินดีต่อการขจัดสิ่ง การขยำ การอาบน้ำให้ การนวดให้
แห่งมาตุคามเลย ก็แต่ว่า ยังกระชีกกระชี่ เล่นรำเรงอยู่กับมาตุคาม
ยินดีต่อการกระทำอย่างนั้น พอใจต่อการกระทำอย่างนั้น ปลื้มใจต่อการ

กระทำอย่างนั้น อันนั้นก็เป็นความขาดทะเลต่างพร้อยแห่งพรหมจรรย์ ผู้
ประพฤติพรหมจรรย์ไม่บริสุทธิ์อย่างนี้ เราเรียกว่า ผู้เกาะเกี่ยวด้วย
โลกียประเวณี เขาย่อมไม่พ้นจากชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ
ทุกข์ โทมนัส อปายาส เรากล่าวว่า เขาไม่พ้นจากทุกข์

ยังมีอีกข้อหนึ่ง พราหมณ์ สมณะ หรือพราหมณ์บางคนในโลกนี้
ยืนยันว่า ตนประพฤติพรหมจรรย์โดยชอบ ไม่ร่วมคู้กับมาตุคาม ไม่
ยินดีต่อการขจัดสี การขยำ การอาบน้ำให้ การนวดให้แห่งมาตุคามเลย
ไม่กระชกกระชั เล่นสนุกสนานกับมาตุคามเลย ก็แต่ว่ายังจงดูตา
มาตุคามด้วยตาของตัว แล้วก็เกิดความยินดี ความพอใจ ความปลื้มใจ
อันนั้นก็เป็นความขาดทะเล ต่างพร้อยแห่งพรหมจรรย์ ผู้ประพฤติพรหม-
จรรย์ไม่บริสุทธิ์อย่างนี้ เราเรียกว่า ผู้เกาะเกี่ยวด้วยเมถุนสังโยค เขา
ย่อมไม่พ้นจากชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส เรา
เรียกว่า เขาไม่พ้นจากทุกข์

ยังมีอีกข้อหนึ่ง พราหมณ์ คือ สมณะ หรือพราหมณ์บางคนใน
โลกนี้ ยืนยันว่า ตนประพฤติพรหมจรรย์โดยชอบ ไม่ร่วมคู้กับมาตุคาม
เลย ไม่ยินดีต่อการขจัดสี การขยำ การอาบน้ำให้ การนวดให้แห่ง
มาตุคามเลย ไม่กระชกกระชั เล่นสนุกสนานกับมาตุคามเลย ไม่จ้องดู
ตามาตุคามเลย ก็แต่ว่า ได้ยินเสียงมาตุคาม ซึ่งหัวเราะ หรือพูด
หรือร้องเพลง ร้องไห้ อยู่นอกฝานอกกำแพง ก็ยินดี ชอบใจ ปลื้มใจ
อันนั้นก็เป็นความขาดทะเล ต่างพร้อยแห่งพรหมจรรย์ ผู้ประพฤติพรหม-
จรรย์ไม่บริสุทธิ์อย่างนี้ เรียกว่า ผู้เกาะเกี่ยวด้วยเมถุนสังโยค เขา
ย่อมไม่พ้นจากชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส
อปายาส เรากล่าวว่า เขาไม่พ้นจากทุกข์

ยังมีอีกข้อหนึ่ง พราหมณ์ คือ สมณะหรือพราหมณ์บางคนในโลกนี้
ยืนยันว่า ตนประพฤติพรหมจรรย์โดยชอบ ไม่ร่วมคู้กับมาตุคามเลย
ไม่ยินดีต่อการขจัดสี การขยำ การอาบน้ำให้ การนวดให้แห่งมาตุคาม
เลย ไม่เล่นกับมาตุคามเลย ไม่เพ่งดูตามาตุคามเลย ไม่ยินดีต่อเสียง

มาตุคามเลย ก็แต่ว่า ยังระลึกถึงการที่ได้เคยหัวเราะ เคยพูด เคยเล่น กับมาตุคามเมื่อก่อน แล้วเกิดความยินดี ความพอใจ ความปลื้มใจ อันนั้นก็เป็นความขาดทะเลาะ ต่างพร้อยแห่งพรหมจรรย์ ผู้ประพฤติพรหมจรรย์ไม่บริสุทธิ์อย่างนี้ ก็เรียกว่าผู้เกาะเกี่ยวด้วยเมถุนสังโยค เขาย่อมไม่พ้นจากชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาส เรากล่าวว่า เขาไม่พ้นจากทุกข์

ยังอีกข้อหนึ่ง พราหมณ์ คือ สมณะ หรือพราหมณ์บางคนในโลกนี้ ยืนยันว่า ตนประพฤติพรหมจรรย์โดยชอบ ไม่ประกอบกับการร่วมคู้กับมาตุคามเลย ไม่ยินดีต่อการขจัดสี การขยำ การอาบน้ำให้ การนวดให้แห่งมาตุคามเลย ไม่เล่นกับมาตุคามเลย ไม่เพ่งดูตามาตุคามเลย ไม่ยินดีต่อเสียงมาตุคามเลย ไม่นึกถึงการเคยหัวเราะ เคยพูด เคยเล่นกับมาตุคามเลย ก็แต่ว่า เวลาได้เห็นภฤหบดี หรือ บุตรภฤหบดี ผู้เพียบพร้อมด้วยกามคุณ ๕ ก็เกิดความดีใจ ความพอใจ ความปลื้มใจ อันนั้นก็เป็นความขาดทะเลาะ ต่างพร้อยแห่งพรหมจรรย์ ผู้ประพฤติพรหมจรรย์ไม่บริสุทธิ์อย่างนี้ เราก็มักเรียกว่า เกาะเกี่ยวด้วยเมถุนสังโยค เขาย่อมไม่พ้นชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาส เรากล่าวว่า เขาไม่พ้นจากทุกข์

ยังอีกข้อหนึ่ง พราหมณ์ คือ สมณะหรือพราหมณ์บางคนในโลกนี้ ยืนยันว่า ตนประพฤติพรหมจรรย์โดยชอบ ไม่ประกอบกับการร่วมคู้กับมาตุคามเลย ไม่ยินดีต่อการขจัดสี การขยำ การอาบน้ำให้ การนวดให้แห่งมาตุคามเลย ไม่เล่นกับมาตุคามเลย ไม่เพ่งดูตามาตุคามเลย ไม่ยินดีต่อเสียงมาตุคามเลย ไม่นึกถึงการที่เคยหัวเราะ เคยพูด เคยเล่นกับมาตุคามเลย ไม่ได้เห็นภฤหบดี หรือบุตรภฤหบดี ผู้เพียบพร้อมด้วยกามคุณ ๕ เลย ก็แต่ว่าประพฤติพรหมจรรย์ ด้วยมุ่งหมายซึ่งเทวนิยายอันใดอันหนึ่งว่า เราก็คงได้เป็นเทพเจ้าผู้ใหญ่ หรือเทพเจ้าผู้น้อย ด้วยสกลอันนี้ ด้วยชอว์ตรอันนี้ ด้วยคปะอันนี้ ด้วยพรหมจรรย์อันนี้ แล้วก็นึก ชอบใจ ปลื้มใจ อันนั้นก็เป็นความขาดทะเลาะ ต่างพร้อย

แห่งพรหมจรรย์ ผู้ประพฤติพรหมจรรย์ไม่บริสุทธิ์อย่างนี้ เราเรียกว่า
ผู้เกาะเกี่ยวด้วยเมถุนสังโยค เขาย่อมไม่พ้นจากชาติ ชรา มรณะ
โสกะ ปริเหวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาส เรากล่าวว่า เขาไม่พ้นจาก
ทุกข์ ดังนี้

ดูก่อนพราหมณ์ เรายังเล็งเห็นว่า ยังละสังโยค ๑ ประการ
ไม่ได้อยู่ตราบใด เรายังไม่ยืนยันว่า ได้รู้ซึ่งความรู้อย่างใดโดยชอบ
อันเป็นความรู้อย่างเยี่ยมในโลกลีฬะ กับทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก
ตลอดทั้งสมณพราหมณ์ทุกหมู่เหล่า ต่อเมื่อเราเห็นว่า ได้ละเมถุนสังโยค
๑ ประการนี้ได้สิ้นแล้ว เรายืนยันว่า ได้รู้ซึ่งความรู้อย่างใดโดย
ชอบ อันเป็นความรู้อย่างเยี่ยมในโลกลีฬะ ทั้งเทวโลก มารโลก
พรหมโลก สมณพราหมณ์ทุกหมู่เหล่า ความรู้ความเห็นได้เกิดขึ้น
แก่เราว่า ความหลุดพ้นของเรา ไม่กลับกำเริบอีกแล้ว ความเกิดครั้ง
เป็นครั้งสุดท้ายแล้ว บัดนี้ไม่มีความเกิดอีกแล้ว

เมื่อตรัสอย่างนั้นจบลงแล้ว ชาณุโสณพราหมณ์ ก็สรรเสริญพระ
ธรรมเทศนา ถวายตัวเป็นอุบาสกในพระพุทธศาสนา สันเนอความ
ในพระบาลีเพียงเท่านั้น

อรรถกถา

ในอรรถกถาว่า ชาณุโสณพราหมณ์คิดว่า ผู้ที่เรียนความรู้ใน
ศาสนาพราหมณ์ ย่อมประพฤติพรหมจรรย์อยู่ตลอด ๔๘ ปี ส่วนพระสมณ-
โคตม เมื่ออยู่ครองเรือน ก็เพลิดเพลินอยู่กับพวกนางสนม ๓ เหล่า
ในปราสาททั้ง ๓ มาคราวนี้ พระสมณโคตมจะตรัสรู้ได้อย่างไร คิด
อย่างนั้นแล้ว จึงได้ออกไปทูลถามตามทีแสดงมาแล้วนั้น ลำดับนั้น
พระพุทธองค์ผู้จะทรงเปล่งสัทนาท หมายถึงความไม่เกิดขึ้นเพียงความ
นึกถึงสุขในราชสมบัติ หรือความพรั่งพร้อมด้วยนางสนม ในปราสาท
ทั้ง ๓ หลัง ตลอดถึง ๖ พรรษา ในเวลาที่ทรงบำเพ็ญเพียรอยู่ จึง
ได้ตรัสตอบว่า ผู้ที่พูดถูกเรียกผู้ใดซึ่งประพฤติพรหมจรรย์ อันบริสุทธิ์

บริบูรณ์ ไม่ขาดทะเล่ ต่างพร้อมว่า เป็นผู้ประพฤติพรหมจรรย์ ผู้นั้นก็
ควรเรียกเราว่า ผู้ประพฤติพรหมจรรย์ เพราะเราประพฤติพรหมจรรย์
อันบริสุทธิ์ บริบูรณ์ ไม่ขาดทะเล่ ต่างพร้อม ดังนี้ แล้วทรงแสดง
เมถุนสังโยค ๑ ประการ ดังที่แสดงมาแล้ว คำว่า รู้ดีเองโดยชอบ
อย่างเข็มนั้น ได้แก่ความเป็นพระอรหันต์ และสัพพัญญุตญาณ คือความรู้
สิ่งทั้งปวง ดังนี้

ธัมมัตถาธิบาย

ในอรรถาธิบายว่า พระสูตรนี้ ว่าด้วยเมถุนสังโยค ๑ ประการ
ซึ่งเป็นเครื่องทำให้พรหมจรรย์ ขาดทะเล่ ต่างพร้อม ฯ สังโยค ๑
ประการนั้น เมื่อว่าโดยหัวข้อ ก็คือ การที่ผู้ประพฤติพรหมจรรย์
ไม่ร่วมคอกับมาตุคาม แต่ยังยินดีต่อการขจัดสี การขยำ การอาบน้ำให้
การนวดให้แห่งมาตุคาม ๑ การเล่นสนุกสนานกับมาตุคาม ๑ การ
จ้องดูตามาตุคาม ๑ การยินดีต่อเสียงมาตุคาม ๑ การนั่งถึงเชิงการหัวเราะ
การพูด การเล่น กับมาตุคาม ๑ การได้เห็นຄฤหบดี หรือบุตรຄฤหบดี
เพียบพร้อมด้วยกามคุณ ๕ แล้วยินดี ๑ การประพฤติพรหมจรรย์ด้วย
ปรารถนาเกิดเป็นเทพเจ้า ผู้ใหญ่ ผู้มีน้อย ๑ รวมเป็น ๑ ประการด้วย
กัน ดังนี้ ทั้ง ๑ ประการนี้ ล้วนแต่ทำให้พรหมจรรย์ขาดทะเล่ ต่าง
พร้อมทั้งนั้น พระพุทธเจ้าของเราทั้งหลาย เพียงแต่ยังไม่สำเร็จเป็น
พระพุทธเจ้า ยังทรงบำเพ็ญเพียรอยู่ตลอดเวลา ๖ พรรษานั้น ก็ไม่
เกี่ยวข้องกับเมถุนสังโยค ๑ ประการนี้เลย ดังนี้ สันเนอความในเทศนา
กถิตนเพียงเท่านั้น.

เอวံ กิมี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณชาที่ ๑๔

กัมภีร์อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต

ว่าด้วยสังโยค วิสังโยค

สญฺโณควิสญฺโณคํ โว ภิกฺขเว ธรรมปริยาบํ เทเสสุสามิ คํ
สุณาถ สาธุกํ มนสิกโรถ ภาสีสุสามิตี.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงกัมภีร์อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต
กัณชาที่ ๑๔ ว่าด้วยสังโยค วิสังโยค สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่
พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลายตลอดกาลนาน

บาลี

ดำเนินการตามวาระพระบาลี อันมีในพระสูตรที่ ๘ วรรคที่ ๕
ปฐมบัณณาสกํ กัมภีร์อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาตนั้นว่า พระพุทธองค์
ได้ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า เราจะแสดงธรรมปริยาบ อันเป็นสังโยค
และวิสังโยค ให้เธอทั้งหลายฟัง เธอทั้งหลายจงตั้งใจฟังให้ดี เราจะ
แสดงให้ฟังในบัดนี้ ฯ ภิกษุทั้งหลายก็ทูลรับว่า พระเจ้าข้า จิตฺตํสวํ
คุก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรมปริยาบ อันเป็นสังโยคและวิสังโยคนั้น คือ
อย่างไร คือสตรีย่อมกระทำไว้ในใจ ซึ่งอินทรีย์ของสตรีในภายใน
คือความเยื้องกรายของสตรี อากัปภิกขาของสตรี วิธของสตรี ความ
พอใจของสตรี เสียงของสตรี เครื่องแต่งกายของสตรี แล้วก็เกิด
ความยินดี ความพอใจ สตรีที่เกิดความยินดี ความพอใจ ในความเป็น
สตรีนั้น ก็กระทำไว้ในใจซึ่งอินทรีย์ของบุรุษ ความเยื้องกรายของ
บุรุษ อากัปภิกขาของบุรุษ วิธของบุรุษ ความพอใจของบุรุษ เสียงของ
บุรุษ เครื่องแต่งกายของบุรุษ สตรีผู้ยินดีอย่างนั้น ย่อมจำนงการ
เกี่ยวข้องกับภายนอก ต้องการสุขโสมนัส อันเกิดเพราะการเกี่ยวข้อง

ผู้ยินดีในความเป็นสตร ถึงซึ่งความเกี่ยวข้องในบุรุษอย่างนี้ ย่อมไม่พ้น
 จากความเป็นสตรไปได้ ฯ บุรุษย่อมกระทำไว้ในใจ ซึ่งอินทรีย์ของ
 บุรุษ ความเชื่องกรายของบุรุษ อากัปกริยาของบุรุษ วิธของบุรุษ ความ
 พื่อใจของบุรุษ เสียงของบุรุษ เครื่องแต่งกายของบุรุษ แล้วก็เกิดความ
 ยินดีพื่อใจ บุรุษที่เกิดความยินดี พื่อใจอย่างนั้น ย่อมกระทำไว้ในใจ
 ซึ่งอินทรีย์ของสตร ทำทางของสตร กริยาของสตร วิธของสตร ความ
 พื่อใจของสตร เสียงของสตร เครื่องแต่งกายของสตร แล้วก็เกิดความ
 ยินดี ความพื่อใจ ผู้ยินดี ผู้พื่อใจอย่างนั้น ย่อมจำนงความเกาะเกี่ยว
 ในภายนอก อยากได้สุขโสมนัส อันเกิดเพราะความเกาะเกี่ยว ผู้
 ยินดีในความเป็นบุรุษ เกี่ยวข้องในสตรอย่างนี้ ย่อมไม่พ้นจากความ
 เป็นบุรุษไปได้ อย่างนี้แหละเรียกว่า สังโยค ฯ ก็วิสังโยคนั้น ได้แก่
 สิ่งใด ได้แก่อรรถความที่ตรงกันข้ามกับที่แสดงมาแล้วนี้ คือ สตรไม่
 กระทำไว้ในใจซึ่งอินทรีย์ของสตร ทำทางของสตร กริยาของสตร วิธ
 ของสตร ความพื่อใจของสตร เสียงของสตร เครื่องแต่งกายของสตร
 ไม่กระทำไว้ในใจซึ่งอินทรีย์ของบุรุษ ทำทางของบุรุษ กริยาของบุรุษ วิธ
 ของบุรุษ ความพื่อใจของบุรุษ เสียงของบุรุษ เครื่องแต่งกายของบุรุษ
 ไม่ต้องการสุขโสมนัส อันเกิดเพราะความเกี่ยวข้อง ผู้ไม่ยินดีในความ
 เป็นสตร ไม่เกี่ยวข้องกับบุรุษอย่างนี้ ย่อมล่วงพ้นความเป็นสตรไปได้ บุรุษที่ไม่
 กระทำไว้ในใจซึ่งอินทรีย์ของบุรุษ ทำทางของบุรุษ กริยาของบุรุษ วิธ
 ของบุรุษ ความพื่อใจของบุรุษ เสียงของบุรุษ เครื่องแต่งกายของบุรุษ
 ไม่กระทำไว้ในใจซึ่งอินทรีย์ของสตร ตลอดถึงทำทาง กริยา วิธ
 ความพื่อใจ เสียง เครื่องแต่งกายของสตร ไม่มีความยินดีต่อสิ่งนั้น ๆ
 ไม่ต้องการสุขโสมนัส อันเกิดเพราะความเกี่ยวข้อง ผู้ไม่ยินดีในความ
 เป็นบุรุษ ไม่เกาะเกี่ยวกับสตรอย่างนี้ ย่อมล่วงพ้นความเป็นบุรุษไปได้
 อย่างนี้แหละเรียกว่า วิสังโยค ดังนี้ สันเนอความในพระบาลีเพียงเท่านั้น

อรรถกถา

ในอรรถกถาว่า อินทรีย์ของสตรีนั้น ได้แก่ความเป็นสตรี คำว่า
ท่าทางสตรีนั่น ได้แก่กิริยาสตรีนั่น คำว่า อากัปกิริยาของสตรีนั่น ได้แก่การ
นุ่งห่มเป็นของสตรี คำว่า วิธของสตรีนั่น ได้แก่มานะแห่งสตรี คำว่า
ความพอใจแห่งสตรีนั่น ได้แก่อัชยาศัยแห่งสตรี ในข้อที่ว่าด้วยบุรุษ
ก็เหมือนกัน ข้อที่ว่าไม่ล่วงพ้นไปได้นั้น คือ ไม่ถึงอริยมรรคด้วย
วิปัสสนา อันมีกำลังแรงกล้า ดังนี้

ธัมมัตถาธิบาย

ในอรรถาธิบายว่า สังโยคณั้น ได้แก่ความเกาะเกี่ยว วิสังโยคณั้น
ได้แก่ความไม่เกาะเกี่ยว ฯ ความเกาะเกี่ยวนั้น ได้แก่มิเป็นสตรีชนิด
ในความเป็นสตรี กิริยาสตรี อากัปสตรี มานะสตรี อัชยาศัยสตรี
เสียงสตรี เครื่องแต่งกายสตรี และยินดีต่อความเป็นบุรุษ กิริยาบุรุษ
อากัปบุรุษ มานะบุรุษ อัชยาศัยบุรุษ เสียงบุรุษ เครื่องแต่งกายบุรุษ
เมื่อยินดีอย่างนั้น ก็ต้องการสุขโสมนัส อันเกิดเพราะความเกาะเกี่ยว
เมื่อเป็นอย่างน้อยอยู่ตราบใด ก็ไม่ล่วงพ้นความเป็นสตรีอยู่ตราบนั่น

ส่วนบุรุษก็เหมือนกัน คือ ถ้ายังยินดีต่อความเป็นบุรุษ กิริยาบุรุษ
มรรยาทบุรุษ มานะบุรุษ อัชยาศัยบุรุษ เสียงบุรุษ เครื่องแต่งกายบุรุษ
และยินดีต่อความเป็นสตรี กิริยาสตรี มรรยาทสตรี มานะสตรี อัชยาศัย
สตรี เสียงสตรี เครื่องแต่งกายสตรี ยังต้องการสุขโสมนัส อันเกิด
เพราะเกี่ยวข้องกับสตรีอยู่ตราบใด ก็ยังไม่พ้นความเป็นบุรุษอยู่ตราบนั่น
ต่อเมื่อใดสตรีและบุรุษไม่เป็นอย่างว่ามานั้น จึงพ้นจากความเป็นสตรีบุรุษ
คือ ได้สำเร็จมรรค ผล นิพพาน ไม่กลับมาเกิดเป็นสตรีบุรุษอีกต่อไป
เพียงแต่ว่า สตรีคนใดเบื่อหน่ายความเป็นสตรี ไม่อยากเกิดเป็นสตรี
อีกต่อไป ตั้งใจทำบุญ ให้ทาน รักษาศีล หรือฟังธรรมเทศนา อย่างใด

อย่างหนึ่งแล้ว ปราารถนาเกิดเป็นบุรุษ สตรีผู้นั้นก็ต้องได้เกิดเป็นบุรุษ
สมดังปรารถนา การที่สตรีอยากเกิดเป็นบุรุษนั้น ข้อมม้อย แต่การที่
บุรุษอยากเกิดเป็นสตรีนั้น ไม่ปรากฏว่ามี เพราะว่าบุรุษเห็นความสุข
ในความเป็นบุรุษยิ่งกว่าความสุขของสตรี

ส่วนสตรีที่อยากเกิดเป็นบุรุษ ข้อมม้อยนั้น มีปรากฏในคัมภีร์
หลายเรื่อง ข้อที่สตรีอยากเกิดเป็นบุรุษ เพราะเบื่อหน่ายความเป็นสตรีนั้น
คือ สตรีทั้งหลายข้อมไม่มีอิสระเหมือนบุรุษ เป็นต้นว่า จะไปมาทางไหน
ให้สะดวกตลอดเวลาเหมือนบุรุษก็ได้ จะมีคู่ครอง ซึ่งเรียกว่านามพร้อมกัน
หลาย ๆ คน เหมือนกับบุรุษที่มีภรรยาหลายคนก็ได้ หงษ์ทุกข
ประจำอยู่หลายประการ เช่น ทกขัมระตฺว ทกขัมบุตรเป็นต้น สตรีทั้งหลาย
ถึงจะเป็นลูกพระราชา มหาภคตริย หรือเศรษฐี ฤๅหบดี อย่างไรก็ตาม
ก็ต้องอยู่ในอำนาจของบุรุษทั้งนั้น ต้องคอยปฏิบัติเอาอกเอาใจบุรุษทั้งนั้น ถึง
สตรีทนนว่าสามกัลลวกก็ตาม ก็ยังต้องปฏิบัติเอาใจสามีอยู่ทั้งนั้น สตรีต้องระวัง
กิริยาท่าทางอยู่ตลอดเวลา ความลำบากใจของสตรีมีอยู่เป็นอันมาก

ส่วนความลำบากใจของบุรุษ ข้อมม้อยเพียงการทำมาหาเลี้ยงชีพ
เท่านั้น นอกนั้นไม่มีลำบากใจอันใด มีอิสระเต็มตัว จะไปไหนมาไหน
ก็ได้ตลอดเวลา จะทำอะไรก็ได้ตามใจประสงค์ หงษ์ทุกขประจำตัวก็ไม่มี
ถึงที่จะตระกลุคำ ได้ภรรยาตระกูลสูงก็ตาม ก็ต้องมีอำนาจเหนือ
ภรรยาเสมอ ถึงภรรยาจะมีอำนาจบ้าง ก็เพียงบางอย่างเท่านั้น ข้อที่
ทุกขสุขของสตรีบุรุษมีอยู่ต่างกัน ดังที่มาแล้วนั้นแหละ เป็นเหตุให้
สตรีบางคน เบื่อหน่ายความเป็นสตรี ปรารถนาจะเกิดเป็นบุรุษ แล้ว
ก็ได้เกิดเป็นบุรุษสมประสงค์ แต่บุรุษที่อยากเกิดเป็นสตรีนั้น ไม่ปรากฏ
มีในคัมภีร์ เป็นแต่ว่าบุรุษคนใด ทำกาเมสมิฉณาจาร เมื่อบุรุษคนนั้น
ตายแล้ว ก็ไปตกนรก พ้นจากนรกก็มาเกิดเป็นเปรต พ้นจากเปรต
มาเกิดเป็นคิรีจณาน พ้นจากคิรีจณานมาเกิดเป็นมนุษย์ มีข้าศึกศัตรูมาก
หรือไม่อย่างนั้นก็มาเกิดเป็นสตรี เป็นที่เกลียดชังของบุรุษทั้งหลาย เมื่อ
สิ้นบาปกรรมแล้ว จึงจะได้กลับมาเกิดเป็นบุรุษอีก

เพราะฉะนั้น จึงไม่ควรที่บุรุษใด ๆ จะทำกาเมสุมิจฉาจาร ไม่ว่า
แต่บุรุษ ถึงสตรีก็เหมือนกัน สตรีที่ทำกาเมสุมิจฉาจาร ก็ได้รับบาป
อย่างเดียวกันกับบุรุษ เพราะฉะนั้น จึงไม่ควรที่สตรีใด ๆ จะทำ
กาเมสุมิจฉาจาร นอกใจสามีเป็นอันขาด ทั้งควรที่สตรีทั้งหลายจะพยายาม
คิดเบื้อหน้ายความเป็นสตรี คิดให้เห็นทุกข์ของสตรี แล้วทำบุญ
ปรารภนาเกิดเป็นบุรุษในภายหน้า เพื่อจะได้รับความสุขบุรุษดังที่แสดง
มา สันเนอความในเทศนาถ้อยคำเพียงเท่านั้น.

เอวံ กัมมํ ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฐ์ที่ ๑๕

คัมภีร์อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต

ว่าด้วยทาน ๑ ประการ

เอกํ สมยํ ภควา จมฺปายํ วิหริติ คคฺครเบ โปกฺขรณิยา คีเร ฯ
อก โข สมฺพหฺลา จมฺเปยฺยกา อุปาสกาติ.

ณ บัดนี้ อาคณภาพจักได้แสดงคัมภีร์อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต
กัณฐ์ที่ ๑๕ ว่าด้วยทาน ๑ ประการ สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์
แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลายตลอดกาลนาน หา
ประมาณมิได้

บาลี

ดำเนินความตามวาระพระบาลี อันมีในพระสูตรที่ ๘ วรรคที่ ๕
ปฐมปิณณาสกํ คัมภีร์อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาตนั้นว่า ครั้งหนึ่ง
สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ประทับอยู่ที่ริมสระโบกขรณี อันมีชื่อว่า
คัคครา ใกล้เมืองจัมปา ฯ ครั้งนั้น พวกอุบาสกชาวเมืองจัมปาหลายคน

ด้วยกัน พวกนั้นไปหาพระสารีบุตรเถรเจ้า กราบไหว้แล้วก็พากันนั่งลง
กล่าวว่า ข้าแต่ท่านสารีบุตร นานแล้วพวกข้าพเจ้าได้ฟังธรรมกถาในที่
เฉพาะพระพักตร์สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ขอให้พวกข้าพเจ้าได้ฟัง
ธรรมกถาของสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าเถิด ฯ พระสารีบุตรเถรเจ้าจึงว่า
ถ้อยคำนั้น ขอให้พวกท่านมาในวันอุโบสถ ถึงอย่างไรก็ดี พวกท่าน
ก็จะได้ฟังธรรมกถาในสำนักสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ฯ พวกอโศก
ชาวเมืองจัมปา ก็รับถ้อยคำพระสารีบุตรเถรเจ้า แล้วก็พากันลุกขึ้นไหว้
พระสารีบุตรเถรเจ้า กระทำปทักษิณแล้ว ก็พากันกลับไป ฯ พอถึง
วันอุโบสถ พวกอโศกชาวเมืองจัมปา ก็พากันไปหาพระสารีบุตรเถรเจ้า
กราบไหว้แล้ว ก็พากันขบถ ฯ พระสารีบุตรเถรเจ้าก็นำพวก
อโศกชาวเมืองจัมปา ไปเฝ้าสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ถวายบังคม
แล้วก็นั่งลงกราบทูลว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า การให้ทานของบุคคล
บางคนมีผลมาก แต่ไม่มีอานิสงส์มากก็ต้องมี การให้ทานของบุคคล
บางจำพวกก็มีผลมาก อานิสงส์ก็มีมากก็ต้องมี พระเจ้าข้า

สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ตรัสตอบว่า มี จึงทูลถามว่า มี
สิ่งใดเป็นเหตุบังจัญทำให้การให้ทานเช่นเดียวกันของบุคคล มีผลมาก
แต่ไม่มีอานิสงส์มาก ส่วนของบางคนผลก็มีมาก อานิสงส์ก็มีมาก
พระเจ้าข้า ฯ จึงตรัสว่า สารีบุตร บางคนมีความห่วงใยให้ทาน มีจิต
ปฏิบัติให้ทาน มุ่งการสะสมให้ทาน ให้ทานด้วยคิดว่า เราละโลกนี้
แล้ว จักได้บริโภคละกัน เขาให้ทานข้าว น้ำ เครื่องนุ่งห่ม ยานพาหนะ
ดอกไม้ของหอม เครื่องลูบไล้ ท่อน ท่ออาศัย ประทีป ดวงไฟ แก้วสมณะ
พรหมณ์ เธอเข้าใจว่า บางคนในโลกนี้ ต้องให้ทานอย่างนั้นหรือ ฯ
ข้าพระองค์เข้าใจว่า บางคนในโลกนี้ ต้องให้ทานอย่างนั้น พระเจ้าข้า ฯ
สารีบุตร ผู้มีความห่วงใยให้ทาน มีจิตปฏิบัติให้ทาน มุ่งการสะสม
ให้ทาน ให้ทานด้วยคิดว่าเราละโลกนี้ไปแล้ว จักได้บริโภคละกัน ครั้น
เขาให้ทานสิ่งนั้นแล้ว เวลาเขาตายแล้ว เขาก็ได้ไปเกิดเป็นพวก
เทพเจ้าชั้นจาตุम्मหาราชิกา เขาได้มีฤทธิ์ มียศ มีความเป็นใหญ่อยู่ใน

จากมมหาราชการนั้น จนสิ้นกรรมนั้นแล้ว ก็ได้กลับมาเกิดเป็นมนุษย์
 นอก บางคนไม่มีความอาลัยให้ทาน ไม่มีจิตปฏิบัติให้ทาน ไม่
 เพ่งการสะสมให้ทาน ไม่ให้ทานด้วยคิดว่าเราละโลกนี้ไปแล้ว จักได้
 บริโภคสิ่งนี้ เป็นแต่ให้ทานด้วยคิดว่าการให้ทานเป็นของดี บางคนคิดว่า
 การให้ทาน เป็นของที่มารดาบิดาของปู่ย่าของเราได้เคยทำมา เราไม่ควร
 จะให้วงศ์ตระกูลเสียไป บางคนไม่คิดอย่างนี้ คิดเสียว่า เราได้หุงต้ม
 สมณพราหมณ์เหล่านั้นไม่ได้หุงต้ม เราผู้หุงต้มควรให้ทานแก่ผู้ไม่ได้หุงต้ม
 บางคนไม่ได้คิดอย่างนี้ คิดเสียว่า ขัญใหญ่เหล่านั้น ได้มีแก่ญาติ
 หิงหลายในปางก่อน คือ อัฐกญาติ วามญาติ วามเทวญาติ เวส-
 สามิตตญาติ ขมทคคิญาติ อังคีสญาติ การทวาชญาติ วาเสฏฐญาติ กัสสป-
 ญาติ ภคญาติจันใด การจำแนกแจกทานนี้ ก็จักมีแก่เรานั้นนั้น บางคน
 ไม่คิดอย่างนี้ คิดแต่ว่า เมื่อเราให้ทานนี้ จิตของเราก็ผ่องใส ทำให้
 เกิดสุขโสมนัสในใจ บางคนไม่คิดอย่างนี้ คิดเสียว่า การให้ทานย่อม
 เป็นเครื่องประดับจิต เป็นบริวารจิต เขาพากันคิดอย่างนั้น แล้วก็
 ให้ทานแก่สมณพราหมณ์ สารับตรเข้าใจว่า บางคนต้องให้ทาน
 อย่างที่ว่ามาแล้วหรือไม่ ? ข้าพระองค์คิดว่า บางคนต้องให้ทาน
 อย่างที่ว่ามาแล้ว พระเจ้าข้า

ดูก่อนสารับตร ผู้ที่ไม่ห้วงโยให้ทาน ไม่มีจิตปฏิบัติให้ทาน ไม่
 เพ่งการสะสมให้ทาน ไม่ให้ทานด้วยคิดว่า เราละโลกนี้ไปแล้ว จัก
 ได้บริโภคสิ่งนี้ ไม่ให้ทานด้วยคิดว่า การให้ทานเป็นของดี ไม่ให้ทาน
 ด้วยคิดว่า บิดาและปู่ของเราเคยได้ให้ทานมา เราไม่ควรให้เสียวงศ์
 ประเพณี ไม่ให้ทานด้วยคิดว่าเราหุงต้ม สมณพราหมณ์เหล่านั้นไม่ได้
 หุงต้ม เราควรให้ทานแก่ผู้ไม่ได้หุงต้ม ไม่ได้ให้ทานด้วยคิดว่า การ
 บูชาขัญใหญ่เหล่านั้น ได้มีแก่ญาติเหล่านั้นมาแล้วจันใด การจำแนก
 แจกทานนี้ก็จักมีแก่เรานั้นนั้น ไม่ได้ให้ทานด้วยคิดว่า เมื่อเราให้ทาน
 จิตของเราก็ผ่องใส สุขโสมนัสก็เกิดแก่เรา เป็นแต่ให้ทานด้วยคิดว่า
 การให้ทานเป็นเครื่องประดับจิต เป็นบริวารของจิต ครั้นเขาให้ทาน

แล้วก็ได้เกิดเป็นพวกเทพเจ้าชั้นพรหมกายิกา เขาได้ฤทธิ์ ได้ยศ ได้
ความเป็นใหญ่อยู่ในชั้นพรหมกายิกานั้น จนสิ้นกรรมนั้นแล้ว ก็ไม่ได้
กลับมาเกิดเป็นมนุษย์นอก อันนั้นแหละสาวิตร เป็นเหตุบังเอิญที่ทำให้ทาน
อย่างเดียวกันของบางคนมีผลมาก แต่ไม่มีอานิสงส์มาก ของบางคนมีผล
ก็มาก มีอานิสงส์มาก สันเนือความในพระบาลีเพียงเท่านั้น

อรรถกถา

ในอรรถกถาว่า ผู้มีความห่วงใยนั้น ได้แก่ผู้มตฺถหา ผู้จัด
ปฏิบัติชั้นนี้ ได้แก่ผู้จัดคิติดอยู่ในวิบาก ผู้มุงการสะสมนั้น ได้แก่
ผู้มุงการเก็บไว้ ฤๅชั้นนี้ ได้แก่ฤๅธอันเป็นวิบาก ขสฺนั้น ได้แก่ความมี
บริวาร ความเป็นใหญ่นั้น ได้แก่ความเป็นใหญ่กว่าเขา มหาขฺณฺนั้น
ได้แก่มหาทาน คือ การให้สิ่งต่าง ๆ มีเนยใส เนยข้น นมสํ น้ำผึ้ง
น้ำอ้อย เป็นต้น เครื่องประดับจิต บริหารจิตนั้น ได้แก่เครื่องประดับจิต
อันเป็นสมถวิปัสสนา เป็นบริหารแห่งจิตอันเป็นสมถวิปัสสนา บุคคล
ไม่อาจเกิดในพรหมโลกนั้นได้ด้วยการให้ทาน ก็แต่ว่า การให้ทานนั้น
เป็นเครื่องประดับจิตอันเป็นสมถวิปัสสนา เพราะฉะนั้น เขาได้ทำทาน
และอริยมรรคให้เกิดขึ้น ด้วยจิตอันประดับด้วยทานนั้น แล้วได้เกิด
ในพรหมโลกนั้น ได้เป็นพระอนาคามี ปรีนิพพานอยู่ในพรหมโลก
นั้น ในทานเหล่านั้น ทานข้อแรกบังคับด้วยคตฺหา ทานข้อที่ ๒ บัง
ด้วยความเคารพ ทานข้อที่ ๓ บังด้วยหิริโอตตปฺปะ ทานข้อที่ ๔ บัง
ด้วยการให้ไม่มีสิ่งใดเหลือ ทานข้อที่ ๕ บังด้วยผู้รับทาน ทานข้อที่ ๖
บังด้วยโสมนัส ทานข้อที่ ๗ บังด้วยเครื่องประดับจิต บริหารจิต ดังนี้
สันเนือความในอรรถกถาเพียงเท่านั้น.

ธัมมัตถาธิบาย

ในอรรถาธิบายว่า ผลกับอานิสงส์ไม่ใช่อย่างเดียวกัน ผล
อย่างหนึ่ง อานิสงส์อย่างหนึ่ง ทานที่มีผลมาก แต่ไม่มีอานิสงส์มากนั้น

ได้แก่ทานข้อที่ ๑ ถึงข้อที่ ๕ ส่วนทานที่ ๖ ทั้งผลทั้งอานิสงส์นั้น
ได้แก่ทานข้อที่ ๑ แต่น่าสงสัยอยู่ว่า เหตุใดในพระบาลี จึงได้กล่าวถึงผล
แห่งทานข้อที่ ๑ ว่า ทำให้ขึ้นไปเกิดเป็นเทพเจ้าชั้นจาตุมหาราชิกา
เท่านั้น ส่วนผลแห่งทานข้อที่ ๒ ถึงข้อที่ ๕ นั้น ไม่ได้บอกว่าไปเกิด
ในชั้นไหน ผลแห่งทานข้อที่ ๑ นั้นว่า ส่งเสริมให้ได้สำเร็จอณและ
อริยมรรค แล้วขึ้นไปเกิดในพรหมโลก นิพพานในพรหมโลก ข้อนี้นั้น
ทำให้เกิดความสงสัยยิ่ง

เมื่อนับตามลำดับแห่งทาน และลำดับแห่งสวรรค์แล้ว ก็ทำให้
เข้าใจว่า ทานข้อที่ ๑ คือ ทานที่บุคคลให้ด้วยศรัทธา คือ ให้ความ
ห่วงใย ให้ความใจอันเกี่ยวข้องกับผล ให้ความคิดสะสมไว้ ให้ความคิดจัก
ได้กินในชาติหน้านั้น ทำให้เกิดในสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา แล้ว
กลับลงมาเกิดเป็นมนุษย์อีก

ทานข้อที่ ๒ คือ ทานที่บังด้วยความเคารพ อันได้แก่ทานที่บุคคล
ให้ด้วยความศรัทธา การให้ทานเป็นของดี ทำให้เกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ แล้ว
กลับลงมาเกิดเป็นมนุษย์อีก

ทานข้อที่ ๓ คือ ทานที่บังด้วยหิริโอตตปัทปะ อันได้แก่ทานที่บุคคล
ให้ด้วยความ คิดว่า บิดาและปู่ของเราเคยได้ให้ทาน เราไม่ควรให้เสียวงศ์
ประเพณีทาน อันนี้ทำให้เกิดในสวรรค์ชั้นยามา แล้วให้กลับลงมาเกิด
เป็นมนุษย์อีก

ทานข้อที่ ๔ คือ ทานที่บังด้วยการให้ไม่มีเหลือ อันได้แก่ทาน
ที่บุคคลให้ด้วยความ คิดว่า เราเป็นผู้หุงต้ม สมณพราหมณ์เหล่านั้นไม่ได้หุงต้ม
เราผู้หุงต้มควรให้ทานแก่ผู้ไม่ได้หุงต้ม ทานนี้ทำให้เกิดในสวรรค์ชั้นดุสิต
แล้วให้กลับลงมาเกิดเป็นมนุษย์อีก

ทานข้อที่ ๕ คือ ทานที่บังด้วยผู้รับทาน อันได้แก่ทานที่บุคคล
ให้ด้วยความ คิดว่า การให้ทานนั้นจักมีแก่เรา เหมือนกับการให้ทานแก่พวกญาติใน
ปางก่อน ทานนี้ทำให้เกิดในสวรรค์ชั้นนิมมานรดี

ทานข้อที่ ๖ คือ ทานยังด้วยโสมนัส อันได้แก่ทานที่บุคคลให้ ด้วยคิดว่า เมื่อเราให้ทานจิตของเราก็ผ่องใส สุขโสมนัสก็แก่เรา ทานนี้ทำให้เกิดในสวรรค์ชั้นปรนิมมิตวสวัตตี

ทานข้อที่ ๗ คือ ทานยังด้วยเครื่องประดับจิต บริหารจิต อันได้แก่ ทานที่บุคคลให้ด้วยคิดว่า การให้ทานเป็นเครื่องประดับจิต เป็นบริหารจิต การให้ทานนี้ ส่งเสริมให้ได้สำเร็จงานและอริยมรรคแล้ว ให้ได้ขึ้นไปเกิดในพรหมโลก ให้ได้เป็นพระอนาคามิ และพระอรหันต์อยู่ใน พรหมโลกนั้น ดังนี้

แต่ในพระบาลีไม่ได้ว่าไว้อย่างนี้ หรือในพระบาลีว่าไว้อย่างนี้ แต่ ว่าได้คล้อยไปโดยที่คัดลอกกันต่อ ๆ มาก็เป็นได้ ทั้งในพระบาลีมีเปยยาล ไว้เข้าใจว่า อาจจะตกข้อความที่กล่าวถึงผลแห่งทาน ข้อที่ ๒ ถึง ข้อที่ ๖ ว่าทำให้ได้ไปเกิดในสวรรค์ชั้นที่ ๒ เป็นลำดับไปถึงสวรรค์ชั้นที่ ๖ ก็ได้ อย่างไรก็ดี ในเทศนาภิกษุทั้งหลายไม่อาจตัดสินได้ว่าเป็นอย่างไรแน่ เป็นแต่ความเข้าใจว่า บาลีจะต้องตกหล่นเลอะเลือนจากเดิม เพราะเดิม คงว่าไว้ว่า ทานข้อที่ ๒ ทำให้เกิดในสวรรค์ ชั้นที่ ๒ เป็นต้น ดัง แสดงมา

ขออธิบายต่อออกไปว่า ทานข้อที่ ๑ คือ ทานยังด้วยตณหา อัน ได้แก่ทานที่บุคคลให้ด้วยความห่วงใย ด้วยมีใจมุ่งต่อผล ด้วยคิดสะสม ทรัพย์ไว้ ด้วยคิดว่าจักได้กินชาติหน้านั้น เป็นทานต่ำกว่าทานข้อที่ ๒ คือ ต่ำกว่าทานที่บุคคลให้ด้วยความเคารพ ว่าการให้ทานเป็นของดี ทาน ข้อที่ ๒ นี้ ก็ต่ำกว่าข้อที่ ๓ คือ ข้อที่บุคคลให้ด้วยหิริโอตตปัทปะ ด้วย คิดว่า ทานนี้บิดาและปู่ของเราเคยทำมาเราไม่ควรให้เสียไป ทานข้อที่ ๓ นี้ ก็ต่ำกว่าข้อที่ ๔ คือ ข้อที่บุคคลให้ด้วยเห็นว่า ตนเป็นผู้ทำกินได้ สมณพราหมณ์ไม่ได้ทำกิน ทานข้อที่ ๔ นี้ ก็ต่ำกว่าข้อที่ ๕ คือ ข้อที่ ๕ ด้วยทานอันบุคคลให้ด้วยคิดว่า เราได้ให้ทานแก่ผู้ที่ควรรับทาน เหมือน กับให้แก่พวกฤาษีในปางก่อน ทานข้อที่ ๕ นี้ ก็ต่ำกว่าข้อที่ ๖ คือ

ชื่อว่าด้วยทานอันบุคคลให้ด้วยโสมมัต ข้อย ๖ ก็ต่ำกว่าข้อย ๗ คือ
ชื่อว่าด้วยทานอันบุคคลให้ ด้วยจิตจะให้ เป็นเครื่องประดับจิต เป็น
บริวารจิต

ชื่อว่ามัลผลมาก แต่ไม่มีอานิสงส์มาก กับชื่อว่าผลก็มีมาก อานิสงส์
ก็มีมากนั้น ในพระบาลีก็ไม่ขัดว่าได้แก่สิ่งใด อะไรทำให้ต่างกัน เป็น
แต่ในท้ายพระบาลีได้กล่าวสรุปไว้ว่า อันนั้นแหละสารัมตร เป็นเหตุบังจย
ทำให้ทานอย่างเดียวกันมัลผลมาก แต่ไม่มีอานิสงส์มาก อันนั้นแหละ
เป็นเหตุบังจยทำให้ทานอย่างเดียวกันมัลผลมาก มีอานิสงส์มาก ดังนั้น
เท่านั้น คำว่า อันนั้นแหละหมายอันไหน ไม่ได้บอกไว้ชัด ทำให้เกิดความ
สงสัย เพียงแต่ลงความเห็นเอาไว้ คำว่า อันนั้นแหละทำให้ทานอย่างเดียวกัน
มัลผลมาก แต่ไม่มีอานิสงส์มากนั้น ได้แก่เจตนาของผู้ให้ทานในข้อย ๑
ถึงข้อย ๖ ซึ่งว่ามาแล้วนั้น คำว่า อันนั้นแหละทำให้ทานอย่างเดียวกัน
มัลผลมาก มีอานิสงส์มากนั้น ได้แก่เจตนาของผู้ให้ทานข้อย ๗ ดังนั้น
เป็นอันว่าข้อความที่น่าสงสัยในพระสูตรนี้ มอญดังทว่ามาแล้ว เมื่อ
นึกถึงเรื่องต่างๆ ที่กล่าวอ้างว่า ผู้นั้นได้ให้ทานอย่างนั้นแล้ว ได้ขึ้นไป
เกิดในสวรรค์ชั้นนั้นๆ ก็ยังทำให้เกิดความยุ่งใจมากขึ้น เพราะผู้
ให้ทานได้ไปเกิดในสวรรค์ชั้นนั้น มอญเป็นอันมาก หากแต่ในเรื่องนั้นๆ
ไม่ได้กล่าวถึงทานของผู้เป็นทานข้อยเท่าไร เจตนาของผู้เป็น
อย่างไร ผู้นั้นให้ทานด้วยจิตคิดอย่างไร หากในเรื่องนั้นๆ ได้กล่าว
ไว้ชัดเจนว่า ทานของผู้เป็นทานชนิดไร ผู้นั้นให้ทานด้วยจิตคิดอย่างไร
เวลาตายแล้วได้ไปเกิดในสวรรค์ชั้นไหน ก็พอจะยกมาประกอบกับวาระ
พระบาลีที่อยู่ในพระสูตรนี้ เป็นอันว่า ในเทศนาภคณชั้นนี้ยังไม่พบ
หลักฐานที่จะแก้ความสงสัยดังที่แสดงมาแล้วได้ เพราะในพระบาลีและ
อรรถกถาก็มีเนื้อความดังที่แสดงมา แต่อาจมีในคัมภีร์อื่น หรือในคัมภีร์
อนุตตาทปนี ซึ่งแก้ไขอยู่เพียงในอังคตตรนิกาย อันเป็นเหมือนอนุฎกา
แห่งอังคตตรนิกายก็ได้ เสียแต่ว่าคัมภีร์อนุตตาทปนินั้น ไม่มีใน
ฉบับไทยของเราซึ่งพอจะค้นดูได้ง่าย มีแต่ในฉบับจากพม่า และ

ฉบับงานสืบทอดกันนั้น ในบัญชีที่มีอยู่ในหอพระสมุดบอกไว้ว่า คัมภีร์
อนุตตาทปนี คัมภีร์อังคตตรนิกายนั้น แก่แต่เอกนิบาต จนถึงเอกา-
ทสกนิบาต มี ๒๕ ผูกด้วยกัน ดังนั้น ของดเนอความไว้เพียงเท่านั้น.
เอวี่ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๑๖

คัมภีร์อังคตตรนิกาย สัตตกนิบาต

ว่าด้วยความอัศจรรย์ของนางเวฬุกันณีก

เอกั สมัย ภควา อายสุมะ จ สาริปุตโต อายสุมะ จ มหา.
โมคคัลลานติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์อังคตตรนิกาย สัตตกนิบาต
กัณฑ์ที่ ๑๖ ว่าด้วย ความอัศจรรย์ของนางเวฬุกันณีก สืบต่อไป เพื่อให้
เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตลอด
กาลนานหาประมาณมิได้

บาลี

ดำเนินความตามวาระพระบาลี อันมีในพระสูตรที่ ๑๐ วรรคที่ ๕
ปฐมบัณฑิตยาสก คัมภีร์อังคตตรนิกาย สัตตกนิบาตนั้นว่า ครึ่งหนึ่ง
สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า พระสารีบุตรเถระเจ้า พระมหาโมคคัลลาน
เถระเจ้า กับพระภิกษุสงฆ์เป็นอันมาก ได้ไปที่ตำบลทักขิณาคิริ ใน
คราวนั้น อุบาสิกานุเป็นมารดาของพระนันทะ ทิมขอว่านางเวฬุกันณีก
ได้ตื่นขึ้นในเวลาจวนสว่าง แล้วกล่าวปารายณะ คือกล่าวธรรมอัน
ได้ชื่อว่าปารายณะ ซึ่งได้แก่นิพพาน ขึ้นด้วยเสียงอันดัง ฯ ในคราว
นั้น ท้าวเวสวัณมหาราช ได้ไปจากทิศอุดร สู่ทิศทักษิณ ด้วยกรณียกิจ
อันหนึ่ง ได้ยินเสียงนั้นแล้ว จึงหยุดฟังจนกระทั่งจบ พอบจบแล้ว

จึงกล่าวขึ้นว่า สาธุ สาธุ ฯ นางเวฬุกัณฏกอุบาสิกา จึงถามขึ้นว่า ท่านคือใคร ท้าวเวสวัณตอบว่า เราคือท้าวเวสวัณมหาราช นางเวฬุกัณฏกจึงว่า ดีแล้ว ธรรมปริยาชน ข้าพเจ้าได้กล่าวมาแล้วแต่วานนี้ การกล่าวคราวนี้ จึงเป็นการต้อนรับแขกสำหรับท่าน

ท้าวเวสวัณก็ตอบว่า ดีแล้ว การกล่าวครั้งนี้ จึงเป็นเครื่องต้อนรับเรา พรุ่งนี้เช้า พระภิกษุสงฆ์ มีพระสารีบุตร โมคคัลลันเป็นหัวหน้า จักมาทักทายลเวฬุกัณฏกะ แต่ก่อนฉันจึงหัน เธอจงถวายทานแก่ภิกษุสงฆ์ แล้วส่งผลทานไปให้เรา จักได้เป็นเครื่องต้อนรับแขกสำหรับเราอีก ฯ ลำดับนั้น อุบาสิกาคือมารดาของพระนันทะ จึงให้บุรุษคนหนึ่ง จัดอาหารอันประณีต ที่บ้านของตนในเวลารุ่งขึ้น ฯ พอรุ่งขึ้น พระภิกษุสงฆ์ มีพระสารีบุตร โมคคัลลันเป็นหัวหน้า ก็ได้มาแวะทักทายลเวฬุกัณฏกะ ก่อนเวลาฉันจึงหัน ฯ อุบาสิกาคือมารดาของพระนันทะ จึงส่งบุรุษคนหนึ่งว่า เจ้าจงไปที่อาราม แฉ่งเวลาฉันจึงหันแก่พระภิกษุสงฆ์ว่า เวลานี้ เป็นเวลาอาหารในบ้านของมารดาพระนันทะสำเร็จแล้ว ฯ บุรุษนั้นก็ไปแจ้งแก่ภิกษุสงฆ์ตามถ้อยคำของอุบาสิกา ฯ ภิกษุสงฆ์ มีพระสารีบุตร โมคคัลลันเป็นหัวหน้า ก็คล่องบาตร จีวร เข้าไปที่บ้านอุบาสิกา ฉันทอาหารที่ประณีต ซึ่งอุบาสิกาได้จัดไว้ เวลานั้นเสร็จแล้ว อุบาสิกาก็เข้าไปนั่งในที่ใกล้พระสารีบุตร ฯ พระสารีบุตรจึงถามว่า ใครบอกการมาของภิกษุสงฆ์ แก่อุบาสิกา ฯ อุบาสิกาตอบว่า เมื่อจวนสว่างวันนั้น ข้าพเจ้าได้ลุกขึ้นกล่าวปารายณะ ด้วยเสียงอันดังแล้วนั่งอยู่ ท้าวเวสวัณมหาราช ได้แสดงความยินดีขึ้นว่า ดีละ ดีละ ข้าพเจ้าจึงถามว่า ใคร ท้าวเวสวัณมหาราชตอบว่า เราคือท้าวเวสวัณมหาราช ข้าพเจ้าจึงว่า เมื่อวานนี้ เราได้กล่าวธรรมปริยาชน การกล่าวในคราวนี้จึงเป็นของต้อนรับแขกสำหรับท่าน ท้าวเวสวัณก็รับว่า ดีละ การกล่าวคราวนี้จึงเป็นของต้อนรับแขกสำหรับเรา พรุ่งนี้เช้า ภิกษุสงฆ์ มีพระสารีบุตร โมคคัลลันเป็นหัวหน้า จักมาทักทายลเวฬุกัณฏกะ ก่อนเวลาฉันจึงหัน เธอ

จงเลิขณพระภิกษุสงฆ์ แล้วให้ส่วนบุญแก่เรา จะได้เป็นของต้อนรับ
แขกสำหรับเราอีก ข้าแต่ท่านสารีบุตร บุญที่ข้าพเจ้าได้ให้ท่านนี้ จง
ให้เกิดสุขแก่ทั่วเวสวันมหาราช ฯ พระสารีบุตรเถรเจ้าจึงว่า น้า
อสังกรย์อุบาสิกา ในการที่อุบาสิกาได้พูดกับทั่วเวสวันมหาราช ซึ่ง
เป็นเทพบุตร ผู้มีฤทธิ์มากอย่างนั้น ผู้ศักดิ์มากอย่างนั้น

อุบาสิกาจึงตอบว่า ขอนน้าอสังกรย์ ขอนน้าอสังกรย์ของ
ข้าพเจ้าอย่างอื่นมอญ คือ บุตรน้อยคนเดียวของข้าพเจ้า ผู้ชื่อว่า
นันทะ เป็นที่รัก เป็นที่พอใจของข้าพเจ้า แต่พระราชาทรงหลายได้เกลี้ย
ฆ่าเสีย โดยไม่มีความผิดอะไร ในเวลาที่เขาจับบุตรน้อยของข้าพเจ้า
ได้แล้วคิด ในเวลาที่เขากำลังจับคิด เวลาที่เขาฆ่าแล้วคิด กำลัง
ฆ่าคิด ตัดแล้วคิด กำลังตอยังคิด ข้าพเจ้าไม่รู้สึกละใจอย่างไร ฯ
พระสารีบุตรเถรเจ้าจึงว่า ขอนน้าอสังกรย์ เพราะเธอได้ทำดวงจิตให้
บริสุทธิ์ ฯ อุบาสิกานั้นจึงว่า ขอนกขังไม่น้าอสังกรย์ ขอนน้า
อสังกรย์ยังมอญอีก คือ สามข้าพเจ้าซึ่งตายแล้ว ได้ไปเกิดเป็นยักษ์
ได้มาแสดงตัวให้ข้าพเจ้าเห็น ด้วยรูปร่างเหมือนอย่างแต่ก่อน แต่
ข้าพเจ้าไม่รู้สึกละใจ ละใจอย่างไร ฯ พระสารีบุตรจึงว่า น้าอสังกรย์
อุบาสิกา ในการที่อุบาสิกาทำให้ดวงจิตบริสุทธิ์อย่างนั้น ฯ อุบาสิกา
จึงว่า ขอนกขังไม่น้าอสังกรย์ ขอนน้าอสังกรย์ยังมอญอีก คือ นับแต่
สามได้นำข้าพเจ้ามาเบ้เกรรยา เริ่มแต่รุ่นสาวมาจนบัดนี้ ข้าพเจ้าไม่
เคยรู้สึกว่าได้นอกใจเขา แม้ด้วยใจเลย ไม่ต้องกล่าวถึงด้วยกาย ฯ
น้าอสังกรย์อุบาสิกา เพราะอุบาสิกาได้ทำจิตให้บริสุทธิ์ ฯ ไม่น้า
อสังกรย์เจ้าข้า เพราะความอสังกรย์อย่างอื่นยังมอญ คือ นับแต่ข้าพเจ้า
ได้เป็นอุบาสิกามา ไม่เคยรู้สึกว่าได้เกลี้ยล่วงลึงลักขบถ ข้อใด
ข้อหนึ่งเลย

ขอนน้าอสังกรย์อุบาสิกา ฯ ยังไม่น้าอสังกรย์พระเจ้าข้า เพราะ
ข้ออื่นยังมอญ คือ ข้าพเจ้าประสงค์จะเข้าปฐมภพ อันว่างจากกามารมณ์
ว่างจากอกุศลธรรมทั้งหลาย อันมิวิตก มิวิจาร มิบตัสสุ เกิดจากวิเวก

อยู่ตราบไต ก็เข้าอยู่ได้ตราบนั้น อยากเข้าทุติยฌาน อันทำให้ใจ
ผ่องใส อันมีอารมณ์เป็นหนึ่ง อันไม่มีวิตกวิจารณ์ เพราะระงับวิตก
วิจารณ์ เสียแล้ว อันมีปติเกิดจากสมาธิ อยู่ตราบไต ก็เข้าได้ตราบนั้น
ประสงค์จะเข้าตติยฌาน อันไม่มีปติ มีแต่อุเบกขา สติ สัมปชัญญะ
กับความสุขกาย ที่พระอริยเจ้าทั้งหลายเรียกว่า ผู้มีอุเบกขา ผู้มีสติ
ผู้เป็นสุขตราบไต ก็เข้าอยู่ได้ตราบนั้น ประสงค์จะเข้าจตุตถฌาน
อันบริสุทธิ์ด้วยอุเบกขา และสติ อันไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข เพราะละสุข
ละทุกข์เสียแล้ว เพราะสิ้นโสมนัส โทมนัส แล้ว ตราบไต ก็เข้าอยู่ได้
ตราบนั้น ฯ น้าอัสจรรย้อบาสิกา ฯ ไม่น้าอัสจรรยผู้เป็นเจ้า เพราะ
ข้อนั้นยังมีอีก สังโยชนเบื้องต่ำ ๕ ประการ เหล่าใด ที่สมเด็จพระผู้
มีพระภาคเจ้า ทรงแสดงไว้แล้ว ข้าพเจ้าไม่เล็งเห็นสังโยชนอันใด
อันหนึ่ง ในสังโยชนเหล่านั้น ว่ายังละไม่ได้ ยังมีอยู่ในตัวของข้าพเจ้า ฯ
น้าอัสจรรย้อบาสิกา ครั้นพระสารีบุตรกล่าวอย่างนั้นแล้ว ก็แสดงธรรม
ให้นันทมารดาอบาสิกาฟัง แล้วก็กลักรับกลับไป สิ้นเนื้อความในพระบาลี
และจบมหายัญญวรรคที่ ๕ เพียงเท่านั้น

อรรถกถา

ในอรรถกถาว่า เมื่อพระพุทธองค์ทรงปวารณาแล้ว ก็ทรงละอัคร-
สาวกทั้ง ๒ แล้วเสด็จไปด้วยทรงดำริว่า จักเสด็จไปที่ตำบลทักขิณาครี ฯ
พระเจ้าปเสนทิโกศล อนาถบิณฑิกคฤหบดี นางวิสาขาอบาสิกา และ
คนอื่น ๆ อีกเป็นอันมาก ไม่อาจให้พระพุทธองค์ทรงเสด็จกลับได้ ฯ
อนาถบิณฑิกคฤหบดี นิ่งคิดอยู่ในที่สงัดว่า เราไม่อาจให้พระพุทธองค์
กลับมาได้แล้ว ลำดับนั้น มีทาสคนหนึ่ง ชื่อว่านางปุลณา ถามว่า
ข้าแต่นาย ผิวพรรณของนายดูเหมือนไม่ผ่องใสเหมือนแต่ก่อน เป็น
ด้วยเหตุไร อนาถบิณฑิกคฤหบดีตอบว่า ถูกแล้วปุลณา เราไม่อาจ
ให้พระพุทธองค์เสด็จกลับมาได้ หวังเราไม่อาจรู้ได้ว่า พระพุทธองค์จะ
เสด็จกลับมาเร็วหรือไม่ เพราะฉะนั้น เราจึงนั่งคิดอยู่ นางปุลณาจึง

ถามว่า ถ้าข้าพเจ้าให้พระพุทธรองค์เสด็จกลับมาได้ ท่านจะทำอย่างไร
 แก่ข้าพเจ้า อนาคตบัณฑิตกฤหบดีตอบว่า เราจะให้เจ้าเป็นไท พัน
 จากความเป็นทาส นางปณณาจึงตามไปกราบไหว้พระพุทธรองค์ว่า ขอ
 พระพุทธรองค์จงเสด็จกลับเถิด จึงตรัสถามว่า เธอจะทำอะไรด้วยการ
 กลับของเรา กราบทูลว่า พระพุทธรองค์ทรงทราบความที่แห่งข้าพระองค์
 เป็นทาสของผู้คนอยู่แล้ว ข้าพระองค์ไม่อาจทำอย่างอื่นได้ นอกจาก
 จะตั้งอยู่ในพระไตรสรณคมน์ และรักษาศีล ๕ พระเจ้าข้า จึงตรัสว่า
 คีละ คีละ ปณณา แล้วพระพุทธรองค์ก็เสด็จกลับ ด้วยความเคารพใน
 พระธรรม ขอน้อมสมกับที่พระพุทธรองค์ตรัสไว้ว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย
 พระตถาคตเจ้าเป็นผู้หนักในธรรม เป็นผู้เคารพในธรรม พระพุทธรองค์
 เสด็จกลับไปถึงแล้ว ก็เสด็จเข้าพระเชตวันมหาวิหาร มหาชนได้
 ให้อำนาจของสาธุการ แสดงความยินดีต่อนางปณณา พระพุทธรองค์ก็ได้
 ทรงแสดงธรรมในสมาคมนั้น มีผู้ได้ตบน้ำอมฤตถึง ๘ หมั่น ๕ พันคน
 ฝ่ายนางปณณา เสรฐีก่อนอนุญาตขอมยกให้เป็นไท แล้วก็ไปบวชอยู่
 กับหมู่ภิกษุณี พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสสั่งพระสารีบุตร โมค-
 คัลลานั้นว่า เราออกไปเพื่อจะไปทิศใด ก็ไม่ได้ไปทิศนั้น พวกเธอกับ
 บริวารของพวกเธอ จงไปทิศนั้น ตรัสดังนี้แล้ว ก็ให้พระสารีบุตร
 โมคคัลลันไป อาศัยต้นเหตุเป็นมาอย่างนั้น จึงมีคำกล่าวไว้ในพระ
 บาลี ถึงเรื่องพระสารีบุตร โมคคัลลัน พวกกันไปตำบาลเวพุกัณฐิกะ
 ดังที่แสดงมา

บาลี

ในคำทั้งหลายที่มีอยู่ในพระบาลีนั้น คำว่า เวพุกัณฐิก หมาย
 ความว่า อุบาสิกานั้น เป็นชาวเมืองเวพุกัณฐิกะ ได้ขึ้นว่าเมืองนั้นเขา
 ปลูกไม้ไผ่ไว้เป็นกำแพงเมือง จึงได้ชื่อว่าเวพุกัณฐิกะ คำว่า ปารายณะ
 นั้น หมายนิพพาน เพราะนิพพานอยู่ห่างข้างโน้น คำว่า นางเวพุกัณ-
 ฐิกอุบาสิกา กล่าวปารายณะอยู่นั้น คือ ในคัมภีร์นั้น นางเวพุกัณ-

กัณฐกัณฐอยู่ในหมักการรักษาคืออันนี้ บนปราสาทชั้นที่ ๑ นั่งเข้าสมาบัติ
อยู่ตลอดคืน พอออกจากสมาบัติก็คิดว่า เราจะให้เวลาล่วงไปด้วย
ความยินดีอย่างไร ก็ลงสนธิฐานว่า เราจะให้เวลาล่วงไปด้วยความ
ยินดีในธรรม แล้วจึงได้กล่าวปารายนสูตร อันมีคาถา ๒๕๐ คาถาขึ้น
ด้วยเสียงอันไพเราะ เพราะนางเวฬุกัณฐกัณฐาสถิตานนั้นเป็นอริยสาวิกา
ชั้นอนาคามี ในเวลานั้น ท้าวเวสวัณมหาราช ได้เสด็จขึ้นนารวาทน-
ยาน ผ่านมาทางเบื้องบนแห่งปราสาทนั้น ด้วยหลักวิมานของเทวดา
ทั้งหลาย ซึ่งตั้งอยู่ในอากาศ พอได้ยินเสียงนางเวฬุกัณฐกัณฐาสถิตาน
สุครอย ก็ถามขึ้นว่า นั่นเป็นเสียงอะไร เมื่อมีผู้ทูลว่า เป็นเสียงสวด
ธรรมของนันทมารคาอริยาสถิตาน ก็เลื่อนยานลงมาต่ำ แล้วหยุดฟังอยู่ที่
ใกล้ พอฟังจบแล้ว จึงตรัสขึ้นว่า ดิละ ดิละ ธรรมเทศนานี้ เธอ
จำได้ดีมาก กล่าวได้ดีมาก ธรรมเทศนานี้ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรง
แสดงแก่พวกพราหมณ์ถึง ๑ หมื่น ๖ พันคน ในตำบลป่าสาณกเจดีย์
นับแต่วันนั้นมาจนกระทั่งวันนี้นะ เรายังไม่เคยเห็นช่องอย่างใดอย่างหนึ่ง
เลย เธอว่าได้เหมือนกับที่พระพุทธองค์ทรงแสดง เมื่อนางเวฬุกัณฐกัณฐ
ได้ฟังดังนี้ จึงได้ถามขึ้นว่า ท่านเป็นใคร คำถามนี้หมายความว่า ท่าน
เป็นนาค หรือสพรรณ หรือเทพยดา มาร พรหม อย่างไร พอถาม
แล้วก็เบียดบานหน้าต่าง อันมีสีเหมือนแผ่นทองคำ ออกมาสนทนาคด้วย

คำสนทนานั้นมีตามวาระพระบาลี ซึ่งแสดงมาแล้ว แต่มคำ
อธิบายว่า นางเวฬุกัณฐกัณฐกล่าวว่า การแสดงธรรมนี้เป็นเครื่อง
บรรณาการยิ่งสำหรับท่าน เราไม่เห็นสิ่งอื่นที่ควรให้ท่านยิ่งขึ้นไปกว่านี้
ท้าวเวสวัณก็ยินดียิ่ง แล้วท่านตรัสสั่งให้เสียงพระภิกษุสงฆ์ มีพระ
สารีบุตร โมคคัลลานเป็นหัวหน้า ดังที่แสดงมา ในคำตรัสสั่งนั้นมีคำ
อธิบายว่า ท้าวเวสวัณมหาราชตรัสว่า การกล่าวธรรมของเธอนี้จะเป็น
เครื่องบรรณาการยิ่งของเรา ก็แต่ว่าพรุ่งนี้เช้า พระภิกษุสงฆ์ มีพระ
สารีบุตร โมคคัลลานเป็นหัวหน้า จะมาถึงเวฬุกัณฐกัณฐะ เธอจงเสียงพระ
ภิกษุสงฆ์ แล้วจึงให้ส่วนบุญไปแก่เรา ตรัสดังนั้นแล้วก็ทรงอธิษฐานว่า

ยังของอบาสิกา อันมีประมาณ ๑๕๐๐ ยัง จงเต็มไปด้วยข้าวสาลีแดง
 อบาสิกานยังมีชีวิตอยู่ตราบใด จงอย่าได้ขึ้นไปตราบนั้น จำเดิมแต่
 นนมา คนทั้งหลายก็ไม่อาจเห็นพินยัง ถึงกับมีคำกล่าวกันขึ้นว่า
 เต็มเหมือนกับยังข้าวนางนันทมารดา ดังน สันเนอความในอรรถกถา
 ควรยกมาแสดงเพียงเท่านั้น

ขอท่านผู้ฟังทั้งหลายจงเข้าใจเถิดว่า พระสูตรนี้ ว่าด้วยความ
 อัจฉริยะ ๗ ประการ ของนางเวฬุกันณุกีมารดา ดังที่แสดงมา ก็ ได้พูด
 กับท้าวเวสวัณมหาราช ๑ ความไม่รู้สึกเสียใจในเวลาบุตรถูกฆ่าโดย
 ไม่มีความผิด ๑ ไม่รู้สึกดีใจในเวลาเห็นสามผู้ตายไปเกิดเป็นยักษ์ แล้ว
 จำแลงตัวมาหา ๑ ไม่รู้สึกคิดนอกใจสามีเลย ๑ ไม่เคยล่วงสีกขาบท
 เลข ๑ เข้าถ่าน ๔ ได้ตามประสงค์ ๑ สันสังโยชน์เบื้องต่ำทั้ง ๕
 ประการแล้ว ๑ ดังนี้ ฯ สันเนอความในเทศนาภิกษุทั้งหลายเพียงเท่านั้น
 เอว ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๑๗

คัมภีร์อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต

ว่าด้วยปริสคติ ๗

อทโข อญฺญตโร ภิกฺขุ เชน ภควา เตนฺอุปสงฺกมิ อุปสงฺกมิตฺวา
 ภควนฺตํ อภิเวทฺเตวา เอกมนฺตํ นิสิตฺติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต
 กัณฑ์ที่ ๑๗ ว่าด้วยปริสคติ ๗ สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระ
 พุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลายตลอดกาลนาน

บาลี

ดำเนนความตามวาระพระบาลี อันมีในพระสูตรที่ ๑ วรรคที่ ๑ ใน
 ปิณฑาสกสงเคราะห์ กัมภีร์อังคตตรนิกาย สัตตกนิบาตนั้นว่า มีภิกษุองค์
 หนึ่งได้กราบทูลสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าว่า มีสิ่งใดเป็นเหตุปัจจัยที่ไม่ให้
 อริยสาวกสงสัยในสิ่งที่พระองค์ไม่ทรงแก้พระเจ้าข้า ฯ ตรัสตอบว่า ความ
 สงสัยในสิ่งที่เราไม่แก้ ไม่มีแก่อริยสาวกเพราะความดับไปแห่งทิฏฐิแล้ว
 นี้แน่ภิกษุ คำว่า สัตว์ตายแล้วมีอยู่เป็นทิฏฐิอย่างหนึ่ง สัตว์ตายแล้วไม่มี
 อยู่ ก็เป็นทิฏฐิอย่างหนึ่ง สัตว์ตายแล้วมีอยู่อีกก็มี ไม่มีอยู่อีกก็มี ก็เป็น
 ทิฏฐิอย่างหนึ่ง สัตว์ตายแล้วมีอยู่อีกก็ไม่ใช่ ไม่มีอยู่อีกก็ไม่ใช่ ก็เป็น
 ทิฏฐิอย่างหนึ่ง ฯ ปุณฺณมฺหาปุตฺตํไม่ได้สดับคำสอนของพระอริยเจ้า ย่อมไม่
 รู้จักทิฏฐิ ไม่รู้จักความเกิดแห่งทิฏฐิ ไม่รู้จักความดับไปแห่งทิฏฐิ
 ไม่รู้จักทางถึงความดับไปแห่งทิฏฐิ ทิฏฐิของเขาจึงเจริญขึ้น เขาจึงไม่
 พ้นจากชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาส
 เรากล่าวว่า เขาไม่พ้นจากทุกข์ ฯ อริยสาวกผู้ได้สดับแล้ว ย่อมรู้
 จักทิฏฐิ รู้จักความเกิดแห่งทิฏฐิ รู้จักความดับแห่งทิฏฐิ รู้จักทางไป
 ถึงความดับแห่งทิฏฐิ ทิฏฐิของอริยสาวกนั้นจึงดับไป อริยสาวกนั้น
 จึงพ้นจากชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาส
 เรากล่าวว่าอริยสาวกนั้นพ้นจากทุกข์

ดูก่อนภิกษุ อริยสาวกผู้ได้สดับคำสอนของพระอริยเจ้า ผู้รู้อย่าง
 นั้น ผู้เห็นอย่างนั้น ย่อมไม่ยืนยันว่าสัตว์ตายแล้วมีอยู่ ไม่ยืนยันว่าสัตว์
 ตายแล้วไม่มีอยู่ ไม่ยืนยันว่าสัตว์ตายแล้วมีอยู่ก็มี ไม่มีอยู่ก็มี ไม่ยืนยัน
 ว่าเป็นว่าสัตว์ตายแล้วมีอยู่ก็ไม่ใช่ ไม่มีอยู่ก็ไม่ใช่

ดูก่อนภิกษุ อริยสาวกผู้เห็นอย่างนั้น ผู้มีความไม่ยืนยันอย่างนั้น
 ย่อมมีอยู่^๕ในสิ่งที่เราไม่ยืนยัน ย่อมไม่หวั่นไหว ไม่สะดุ้ง ในสิ่งที่เราไม่
 ยืนยันแก้ไข

ดูก่อนภิกษุ คำว่า สัตว์ตายแล้วก็มีอยู่ เป็นต้นหา เป็นสัญญา เป็นความเข้าใจ เป็นความแน่นหนา เป็นความขัดถือ เป็นของทำให้ เกิดความไม่สบายใจ คำว่า สัตว์ตายแล้วไม่มี สัตว์ตายแล้วมีอยู่ก็มี ไม่มีอยู่ก็มี สัตว์ตายแล้วมีอยู่ก็ไม่ใช่ ไม่มีอยู่ก็ไม่ใช่ เหล่านี้ก็เป็น ของทำให้ไม่สบายใจทั้งนั้น ฯ ปุณฺณผู้ไม่ได้สดับคำสอนของพระพุทธเจ้า ข่อมไม่รู้จักความเสียใจในภายหลัง ข่อมไม่รู้จักความเกิดขึ้นแห่งความ เสียใจในภายหลัง ไม่รู้จักความดับไป แห่งความเสียใจในภายหลัง ไม่รู้จักทางไปถึงความดับไป แห่งความเสียใจในภายหลัง ความเสียใจ ของเขาจึงเจริญขึ้น เขาจึงไม่พ้นจากชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปรีทเว ทุกข์ โทมนัส อุปายาส เรากล่าวว่าเขาไม่พ้นจากทุกข์ ฯ ส่วนอริย- สาวกผู้ได้สดับคำสอนของพระอริยเจ้า ข่อมรู้จักความเสียใจในภายหลัง รู้จักความเกิดขึ้นแห่งความเสียใจในภายหลัง รู้จักความดับไปแห่งความ เสียใจในภายหลัง รู้จักทางไปถึงความดับไป แห่งความเสียใจในภาย ภายหลัง ความเสียใจของเขาจึงดับไป เขาจึงพ้นจากชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปรีทเว ทุกข์ โทมนัส อุปายาส เรากล่าวว่า เขาพ้นจากทุกข์

ดูก่อนภิกษุ อริยสาวกผู้ได้สดับคำสอนของพระอริยเจ้า ผู้รู้อย่างนี้ ผู้เห็นอย่างนี้ ข่อมไม่หวั่นไหว ไม่สะดุ้งสะเทือน ในอภัยาทวัตถุ คือ ในสิ่งที่เราไม่ยืนยันแก้ไข ฯ อันนั้นแหละเป็นเหตุปัจจัยที่ไม่ให้อริย- สาวกเกิดความสงสัย ในอภัยาทวัตถุ คือสิ่งที่เราไม่ยืนยันแก้ไข ดังนี้ สันเนอความในพระบาลีเพียงเท่านั้น

อรรถกถา

ในอรรถกถาว่า วัตถุที่พระพุทธองค์ไม่ทรงยืนยันแก้ไขนั้น ได้แก่ สิ่งที่พระพุทธองค์ไม่ทรงแก้ไขไว้ ด้วยการแก้ไขอย่างใดอย่างหนึ่ง คำว่า ทิฏฐิ คือ เป็นมิจฉาทิฏฐิ คำว่า เป็นต้นหา คือ เป็นต้นหาใน ทิฏฐิ คำว่า เป็นสัญญาเป็นต้น ก็ทำนองเดียวกัน สัญญาในทิฏฐินั้น แหละเรียกว่าสัญญา มานะอาศัยทิฏฐินั้นแหละ เรียกว่าความเข้าใจ

เครื่องเน้นซ้ำ คือ ทิฏฐินั่นแหละ เรียกว่าเครื่องเน้นซ้ำ ความถือทิฏฐินั่นแหละ เรียกว่าความยึดถือ ความวิปริตแห่งทิฏฐินั่นแหละ ชื่อว่าเป็นความเสียใจในภายหลัง พระพุทธองค์ทรงแสดงทิฏฐิ ๖๒ ด้วยคำว่า ทิฏฐิ ทรงแสดงโศดาปัตติมรรค ด้วยคำว่า ทางไปถึงความดับทิฏฐิ ดังนี้

ในพระสูตรที่ ๒ ว่า พระพุทธองค์ตรัสว่า ตุก่อนภิกษุทั้งหลาย เราจะแสดงปริสคติ ๑ ประการ และการปรินิพพานเพราะไม่ยึดถือให้เธอทั้งหลายฟัง เธอทั้งหลายจงตั้งใจฟังให้ดี เราจะแสดงให้ฟังในบัดนี้ ฯ ภิกษุทั้งหลายก็ทูลรับว่า พระเจ้าข้า ฯ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า ปริสคติ ๑ ประการนั้น คือ ประการใดบ้าง คือ ประการที่ ๑ ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ ย่อมเป็นผู้ปฏิบัติอย่างนี้ ย่อมได้อเบกขาว่า กรรมอันเกิดในอัทธภาพล่วงแล้วไม่มี อัทธภาพของเราในบัดนี้ไม่มี กรรมอันจะเกิดในอัทธภาพข้างหน้า ก็จักไม่มีแก่เราในบัดนี้ อัทธภาพของเราในอนาคตก็จักไม่มี ชันธ ๕ อันใดมีอยู่ เกิดอยู่เป็นปัจจุบัน เราก็ตะชันธ ๕ อันนั้นอยู่ ภิกษุนั้นย่อมไม่ยินดีในภพ ไม่คิดอยู่ในสมภพ คือ ความเกิดอีก ย่อมเห็นบทธรรมอันสงบระงับด้วยปัญญาอันชอบ แต่ไม่เห็นบทธรรมได้โดยประการทั้งปวง ไม่ละมานานุสสัย ภวราคานุสสัย อวิชชานุสสัย ได้โดยประการทั้งปวง ภิกษุนั้นย่อมปรินิพพานในระหว่างอายุ เพราะสันสังโยชน์เบื้องต่ำ ๕ ประการเหมือนกับสะเก็ดกระเบื้องเหล็กแดง อันร้อนแตกแล้วดับไปฉะนั้น

ประการที่ ๒ ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ ย่อมเป็นผู้ปฏิบัติอย่างนี้ ย่อมได้อเบกขาว่า กรรมอันเกิดในอัทธภาพล่วงแล้วไม่มี อัทธภาพที่ไม่มีแก่เราในบัดนี้ กรรมอันเกิดในอัทธภาพข้างหน้า ก็จักไม่มีแก่เราในบัดนี้ อัทธภาพของเราในข้างหน้าก็จักไม่มี ชันธ ๕ อันใดมีอยู่มีแล้วเป็นปัจจุบัน เราก็ตะชันธ ๕ อันนั้นอยู่ ดังนี้ ภิกษุนั้นก็ไม่ยินดีในภพ คือ ชันธ ๕ อันล่วงแล้ว ไม่ยินดีในสมภพ คือ ไม่ยินดีในชันธ ๕ ข้างหน้าย่อมเห็นความสงบระงับอย่างยิ่ง ด้วยปัญญาอันชอบ แต่ไม่เห็นแจ้งโดยประการทั้งปวง ไม่ละมานานุสสัย ภวราคานุสสัย อวิชชานุสสัย

โดยประการทั้งปวง ภิกษุ^๕นั้นย่อมปรีนิพพานในระหว่างอายุ เพราะสน^๕
สังโยชน^๕เบื้องต่ำ ๕ ประการ เหมือนกระเบื้องเหล็กแดงที่ถูกตี^๕ แล้ว
มีสะเก็ดแตกกระเด็นขึ้น แล้วสะเก็ดนั้นก็ดับไปฉะนั้น

ประการที่ ๓ ภิกษุ^๕ในพระธรรมวินัย^๕นั้น ย่อมเป็นผู้ปฏิบัติอย่าง^๕
นั้น ได้อุเบกขาว่า กรรมอันเกิดในอัทธพลวงแล้วไม่มี อัทธพลอัน^๕
นั้นไม่มีแก่เราในบัดนี้ กรรมอันจักเกิดในอัทธพลข้างหน้า ก็จักไม่มี
อยู่ จัน^๕ ๕ อันใดมีอยู่แล้ว จัน^๕ ๕ อันใดเป็นปัจจุบัน เราก็ละจัน^๕ ๕
อันนั้นอยู่ ภิกษุ^๕นั้นก็ไม่ยินดีในภพ คือ ในจัน^๕ ๕ ที่ล่วงแล้ว ไม่ยินดี
ในสมภพ คือ ในจัน^๕ ๕ ข้างหน้า ได้เห็นเบตกรรมอันสงบบัง ด้วย
ปัญญาอันชอบ แต่ไม่เห็นเบตกรรมนั้น โดยประการทั้งปวง ไม่ละ
มานานุสสัย ภวราคานุสสัย อวิชชานุสสัย โดยประการทั้งปวง ภิกษุ^๕นั้น
ย่อมปรีนิพพานในระหว่างอายุ เพราะสน^๕สังโยชน^๕เบื้องต่ำ ๕ ประการ
เปรียบเหมือนกระเบื้องเหล็กที่ร้อนอยู่ตลอดวัน เวลาถูกตีก็มีสะเก็ดแตก
ออก แล้วสะเก็ดกระเด็นขึ้นตกลงมา ยังไม่ถึงพื้นก็ดับไปฉะนั้น

ประการที่ ๔ คือ ภิกษุ^๕ในพระธรรมวินัย^๕นั้น เป็นผู้ปฏิบัติอย่าง^๕
นั้น ได้อุเบกขาอย่าง^๕นั้น ไม่ยินดีในภพ ไม่ข้องอยู่ในภพอย่าง^๕นั้น ได้เห็นภพ
อันสงบบระงับอย่าง^๕นี้ ด้วยปัญญาอันชอบ แต่ไม่เห็นโดยประการทั้งปวง ไม่
ละมานานุสสัย ภวราคานุสสัย อวิชชานุสสัย โดยประการทั้งปวง ภิกษุ^๕นั้น
ย่อมปรีนิพพานในเวลาจวนสิ้นอายุ เพราะสน^๕สังโยชน^๕เบื้องต่ำ ๕ ประการ
แล้ว เปรียบเหมือนกระเบื้องเหล็กที่ร้อนอยู่ตลอดวัน เวลาถูกตีก็มี
สะเก็ดแตกออก สะเก็ดนั้นกระเด็นขึ้น ตกลงมาถึงพื้นก็ดับไปฉะนั้น

ประการที่ ๕ ภิกษุ^๕ผู้ปฏิบัติอย่าง^๕นั้น ได้อุเบกขาอย่าง^๕นั้น ไม่ยินดี
ในภพ ไม่ข้องอยู่ในสมภพ ได้เห็นเบตอันสงบบังด้วยปัญญาอันชอบ
แต่ไม่เห็นด้วยประการทั้งปวง ไม่ละมานานุสสัย ภวราคานุสสัย อวิชา-
นุสสัย โดยประการทั้งปวง ภิกษุ^๕นั้นย่อมปรีนิพพาน ด้วยไม่ต้องประกอบ
ความเพียร เพราะสน^๕สังโยชน^๕เบื้องต่ำ ๕ ประการแล้ว เปรียบเหมือน

กระเบื้องเหล็กหรือทองตลอดวัน เวลาถูกตกมีสะเก็ดแตกออก สะเก็ดกระเด็นขึ้นแล้วตกลงมา ทกกองใหญ่หรือกองไม้เล็ก ๆ แล้วทำให้เกิดไฟ ให้เกิดควัน ครั้นไหม้กองใหญ่เล็ก ๆ หรือกองไม้เล็ก ๆ หหมดแล้ว ก็ดับไปฉะนั้น

ประการที่ ๖ คือ ภิกษุปฏิบัติอย่างนั้น ได้อุเบกขาอย่างนั้นแล้ว ไม่ยินดีในภพ ไม่ข้องอยู่ในภพ เห็นบทอันสงบบ้าง ด้วยปัญญาอันชอบ แต่ไม่เห็นด้วยประการทั้งปวง ไม่ละมานานสัย ภวราคานสัย อวิชชานสัย โดยประการทั้งปวง ภิกษุนั้นก็ปรินิพพานด้วย ต้องประกอบความเพียร เพราะสันสังโยชน์เบื้องต่ำ ๕ ประการแล้ว เหมือนเมื่อกระเบื้องเหล็กแดงหรือทองตลอดวัน เวลาถูกตกมีสะเก็ดแตกออก สะเก็ดนั้นกระเด็นขึ้น แล้วตกลงทกกองใหญ่หรือกองไม้ ซึ่งมีจำนวนมาก แล้วไหม้จนหมด ครั้นไหม้จนหมดแล้วก็ดับไปฉะนั้น

ประการที่ ๗ คือ ภิกษุปฏิบัติอย่างนั้น ได้อุเบกขาอย่างนั้นแล้ว ไม่ยินดีในภพ ไม่ข้องอยู่ในสมภพ เห็นบทอันสงบบ้างด้วยปัญญาอันชอบ แต่ไม่เห็นด้วยประการทั้งปวง ไม่ละมานานสัย ภวราคานสัย อวิชชานสัย โดยประการทั้งปวง ภิกษุนั้นย่อมเป็นผู้กระแสนในเบื้องบน เป็นผู้ไปสู่อกนิรุทธภพ เพราะสันสังโยชน์เบื้องต่ำ ๕ ประการแล้ว เหมือนเมื่อกระเบื้องเหล็กหรือทองตลอดวัน เวลาถูกตกมีสะเก็ดกระเด็นแตกออก สะเก็ดกระเด็นขึ้นแล้วตกลงมาไหม้กองใหญ่ หรือกองไม้ใหญ่ ๆ ครั้นไหม้หมดแล้ว ก็ไหม้พุ่มไม้เล็ก ๆ ไม้ไม้แก่น ครั้นไหม้พุ่มไม้เล็ก ๆ และไหม้ไม้แก่นแล้ว ก็ลามลงไปถึงพื้นดิน ซึ่งมีของสดเป็นที่สุด หรือมีศลาเป็นที่สุด หรือมณาเป็นที่สุดแล้วจึงดับไปฉะนั้น

ชื่อว่าอนุปาทาปรินิพพานนั้นคืออย่างไร คือ เป็นผู้ปฏิบัติอย่างนั้นแล้ว ได้อุเบกขาว่า กรรมอันเกิดในอัทธพล่วงแล้วไม่มี อัทธพลวนักไม่มีแก่เรา ในบัดนี้ กรรมอันเกิดในอัทธพลข้างหน้า ก็จักไม่มีแก่เราในบัดนี้ อัทธพลของเราข้างหน้าก็จักไม่มี จันท์ ๕ อันใดมีอยู่ จันท์ ๕ อันใดมีอยู่แล้ว จันท์ ๕ อันใดเป็นปัจจุบัน เราก็ละจันท์ ๕

อันน้อย ภูษณได้อุเบกษาอย่างนี้แล้ว ก็ไม่ยินดีในภพ คือ ในชั้น ๕
ที่เป็นอดีต ไม่ข้องอยู่ในสมภพ คือ ในชั้น ๕ อนาคต ได้เห็นบทอัน
สงบยิ่งด้วยปัญญาอันชอบ คือ ด้วยมรรคปัญญา พร้อมด้วยวิบัสสนา
ปัญญา ได้เห็นบทอันสงบยิ่งนี้ด้วยประการทั้งปวง ละมานาสัย
ภวราคาสัย อวิชชาสัย โดยประการทั้งปวง แล้วได้สำเร็จเจโตวิมุตติ
ปัญญาวิมุตติ อันไม่มีอาสวะ เพราะสิ้นอาสวะทั้งหลายแล้ว อันนั้นแหละ
ภิกษุทั้งหลาย เรียกว่าอนุปาทาปรินิพพาน คือ การดับกิเลส เพราะไม่มี
ความยึดถือ ดังนี้ สิ้นเนื้อความในพระบาลี และในเทศนาภักตชน
เพียงเท่านี้.

เอวํ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๑๘

คัมภีร์อังคตตรนิกาย สัตตกนิบาต

ว่าด้วยบุคคล ๗ จำพวก

เอกํ สมํ ภควา ราชคเ วิหริ คิชฌกุญฺเ ปพฺพเต ฯ
อกโข เทว เทวตา อภิกกนฺตาชาติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์อังคตตรนิกาย สัตตกนิบาต
กัณฑ์ ๑๘ ว่าด้วยบุคคล ๗ จำพวก สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์
แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตลอดกาลนาน
หาประมาณมิได้

บาลี

ดำเนินความตามวาระพระบาลี อันมีในพระสูตรที่ ๓ วรรคที่ ๑
ป็นนาสกสงเคราะห์ คัมภีร์อังคตตรนิกาย สัตตกนิบาตนั้นว่า ครึ่งหนึ่ง
สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ประทับอยู่ที่กุเชาคิชฌกุญฺ ครึ่งนั้น พอลง
เวลาอย่างเข้ามัชฌิมยาม ก็มีเทวตา ๒ องค์ ซึ่งมีรัศมีรุ่งเรือง ทำกุเขา

คิณณภูทังสนให้สว่าง แล้วเข้าไปเฝ้าสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า กวายนั่งแล้ว ก็ยืนอยู่ในที่สมควรแก่ตน เทวดาองค์หนึ่งกราบทูลขึ้นว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า ภิกษุณเเล้านั้นหลุดพ้นแล้ว เทวดาองค์หนึ่งกราบทูลว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า ภิกษุณเเล้านั้นหลุดพ้นแล้ว ไม่มีสิ่งใดเหลืออยู่แล้ว พระเจ้าข้า ฯ พระพุทธองค์ทรงแสดงความเห็นด้วย ครั้นเทวดาทรง ๒ นั้น รู้ว่าพระพุทธองค์ทรงเห็นด้วยแล้ว ก็ถวายบังคมลา เดินเวียนขวาทิ้ง ๓ รอบ ซึ่งเรียกว่า ทำปทักษิณ แล้วก็หายไปในที่นั้น ฯ ครั้นรุ่งเช้าขึ้น พระพุทธองค์จึงทรงเล่าให้ภิกษุทั้งหลายฟัง ฯ ในครั้งนั้น พระมหาโมคคัลลานั้น นั่งอยู่ในที่ใกล้พระผู้มีพระภาคเจ้า ได้คิดขึ้นว่า เทพเจ้าเหล่าไหน รู้สอุปาทิเสส ว่าเป็นสอุปาทิเสส ร้อนอุปาทิเสส ว่าเป็นร้อนอุปาทิเสส ฯ ในคราวนั้น พระตีสสภิกษุถึงมรณภาพแล้วไม่นาน ได้ขึ้นไปเกิดในพรหมโลกชั้นหนึ่ง มีชื่อว่าตีสสพรหม ซึ่งเป็นผู้มีฤทธิ์มาก มีอำนาจมาก ฯ พระมหาโมคคัลลานั้น ก็หายวับไปทูลขอจากภิกษุขึ้นไปปรากฏในพรหมโลกนั้นโดยเร็วพลัน เหมือนกันกับบุรุษผู้มีกำลัง ซึ่งเหยียดแขนออก คว้าแขนเข้าฉะนั้น

ตีสสพรหม ได้แลเห็นพระมหาโมคคัลลันมาแต่ไกล ก็นิมนต์ให้นั่ง พระมหาโมคคัลลันนั่งแล้ว ก็ถามตีสสพรหมว่า เทพเจ้าจำพวกไหน รู้จักสอุปาทิเสส ว่าเป็นสอุปาทิเสส รู้จักร้อนอุปาทิเสส ว่าเป็นร้อนอุปาทิเสส ฯ ตีสสพรหมตอบว่า ข้าแต่ท่านโมคคัลลัน ความรู้อย่างนี้ บ่อมีแก่พวกเทพเจ้าชั้นพรหมกายิกา ฯ ดูก่อนตีสสพรหม ความรู้อย่างนี้ มีแก่พวกเทพเจ้าชั้นพรหมกายิกาทั้งสี่หรือ ฯ ไม่ทั้งสี่ โมคคัลลัน คือ พวกเทพเจ้าชั้นพรหมกายิกาเหล่าใด พอใจด้วยอายุ วรรณะ สุข บศ อธิปไตยของพรหม ไม่รู้ตามเป็นจริง ซึ่งความสลัดออกอย่างนี้ แล่งความพอใจนั้น เทพเจ้าชั้นพรหมกายิกาเหล่านั้น ก็ไม่รู้รู้อย่างนี้ ส่วนเทพเจ้าชั้นพรหมกายิกาเหล่าใด ไม่พอใจด้วยอายุ วรรณะ สุข บศ อธิปไตยของพรหม รู้ตามเป็นจริง

ซึ่งความสลดออกอย่างยิ่ง แห่งความพ้อใจนั้น เทพเจ้าชั้นพรหมกาธิกา
 เหล่านั้น จึงร่ำอย่างนี้ ข้าแต่ท่านโมคคัลลาน์ ผู้หาทุกข์มิได้ ภิกษุในพระ
 ธรรมวินัยนี้ ย่อมเป็นผลลดพันด้วยส่วนทั้ง ๒ เทพเจ้าเหล่านั้นย่อมรู้จักภิกษุ
 นั้นว่า ท่านผู้นั้นลดพันด้วยส่วนทั้ง ๒ แล้ว กายของท่านยังมีอยู่ตราบไค
 เทวดา มนุษย์ ก็ยังเห็นท่านอยู่ตราบนั้น เวลากายแตกแล้วย่อมไม่เห็น
 ข้าแต่ท่านโมคคัลลาน์ ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ ย่อมลดพันด้วยปัญญา
 เทพเจ้าเหล่านั้น ย่อมรู้ว่า ท่านผู้นั้นลดพันด้วยปัญญาแล้ว กายของ
 ท่านผู้นั้นยังมีอยู่ตราบไค เทวดามนุษย์ทั้งหลาย ก็ยังเห็นอยู่กับตราบนั้น
 เวลากายแตกแล้วย่อมไม่เห็น อย่างนี้แหละ เรียกว่าเทพเจ้าเหล่านั้น
 รู้ก่อนอุปาทิเสส ว่าเป็นอุปาทิเสส ข้าแต่ท่านโมคคัลลาน์ ภิกษุใน
 พระธรรมวินัยนี้ ย่อมเป็นกายสักขี เทพเจ้าเหล่านั้น ย่อมรู้ว่า ท่านผู้นั้น
 เป็นกายสักขี ถึงอย่างไรก็ดี เมื่อท่านผู้นั้นอยู่ในเสนาสนะที่สมควร
 คบมิตรที่ดี รักษาอินทรีย์ไว้ให้ดี ก็จะได้สำเร็จที่สุดพรหมจรรย์อันเยี่ยม
 ในอรรถภาพนี้ ซึ่งเบ่งส่งต้องการของกุลบุตรทั้งหลาย ผู้บรรพชาใน
 พระธรรมวินัยโดยชอบ ข้าแต่ท่านโมคคัลลาน์ ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้
 ย่อมเป็นทัญญูบัตตะ เทพเจ้าเหล่านั้น ย่อมรู้ว่า ท่านผู้นั้นเป็นทัญญู-
 บัตตะ ถึงอย่างไรก็ดี เมื่อท่านผู้นั้นอยู่ในเสนาสนะที่ควร คบมิตรที่ดี
 รักษาอินทรีย์ไว้ให้ดี ก็จะได้สำเร็จที่สุดพรหมจรรย์อันเยี่ยม ในอรรถภาพ
 นี้ ข้าแต่ท่านโมคคัลลาน์ ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ ย่อมเป็นสัทธา-
 วิมตติ เทพเจ้าเหล่านั้น ย่อมรู้ว่า ท่านผู้นั้นเป็นสัทธาวิมตติ ถึงอย่างไร
 ก็ดี เมื่อท่านผู้นั้นอยู่ในเสนาสนะอันสมควร คบมิตรที่ดี รักษาอินทรีย์
 ไว้ให้ดี ก็จะได้สำเร็จที่สุดพรหมจรรย์อันเยี่ยม ในอรรถภาพนี้ ข้าแต่ท่าน
 โมคคัลลาน์ ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ ย่อมเป็นธัมมานสารี เทพเจ้า
 เหล่านั้น ย่อมรู้ว่า ท่านผู้นั้นเป็นธัมมานสารี ถึงอย่างไรก็ดี เมื่อท่าน
 ผู้นั้นอยู่ในเสนาสนะอันสมควร คบมิตรที่ดี รักษาอินทรีย์ไว้ให้ดี ก็จะได้
 สำเร็จที่สุดพรหมจรรย์อันเยี่ยม ในอรรถภาพนี้ ข้าแต่ท่านโมคคัลลาน์ เทพเจ้า
 เหล่านั้น ย่อมรู้จักอุปาทิเสส ว่าเป็นอุปาทิเสส อย่างนี้. ๑๔

ลำดับนั้น พระมหาโมคคัลลาน์ ก็แสดงความชื่นชมยินดี ต่อ
ถ้อยคำของติสสพราหมณ์ แล้วทาบเข้าไปจากพรหมโลก ลงมาปรากฏที่ภูเข
ศิขณภูโดยเร็วเจ้านั้น เหมือนกันกับบุรุษผู้มีกำลัง เขยิบตแขนออก คุ
แขนเข้าฉะนั้น แล้วไปเฝ้าสมเด็จพระพุทธผู้มีพระภาคเจ้า กราบทูลตามที่
สนทนากับติสสพราหมณ์ให้ทรงทราบ ฯ สมเด็จพระพุทธผู้มีพระภาคเจ้า จึง
ตรัสว่า โมคคัลลาน์ ติสสพราหมณ์ไม่ได้แสดงบุคคลผู้เป็นอนิมิตตวิหาร
ที่ ๑ ให้เธอฟังเลย ฯ พระมหาโมคคัลลาน์ จึงกราบทูลขอให้ทรงแสดง
พระองค์ทรงแสดงว่า ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ เข้าใจโศสมาริ อันไม่มีนิมิต
เพราะไม่ได้ทำไว้ในใจ ซึ่งนิมิตทั้งปวง เทพเจ้าเหล่านั้นย่อมรู้ว่า ท่านผู้
เข้าใจโศสมาริ อันไม่มีนิมิต เพราะไม่ได้ทำไว้ในใจซึ่งนิมิตทั้งปวง ถึงอย่าง
ไรก็ดี เมื่อท่านผู้นั้นอยู่ในเสนาสนะอันสมควร คบมิตรที่ดี รักษา
อินทรีย์ไว้ให้ดี ก็จักสำเร็จที่สุดพรหมจรรย์อันเยี่ยม ในอรรถภาพ
อย่างนั้นแหละโมคคัลลาน์ ชื่อว่า เทพเจ้าเหล่านั้น รู้จักสุปาติเสส
ว่าเป็นสุปาติเสส ดังนี้ สันเนอความในพระบาลีเพียงเท่านั้น

อรรถกถา

ในอรรถกถาว่า ภิกษุณี ที่เทวดากราบทูลพระพุทธรองค์นั้น ได้
แก่ภิกษุณี ๕๐๐ องค์ ที่เป็นบริวารของพระมหาปชาบดี คำว่า สุปาติเสส
ได้แก่บุคคลผู้มีอุปาทานยังเหลืออยู่ คำว่า อนุปาติเสส ได้แก่บุคคลผู้
ไม่มีอุปาทานเหลืออยู่ ติสสพราหมณ์นั้น เป็นสัทธวัหาริก ของพระมหา
โมคคัลลาน์ บุคคลที่ ๑ นั้น ได้แก่บุคคลผู้เป็นสัทธานุสาร์ ดังนี้

ธัมมัตถาธิบาย

ในอรรถาธิบายว่า เนอความทั้งหลาย ที่แสดงมาแล้วนั้น ว่าด้วย
บุคคล ๑ จำพวก คือ อุกโตภาควิมุตติ ๑ ปัญญาวิมุตติ ๑ กาย-
สักขี ๑ ทิฏฐินัตตะ ๑ สัทธาวิมุตติ ๑ ธัมมานุสาร์ ๑ สัทธา-
นุสาร์ ๑ ฯ อุกโตภาควิมุตตินั้น ได้แก่ผู้หลุดพ้นจากกิเลสด้วยส่วน ๒

คือ ด้วยสมาธิและปัญญา ปัญญาวิมุตตินั้น ได้แก่ผู้หลุดพ้นจากกิเลส ด้วยปัญญาอย่างเดียว กายสักขีนั้น ได้แก่ผู้สำเร็จญาณก่อน แล้วจึงสำเร็จนิพพานในภายหลัง แยกออกเป็น ๖ จำพวก มีจำพวกพระโสดาบันเป็นต้น ทิฏฐิปัตตะนั้น ได้แก่ผู้เห็นอริยสัจ ๔ ได้ตามความเป็นจริง สัทธาวิมุตตินั้น ได้แก่ผู้มีศรัทธาแรงกล้า จนได้เห็นอริยสัจ ๔ รมมานุสารินนั้น ได้แก่มุขบรมมรรค มัชฌิม คือ ปัญญา เป็นหัวหน้า สัทธานุสารินนั้น ได้แก่มุขบรมมรรค มัชฌิมเป็นหัวหน้า ฯ บุคคลทั้ง ๗ จำพวกนี้ ได้แก่พระอริยเจ้าทั้งนั้น แต่ ๒ จำพวกเบื้องต้นเป็นพระอรหันต์แล้ว อีก ๕ จำพวกเบื้องต้นยังไม่เป็นพระอรหันต์ บุคคลทั้ง ๗ จำพวกนี้ มีคำอธิบายพิสดารอยู่ในอรรถกถา แห่งคัมภีร์บุคคลบัญญัติแล้ว อีกอย่างหนึ่งว่า อุกโตภาควิมุตตินั้น ได้แก่ผู้หลุดพ้นจากส่วน ๒ คือ หลุดพ้นจากรูปกายด้วยรูปสมาบัติ หลุดพ้นจากนามกายด้วยอริยมรรค คือ ผู้ใดออกจากรูปสมาบัติหนึ่ง ๆ ในรูปสมาบัติ ๔ พิจารณาสังขารแล้วสำเร็จพระอรหันต์ ผู้นั้นชื่อว่า อุกโตภาควิมุตติ มีเนื้อความในพระบาลีเป็นเครื่องอ้างว่า บุคคลบางคนได้สำเร็จเรขวิโมกข์ ๘ เห็นแจ้งด้วยปัญญาแล้ว สันอาสาจะไป ชื่อว่า อุกโตภาควิมุตติ ดังนี้ ฯ ปัญญาวิมุตตินั้น ได้แก่มุขออกจากภาน ๔ แล้วสำเร็จพระอรหันต์ แต่ไม่ได้วิโมกข์ ๘ ขอนมเนื้อความในพระบาลีเป็นเครื่องอ้าง คือ ในพระบาลีว่า ผู้นั้นไม่ได้สำเร็จวิโมกข์ ๘ เลย เป็นแต่ได้เห็นด้วยปัญญาแล้วสันอาสาไปเท่านั้น บุคคลอย่างนี้ เรียก ว่า ปัญญาวิมุตติ ดังนี้

ตามทวามาน ผิดจากความเข้าใจของผู้ทั้งหลายโดยมาก เพราะผู้ทั้งหลายโดยมาก ไม่รู้ตามนัยหลังนี้ รู้แต่ตามนัยก่อน คือ รู้แต่ว่า อุกโตภาควิมุตตินั้น ได้แก่ผู้หลุดพ้นด้วยสมาธิ และปัญญา ปัญญาวิมุตตินั้น ได้แก่ผู้หลุดพ้นด้วยปัญญาอย่างเดียว ไม่เกี่ยวกับสมาธิเลย ส่วนในอรรถกถาเห็นว่า อุกโตภาควิมุตตินั้น ได้แก่ผู้หลุดพ้นจากส่วน ๒ คือ หลุดพ้นจากรูปกายด้วยรูปสมาบัติ หลุดพ้นจากนามกายด้วย

อริยมรรค คือ ออกจากอุปสมานัตติ พิจารณาสังขารแล้ว ได้สำเร็จ
 พระอรหัต เรือสำเร็จพระอนาคามี อันได้ใจความว่า ได้สำเร็จ
 วิโมกข์ ๘ แล้วเห็นแจ้งด้วยปัญญา ส่วนปัญญาวิมุตตินั้น ได้แก่ผู้
 ออกจากฉาน ๔ แล้วจึงสำเร็จพระอรหัต ไม่ได้วิโมกข์ ๘ ได้เพียง
 ฉาน ๔ เท่านั้น ดังนี้ นัยนี้ชี้ให้เห็นว่า อุกโตภาควิมุตติ ได้สำเร็จ
 วิโมกข์ ๘ คือ รูปฉาน ๔ อรูปฉาน ๔ ส่วนปัญญาวิมุตติ ได้สำเร็จ
 แต่รูปฉาน ๔ เท่านั้น เป็นอันว่า ทั้ง ๒ จำพวกนี้ ได้สำเร็จสมาธิเหมือนกัน
 แต่อุกโตภาควิมุตติ สำเร็จสมาธิทั้งที่เป็นรูปฉาน อรูปฉาน ส่วน
 ปัญญาวิมุตติ ได้สำเร็จสมาธิเพียงรูปฉานเท่านั้น เป็นอันว่า นัยนี้เป็น
 นัยที่ถูกต้องโดยแท้ เพราะว่าปัญญาที่จะเกิดขึ้นนั้น ต้องมีสมาธิเป็น
 ๑๕ คือ ต้องมีสมาธิก่อน ส่วนสมาธิจะมีขึ้นได้ ก็ต้องมีสลเป็นเหตุ
 ต้องมีสลก่อน พระบาลีพระพุทธรเจ้าทรงแสดงไว้ทุกแห่ง ก็ว่า เมื่อมี
 สลจึงจะมีสมาธิ เมื่อมีสมาธิจึงจะมีปัญญา เมื่อมีปัญญาจึงจะมีวิมุตติ
 เมื่อมีวิมุตติจึงจะมีความเห็นในวิมุตติ ดังนี้ เพราะฉะนั้น ความเข้าใจว่า
 ปัญญาวิมุตติ ได้แก่ผู้หลุดพ้นจากกิเลส ด้วยปัญญาอย่างเดียว
 ไม่เกี่ยวกับสมาธินั้น จึงเป็นอันผิดไปแท้ ต้องมีสมาธิเสียก่อน จึงจะ
 มีปัญญาทำให้หลุดพ้นกิเลสได้ แต่ว่า สมาธินั้น หมายถึงสมาธิที่เป็น
 รูปฉาน ๔ เท่านั้น

ข้อที่พระมหาโมคคัลลาน์ ขึ้นไปถามตีสสพรหมนั้น น่าสงสัยว่า
 เพราะเหตุไร พระมหาโมคคัลลาน์ อยู่ใกล้พระพุทธเจ้าแท้ ๆ จึงไม่ทูล
 ถามพระพุทธเจ้า ขึ้นไปถามตีสสพรหม ผู้อยู่ในพรหมโลก ด้วยเหตุอัน
 ใด มีคำแก้ไขว่า พระมหาโมคคัลลาน์ ต้องการประจักษ์พยานให้รับ
 สมอย่าง ถ้อยคำของพระพุทธองค์ ทว่าเมื่อเทวดา ๒ องค์มากราบทูลพระ
 พุทธองค์ว่า ภิกษุเหล่านั้นหลุดพ้นแล้ว ภิกษุเหล่านั้นเป็นอนุปาทิเสส
 เป็นผู้หลุดพ้นแล้ว ดังนี้ ก็เทวดา ๒ องค์นั้น เป็นเทวดาจำพวกไหน
 พระมหาโมคคัลลาน์รู้แล้วว่า เป็นเทวดาจำพวกพรหมกายิกา ที่เป็น
 พระอนาคามี เพื่อให้ได้พยานไว้แสดงให้คนภายหลังฟัง จึงได้ไป

ถามติสสพรหมผู้เป็นศิษย์ของท่าน ติสสพรหมก็ได้แสดงให้ท่านฟังดังที่
แสดงมาแล้วนั้น ดังนี้ ฯ สันเนอความในเทศนาถกเถียงเพียงเท่านั้น.

เอวํ กัมมํ ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๑๙

คัมภีร์อังกุตตรนิกาย สัตตกนิบาต

ว่าด้วยผลทานปัจจุบัน

เอกํ สมณํ ภควา เวสาลียํ วิหริติ มหาเวเน กุฎาคารศาลายํ ฯ
อก โข สีโห เสนาปตฺติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์อังกุตตรนิกาย สัตตกนิบาต
กัณฑ์ที่ ๑๙ ว่าด้วยผลทานปัจจุบันเป็นต้น เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่
พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลายตลอดกาลนาน

บาลี

ดำเนินความตามวาระพระบาลี อันมีในพระสูตรที่ ๔ วรรคที่ ๑
ปิณณาสกสงเคราะห์ คัมภีร์อังกุตตรนิกาย สัตตกนิบาตนั้นว่า ครัง
หนึ่ง สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ที่กุฎาคารศาลา ในป่ามหาวัน
เมืองเวลาลี ฯ ครังนั้น สหเสนาบดีไปทูลถามว่า พระองค์อาจทรง
บัญญัติผลทานที่เห็นเอง คือ ที่เป็นปัจจุบันได้หรือ พระเจ้าข้า ฯ
ตรัสตอบว่า ถ้าอย่างนั้นเราก็จักขออนถามเธอในข้อนี้ เธอเห็นสมควร
อย่างไร ต้องแก้ไขอย่างนั้น คือ มีบริษ ๒ คน คนหนึ่งไม่มีศรัทธา
มีแต่ความตระหนี่ ความแข็งกระด้าง คำว่า สมณพราหมณ์ อีกคนหนึ่ง
มีศรัทธา เป็นทานบดี เป็นผู้ยินดีในการให้ เธอเข้าใจว่า พระ

อรหันต์ทั้งหลายจะอนุเคราะห์คนไหนก่อน ๆ ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า
 พระอรหันต์ทั้งหลายจะอนุเคราะห์คนไม่มีศรัทธา มีแต่ความตระหนี่
 ความกระด้าง ความด่าว่าสมณพราหมณ์ก่อนได้อย่างไร พระอรหันต์
 ทั้งหลายจะต้องอนุเคราะห์ผู้มีศรัทธา ผู้เป็นทานบดี ผู้ยินดีในการให้ทาน
 ก่อน ๆ สัทโหสฺสคฺคํ ๒ นโม พระอรหันต์ทั้งหลายจะไปหา
 ใครก่อน ๆ จะไปหาผู้มีศรัทธา ผู้เป็นทานบดี ผู้ยินดีในการให้ทานก่อน
 พระเจ้าข้า ๆ สัทโห เมื่อพระอรหันต์ทั้งหลาย จะรับไทยธรรมจะรับ
 ของใครก่อน ๆ จะรับของผู้มีศรัทธา ผู้เป็นทานบดี ผู้ยินดีในการ
 ให้ทานก่อน พระเจ้าข้า ๆ ดูก่อนสัทโห เมื่อพระอรหันต์ทั้งหลายจะ
 แสดงธรรมให้ฟัง จะแสดงให้ใครฟังก่อน ๆ จะแสดงให้ผู้มีศรัทธา
 ผู้ยินดีในการให้ทานฟังก่อน พระเจ้าข้า ดูก่อนสัทโห ข้อเสียงอันดีของ
 ใครจะปรากฏไป ๆ ข้อเสียงอันดีของผู้มีศรัทธา ผู้ยินดีในการให้ทาน
 จักปรากฏไป พระเจ้าข้า ๆ ดูก่อนสัทโห ใครจะมีความมโหฬาร เข้า
 ไปในที่ประชุมภิกษุ ปราหมณ์ กฤหบดี สมณะ ๆ ผู้มีศรัทธา ผู้เป็น
 ทานบดี ผู้ยินดีในการให้ทานจะเป็นมโหฬาร พระเจ้าข้า ๆ ดูก่อนสัทโห
 เวลาคนทั้ง ๒ นั้นตายแล้ว ใครจะได้ไปเกิดในโลกอันเป็นสคติ อันมี
 อารมณ์ดี ๆ ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้มีศรัทธา ผู้ยินดีในการให้
 ทาน จะต้องไปเกิดในโลกอันเป็นสคติ อันมีอารมณ์ดี ผลทานที่เห็นเอง
 ๖ ประการ ซึ่งพระองค์ทรงแสดงแล้ว ข้าพระองค์ได้เห็นมาแล้ว
 ไม่ต้องไปตามความเชื่อกลือ คือพระผู้มีพระภาคเจ้าฝ่ายเดียว คือ ข้าพระ
 องค์เป็นทนาย เป็นทานบดี เมื่อพระอรหันต์ทั้งหลายจะอนุเคราะห์ ก็
 อนุเคราะห์ข้าพระองค์ก่อน เมื่อจะไปหา ก็ไปหาข้าพระองค์ก่อน เมื่อ
 จะรับไทยธรรม ก็รับไทยธรรมของข้าพระองค์ก่อน เมื่อจะแสดงธรรมให้
 ฟัง ก็แสดงให้ข้าพระองค์ฟังก่อน ข้อเสียงอันดีของข้าพระองค์ก็ปรากฏ
 ไปว่า สัทโหเสนาบดี เป็นผู้ให้ เป็นผู้ทำ เป็นอุปัฏฐากสงฆ์ ข้าพระ
 องค์เป็นผู้แก้แค้นแล้ว ในเวลาเข้าที่ประชุมภิกษุ ที่ประชุมพราหมณ์
 ที่ประชุมกฤหบดี ที่ประชุมสมณะเป็นอันว่า ผลทานที่เห็นเอง ๖ อย่างนี้

ข้าพระองค์ครุแล้ว ไม่ต้องไปตามความเชื่อถือสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า
ส่วนข้อที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ผู้เป็นทายก ทานบดี เวลาตายแล้ว
ย่อมไปเกิดในโลกอันเป็นสุคติ อันมีอารมณ์ดีนั้น ข้าพระองค์ไม่รู้
ข้าพระองค์ขอเชื่อกับพระผู้มีพระภาคเจ้าฝ่ายเดียว ๆ สมเด็จพระผู้มีพระ
ภาคเจ้าจึงตรัสว่า อย่างนั้นแหละ ๆ คือ ทายก ทานบดี เวลาตายแล้ว
ย่อมไปเกิดในโลกอันเป็นสุคติ อันมีอารมณ์ดี ดังนี้ สันเนอความใน
พระบาลีเพียงเท่านั้น

อรรถกถา

ในอรรถกถาว่า ผู้ตระหนี่นั้น คือ ผู้ประกอบด้วยความตระหนี่
๕ ประการ ผู้กระตัญญู คือ ผู้มีความตระหนี่แรงกล้า ผู้ยินดีในการ
ให้ทานนั้น คือ ผู้ให้ทานเนื่อง ๆ หงษ์ยินดีทุกเวลาให้ คำว่า อนุเคราะห์
นั้น คือ เมื่อจะอนุเคราะห์ย่อมคิดว่า วันนั้นเราควรอนุเคราะห์ใคร ควร
รับไทยธรรมของใคร ควรแสดงธรรมให้ใครฟัง ดังนี้

ธัมมัตถาธิบาย

ในอรรถาธิบายว่า พระสูตรว่าด้วยผลทานปัจจุบัน ๖ ประการ
คือ ได้รับความอนุเคราะห์จากพระอรหันต์ทั้งหลาย ก่อนผู้ไม่มีศรัทธา ๑
พระอรหันต์ทั้งหลายเข้าไปหาก่อนผู้ไม่มีศรัทธา ๑ พระอรหันต์ทั้งหลาย
รับไทยธรรมก่อน ๑ แสดงธรรมให้ฟังก่อนผู้อื่น ๑ มีชื่อเสียงดีในทางให้
ทาน ๑ ไม่เก้อเขินในที่ประชุม ๑ ดังนี้

บาลี

ในพระสูตรที่ ๕ ว่า พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงไว้ว่า สิ่งที่พระ
ตถาคตเจ้าไม่ต้องรักษามืออยู่ ๔ ประการ พระตถาคตเจ้ามีผู้ว่าไม่ได้โดย
ฐานะ ๓ ๆ สิ่งที่พระตถาคตเจ้าไม่ต้องรักษา ๔ อย่างนั้น คือ สิ่งใด

คือ พระตถาคตเจ้า ผู้มีกายสมาจารบริสุทธ ไม่มีการทุจริตที่พระ
ตถาคตเจ้าจะต้องรักษาเพื่อไม่ให้ผู้อื่น ๑ พระตถาคตเจ้ามีวจสมาจาร
บริสุทธ ไม่มีการทุจริตที่จะต้องรักษาด้วยคิดว่า อย่าให้ผู้อื่นรู้ถึงทุจริต
ของเรา ๑ พระตถาคตเจ้ามีโมโหสมาจารบริสุทธ ไม่มีการทุจริตที่จะต้อง
รักษาด้วยคิดว่า อย่าให้ผู้อื่นรู้ถึงโมหะของเรา ๑ พระตถาคตเจ้า
มีอาชีพรุทธ ไม่มีการฉ้อโกงที่จะต้องรักษาด้วยคิดว่า อย่าให้ผู้อื่นรู้ถึงฉ้อโกง
ของเรา ๑ รวมเป็นถึงที่พระตถาคตเจ้า ไม่ต้องรักษา ๔ ประการ
ด้วยกัน ๑ ก็พระตถาคตเจ้าไม่มีผู้ว่าดีโดยฐานะ ๓ นั้น คือ อย่างไร
คือ พระตถาคตเจ้าเป็นผู้ได้แสดงธรรมไว้ดีแล้ว เราไม่เล็งเห็นว่ามีดีว่า
จะมีสมณะหรือพราหมณ์ เทพยดา มาร พรหม หรือใคร ๆ ในโลก
จักหักท้วงได้โดยชอบธรรมว่า ท่านไม่ได้แสดงธรรมไว้ดีด้วยเหตุอัน
ถูกต้องนักทุกหลาย เมื่อเราไม่เล็งเห็นมีดีนั้น เราก็มีความโปร่งใจ
ไม่มีความกลัวอันใด มีแต่ความแกล้วกล้า ผู้ก่อนนักทุกหลาย ทางไป
นิพพาน เราก็ได้บุญญัตติไว้ดีแล้วสำหรับพวกสาวก พวกสาวกของเรา
ปฏิบัติอย่างไรจึงสำเร็จเจโตวิมุตติ บุญญาวิมุตติอันไม่มีอาสวะ เพราะ
สิ้นอาสวะทั้งหลายแล้ว เราไม่เล็งเห็นสมณพราหมณ์ เทพยดา มาร
พรหม หรือใคร ๆ ในโลก จักหักท้วงเราได้โดยชอบธรรมว่า ทางไป
นิพพานท่านไม่ได้บุญญัตติไว้ดีสำหรับพวกสาวก ที่จะทำให้พวกสาวกของ
ท่านได้สำเร็จเจโตวิมุตติ บุญญาวิมุตติ อันไม่มีอาสวะ เพราะสิ้นอาสวะ
ทั้งหลายแล้ว เมื่อเราไม่เล็งเห็นอย่างนี้ เราก็ถึงความปลอดโปร่ง ถึง
ความไม่กลัว ถึงความแกล้วกล้า สาวกของเราจำนวนน้อย ๆ ได้สำเร็จ
เจโตวิมุตติ บุญญาวิมุตติแล้ว เราไม่เล็งเห็นสมณพราหมณ์ เทพยดา
มาร พรหม หรือใคร ๆ ในโลก จะหักท้วงเราได้โดยชอบธรรมว่า
สาวกจำนวนน้อย ๆ ของท่านไม่ได้สำเร็จเจโตวิมุตติ บุญญาวิมุตติ อัน
ไม่มีอาสวะ เมื่อเราเล็งเห็นอย่างนี้ เราก็ถึงความปลอดโปร่ง ถึงความ
ไม่กลัว ถึงความแกล้วกล้า เป็นอันว่าพระตถาคตเจ้าไม่มีใครว่าดี หรือ
หักท้วงได้ด้วยฐานะ ๓ อย่างนี้ สันเนอความในพระบาลีเพียงเท่านั้น

อรรถกถา

ในอรรถกถาว่า นิमितนั้น ได้แก่ธรรมเนียม ๑ บุคคลนิमित ๑
เพราะว่าพระตถาคตเจ้า เมื่อไม่เล็งเห็นบทบาทหนึ่งในธรรมที่พระองค์
ทรงแสดงว่าทรงแสดงไว้ไม่ดี ไม่นำออกจากโลกได้ ชื่อว่าไม่เล็งเห็น
ธรรมเนียม เมื่อไม่เล็งเห็นบุคคลสักคนหนึ่งที่จะถูกขณกัตถ์ว่า ธรรม
ที่ท่านได้แสดงไว้ไม่ดี ไม่ใช่แสดงไว้ดี ดังนี้ ชื่อว่าไม่เล็งเห็นบุคคล
นิमित ดังนี้

ธัมมัตถาธิบาย

ในอรรถาธิบายว่า พระสูตรนี้ ว่าด้วยสิ่งที่พระตถาคตเจ้าไม่ต้อง
รักษา ๔ อย่าง พระตถาคตเจ้าไม่มีใครหักท้วงได้ โดยฐานะ ๓ ตามที่
แสดงมา ข้อที่พระตถาคตเจ้าไม่ต้องรักษาดัง ๔ อย่างนี้ คือ
พระตถาคตเจ้าเป็นผู้บริสุทธิ์ทั้งกาย วาจา ใจ และอาชีวะแล้ว ใน ๔
อย่างนี้ ไม่จำเป็นที่พระองค์จะต้องระมัดระวังเพื่อไม่ให้ผู้อื่นรู้ ส่วนผู้ที่
ไม่บริสุทธิ์ย่อมมีการระมัดระวังด้วยกลัวผู้อื่นจะรู้ อันนี้เป็นธรรมดาของ
บุคคลทั้งปวง ส่วนพระตถาคตเจ้า ไม่มีผู้หักท้วงได้โดยฐานะ ๓ นั้น คือ
ไม่มีสมณพราหมณ์ เทพยดา มาร พรหม หรือใคร ๆ ในโลก จักหัก
ท้วงพระองค์ได้ว่า พระองค์ไม่ได้แสดงธรรมไว้ดี ๑ ไม่ได้บัญญัติทาง
นิพพานไว้ดี ๑ ไม่มีสาวกได้สำเร็จเจโตวิมุตติ ๑ ดังนี้

บาลี

ในพระสูตรที่ ๖ ว่า ครึ่งหนึ่ง สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับ
อยู่ที่พระเวฬุวัน เมืองกิมพิละ ฯ ครึ่งนั้น พระกิมพิละกราบทูลถามว่า
ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า มีสิ่งใดเป็นเหตุเป็นปัจจัย ที่ทำให้ไม่

สังฆธรรมดำรงอยู่นาน ในเมื่อพระตถาคตเจ้าปรินิพพานแล้ว พระเจ้าข้า ฯ
 สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า กิมิละ เมื่อพระตถาคตเจ้าปรินิพพานแล้ว พวกภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ไม่มีความเคารพ
 ยำเกรงต่อพระศาสนา พระธรรม พระสงฆ์ การศึกษา สมาธิ ความไม่
 ประมาท ปฏิสันถาร อันนั้นแหละเป็นเหตุปัจจัยที่ไม่ให้พระสังฆธรรม
 ดำรงอยู่นาน ในเมื่อพระตถาคตเจ้าปรินิพพานแล้ว ฯ ข้าแต่พระผู้มี
 พระภาคเจ้า มีสิ่งใดเป็นเหตุปัจจัยให้พระสังฆธรรมดำรงอยู่นาน ในเมื่อ
 พระตถาคตเจ้าปรินิพพานแล้ว พระเจ้าข้า ฯ ดูก่อนกิมิละ เมื่อพระ
 ตถาคตเจ้าปรินิพพานแล้ว ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา เคารพ
 ยำเกรงต่อพระศาสนา พระธรรม พระสงฆ์ การศึกษา สมาธิ ความ
 ไม่ประมาท ปฏิสันถาร อันนั้นแหละเป็นเหตุปัจจัยให้พระสังฆธรรม
 ดำรงอยู่นาน ในเวลาพระตถาคตเจ้าปรินิพพานแล้ว ดังนี้

ในพระสูตรที่ ๑ ว่า ภิกษุประกอบด้วยธรรม ๒ ประการ ย่อม
 สำเร็จเจโตวิมุตติ บัญญาวิมุตติในไม่ช้า ธรรม ๑ ประการนั้น คือ
 ประการใดบ้าง คือ ภิกษุในพระธรรมวินัยนั้น ย่อมเป็นผู้มีศรัทธา มีศีล
 เป็นผู้สดับเล่าเรียนมาก เป็นผู้ชอบสงัด เป็นผู้มีความเพียร มีสติ มี
 ปัญญา ดังนี้ สันเนอความในพระบาลีเพียงเท่านั้น

ในพระสูตรที่ ๒ ที่ ๓ นั้น มีเนื้อความตันทันนั้น จึงไม่มีกล่าวไว้
 ในอรรถกถาอย่างไร แต่ว่าเหตุปัจจัยที่ให้พระสังฆธรรม ดำรงอยู่นาน ๑
 ประการนั้น อาจมีผู้ยังไม่เข้าใจดีในบางข้อ เช่นในข้อว่า มีความเคารพ
 ยำเกรงต่อปฏิสันถารเป็นต้น อาจนึกลงว่า ความเคารพ ยำเกรงต่อปฏิ
 สันถาร ทำให้พระสังฆธรรมดำรงอยู่ได้นานอย่างไร ข้อนั้นเคยได้แสดงว่า
 แล้วในกัณฑ์ก่อน ๆ จึงไม่จำเป็นต้องแสดงไว้ในกัณฑ์นี้เป็นอันว่า
 สันเนอความในเทศนานั้น เพียงเท่านั้น

เอวํ กิมิ ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๒๐

คัมภีร์อังคตตรนิกาย สัตตกนิบาต
ว่าด้วยอบายแก้งว

เอกิ สมขิ ภควา ภกฺเคสุ วิหริ สํสุมารคิเร เกสกลาวเน
มิกทาเบติ.

ณ บัณ อาทมภาพักได้แสดงคัมภีร์อังคตตรนิกาย สัตตกนิบาต
กัณฑ์ที่ ๒๐ ว่าด้วยอบายแก้งว สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่
พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตลอดกาลนาน หา
ประมาณมิได้

บาลี

ดำเนินความตามวาระพระบาลี อันมีในพระสูตรที่ ๘ วรรคที่ ๑
ปัณณาสกสงเคราะห์ คัมภีร์อังคตตรนิกาย สัตตกนิบาตนั้นว่า ครึ่งหนึ่ง
สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ประทับอยู่ที่เกสกลาวนัมมิกทายอุทธาน ใกล้
เมืองสงสุมารคิ ในแคว้นแคว้นภักคะ ฯ ในครั้งนั้น พระมหาโมคคัลลาน์
ได้นั่งเฝ้าอยู่ใกล้วาลมตตคาม ในแคว้นแคว้นมคธ

สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ได้ทอดพระเนตรเห็นด้วยทิพพจักขุ
จึงหาขวัปไปที่เกสกลาวนัมมิกทายอุทธาน ใกล้เมืองสงสุมารคิ ในแคว้นแคว้น
ภักคะ ไปปรากฏในที่เฉพาะหน้าหน้าพระมหาโมคคัลลาน์ ประทับนั่งแล้ว
ตรัสถามว่า โมคคัลลาน์ เธอเฝ้าอยู่หรือ ฯ พระมหาโมคคัลลาน์
กราบทูลว่า พระเจ้าข้า จึงตรัสว่า โมคคัลลาน์ เมื่อเธอมีการจำอย่างไร
ความง่วงจึงครอบงำเธอได้ เธอต้องทำการจำอย่างนั้นไว้มาก ก็
จะละความง่วงได้ ถ้าละไม่ได้ ต้องนั่งต้องตรองถึงธรรมตามที่ได้สดับเล่า
เรียนมา ก็จะละความง่วงได้ เมื่อยังละไม่ได้ ต้องสาธยายธรรมตามที่ได้
สดับเล่าเรียนมาโดยพิสดาร ก็จะละความง่วงได้ ถ้ายังละไม่ได้

ต้องแบ่งช่องแห่งสอง ต้องลบตัวด้วยฝ่ามือ ก็จะละความง่วงได้ ถ้ายังละไม่ได้ ต้องลุกขึ้นลบตาด้วยน้ำ เหลียวดูทิศทั้งหลาย เหลียวดูดวงดาวทั้งหลายก็จะละความง่วงได้ ถ้ายังละไม่ได้ ต้องนึกถึงแสงสว่าง กระทำแสงสว่างให้ปรากฏในใจ ให้เหมือนกันทั้งกลางวันกลางคืน ให้อบรมจิต ให้มีแสงสว่างด้วยใจอันเบิกเผย อันไม่มีอะไรหุ้มห่อ ก็จะละความง่วงได้ ถ้ายังละไม่ได้ จงอธิษฐานการเคเหงกรม ระวังอินทรีย์ให้อยู่ในภายใน ระวังใจไม่ให้ไปภายนอก ก็จะละความง่วงได้ ถ้ายังละไม่ได้ ต้องนอนตะแคงข้างขวาซ้อนเท้าด้วยเท้า มีสติสัมปชัญญะนึกว่าเราจะลุกขึ้น พอตื่นต้องรับลุกขึ้นด้วยคิดว่า เราจะไม่หาความสุขในการนอน เธอต้องศึกษาอย่างนี้ โมคคัลลาน์

อีกอย่างหนึ่ง เธอต้องศึกษาว่า เราจักไม่ชูงวงสูงเข้าไปสู่ตระกูลทั้งหลาย ถ้าเรอชูงวงสูงเข้าไปสู่ตระกูลทั้งหลาย เมื่อคนทั้งหลาย ในตระกูลกำลังทำกิจธุระอยู่ ไม่ได้นึกถึงภิกษุที่มา เธอก็จะต้องคิดว่า ใครมาเหยยเราให้แตกกับตระกูลนี้ คราวนุดเหมือนพวกนี้ไม่รักไม่นับถือเรา เมื่อเป็นอย่างนี้ ก็ต้องเก้อเขิน เมื่อเก้อเขินก็จะฟุ้งซ่าน เมื่อฟุ้งซ่านก็จะไม่สำรวม เมื่อไม่สำรวมจิตก็จะห่างจากสมาธิ เพราะฉะนั้น เธอต้องศึกษาอย่างนี้

อีกอย่างหนึ่ง เธอต้องศึกษาว่า เราจะไม่พูดเรื่องอันเป็นเหตุให้ถกผิดกัน เพราะว่าเมื่อมีเรื่องอันเป็นเหตุให้ถกผิดกัน ก็จะต้องพูดมาก เมื่อพูดมากก็จะฟุ้งซ่าน เมื่อฟุ้งซ่านก็ไม่สำรวม เมื่อไม่สำรวมจิตก็ห่างจากสมาธิ ๆ ดูก่อนโมคคัลลาน์ เราไม่สรรเสริญการคลุกคลีโดยประการทั้งปวง แต่จะว่าเราไม่สรรเสริญการคลุกคลี โดยประการทั้งปวงก็ไม่ใช่ คือ เราไม่สรรเสริญการคลุกคลีกับพวกคฤหัสถ์บรรพชิต แต่เราสรรเสริญการคลุกคลีกับเสนาสาณะ ทมเสขงน้อย ไม่มีเสียงอกทก ไม่มีคนเพลุกพล่าน เป็นที่สงัด

เมื่อตรัสอย่างนี้แล้ว พระมหาโมคคัลลาน์ ก็กราบทูลถามว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า ด้วยเหตุเพียงเท่าไร เมื่อว่าโดยย่อภิกษุจึงได้ชื่อว่าหลุดพ้น เพราะความสันตติหา เป็นผู้สำเร็จแท้ เป็นผู้ปลดปล่อย

แท้ เป็นผู้ประพฤติพรหมจรรย์แท้ เป็นผู้มหัสยแท้ เป็นผู้ประเสริฐสุด
กว่าเทพตามมนุษย์ทั้งหลาย พระเจ้าข้า ฯ จึงตรัสว่า โมคคัลลาน์ ภิกษุ
ในพระธรรมวินัยนี้ ย่อมได้ยินได้ฟังว่า ธรรมทั้งปวงเป็นของไม่ควร
ยึดถือ ภิกษุนั้นได้ฟังอย่างนั้นแล้ว ก็รู้ธรรมทั้งปวง ครั้นรู้ธรรมทั้งปวงแล้ว
ก็กำหนดรู้ธรรมทั้งปวง ครั้นกำหนดรู้ธรรมทั้งปวงแล้ว ได้รับเวทนาใด ๆ
คือ สุขหรือทุกข์ หรือไม่ทุกข์ ไม่สุขก็ตาม ภิกษุนั้นก็เล็งเห็นความไม่เที่ยง
เล็งเห็นความคลาย เล็งเห็นความดับ เล็งเห็นความสละในเวทนา
เมื่อภิกษุนั้นเล็งเห็นความไม่เที่ยง เล็งเห็นความคลาย เล็งเห็นความดับ
เล็งเห็นความสละในเวทนาเหล่านั้นน้อย ก็ไม่ยึดถืออะไรในโลก เมื่อ
ไม่ยึดถือก็ไม่ตนรณ เมื่อไม่ตนรณก็ดับเฉพาะตัว แล้วภิกษุ สันความ
เกิดแล้ว สำเร็จพรหมจรรย์แล้ว ได้ทำสิ่งที่ควรทำแล้ว ไม่มีสิ่งอื่นที่
จะทำเพื่อความเป็นอย่างอื่นนอกแล้ว ด้วยเหตุเพียงเท่านั้นแหละ โมคคัลลาน์
เมื่อว่าโดยย่อ ภิกษุจึงได้ชื่อว่าหลุดพ้นเพราะสันตติเหา ได้ชื่อว่าสำเร็จ
แท้ ปลอดโปร่งแท้ ประพฤติพรหมจรรย์แท้ มหัสยแท้ ประเสริฐสุดกว่า
เทพตามมนุษย์ทั้งหลาย ดังนี้ สันเนือความในพระบาลีเพียงเท่านั้น

อรรถกถา

ในอรรถกถาว่า เมื่อพระมหาโมคคัลลาน์ทำสมณธรรมอยู่ในป่า
แห่งหนึ่ง ใกล้บ้านกัลลวามุตตคามนั้น ท่านนั่งเฝ้าอยู่ในที่สุดจึงกรม
เพราะเหน็ดเหนื่อยด้วยการเดินจงกรมถึง ๗ วันแล้ว เพื่อพระพุทธองค์
ทรงเล็งเห็นด้วยทิพพจักขุ จึงเสด็จไปตรัสถาม แล้วทรงสั่งสอนอุบาย
แก้งว และทรงสั่งสอนสิ่งอื่น ๆ อีกดังที่แสดงมา ในคำที่พระมหา-
โมคคัลลาน์ทูลถามว่า มีคำอธิบายว่า ด้วยเหตุเพียงเท่าไร จึงได้ชื่อว่า
ภิกษุหลุดพ้นเพราะสันตติเหา คือ เพราะกระทำนิพพานอันเป็นที่สุด
ให้เป็นอารมณ์และมจิตหลุดพ้น คำทูลถามนี้หมายถึงข้อปฏิบัติเบื้องต้น
ของภิกษุผู้สันอาสวะแล้ว

ในคำตรัสตอบนั้น มีคำอธิบายว่า ชรรณหังปวง คือ ชั้นที่ ๕ อาช-
ตนะ ๑๒ ธาตุ ๑๘ เป็นของทกัญญไม่ควรถือด้วยอำนาจตัณหา ทัฬหี
เพราะสิ่งเหล่านั้น ถึงบุคคลถือว่าเป็นของเที่ยง เป็นสุข เป็นตัวตนก็ตาม
แต่ก็ต้องเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่เป็นตัวตน เพราะฉะนั้น จึงไม่
ควรยึดถือ คำว่า รู้และกำหนดรู้นั้น หมายความว่า รู้นั้น
หมายรู้ด้วยญาตปริญาว่า เป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่ใช่ตัวตน คำว่า
กำหนดรู้นั้น หมายรู้รอบด้วยตรีนปริญา คือ ด้วยการพิจารณา คำว่า
เวทนานั้น หมายเวทนาที่เกี่ยวกับวิญญาณ ๕

คำว่า เล็งเห็นความไม่เที่ยง ได้แก่เล็งเห็นว่าไม่เที่ยง คำว่า เล็ง
เห็นความคลาย หมายความว่าคลาย ๒ อย่าง คือ ความคลายด้วยความสิ้นไป ๑
ความคลายด้วยล่วงเสียซึ่งที่สุด อันได้แก่ความสิ้นความเสื่อม ๑ การ
เห็นแจ้งซึ่งความสิ้น แห่งสังขารทั้งหลายตามทสนไปกิด มรรคญาณ
อันเป็นเครื่องเห็นนิพพาน ซึ่งเป็นของคลายด้วยการล่วงที่สุด คือ ล่วง
ความสิ้นความเสื่อมว่าเป็นของคลายกิด ชื่อว่าวิราคานุสสนา บุคคลผู้
พร้อมด้วยการเห็นทั้งสองนั้น ชื่อว่าผู้เล็งเห็นความคลาย คำว่า ผู้เล็งเห็น
ความดับนั้นก็เหมือนกัน ในความดับแยกออกเป็น ๒ อย่าง คือ
ความดับด้วยความสิ้นไป ๑ ความดับด้วยล่วงเสียซึ่งที่สุด อันได้แก่ความ
สิ้นความเสื่อม ๑

คำว่า ความเลิกละนั้น มีอยู่ ๒ อย่าง คือ ความสละ ๑ ความ
เล่นไป ๑ ความสละนั้นได้แก่วิปัสสนา เพราะวิปัสสนาย่อมสละกิเลส
และชั้นทั้งหลายด้วยองค์คุณอันนั้น ความเล่นไปนั้นได้แก่มรรค เพราะ
มรรคย่อมเล่นไปสันนิพพาน โดยถือเป็นอารมณ์ อีกอย่างหนึ่งว่า ความ
เลิกละนั้น ย่อมมีด้วยเหตุ ๒ ประการ คือ เพราะสละชั้นและกิเลส
ทั้งหลายด้วยอำนาจการตัดขาด ๑ เพราะเล่นไปในนิพพาน ๑ เพราะ
ฉะนั้นจึงว่า ความเลิกละด้วยความสละ คือ สละกิเลสและชั้นทั้งหลาย
ความเลิกละด้วยการเล่นไป คือ ด้วยเล่นไปในนิพพาน ธาตุอันเป็น
ที่ดับ ย่อมมีอยู่ในมรรค บุคคลผู้มีความเลิกละทั้ง ๒ นั้น ชื่อว่าผู้เล็ง

เห็นความเลิกละ เพราะเป็นผู้ประกอบด้วยการเล็งเห็นความสละอัน
 คำว่า ไม่ถืออะไรในโลกนั้น ได้แก่มิถือสังขารอย่างใดอย่างหนึ่ง ด้วย
 อำนาจตัดหา

คำว่า เมื่อไม่ถือก็ไมคั่นรณนั้น คือ ไม่ถือก็ไมคั่นรณด้วยอำนาจ
 ตัดหา คำว่า ดับเฉพาะตัวนี้ ได้แก่มิดับกิเลสของตัวเอง เป็นอันว่า
 สมเด็จพระมหาโมคคัลลาน์ทูลถามถึงปฏิปทา
 เบื้องต้นของอุสสหาสวระโดยย่อ ก็ได้ทรงแก้ไขโดยย่อตั้งหว่ามาแล้วนั้น
 พระสูตรนี้เป็นโอวาทสำหรับพระโมคคัลลาน์ด้วย เป็นวิปัสสนาด้วย ท่าน
 ได้เจริญวิปัสสนา ตามที่ไว้ในพระสูตรแล้ว ก็ได้สำเร็จพระอรหัต
 สันเนอความในอรรถกถาเพียงเท่านั้น

ธัมมัตถาธิบาย

ในอรรถาธิบายว่า พระสูตรนี้ ว่าด้วยขอบายแก้งว ๑ ประการ
 และว่าด้วยสังกตสิกขุควรกระทำอีกหลายประการ ดังที่แสดงมาแล้วนั้น
 ก็ขอบายแก้งว ๑ ประการนั้น คือ เมื่อใส่ใจในสิ่งใดจึงเกิดความง่วง
 ต้องใส่ใจในสิ่งนั้นให้มากขึ้น เมื่อใส่ใจในสิ่งนั้นให้มากขึ้น ยังไม่
 หายง่วง ต้องนึก ต้องตรอง ต้องเพ่งธรรม ตามที่ได้สดับเล่าเรียนมา
 แล้ว ๑ เมื่อยังไม่หายง่วง ต้องสาธยายธรรมตามที่ได้สดับเล่าเรียน
 มาแล้ว ๑ เมื่อยังไม่หายง่วงต้องแบงหึ่ง ๒ ลูบตัวด้วยฝ่ามือ ๑ เมื่อ
 ยังไม่หายต้องลุกขึ้นลูบตาด้วยน้ำ เหลียวดูทิศต่าง ๆ ดวงดาวต่าง ๆ ๑
 เมื่อยังไม่หายต้องนั่งกถึงแสงสว่าง ๑ เมื่อยังไม่หายต้องเดินจงกรม ๑
 เมื่อยังไม่หายจำเป็นต้องนอน แต่ต้องนอนตะแคงข้างขวาซ้อนเท้าด้วย
 เท้า มีสติสัมปชัญญะ ตั้งใจจะลุกขึ้น พอตื่นก็รีบลุกขึ้น คำว่า ขงว
 นั้นได้แก่ง่วง คือ มานะ ตั้งน นอกนั้นก็พอเป็นที่เข้าใจได้แล้วทั้งนั้น จึง
 เป็นอันว่า สันเนอความในเทศนาภิกขุเพียงเท่านั้น

เอว ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ๆ

กัณฑ์ที่ ๒๑

คัมภีร์อังคตตรนิกาย สัตตกนิบาต

ว่าด้วยอานิสงส์เมตตา

มา ภิกขเว ปุณฺณานิ ภาชิตุ สุขุเสตํ ภิกขเว อธิวณํ ยทิตํ
ปุณฺณานนฺติ.

ณ บัณฑิต อาत्मภาพจักได้แสดงคัมภีร์อังคตตรนิกาย สัตตกนิบาต
กัณฑ์ที่ ๒๑ ว่าด้วยอานิสงส์เมตตา สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่
พระพุทฺธศาสนา และพุทฺธศาสนิกชนทั้งหลายตลอดกาลนาน

บาลี

ดำเนนความตามวาระพระบาลี อันมีในพระสูตรที่ ๕ วรรคที่ ๑
ปณฺณาสกสงเคราะห์ คัมภีร์อังคตตรนิกาย สัตตกนิบาตนั้นว่า พระ
พุทฺธองค์ได้ทรงสอนภิกษุทั้งหลายไว้ว่า เธอทั้งหลายอย่ากลัวบุญ เพราะ
คำว่า บุญ เล็งเอาสิ่งทำให้เกิดความสุข เรารู้ได้ว่า เราได้รับผลอันเป็น
ที่ต้องการ เป็นที่รักใคร่พอใจอยู่ตลอดกาลนาน คือ เราได้เจริญเมตตาคิจ
อยู่ ๘ ปี แล้วไม่ได้กลับมาสู่โลกนี้อีกถึง ๑ สังวัฏฏวิวัฏฏกัลป์ ใน
เวลากลับปณฺิหาย เราได้ออยู่ในอภิสสรพรหมโลก ในเวลากลับเจริญ
เราได้ออยู่ในวิมานพรหมทวารูปเล่า ในเวลาที่เราได้ออยู่ในวิมานพรหม
นั้น เราได้เป็นมหาพรหม เป็นผุ้ครอบงำสิ่งทั้งปวง ไม่มีสิ่งใด
ครอบงำได้ เป็นผุ้เห็นทุกสิ่ง เป็นผุ้มีอำนาจ ต่อมาเราก็ได้เป็น
ท้าวสักกะ จอมของเทพเจ้าทั้งหลายอยู่ถึง ๓๖ ชาติ ได้เป็นพระเจ้า
จักรพรรดิราช ผู้เป็นใหญ่ในโลก ผู้สมบูรณ์ด้วยแก้ว ๑ ประการ คือ
จักรแก้ว ข้างแก้ว ม้าแก้ว แก้วมณีนางแก้ว คฤหบดีแก้ว ขุนพล
แก้ว อยู่หลายร้อยชาติ เวลาเราเป็นพระเจ้าจักรพรรดิราชนั้น เรามี
บุตรมากกว่าพัน ล้วนแต่แก้วกล้าสามารถ อาจย้ายชาติไปได้ทั้งนั้น

เราได้ครอบครองแผ่นดิน อันมีมหาสมุทรเป็นที่สุดนั้นโดยชอบธรรม ไม่
ต้องใช้อำนาจอาชญาสาตราวู้อ่างใด

ครันตรัสดังนี้แล้ว จึงได้ตรัสพระคาถา ซึ่งมีเนื้อความว่า ผู้
ต้องการสุขทั้งหลาย จงดูผลแห่งบุญกุศลเกิด เราได้อบรมจิตเมตตาทอด
เพียง ๗ ปี ก็ไม่ได้มาสู่โลกนี้อีกถึง ๗ สังวัฏฏวิวัฏฏกลับ เมื่อโลก
ฉิบหาย เราก็ได้เกิดในอากัสสปพรหมโลก เมื่อโลกเจริญ เราก็ได้ลง
มาเกิดในวิมานพรหม ชั้นพรหมกายิกา เราได้เป็นมหาพรหมอยู่ ๗ ชาติ
ได้เป็นท้าวสักกเทวราชอยู่ ๗ ชาติ ได้เป็นจักรพรรดิราชอยู่หลายร้อย
ชาติ ได้สมบุรณ์ด้วยแก้ว ๗ ประการ อยู่ทุกชาติ ที่เป็นจักรพรรดิราช
พระพุทธเจ้าทั้งหลาย เป็นผู้สงเคราะห์โลก ข้อความเหล่านี้เป็นของที่
พระพุทธเจ้าทั้งหลายได้แสดงทรงไว้แล้ว บุคคลได้เป็นเจ้าของแห่งปฐพี
ด้วยเหตุอันใด เหตุอันนั้น ย่อมมีแก่ผู้ประเสริฐ เราได้เป็นพระราชา
ผู้ครองปลื้มใจมาก ผู้เดชะมาก มีฤทธิ์มาก มียศมาก ใครได้ฟัง
แล้วจะไม่เลื่อมใส เว้นไว้แต่ผู้โง่บาปเท่านั้น เพราะฉะนั้น ผู้ที่มุ่ง
ความเจริญให้เกิดขึ้น มุ่งความเป็นใหญ่ให้เกิดขึ้น ควรนึกถึงคำสอนของ
พระพุทธเจ้า ควรเคารพพระสัทธรรม ดังนี้ สันเนื้อความในพระบาลี
เพียงเท่านั้น

อรรถกถา

ในอรรถกถามีว่าไว้เพียงเล็กน้อยเท่านั้น กล่าวคือ คำว่า เธอ
ทั้งหลายอย่ากลัวบุญนั้น หมายความว่า ผู้ที่ทำบุญอย่ากลัวบุญ คำว่า
อบรมจิตเมตตานั่น ได้แก่อบรมจิต อันประกอบด้วยเมตตา จนได้ฌาน
ให้ประณีต คำว่า เมื่อกลับฉิบหายนั้น คือ เมื่อไฟไหม้กลับ คำว่า
ครอบครองแผ่นดิน อันมีมหาสมุทรเป็นที่สุดนั้น คือ ครอบครองแผ่นดิน
ซึ่งมีภูเขจักรวาลเป็นขอบเขต มีมหาสมุทรในภายในภูเขจักรวาลเป็น
ที่สุด ดังนี้

ธัมมัตถาธิบาย

ในอรรถาธิบายว่า เมื่อครั้งพระพุทธองค์ยังทรงสร้างบารมีอยู่นั้น ครั้งหนึ่ง พระองค์ได้ทรงเจริญเมตตาจนได้สำเร็จงานอยู่ถึง ๑ ปี ในครั้งนั้น พระองค์ได้เกิดเป็นฤๅษี มีนามว่าอรกษาสดา มีศิษย์บริวารอยู่เป็นอันมาก ดังที่ปรากฏอยู่ในอรรถาธก คัมภีร์ทุกกนิบาต ซึ่งจะยกมาแสดงต่อไป

บาลี

เอกสมิ สมเย สตุตา กล่าวคือ ครั้งหนึ่งพระพุทธองค์ทรงสอนภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อบุคคลเกี่ยวข้องกับอบรม กระทำให้มาก กระทำให้เป็นขานพาทนะ ทำให้เป็นวัตถุ ทำเนื่อง ๆ สะสมไว้ดี ประารถนาไว้ดี ซึ่งเมตตาเจโตวิมุตติแล้ว ต้องหวังได้อานิสงส์ ๑๑ ประการ ๆ ก็อานิสงส์ ๑๑ ประการนั้น คือ ประการใดบ้าง คือ กลับเป็นสุข ๑ ด้นเป็นสุข ๑ ไม่ฝันร้าย ๑ เป็นที่รักของมนุษย์ทั้งหลาย ๑ เป็นที่รักของอมมนุษย์ทั้งหลาย ๑ เหวดทั้งหลายรักษา ๑ ไม่ถูกไฟไหม้ ไม่ถูกยาพิษ ไม่ถูกสาตรา ๑ จิตย่อมเบิกบาน ย่อมตั้งมั่น ๑ สิ้นน้ำผองใส ๑ ไม่หลงไหลเวลาจะตาย ๑ เมื่อยังไม่สำเร็จธรรมอันยิ่ง ย่อมไปเกิดในพรหมโลก ๑

ครั้นพระพุทธองค์ ทรงสรรเสริญการอบรมเมตตา อันมีอานิสงส์ ๑๑ ประการแล้ว จึงตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรมดาภิกษุต้องอบรมเมตตาโดยเจาะจง และไม่เจาะจงในสัตว์ทั้งปวง ต้องแผ่จิตเมตตาไปในผู้มีประโยชน์เกื้อกูลบ้าง ไม่มีประโยชน์เกื้อกูลบ้าง ผู้เป็นกลาง ๆ บ้าง ต้องอบรมกรุณา มุหิตา อุเบกขา ในสัตว์ทั้งปวงโดยเจาะจง และไม่เจาะจงอย่างนี้ ต้องเจริญพรหมวิหาร ๔ อย่างนี้ ผู้เจริญพรหมวิหาร ๔ อย่างนี้ เมื่อยังไม่ได้มรรคผล ก็ได้เกิดในพรหมโลก บัณฑิตทั้งหลายในปางก่อน อบรมเมตตาอยู่ ๑ ปี แล้วได้ไปอยู่ในพรหมโลกถึง ๑ สังวัฏฏวิวัฏฏกลับไป ครั้นตรัสดังนั้นแล้ว จึงทรงนำเรื่องอดีตมาแสดง

อดีต เอกสมิ กปเป โพธิสตุโต พุราหมณกุเล นิพพุตเตตวา
 กล่าวคือ ในกัลป์หนึ่งซึ่งล่วงมาแล้ว พระโพธิสัตว์เจ้าเกิดในตระกูล
 พราหมณ์ ถึงยามเติบโตแล้ว ก็ออกบรรพชาเป็นฤๅษี เจริญพรหม-
 วิหาร ๔ มีนามว่าอรกาสศา อยู่ในป่าหิมพานต์ มีบริวารเป็นอันมาก
 ได้สั่งสอนหมู่บริวารว่า ธรรมดาบรรพชิต ต้องอบรมจิตเมตตา กรณา
 มุทิตา อุเบกขา อัมจิตเมตตานัม ถึงซึ่งอุปปนา คือ ความแน่นแฟ้นแล้ว
 ย่อมให้ไปเกิดในพรหมโลก ดังนี้ เมื่อจะชอานิสงส์เมตตาโดยย่อ จึง
 ได้กล่าวคาถา ซึ่งมีเนื้อความว่า ผู้ใดอนุเคราะห์โลกทั้งปวง ทั้งเบื้องบน
 เบื้องต่ำ ทางขวาง หาประมาณมิได้ด้วยจิตเมตตา จิตเมตตาอันหา
 ประมาณมิได้ ทับคกลอปรหมดแล้ว กรรมอันมีประมาณ คือกรรม
 เล็กน้อย ย่อมไม่เหลืออยู่ในจิตนั้น ดังนี้

ถ้อยคำเหล่านี้มีคำอธิบายว่า ไม่ว่าผู้ใด จะเป็นกษัตริย์ หรือ
 พราหมณ์ หรือคฤหบดี เวศย์ สุทร สมณพราหมณ์ อย่างไรก็ตาม
 ถ้าอนุเคราะห์สัตว์โลกทั้งสนด้วยจิตเมตตา อันถึงความแนบแน่น คือ
 แผ่จิตเมตตาขึ้นไปในเบื้องบน เริ่มแต่แผ่นดินขึ้นไปจนถึงพรหมโลก
 ขึ้นเนวสัญญานาสัญญายตนะ แผ่จิตเมตตาลงไปในเบื้องต่ำจนถึงนรก
 ใหญ่เป็นที่สุด แผ่จิตเมตตาไปในทางขวางตลอดโลกทั้งปวงว่า จักรวาล
 มีอยู่ประมาณเท่าใด สัตว์ทั้งหลายที่เกิดในจักรวาลมีประมาณเท่าใด
 จงเป็นผู้ไม่มีเวร ไม่ถูกปองร้าย ไม่มีความคับแค้น จงมีแต่ความสุข
 เกิด คำว่า จิตเมตตาอันหาประมาณมิได้นั้น เป็นจิตเมตตาในสัตว์
 ทั้งปวง อันบุคคลลอบมหาประมาณมิได้ เป็นจิตบริบูรณ์ เป็นจิต
 เจริญดี กรรมอันเล็กน้อย คือกรรมที่เป็นกามาวจรที่มีอยู่แล้ว ย่อม
 ไม่เหลืออยู่ในจิตอันหาประมาณมิได้นั้น เปรียบเหมือนห้วงน้ำน้อยที่
 ถูกห้วงน้ำใหญ่ท่วม ย่อมไม่เหลืออยู่ได้ เหลืออยู่แต่ห้วงน้ำใหญ่
 เท่านั้น ข้อนั้นใด กรรมอันเล็กน้อย คือกรรมที่เป็นกามาวจร ถูก
 กรรมใหญ่ตัดแล้ว ก็หมดโอกาสที่จะให้ผล ไม่เหลืออยู่ในภายใน
 แห่งกรรมใหญ่นั้นได้ ไม่อาจให้ผลได้ มีแต่กรรมใหญ่เท่านั้น
 ให้ผล ดังนี้

ครั้นพระโพธิสัตว์เจ้า แสดงอานิสงส์การอบรมเมตตาแก่พวก
อันเตวาสีกอย่างนั้นแล้ว เวลาผ่านไปไม่เสื่ยมก็ได้เกิดในพรหมโลก ไม่
กลับมาถึงโลกนอกร ๑ สัจจวิภูววิภูวกัลป์ ดังนี้ ครั้นองค์
พระชินศรี ทรงนำเรื่องนั้นมาแสดงแล้ว จึงทรงประชุมชาดกว่า หมู่ญาติ
ในคราวนั้น ได้มาแบ่งพระบรมราชโอรสในบัดนี้ ส่วนอรกศาสนานัน ได้มา
เป็นเรตถาคค ดังนี้ สมเด็จพระอรกศาสดา ตามชาดกเพียงเท่านั้น

ธัมมัตถาธิบาย

ต่อไปนี้ เป็นเนื้อความในอรรถาธิบาย ในคำว่า ท่านทั้งหลายอย่า
กลัวบุญ คำว่า บุญ เล็งเอาเหตุให้เกิดสุข ดังนี้ ฯ ข้อนั้นผู้แปลผิดกัน
อยู่โดยมาก คือ คำว่า สุขสุเสถ อริวงษ์ ยทิท ปรุณณัน ซึ่งได้แปล
ไว้แล้วว่า คำว่า บุญนี้ เล็งเอาเหตุให้เกิดสุขนั้น มีผู้แปลผิดโดยมาก
คือ แปลว่า คำว่า บุญ เป็นชื่อแห่งความสุข ดังนี้ การแปลอย่างนี้
เมื่อไม่พิจารณาให้ละเอียดแล้ว ก็ไม่เห็นว่าเป็นผิด ต่อเมื่อพิจารณา
ละเอียด จึงเห็นว่าแปลผิด ทว่าผิดนั้น คือ อย่างไร คือ ถ้าแปลว่าบุญ
เป็นชื่อแห่งความสุข ดังนี้ ก็ต้องหมายความว่า บุญเป็นตัณพล ไม่ใช่
บุญเป็นเหตุ เพราะคำว่า สุขเป็นผล ไม่ใช่เป็นเหตุ การทำผล ย่อม
ทำไม่ได้ ทำได้แต่เหตุเท่านั้น เช่นทำมะม่วงเป็นต้น ย่อมทำไม่ได้
ทำได้ก็แต่เป็นต้นให้เป็นรูปผลมะม่วงเท่านั้น จะทำได้ก็ต้องทำเหตุ คือ
ปลูกต้นมะม่วงจนแล้วดูแลจนให้โตใหญ่ จึงจะเกิดดอกผลออกได้ คำว่า
สุข ทุกข์ เป็นผลทั้งนั้น ไม่ใช่เป็นเหตุ คำว่า บาป บุญ เป็นเหตุ
ทั้งนั้น ไม่ใช่เป็นผล เพราะฉะนั้น ถ้าแปลว่า บุญ เป็นชื่อแห่ง
ความสุข หรือเล็งเอาความสุข หรือหมายความว่าสุข ดังนี้ ก็เป็นอัน
แปลผิดแท้ เพราะฉะนั้น ที่ถูกต้องต้องแปลว่า คำว่า บุญ เล็งเอา
เหตุให้เกิดความสุข ดังนี้ คำว่า สุขสุส นั้น ท่านลบบทปลายเสีย
เหมือนคำว่า สุข ท่านลบบทว่า อวหนก เสีย เวลาแปลต้องไข คือ
ไขคำว่า สุข เป็น สุขาวหนก จึงจะถูก คำนี้ต้องไขฉันทิ คำว่า สุขสุส

ก็ต้องไขฉนั้น คือ ไขคำว่า สุขส เป็น สุขาวหนกส จึงจะถูก
 เพราะฉนั้น ขอตานผู้บาลทั้งหลายจงจำไว้เป็นแบบแผน อย่าได้แปล
 ผิด ๆ ให้คนทั้งหลายฟังอีก เพราะเมื่อแปลผิด ๆ คนทั้งหลายก็จะ
 ไม่เข้าใจ คือ ถ้าแปลว่า คำว่า บุญ เป็นชื่อแห่งความสุข คนทั้งหลาย
 ก็จะเข้าใจว่า ความสุขนั้นเป็นของทำเอาได้ ความสุขนั้นเป็นผล การ
 ทำบุญเขาก็จะเข้าใจว่า ได้แก่การทำความสุข เมื่อเขาเข้าใจอย่างนี้
 ก็เป็นความเข้าใจผิดของเขา เมื่อเขาเข้าใจผิด เขาก็ทำผิด เมื่อเขา
 เข้าใจถูก เขาก็ทำถูก ถ้าแปลให้เขาฟังว่า คำว่า บุญ หมายเอา
 เหตุให้เกิดสุข หมายเอาเหตุที่จะให้เกิดสุข หมายเอาสิ่งนำสุขมาให้ เขา
 ก็จะเข้าใจถูกว่า คำว่า บุญ ไม่ใช่อื่นไกล ได้แก่สิ่งที่จะนำความสุข
 มาให้ เมื่อเขาเข้าใจอย่างนี้ เขาก็จะเข้าใจต่อไปว่า สิ่งที่จะนำความสุข
 มาให้ ก็ได้แก่ทาน ศีล ภาวนา ดังที่เขาเคยกระทำมา ทาน ศีล
 ภาวนานั้นแหละ เป็นเหตุที่จะให้เกิดสุข เป็นสิ่งที่จะนำสุขมาให้ เมื่อ
 เขาเข้าใจอย่างนี้แล้ว เขาก็จะได้ทำทาน รักษาศีล เจริญภาวนา ตั้งใจ
 พังพระธรรมเทศนา ปฏิบัติมารดาบิดาตามกำลังของเขา บางพวก
 หรือบางคนก็จักได้เจริญเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา บางคน หรือ
 บางพวก ก็จะได้เจริญกรรมฐานอื่น ๆ ตามความชอบใจของเขา
 แล้วเขาก็จักได้ผลดี คือสุขต่อไป สันนือความในเทศนาก็ฉนั้น
 เพียงเท่านั้น.

เอว ก็มี ด้วยประการฉนั้น ๆ

กัณฑ์ที่ ๒๒

คัมภีร์อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต

ว่าด้วยภรรยา ๗ จำพวก

อดิโฆ ภควา ปุพฺพณฺหสมฺมํ นิวาเสตุวา ปทุตจิวรมาทาย เยน
อนาถบิณฑิกคฺกุสฺส กหปติสฺสชาติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต
กัณฑ์ที่ ๒๒ ว่าด้วยบุคคล ๗ จำพวก สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์
แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลายตลอดกาลนาน

บาลี

ดำเนินความตามวาระพระบาลีอันมีในพระสูตรที่ ๑๑ วรรคที่ ๑ บัณ-
ณาสกสงเคราะห์ คัมภีร์อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาตนั้นว่า สมเด็จพระ
ผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จเข้าไปเสวยที่บ้านอนาถบิณฑิกคฤหบดี ฯ ในคราว
นั้น ที่บ้านของอนาถบิณฑิกคฤหบดีมีเสียงเอะอะกันมาก สมเด็จพระผู้มี
พระภาคเจ้าจึงตรัสถามอนาถบิณฑิกคฤหบดีว่า คฤหบดี เหตุไรจึงมีเสียงคน
เอะอะกันมาก เหมือนกับเสียงคนจับปลา อนาถบิณฑิกคฤหบดีจึง
กราบทูลว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า นางสุชาดาสะใภ้ของข้าพระ
องค์คนนั้น ข้าพระองค์ได้ขอมมาจากตระกูลมั่งคั่ง เขาไม่เชื่อฟังบิดา
มารดาของสามี ไม่เชื่อฟังสามี ไม่สักการะ เคารพนับถือบูชา พระผู้มี
พระภาคเจ้า พระเจ้าข้า ฯ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสเรียกนางสุชาดา
ให้เข้ามาเฝ้า แล้วตรัสว่า สุชาดา มีภรรยาอยู่ ๗ จำพวก คือ
จำพวกที่เสมอกับเพชฌฆาต ๑ จำพวกที่เสมอกับโจร ๑ จำพวกที่
เสมอกับนาย ๑ จำพวกที่เสมอกับมารดา ๑ จำพวกที่เสมอกับน้อง
สาว ๑ จำพวกที่เสมอกับสหาย ๑ จำพวกที่เสมอกับทาสี ๑ เธอ

เป็นจำพวกไหน ๆ นางสุชาดา กราบทูลว่า คำที่ตรัสโดยย่อนี้หม่อมฉัน
ไม่เข้าใจโดยพิสดาร ขอได้ทรงแสดงให้พิสดารให้หม่อมฉันเข้าใจด้วย
เถิด พระเจ้าข้า ฯ จึงตรัสว่า ถ้าอย่างนั้นเธอจงตั้งใจฟังให้ดี เราจัก
แสดงให้ฟังในบัดนี้ ฯ นางสุชาดาก็ทูลรับว่า พระเจ้าข้า

สมเด็จพระมหารัชมงคลเจ้าจึงตรัสว่า หญิงใดมีจิตชั่วร้ายมุ่งหมาย
สิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ บินดีต่อบุคคลอื่น ดูหมิ่นสามีของตน ขวนขวาย
ฆ่าสามีของตน หญิงนั้นเรียกว่าเป็นเพชฌฆาตด้วยภรรยาด้วย ฯ สามี
หาทรัพย์อันใดได้มาด้วยอาศัยศิลป์อันใดอันหนึ่ง หรืออาศัยการค้าขาย
อาศัยการทำนา หญิงใดพยายามลักขโมยทรัพย์ของสามีนั้นไป หญิงนั้น
เรียกว่า เป็นโจรด้วยเป็นภรรยาด้วย ฯ ภรรยาคนใดไม่มุ่งความเจริญ มีแต่
ความเกียจคร้าน เห็นแก่การกินการนอน เป็นคนดื้อรั้น มีวาจาหยาบคาย
คำว่าสามี ภรรยาคนนั้น เรียกว่า เป็นนายด้วยเป็นภรรยาด้วย ฯ ภรรยา
คนใดมุ่งความเกือกลอยอยู่ทุกเมื่อ รักสามีเหมือนมารดากับบุตร รักษาทรัพย์
ที่สามีหามาได้ไว้ ภรรยาคนนั้น เรียกว่า เป็นทั้งมารดาทั้งภรรยา ฯ ภรรยา
คนใดมีความเคารพสามีของตน มีความยำเกรงสามีของตน อยู่ในอำนาจ
ของสามี เหมือนกับน้องสาวเคารพยำเกรงพี่ชายฉะนั้น ภรรยาคนนั้น
เรียกว่า เป็นทั้งน้องสาวทั้งภรรยา ฯ ภรรยาคนใดเห็นสามีแล้วก็ดีใจ
เหมือนกับเห็นสหยาซึ่งไม่เคยเห็นกันมานาน ทั้งเป็นคนมีข้อวัตรดี มีศีล
ดี ภรรยาคนนั้น เรียกว่า เป็นทั้งสหยาเป็นทั้งภรรยา ฯ ภรรยาคนใดไม่
โกรธฉุนเฉียว ถึงจะถูกดุด่าเมิ่นตักก็ไม่โกรธ อดทนต่อสามีได้ อยู่ใน
อำนาจสามี ภรรยาคนนั้น เรียกว่า เป็นทั้งทาสทั้งภรรยา ฯ หญิงที่เป็น
ทั้งเพชฌฆาตทั้งภรรยา เป็นทั้งโจรทั้งภรรยา เป็นทั้งนายทั้งภรรยา
เวลาหญิงนั้นตายแล้วต้องไปตกนรก หญิงใดที่เป็นทั้งมารดาทั้งภรรยา
หรือเป็นทั้งน้องสาวทั้งภรรยา เป็นทั้งสหยาทั้งภรรยา เป็นทั้งทาสทั้ง
ภรรยา เวลาหญิงนั้นตายแล้วต้องได้ไปเกิดในสวรรค์ ในภรรยา ๗
จำพวกนี้ สุชาดาจะเป็นจำพวกไหน ฯ นางสุชาดากราบทูลว่า ตั้งแต่
วันนี้ไป ขอพระมหารัชมงคลเจ้าจงทรงจำหม่อมฉันไว้ว่าเป็นภรรยาจำพวก
เสมอทาสี พระเจ้าข้า สนิบเนื้อความในพระบาลีเพียงเท่านั้น

ธัมมัตถาธิบาย

ในพระสูตรนี้เป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่า ในโลกนี้ย่อมมีภรรยาอยู่ถึง ๗ จำพวก ในภรรยา ๗ จำพวกนั้น จำพวกที่ไม่ดีมีอยู่ ๓ คือ วรรกสมา หรือ วรรกการิยา จำพวกที่เป็นภรรยาเหมือนกับเพศฉมาต ๑ โจรสมา หรือ โจรการิยา จำพวกที่เหมือนกับโจร ๑ อัยยสมา หรือ อัยยการิยา จำพวกที่เหมือนกับนาย ๑ ส่วนจำพวกที่ดีมีอยู่ ๔ คือ มาตาสมา หรือ มาตการิยา จำพวกที่เหมือนมารดา ๑ ภคินีสมา หรือ ภคินีการิยา จำพวกที่เหมือนกับน้องสาว ๑ สขมสมา หรือ สขมการิยา จำพวกที่เหมือนกับเพื่อน ๑ ทาสสมา หรือ ทาสการิยา จำพวกที่เหมือนกับทาส ๑ ดังนี้ ๓ จำพวกต้นพระศพลตรัสไว้ว่า เวลาตายแล้วต้องไปตกนรก ๔ จำพวก หลังเวลาตายแล้วต้องไปเกิดในสคติสวรรค์ ดังนี้ เพราะฉะนั้น ควรที่หญิงทั้งหลาย จะทำตัวให้เป็นภรรยาจำพวกที่ดี คือ ให้เป็นเหมือน มารดา หรือ เหมือนกับน้องสาว เหมือนสหาย เหมือนทาส อย่างใด อย่างหนึ่งจึงจะเป็นการดี คือ ดีทั้งในชาติตนและชาติหน้า ส่วนชาตินี้ก็ อยู่เป็นสุข เป็นที่รักที่พอใจของสามี ตลอดถึงมารดาบิดา ญาติมิตร สหายของสามี ในชาติหน้าก็จะได้ไปเกิดในสวรรค์ แต่ว่าการที่จะทำ ตัวให้เป็นภรรยาที่ดีทั้ง ๔ จำพวกนั้น ย่อมเป็นของทำได้ยาก แต่ธรรมดา ของทำได้ยากก็ย่อมมีผลได้ในเมื่อทำได้ ผู้ที่จะทำตัวให้เป็นภรรยาเหมือน มารดานั้น ต้องให้นิกรรักสามี เ็นดสามี เมตตากรรณาสามีเหมือนกับ มารดากับบุตร เ็นคบุตร เมตตากรรณบุตรฉะนั้น การที่จะทำอย่างนี้ได้ ต้องอาศัยการนึกถึงความดีของสามีอยู่เสมอ จนทำให้จิตอ่อนลงไป ส่วนผลที่จะได้เป็นการตอบแทนนั้น ก็คือสามีจะรักตัวเอ็นดตัว เมตตา กรณาตัว เหมือนกับตัวรักสามี เ็นดสามี เมตตากรรณาสามีฉะนั้น การที่จะทำตัวให้เป็นภรรยาเหมือนกับน้องสาวนั้น ต้องมีความ เคารพยำเกรงต่อสามี เหมือนกับน้องสาวเคารพยำเกรงพี่สาวพี่ชายฉะนั้น ต้องมีความละเอียดอ่อนต่อสามี อยู่ในอำนาจสามี เหมือนกับน้องสาวละเอียด อ่อนพิชา ยอยู่ในอำนาจพี่ชายฉะนั้น การที่จะทำได้อย่างนี้ ก็ต้องนึกถึง ความดีของสามีให้มากจนใจอ่อนลงเหมือนกัน ถ้าไม่อย่างนั้นก็ทำไม่ได้ ฯ

การที่จะทำตัวให้เป็นภรรยาเหมือนสหายนั้น ก็ต้องแสดงความยินดีในเมื่อเห็นสามีกลับมาจากที่อื่น ให้เหมือนกับสหายที่นาน ๆ ได้พบกัน ฉะนั้น การที่จะทำได้อย่างนี้ ก็ต้องอาศัยนึกถึงความด้อยเสมอ ๆ การที่จะทำตัวให้เป็นภรรยาเหมือนทาสนั้น ก็ต้องนึกถึงความดีของสามีให้มากขึ้น จนอ่อนใจลงถึงกับยอมตนเป็นทาส ถึงกับเวลาถูกคำว่าทุบตี ก็ไม่โกรธ การที่จะทำอย่างนี้ได้ ย่อมเป็นการยากอย่างยิ่ง ในหญิงจำนวนร้อยจำนวนพัน ก็หาไม่ได้สักคนเดียว

นางอมรภรรยาพระโศภิตอยู่ใน ๔ จำพวกนี้ คือนางอมรซึ่งเป็นภรรยาของพระโศภิตบัณฑิตนั้น ย่อมเป็นภรรยาเหมือนมารดาด้วย เป็นภรรยาเหมือนน้องสาวด้วย เป็นภรรยาเหมือนสหายด้วย เป็นภรรยาเหมือนทาสด้วย ๆ การที่จะชี้ให้เห็นว่า นางอมรเป็นภรรยาเหมือนทาสนั้น มีเรื่องตอนหนึ่งเป็นเครื่องแสดง คือเมื่อพระโศภิตได้นางอมรเป็นภรรยา อยู่กินด้วยกันสัก ๒-๓ วันแล้ว มโหสถก็ให้ไปซื้อข้าวสารมา ๑ ทะนาน แล้วสั่งว่า จงนำไปทำกินให้ได้ ๓ อย่าง นางอมรก็นำข้าวสาร ๑ ทะนานนั้น ไปร่อนออกเป็น ๓ แฉก คือเป็นข้าวที่ ๑ ที่ ๒ ที่ ๓ ข้าวที่เป็นเมล็ดดี นางอมรก็นำไปหุง ข้าวที่เป็นเมล็ดบ้างหักบ้างก็ไปทำเป็นข้าวต้ม ส่วนข้าวหัก ๆ บิ่น ๆ ก็ไปทำเป็นขนม เมื่อทำเสร็จแล้วก็ยกข้าวสวยและกับข้าวมาให้มโหสถบริโภคก่อน พอมโหสถหยิบใส่ปากเคี้ยวสักประเดี๋ยวก็ทำเป็นโยนข้าวทิ้งแล้วพูดว่า หญิงเลวทรามหุงข้าวกินก็ไม่ใช่ เสียข้าวสารของเรา นางอมรได้ฟังแล้วก็ไม่นึกอย่างไร ได้ยกข้าวสวยนั้นออกไป แล้วยกข้าวต้มออกไปให้บอกว่า เมื่อข้าวสวยไม่คักก็จงรับข้าวต้ม มโหสถก็ตักข้าวต้มขึ้นใส่ปาก แต่พอข้าวต้มลงถึงลิ้นก็ทำเป็นไม่ชอบใจ ได้วางช้อนข้าวต้มเสียแล้วบอกว่า เลวเต็มที ข้าวต้มกินก็ไม่ใช่ นางอมรก็ไม่ว่าอะไร ได้ยกจานข้าวต้มออกแล้วยกจานขนมเข้าไปให้บอกว่า เมื่อข้าวต้มไม่อร่อยก็จงรับขนม มโหสถก็หยิบขนมใส่ปาก แต่พอขนมถึงปากก็ทำเป็นโกรธทิ้งขนมเสีย แล้ว

เอาข้าวสวยข้าวต้มขนมคลุกกับเข้าเทรตนางอมรตั้งแต่ศีรษะลงไป หง
 คำว่าทำให้เสียของเราเปล่า ๆ แล้วไล่ให้ไปนั่งตากแดด นางอมรก็ไป
 นั่งตากแดดด้วยการบอกคำเดียว พอที่นั่งตากแดดอยู่สักครู่ มโหสถจึง
 เรียกว่า จงเข้ามา พอนางอมรลุกเดินมาจนจะถึงก็บอกว่า จงไปนั่ง
 ตากแดดอีก นางอมรก็เดินกลับไปอีก มโหสถก็เรียกกลับมาอีก
 ทำอย่างนั้นจนถึง ๓ ครั้ง พอแน่ใจว่านางอมรจะเป็นภรรยาที่เชื่อฟัง
 เป็นภรรยาที่ไม่โกรธตอบ เป็นภรรยาดีทั้งสาม เป็นภรรยาดีทั้งสาม
 ดั่งสหาย ดั่งมารดาแล้ว ก็ยกเอาชะลอมเสื้อผ้าส่งให้แล้วบอกให้ไปอาบน้ำ
 ชำระกายกับเพื่อนหญิงชาวบ้านทั้งหลาย นางอมรก็ไปอาบน้ำชำระกาย
 ด้วยกิริยาปกติ ไม่โกรธซึ่งประการใด

ต่อมาภายหลังนางอมรก็ได้เป็นใหญ่เป็นโตขึ้น กับพระมโหสถบัณฑิต
 ตามเรื่องที่มีอยู่ในมโหสถชาดกก่อนนั้น ขอให้ท่านผู้ฟังทั้งหลายที่เป็น
 หญิงจงตั้งปัญหาถามตัวเองเถิดว่า ถ้าสมมติว่าในเวลานั้นเราเป็นนาง
 อมร เราจะทำอย่างนางอมรนั้นได้หรือไม่ จะมีหญิงโดยมากที่สุดตอบ
 ว่าไม่ได้ เพราะฉะนั้น การที่จะทำตัวให้เป็นภรรยา จำพวกเหล่านั้น
 ข้อมเป็นของทำได้ยากอย่างยิ่ง เพราะฉะนั้น ขอให้เลือกเป็นภรรยา
 จำพวกเหมือนมารดา หรือเหมือนน้องสาว เหมือนสหายเถิด เพราะ
 ว่า ๓ จำพวกนี้ พอจะเป็นได้ง่าย เหตุไรไม่ว่าในหนังสืออะไรจึงชอบ
 สอนแต่ผู้หญิงไม่ชอบสอนผู้ชาย หรือเป็นเพราะผู้แต่งเรื่องนั้น ๆ คัมภีร์
 นั้น ๆ หนังสือนั้น ๆ คำสอนนั้น ๆ เป็นจำพวกผู้ชายโดยมาก จะเป็น
 เพราะเหตุนี้กระมัง จึงมีแต่คำสอนผู้หญิงโดยมาก คำสอนพวกผู้ชาย
 นั้นมีน้อย แก้วว่า อาจเป็นอย่างนี้ก็ได้ อาจเป็นด้วยเหตุอื่นอีกก็ได้
 ที่ว่าอาจเป็นด้วยเหตุอื่นอีกก็ได้ นั่น คืออย่างไร คือ นักปราชญ์ทั้งหลาย
 พิจารณาเห็นว่า หญิงทั้งหลายย่อมเป็นผู้มีร่างกายอ่อนแอ ตามธรรมชาติ
 ไม่สามารถที่จะเลี้ยงตัวได้โดยลำพัง ไม่สามารถที่จะปกครองตัวได้โดย
 ลำพัง ต้องอาศัยผู้ชายเป็นผู้ปกครองเลี้ยงดู แรกก็อาศัยมารดาบิดา

นับแต่เวลาสามแล้วไปก็ต้องอาศัยสาม ธรรมดาผู้ท้ออาศัยเขา จำเป็น
อยู่เองที่จะต้องทำให้เขารัก ทำให้เขาเมตตากรุณา

เพราะฉะนั้น จึงมีคำสอนหญิงไว้มากเพื่่มุ่งประโยชน์สุขให้แก่หญิง
อยากให้หญิงเป็นที่รัก เป็นที่เมตตากรุณาของชาย อยากให้หญิง
มีความสุขกายสบายใจ ถ้าไม่มีคำสั่งสอนไว้มาก หรือหญิงใดไม่ได้ฟัง
คำสอนที่ดีจากมารดาบิดา หรือจากคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนา หญิง
นั้นก็จะมีรู้จักทำตัวให้เป็นที่รักที่เอ็นดู ที่เมตตากรุณาของสามี จะเหมือน
กับนางสุชาดาที่แสดงมาแล้วนั้นเป็นอุทาหรณ์ ถ้าหญิงคนใดได้ฟังคำ
สอนที่ดีแล้วทำตัวเป็นภรรยาที่ดี หญิงนั้นก็จะเป็นที่รักที่เอ็นดู ที่เมตตา
กรุณาของสามี ค่อนนั้นไปก็จะมีแต่ความสุขกายสบายใจ ธรรมดาคนเรา
เมื่อเป็นที่รักของคนทั้งหลายแล้ว ก็ย่อมได้ความสุขสบาย หญิงที่สามารัก
ใคร่เอ็นดู เมตตากรณานั้น ย่อมเป็นหญิงที่มีความสุขอย่างเลิศ ส่วน
หญิงซึ่งเป็นเกลียดชังของสามี ย่อมเป็นหญิงที่มีความทุกข์อย่างลึกซึ้ง
ถึงแม้ว่าจะมีงมศรีสุขอย่างไรก็ตาม เมื่อมีสามีแล้วก็เป็นอันไม่มีความสุข
ถึงจะทุกข์ จะจน หรือจะเป็นคนขรเวชหรืออย่างไรก็ตาม เมื่อสามารัก
แล้วก็ย่อมมีความสุขดี เพราะฉะนั้น ขอท่านทั้งหลายที่ได้ฟังเทศนา
กันจนแล้ว จงสอนตนและลูกหลานหลานให้เป็นภรรยาที่ดีเถิด จึงจะเป็น
การดี สันเนอความในเทศนากันกันเพียงเท่านั้น.

เอวี่ กิม ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณหาที่ ๒๓

คัมภีร์อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต

ว่าด้วยสิ่งที่ศัตรูพอใจ ๑ ประการ

สตคิเม ภิกขเว ชมมา สปัตตกนตา สปัตตการณา โกธนี อากจณต
อิตถิ วา ปริสํ วาคี

ณ บัณฑิต อาคมภาพักได้แสดงคัมภีร์อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต
กัณหาที่ ๒๓ ว่าด้วยสิ่งที่ศัตรูพอใจ ๑ ประการ สืบต่อไป เพื่อให้
เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตลอด
กาลนาน

บาลี

คำเป็นความตามวาระพระบาลีอันมีในพระสูตรที่ ๑๑ วรรคที่ ๖ บัณ-
ณาสกสงเคราะห์ คัมภีร์อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาตนั้นว่า พระพุทธองค์
ได้ทรงแสดงแก่ภิกษุทั้งหลายไว้ว่า ธรรม ๑ ประการนี้ เป็นที่รักของศัตรู
เป็นที่ต้องการของศัตรู ข้อมมาสัตว์หรือมนุษย์โกรธ ฯ ธรรม ๑ ประการนี้
คือประการใดบ้าง คือ ศัตรูข้อมต้องการให้ศัตรูมีผิวพรรณวรรณะไม่ดี
เพราะเหตุไร เพราะเหตุว่า ศัตรูข้อมไม่ยินดีต่อความมีผิวพรรณวรรณะดี
แห่งศัตรู ธรรมตามบุคคลผู้โกรธแล้วถึงจะอาบน้ำชำระกายดี โทนम्म
โกนหนวดดี นุ่งห่มใหม่ก็ตาม ผู้ที่ความโกรธครอบงำแล้วนั้น ก็มีผิว
พรรณไม่ดี นี่เป็นประการที่ ๑

ส่วนประการที่ ๒ ศัตรูข้อมคืออยากให้ศัตรูนอนเป็นทุกข์ เพราะ
เหตุว่าศัตรูข้อมไม่ยินดีต่อการนอนเป็นสุขแห่งศัตรู ธรรมตามบุคคลผู้
ความโกรธครอบงำแล้ว ถึงจะนอนบนบัลลังก์อันปูด้วยผ้าขนขาว ผ้า
ขนแกะสีขาว ผ้าขนแกะลายดอกไม้ ผ้าปูอย่างดี ที่สำเร็จด้วยหนังชะมด
หนังชายขาว มีหมอนข้าง หมอนเท้าก็ตาม ผู้ที่ความโกรธครอบงำแล้วนั้น
ก็ยังนอนเป็นทุกข์อยู่ตนเอง

ประการที่ ๓ ศัตรูย่อมไม่ยอมให้ศัตรูมีประโยชน์ เพราะศัตรู
 ย่อมไม่ยินดีต่อประโยชน์แห่งศัตรู ชรรณาคำนึงความโกรธครอบงำแล้ว
 ถือเอาสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ ก็เข้าใจว่าถือเอาสิ่งที่เป็นประโยชน์ ถึง
 ถือเอาสิ่งที่เป็นประโยชน์แล้ว ก็เข้าใจว่าถือเอาสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์
 สิ่งเหล่านั้นย่อมเป็นข้าศึกกัน ย่อมทำให้เกิดโทษทุกขภัยแก่ผู้ที่มีความโกรธ
 ครอบงำตลอดกาลนาน

ประการที่ ๔ ศัตรูย่อมไม่ต้องการให้ศัตรูมีโภคทรัพย์ เพราะศัตรู
 ย่อมไม่ยินดีต่อความมีโภคทรัพย์แห่งศัตรู โภคทรัพย์เหล่านี้ได้มาด้วย
 ความหมั่น ความเพียร ที่สะสมด้วยกำลังแขน ที่ทำจนเหงื่อตกจึงได้
 ที่ได้มาโดยชอบธรรม ซึ่งเป็นทรัพย์ของผู้ที่มีความโกรธครอบงำแล้ว พระ
 ราชาทั้งหลายย่อมให้ทรัพย์เหล่านั้นเข้าไปอยู่ในพระคลัง

ประการที่ ๕ ศัตรูย่อมต้องการไม่ให้ศัตรูมียศ เพราะชรรณาศัตรู
 ย่อมไม่ยินดีต่อความมียศแห่งศัตรู ชรรณาคำนึงความโกรธครอบงำแล้ว
 ย่อมกำจัดยศเสียด้วยความโกรธ

ประการที่ ๖ ศัตรูย่อมไม่ยอมให้ศัตรูมีมิตร เพราะศัตรูย่อมไม่
 ยินดีต่อความมีมิตรแห่งศัตรู ชรรณาคำนึงความโกรธครอบงำแล้ว ย่อม
 ห่างไกลจากมิตรอำมาตย์ ญาติสาโลหิต

ประการที่ ๗ ศัตรูย่อมคิดว่า ขอให้ฝนตายไปเกิดในอบาย ทคติ
 วินิบาต นรกเกิด เพราะเหตุไรเขาจึงนึกอย่างนี้ เพราะศัตรูย่อมไม่
 ยินดีด้วยการไปเกิดในสุคติแห่งศัตรู ชรรณาคำนึงความโกรธครอบงำแล้ว
 ย่อมประพฤติกุศลด้วยกาย วาจา จิต เวลาตายแล้ว ย่อมไปเกิดในอบาย
 ทคติ วินิบาต นรก ครันตรัสดังนั้นแล้วจึงตรัสพระคาถา ซึ่งมีเนื้อความว่า
 ผู้ที่โกรธแล้วย่อมมีผลพวงไม่ดี ย่อมนอนเป็นทุกข์ ย่อมทำสิ่งที่ไม่
 เป็นประโยชน์ ย่อมทำความเสียหายด้วยกายวาจา ย่อมถึงความฉิบ
 หาย ฯ ผู้ที่เพียบพร้อมด้วยความโกรธ ย่อมถึงซึ่งความไม่มียศ ย่อม
 งดเว้นจากญาติมิตรสหาย ฯ ความโกรธย่อมให้เกิดความฉิบหาย ความ
 โกรธย่อมทำให้จิตกำเริบ ผู้ที่โกรธแล้ว ย่อมไม่รู้ว่าคุณโกรธเป็นภัย

ภายใน ๆ ผู้ที่โกรธข่มไม่รุ้หรือรตไม่เห็นธรรม ความโกรธครอบงำ
เมื่อใด ความมคกมเมอนัน

ผู้โกรธข่มทำสิ่งทำได้ยากเหมือนสิ่งทำได้ง่าย ภายหลังเมื่อหาย
โกรธแล้วจึงร้อนใจเหมือนถูกไฟไหม้ ความโกรธข่มแสดงความเกือกก่อน
เหมือนกับคว้นไฟซึ่งปรากฏก่อนเปลวไฟ เมื่อใดความโกรธเกิดขึ้น
บุคคลโกรธด้วยสิ่งใด เมื่อนั้นเขาก็ไม่มีหิริโอตตปปะ ไม่มีความ
เคารพ ไม่ทพอย่างใดอย่างหนึ่ง ๆ กรรมทั้งหลายอันทำให้เดือด
ร้อนเหล่านี้ ไกลจากกรรมทั้งหลาย เรากับอกกรรมเหล่านั้น เธอ
ทั้งหลายจงฟังตามที่เราจะบอก ๆ คือผู้โกรธข่มฆ่าตีบีฑามารดาสมณะ
พราหมณ์ และบุคคลอื่น ๆ ปุณฺณที่โกรธข่มฆ่าตีมารดา ผู้ที่เลยมมา
ให้เห็นโลกัน ผู้ที่ให้ชีวิตแก่ตน ๆ บุคคลทั้งหลายควรถือตนเป็นเครื่อง
เปรียบ เพราะคนข่มเป็นทริกขิงของตน ผู้ที่โกรธแล้วข่มติดอยู่ใน
อารมณ์ต่าง ๆ ๆ ผู้ที่โกรธแล้วข่มฆ่าตัวด้วยดาบก็มี กินยาพิษก็มี
ผูกคอตายก็มี กระโดดเหวตายก็มี ๆ กรรมทั้งหลายที่กำจัดความ
เจริญและฆ่าตัวเสีย เมื่อเกิดความโกรธแล้ว ผู้ที่โกรธก็ไม่รู้สึก ๆ
บัณฑิตควรตัดบ่วงแห่งมัจจุอันอาศัยอยู่ในใจ อันเกิดด้วยความโกรธเสีย
ให้ได้ด้วยความข่มใจ ด้วยปัญญาและความเพียร ด้วยความคิดความ
เห็นให้ขาดไปทีละอย่าง ๆ ๆ บุคคลควรศึกษาในธรรมว่า ความเกือก
อย่าได้มีแก่เรา ๆ ผู้ที่ปราศจากความโกรธแล้ว หมคความอึดอัดแล้ว
ปราศจากความโลภแล้ว ไม่มีความริษยาแล้ว ฝึกฝนตัวเองแล้ว
ข่มสนาสวกลีเสแล้วปรีนิพพานไป สันเนือความในพระบาลี และจบ
อภัยาควรรคที่ ๑ เพียงเท่านั้น

อรรถกถา

ในอรรถกถาแห่งพระสูตรนี้ มีคำที่ควรยกมาแสดง คือ คำว่า อรรถ
ธรรมเท่านั้น คำว่า อรรถนั้น ท่านหมายถึงความเจริญ คำว่า ไม่รู้
อรรถ คือไม่รู้จักความเจริญ คำว่า ธรรมนั้น ท่านหมายถึงสมณวิสัยสนา

คำว่า ไม่เห็นธรรม คือไม่เห็นสมถวิปัสสนา ดังนี้ ส่วนถ้อยคำนอกนั้นพอเป็นที่เข้าใจได้ดีแล้วตามที่แสดงมา

ธัมมัตถาธิบาย

ในอรรถาธิบายว่า พระสูตรว่าด้วยธรรม คือสิ่งที่พอใจของศัตรู ๑ ประการ ประการที่ ๑ ได้แก่ศัตรูไม่ยากให้ศัตรูมีผิวพรรณดี ประการที่ ๒ ยากให้ศัตรูนอนเป็นทุกข์ ประการที่ ๓ ไม่ยากให้ศัตรูมีประโยชน์ ประการที่ ๔ ไม่ยากให้ศัตรูมีทรัพย์ ประการที่ ๕ ไม่ยากให้ศัตรูมีศ ประการที่ ๖ ไม่ยากให้ศัตรูมีมิตรสหาย ประการที่ ๗ ไม่ยากให้ศัตรูไปเกิดในที่ดี การที่จะสมความอยากของศัตรูทั้ง ๗ อย่างนี้ ก็ด้วยศัตรูเกิดความโกรธครอบงำ ถ้าศัตรูไม่มีความโกรธครอบงำ ก็ไม่สมความอยากของศัตรูดังที่กล่าวมาแล้ว เพราะฉะนั้น เมื่อเราศัตรูขึ้นมาในเวลาใด เราต้องระวังอย่าให้ความโกรธครอบงำเราในเวลานั้น ต้องพยายามละความโกรธเสีย เพราะเมื่อความโกรธครอบงำแล้ว จะต้องสมความนึกความคิดของศัตรูทั้ง ๗ ประการ คือ ประการที่ ๑ เราจะต้องมีผิวพรรณไม่ดี ประการที่ ๒ เราจะนอนเป็นทุกข์ ประการที่ ๓ เราจะเสียประโยชน์ ถึงแม้จะได้ประโยชน์แล้วก็จะเข้าใจว่าไม่มีประโยชน์ ประการที่ ๔ เราจะไม่มีทรัพย์ คือเราจะเสียทรัพย์ ประการที่ ๕ เราจะเสียยศที่ได้อยู่แล้ว จะไม่ได้ยศที่ยังไม่ได้ ประการที่ ๖ เราจะห่างจากญาติมิตรสหาย ประการที่ ๗ เราจะตายไปเกิดในอบายภูมิ ๔ เพราะฉะนั้น หนทางที่ดีที่สุดแล้ว ควรระวังอยู่เสมออย่าให้ความโกรธครอบงำได้ ส่วนเนื้อความในคาถาที่แสดงมาแล้วนั้น ว่าด้วยโทษแห่งความโกรธ ดังนี้

ก็ความโกรธ ใคร ๆ ก็ย่อมทราบแล้วว่าเป็นของไม่ดี แต่ว่าทำอย่างไรจึงจะไม่ให้โกรธ ข้อนั้นกล่าว หนทางทำนั้นมีหลายอย่าง ที่มีอยู่โดยมาก ก็คือการหัดเจริญเมตตา การพิจารณาโทษแห่งความโกรธ พิจารณาคุณแห่งขันติ เพราะฉะนั้น ทางที่จะไม่ให้เกิดความโกรธ ก็คือการ

ตัดเจริญเมตตา การหัดนึกถึงโทษแห่งความโกรธ นึกถึงคุณแห่งความไม่โกรธให้มาก จนให้เห็นโทษแห่งความโกรธจริง ๆ ให้เห็นคุณแห่งความไม่โกรธจริง ๆ เมื่อเห็นโทษและคุณแห่งความโกรธ และความไม่โกรธได้จริง ๆ แล้วเมื่อใด เมื่อนั้นแหละ ความโกรธก็จะไม่ครอบงำจิตใจได้ เมื่อว่าตามแบบแผนที่มีอยู่ในคัมภีร์แล้วยังมีอยู่อีก คือ คึงใจ เรียบเมตตานิมิต ๑ คึงใจเจริญเมตตา ๑ พิจารณาถึงกรรม ๑ พิจารณาให้มาก ๑ คบแต่คนดี ๑ พุดแต่เรื่องที่สบายใจ ๑

คำว่า การเรียบเมตตานิมิตนั้น ได้แก่การเรียบแผ่เมตตา คำว่า การคึงใจเจริญเมตตานี้ ได้แก่การคึงใจคิดอยากให้อื่นเป็นสุข การพิจารณาถึงกรรมนั้น ได้แก่การพิจารณาถึงกรรมของตนและของผู้อื่นว่า สัตว์ทั้งหลายย่อมมีกรรมเป็นของ ๆ ตน ตนจะได้ดีหรือชั่วก็เพราะกรรมที่ทำมา ในเวลาใดความโธเกิดขึ้นแล้ว เวลานั้นให้รีบนึกสอนตัวเองว่า เราโกรธเขาแล้วเราจะทำอะไรให้เขา เราจะทำลายศีลธรรมของเขาได้หรือ เรามาด้วยกรรมของเรา เราก็จะไปด้วยกรรมของเรา ไม่ใช่หรือ การโกรธผู้อื่นก็เท่ากับการจับถ่านไฟแดง หรือจับก้อนเหล็กแดง หรือจับก้อนคูดินเป็นต้น ขว้างผู้อื่นฉะนั้น ถึงเขาโกรธให้เรา เขาก็จะทำอะไรเรา เขาจะทำลายศีลธรรมของเราได้หรือ เขามาด้วยกรรมของเขา ก็จักไปด้วยกรรมของเขาไม่ใช่หรือ ความโกรธจะให้โทษแก่เขาเอง เหมือนกับชดฐ์ไปเหนือกม ซึ่งจะต้องปลิวมาถูกผู้ชดฉะนั้น

คำว่า การพิจารณาให้มากนั้น ได้แก่การพิจารณาอย่างว่ามานี้ให้มากจนทุกที คำว่า การคบแต่คนดีนั้น ได้แก่การคบแต่ผู้ที่ยินดีในเมตตาภาวนา มีใจรักใคร่เอ็นดูผู้อื่นเสมอ การพุดแต่เรื่องที่สบายใจนั้น ได้แก่การพุดแต่เรื่องเมตตา หรือเรื่องที่จะไม่ให้เกิดความโกรธเท่านั้น รวมเป็นอบายบ่วงกันความโกรธ กำจัดความโกรธ ๖ อย่างด้วยกัน ดังนี้ ๖ อย่างนี้ เป็นของทำยากทั้งนั้น เพียงแต่จะจำก็จำได้ยาก เพราะฉะนั้น จะแนะนำอย่างง่ายลงไปกว่านี้อีกไว้ ๒ ประการ คือ ประการที่ ๑ ต้องนึกถึงโทษแห่งความโกรธให้มาก จนเห็นโทษแห่งความโกรธได้อย่าง

ชัดเจน คือ เห็นว่าความโกรธทำให้เสียผิวพรรณ ถึงคนมีผิวพรรณดี มีหน้าตาสวยงามก็ตาม เมื่อโกรธแล้วก็มีผิวพรรณไม่ดี หน้าตาไม่สวยงาม ความโกรธย่อมทำให้นอนเป็นทุกข์ ไม่ว่าจะนอนอยู่ที่ไหนก็นอนเป็นทุกข์ทั้งนั้น ความโกรธทำให้เสียประโยชน์ ทำให้เสียทรัพย์ เสียชื่อเสียงมิตรสหาย ทำให้ไม่เห็นความเลื่อมและความเจริญ ทำให้ไม่ให้มีหิริโอตตปปะ ไม่ให้ความเคารพยำเกรง ไม่ให้มัทพองอวดอันหนึ่ง ความโกรธย่อมทำให้ฆ่าตกระทั้งมารดา บิดา สมณพราหมณ์ ตลอดจนตัวเอง ผู้ฆ่าตัวตาย กินยาพิษตาย ผูกคอตาย กระโดดเหวตาย เพราะความโกรธ ย่อมมีอยู่เป็นอันมาก ให้หัดนึกถึงโทษแห่งความโกรธดังที่วามานจนให้เห็นจริงทุกข้อ ความโกรธก็จะไม่ครอบงำจิตใจได้ ถึงจะโกรธก็เพียงเล็กน้อย หรือเพียงชั่วคราเท่านั้น

ประการที่ ๒ ซึ่งเป็นประการที่ง่ายที่สุดนั้น คือ เมื่อโกรธใคร หรือโกรธสิ่งใดแล้ว อย่าได้นึกถึงสิ่งนั้น ให้นึกขึ้นในขณะนั้นว่า โกรธโกรธ ดั่งนี้เรื่อยไป ไม่ช้าความโกรธก็จืดหายไป เมื่อความโกรธนั้นยังไม่หายก็ให้นึกอย่างอื่น เพียงชั่วอึดใจเท่านั้น ความโกรธนั้นก็จืดหายไป อันนี้เป็นของแก้ความโกรธอย่างปัจจุบันทันด่วน เมื่อความโกรธนั้นหายไปแล้ว ใจสบายแล้ว จึงนึกถึงโทษแห่งความโกรธดังที่แสดงมา หรือนึกตามที่ตนได้ขึ้นได้ฟังมา เมื่อหัดทำอย่างนี้บ่อยเสมอ ความโกรธก็จืดเบาบางลงไป หรือจะไม่เกิดเสียเลย หรือเกิดขึ้นแล้วก็หายไปเร็ว ข้อสำคัญมีอยู่ว่า เมื่อเรารู้ว่าเรามีศัตรูใดเวลาใดแล้ว เราต้องระวังอย่าให้เกิดความโกรธในเวลานั้น การระวังนั้น ก็ต้องระวังด้วยความนึกถึงโทษแห่งความโกรธดังที่แสดงมา สันเนอความในเทศนา ถัดจากนี้เพียงเท่านี้.

เอวี่ กัม ด้วยประการฉะนี้

กัณฐาที่ ๒๔

คัมภีร์อังคตตรนิกาย สัตตกนิบาต

ว่าด้วยกัลป์พินาศ

หิโรตตปเป ภิกขเว อสติ หิโรตตปเปวิปนฺนสฺส เหตุปนิโส
โหติ อินฺทริยสํวโร อินฺทริยสํวเรติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์อังคตตรนิกาย สัตตกนิบาต
กัณฐาที่ ๒๔ ว่าด้วยกัลป์พินาศ สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่
พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตลอดกาลนาน หา
ประมาณมิได้

บาลี

ดำเนนความตามวาระพระบาลี อันมีในพระสูตรที่ ๑ วรรคที่ ๒
บิณฑาสกสงเคราะห์ คัมภีร์อังคตตรนิกาย สัตตกนิบาตนั้นว่า พระ
พุทธองค์ ได้ทรงแสดงให้ภิกษุทั้งหลายฟังว่า เมื่อหิโรตตปเปไม่มี
อินฺทริยสังวรของผู้ไม่มีหิโรตตปเป ก็หมดอุปนิสสัย เมื่ออินฺทริยสังวร
ไม่มี ศีลของผู้ไม่มีอินฺทริยสังวรก็หมดอุปนิสสัย เมื่อศีลไม่มี สัมมา-
สมาธิของผู้ไม่มีศีลก็หมดอุปนิสสัย เมื่อสัมมาสมาธิไม่มี ความรู้
เห็นตามเป็นจริง ของผู้ไม่มีสัมมาสมาธิก็หมดอุปนิสสัย เมื่อความรู้
เห็นตามเป็นจริงไม่มี ความเบื่อหน่าย ความคลาย ของผู้ไม่มีความรู้
เห็นตามเป็นจริงก็หมดอุปนิสสัย เมื่อความเบื่อหน่าย ความคลายไม่มี
ความรู้เห็นซึ่งความหลุดพ้น ของผู้ไม่มีความเบื่อหน่าย ความคลาย
ก็หมดอุปนิสสัย เปรียบเหมือนกับต้นไม้ ธรรมดาต้นไม้มิใช่ไม่มีกิ่ง
มิใช่ ใบ สะเก็ดก็ไม่มีบริบูรณ์ เปลือกกระพี้แก่นก็ไม่มีบริบูรณ์ฉะนั้น ฯ
เมื่อหิโรตตปเปมี อินฺทริยสังวรของผู้สมบูรณ์ด้วยหิโรตตปเป ก็
สมบูรณ์ด้วยอุปนิสสัย เมื่ออินฺทริยสังวรมี ศีลของผู้สมบูรณ์ด้วย

อินทรีขังกร ก็สมบูรณ์ด้วยอุปนิสัย เมื่อคลุ้ม สัมมาสมาธิของผู้
 สมบูรณ์ด้วยศีล ก็สมบูรณ์ด้วยอุปนิสัย เมื่อสัมมาสมาธิมี ความรู้
 เห็นตามเป็นจริง ของผู้สมบูรณ์ด้วยสัมมาสมาธิ ก็สมบูรณ์ด้วยอุป-
 นิสัย เมื่อความรู้เห็นตามเป็นจริงมี ความเบื่อหน่าย ความคลาย
 ของผู้สมบูรณ์ด้วยความรู้เห็น ตามเป็นจริง ก็สมบูรณ์ด้วยอุปนิสัย
 เมื่อความเบื่อหน่าย ความคลายมี ความรู้เห็นในความหลุดพ้น ของผู้
 สมบูรณ์ด้วยความเบื่อหน่าย ความคลาย ก็สมบูรณ์ด้วยอุปนิสัย
 เปรียบเหมือนต้นไม้ ซึ่งสมบูรณ์ด้วยกิ่งใบ ก็มีสะเก็ด เปลือก กระพ
 แก่นสมบูรณ์ฉะนั้น ดังนี้

อรรถกถา

ในอรรถกถาว่า หมตอุปนิสัยนั้น คือ ขาดปัจจัย คำว่า
 ความรู้เห็นตามเป็นจริงนั้น ได้แก่วิปัสสนาอย่างอ่อน คำว่า ความ
 เบื่อหน่ายความคลายนั้น ได้แก่วิปัสสนาอย่างแรงกล้าและมรรค คำว่า
 ความรู้เห็นในวิมุตตินั้น ได้แก่อรหัตตวิมุตติและปัจเจกเวกขณะ คือ การ
 พิจารณา ดังนี้

ธัมมัตถาธิบาย

ในอรรถาธิบายว่า พระสูตรนี้ ชลาคับไว้ว่า เมื่อหิริโอตตปปะ
 ไม่มี อินทรีขังกรก็ไม่มี เป็นอันขาดปัจจัยไป เมื่ออินทรีขังกรไม่มี
 ศีลก็ไม่มี เมื่อศีลไม่มี สัมมาสมาธิก็ไม่มี เมื่อสัมมาสมาธิไม่มี ความ
 รู้เห็นตามเป็นจริง คือ วิปัสสนาอย่างอ่อนก็ไม่มี เมื่อความรู้เห็นตามเป็นจริง
 อันได้แก่วิปัสสนาอย่างอ่อนไม่มี ความเบื่อหน่าย ความคลายก็ไม่มี
 เมื่อความเบื่อหน่าย ความคลายไม่มี ความรู้เห็นในความหลุดพ้น
 ก็ไม่มี เมื่อหิริโอตตปปะมี จึงจะมีอินทรีขังกร มีศีล มีสัมมาสมาธิ
 มีความรู้เห็นตามเป็นจริง มีความเบื่อหน่ายความคลาย ความรู้เห็น
 ในความหลุดพ้น ดังนี้ ได้ใจความตามนี้ว่า หิริโอตตปปะ เป็นเหตุให้

อินทริยสังวร อินทริยสังวรเป็นเหตุให้ไม่คล สลเป็นเหตุให้ไม่สมาธิ
สมาธิเป็นเหตุให้ไม่ความรู้เห็นตามเป็นจริง ความรู้เห็นตามเป็นจริงเป็น
เหตุให้เบื่อหน่าย ให้คลาย ความเบื่อหน่ายความคลายเป็นเหตุให้รู้เห็น
ในความหลุดพ้น ดังนี้

ปาติ

ในพระสูตรที่ ๒ ว่า ครึ่งหนึ่ง สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ประทับ
อยู่ที่อมพาลวัน เมืองเวสาลี ได้ทรงแสดงให้ภิกษุทั้งหลายฟังว่า
สังขารทั้งหลายเป็นของไม่เที่ยง ไม่ยั่งยืน ไม่น่ายินดี ควรเบื่อหน่าย
ควรคลาย ควรหลุดพ้น ตุก่อนภิกษุทั้งหลาย พระยาเขาสีเนรุ ซึ่งสูงได้
๔ หมื่น ๔ พันโยชน์ กว้าง ๘ หมื่น ๔ พันโยชน์ หยั่งลงในมหา
สมุทร ๘ หมื่น ๔ พันโยชน์ สูงพ้นจากมหาสมุทรขึ้นไป ๘ หมื่น ๔
พันโยชน์ เมื่อฝนไม่ตกอยู่หลายร้อยปี หลายพันปี หลายแสนปี
พืชคาม ภูตคาม โอสก และหญ้า ต้มไม้ทั้งหลาย ก็เหี่ยวแห้งหมดไป
เพราะฉะนั้น จึงว่า สังขารทั้งหลายไม่เที่ยง ไม่ยั่งยืน ไม่น่ายินดี
ควรเบื่อหน่าย ควรคลาย ควรปล่อย ฯ เมื่อดวงอาทิตย์ที่ ๒ ปรากฏขึ้น
แม่น้ำน้อย และบึงทั้งปวง ก็แห้งไป สังขารทั้งปวง ย่อมไม่
เที่ยงอย่างนี้ ไม่ยั่งยืนอย่างนี้ ไม่น่ายินดีอย่างนี้ ควรเบื่อหน่ายใน
สังขารทั้งปวง ควรคลาย ควรปล่อย ฯ เมื่อดวงอาทิตย์ที่ ๓ ปรากฏ
ขึ้น แม่น้ำใหญ่ทั้ง ๕ คือ คงคา ยมนา อจิรวดี สรรภู มุธี ก็แห้ง
ไปสิ้น สังขารทั้งหลายย่อมไม่เที่ยงอย่างนี้ ไม่ยั่งยืนอย่างนี้ ไม่น่า
ยินดีอย่างนี้ ควรเบื่อหน่ายในสังขารทั้งปวง ควรคลาย ควรปล่อย ฯ
เมื่อดวงอาทิตย์ที่ ๔ ปรากฏขึ้น สระใหญ่ซึ่งเป็นที่เกิดแห่งแม่น้ำใหญ่
คือ แม่น้ำคงคา ยมนา อจิรวดี สรรภู มุธี ก็แห้งไปสิ้น สังขาร
ทั้งหลายย่อมไม่เที่ยง ไม่ยั่งยืน ไม่น่ายินดีอย่างนี้ ควรเบื่อหน่ายในสังขาร
ทั้งปวง ควรคลาย ควรปล่อย ฯ เมื่อดวงอาทิตย์ที่ ๕ ปรากฏขึ้น
น้ำในมหาสมุทรอันลึกได้ ๑๐๐ โยชน์ ๒๐๐ โยชน์ ๓๐๐ โยชน์ ๔๐๐ โยชน์
๕๐๐ โยชน์ ๖๐๐ โยชน์ ๗๐๐ โยชน์ ก็แห้งงวดลงไป งามลดลงเรื่อยไป

จนกระทั่งเหลืออยู่เพียง ๑ ชั่วโมง ๖ ชั่วโมง ๕ ชั่วโมง ๔ ชั่วโมง ๓ ชั่วโมง ๒ ชั่วโมง ๑ ชั่วโมง แล้วจึงตกลงไปจนเหลือเพียง ๑ ชั่วโมง ๖ ชั่วโมง ๕ ชั่วโมง ๔ ชั่วโมง ๓ ชั่วโมง ๒ ชั่วโมง ๑ ชั่วโมง ครึ่งชั่วโมง เพียงสัปดาห์ เพียงเช้าเพียงข้อเท้า แล้วจึงตกลงไป จนไม่เหลือแม้เพียงของมือนึง จึงว่า สังขารทั้งหลายไม่เที่ยง ไม่ยั่งยืน ไม่น่ายินดีอย่างนี้ ควรเบื่อหน่ายในสังขารทั้งปวง ควรคลาย ควรปล่อย ๆ เมื่อดวงอาทิตย์ที่ ๖ ปรากฏขึ้น แผ่นดินอันใหญ่ กับพระยาเขาสีเนรุ ก็เป็นวันตลบ เหมือนกับเตาที่เขาเผาหม้อฉะนั้น จึงว่า สังขารทั้งหลายไม่เที่ยง ไม่ยั่งยืน ไม่คงทน ไม่น่ายินดี ควรเบื่อหน่าย ควรคลาย ควรปล่อย ๆ เมื่อดวงอาทิตย์ที่ ๗ ปรากฏขึ้น แผ่นดินอันใหญ่และพระยาเขาสีเนรุ ก็ถูกเป็นเปลวอันเดียวกัน เปลวที่ถูกกลมพัดก็พุ่งขึ้นไปถึงพรหมโลก แล้วไหม้ย่อยยับ จนไม่ปรากฏเงา ไม่ปรากฏเขม่า จึงว่า สังขารทั้งหลายไม่เที่ยง ไม่ยั่งยืน ไม่น่ายินดี ควรเบื่อหน่าย ควรคลาย ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ใครสามารถปรินิพพาน เพื่อให้เกิดความเชื่อถือ หรือว่าใครเป็นผู้เชื่อถือ แผ่นดินอันใหญ่ และพระยาเขาสีเนรุ จักถูกไฟไหม้ จักพินาศไป จักไม่มี นอกจากผู้ได้เห็นบทรกรรมแล้วเท่านั้น

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อก่อนมีศาสดา ชื่อว่าสเนตร เป็นเจ้าลัทธิ เป็นผู้ปราศจากความยินดีในกามทั้งหลาย เป็นผู้แสวงหาหลายร้อย ได้แสดงธรรมสำหรับไปเกิดในพรหมโลก ให้พวกสาวกฟัง พวกสาวกฟังแล้วปฏิบัติตามโดยสิ้นเชิง เวลาตายแล้ว ก็ได้ไปเกิดในพรหมโลก พวกที่ไม่รู้จักคำสั่งสอนโดยสิ้นเชิง เวลาตายแล้ว บางพวกก็ได้ไปเกิดเป็นพวกเทพเจ้าชั้นปรินิมิตวสวัตดี บางพวกขึ้นไปเกิดเป็นพวกเทพเจ้าชั้นนิมมานรดี บางพวกขึ้นไปเกิดเป็นพวกเทพเจ้าชั้นดุสิต บางพวกขึ้นไปเกิดเป็นพวกเทพเจ้าชั้นยามา บางพวกขึ้นไปเกิดเป็นพวกเทพเจ้าชั้นดาวดึงส์ บางพวกขึ้นไปเกิดเป็นพวกเทพเจ้าชั้นจาตุมหา-

•๔๒ พระสุตตันตปิฎก คัมภีร์ที่ ๔ อังคตตรนิกาย สัตตกนิบาต เล่ม ๑

ราชา บางพวกมาเกิดเป็นพวกกษัตริย์มหาศาล พราหมณมหาศาล
คฤาณคัมมหาศาล

คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้น สุเนตรศาสดาได้คิดว่า การที่เรา
จักมีคติเสมอกันในภายหน้ากับพวกสาวก ข้อมไม่สมควรแก่เรา เราควรจะ
อบรมเมตตาให้ยิ่งขึ้น คิดดังนี้แล้ว สุเนตรศาสดา ก็อบรมจิตเมตตา
อยู่ ๑ ปี ครั้นอบรมจิตเมตตาอยู่ ๑ ปี แล้วก็ไม่กลับมาสู่โลกนี้อีกถึง ๑
สังวัฏฏวิวัฏฏกลับไป เมื่อกลับไปดิ้นหาย ก็ขึ้นไปเกิดในพรหมโลกชั้น
อาภัสสรา เมื่อกลับไปเจริญก็ลงมาเกิดในพรหมวิมานอันว่างเปล่า ได้เป็น
มหาพรหมอยู่ในที่นั้น แล้วได้เป็นท้าวสักกะจอมเทพเจ้า อยู่ ๑๖ ชาติ
เป็นจักรพรรดิราช ผู้ตั้งอยู่ในธรรม ผู้เป็นพระราชาในธรรม ผู้มีมหา
สมุทร ๔ เป็นที่สุด ผู้ชนะพิเศษ ผู้ถึงความมั่นคงแห่งบ้านเมือง ผู้
สมบูรณ์ด้วยแก้ว ๑ ประการ ผู้มีโอรสมากกว่าพัน ซึ่งล้วนแต่แก่กล้า
สามารถ อาจย้ายข้าศึกศัตรูได้หลายร้อยหลายพัน จักพรรดิราชนั้น ได้
ชนะครอบครองแผ่นดินอันนี้ ซึ่งมีสาครเป็นที่สุด โดยชอบธรรม
ไม่ต้องใช้อำนาจศาสตราอันใด สุเนตรศาสดาผู้มายุ้น้อยอย่างนั้น ผู้อยู่
นานอย่างนั้น ก็ไม่พ้นความเกิด ความแก่ ความตาย ความเศร้าใจ
ความพิโรธรำพัน ความทุกข์โทมนัส ความอึดอัดใจ เรากล่าวว่า
ไม่พ้นจากความทุกข์ เพราะเหตุไร เพราะเหตุไม่รู้จักแห่งตลอดซึ่ง
ธรรม ๔ ประการ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ อันบริสุทธ
บัดนี้ ศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ อันบริสุทธนั้น เราได้รู้แจ้ง
แห่งตลอดแล้ว ละตัณหาในภพได้ขาดไปแล้ว เครื่องนำไปในภพได้สิ้น
ไปแล้ว บัดนี้ไม่มีความเกิดอีกแล้ว ครันตรัสดังนี้แล้ว จึงได้ตรัส
เป็นพระคาถา ซึ่งมีเนื้อความว่า พระโคตมผู้มียศ ได้รู้แจ้งแห่งตลอด
ศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ อันเยี่ยมแล้ว ครันทรงรู้แจ้งแห่งตลอด
อย่างนั้นแล้ว ก็ทรงแสดงธรรมให้ภิกษุทั้งหลายฟัง พระพุทธเจ้าผู้ทำ
ให้สิ้นทุกข์แล้ว ผู้มีจักษุ เป็นผู้ดับความเร่าร้อนแล้ว ดังนี้ สอนเนื้อความ
ในพระบาลีเพียงเท่านั้น

อรรถกถา

ในอรรถกถาว่า สังขารทั้งหลายนั้น ได้แก่สิ่งที่มีจิตวิญญาณ ๑
 ไม่มีจิตวิญญาณ ๑ คำว่า สังขารทั้งหลายไม่เที่ยง คือ สังขารทั้งหลาย
 มีแล้วก็หายไป คำว่า สังขารทั้งหลายไม่ยั่งยืน คือ สังขารทั้งหลาย
 ไม่มีนคง คำว่า ฝนไม่ตกนั้น คือ ที่แรกมีเมฆใหญ่ตั้งขึ้นเต็มแสน
 โกฏิจักรวาลแล้ว ก็เป็นฝนตกลงมา เหมือนน้ำที่เทออกจากกระบอก
 ต่อมาก็ไม่ตกอีกเลย เมื่อโลกพิณาศไปนั้น เริ่มว่างเปล่ามาแต่อเวจี
 ก่อน คือ สัตว์ทั้งหลาย ได้พ้นจากอเวจี มาเกิดในมนุษยโลก และ
 ในกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน ถึงพวกที่เกิดในกำเนิดดิรัจฉาน ก็มีเมตตา
 ต่อบุตรและพี่น้อง เวลาตายแล้วก็เกิดในเทพตามนุษย์ พวกเทวดา
 ได้เหาะไปว่องไปตามอากาศว่า ที่นี้ไม่ยั่งยืน ไม่คงทน ท่านทั้งหลาย
 จงอบรมเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ครั้นพวกนั้น อบรมเมตตา
 เป็นต้น แล้ว ก็ได้ขึ้นไปเกิดในพรหมโลก ดวงอาทิตย์ที่ขึ้นมาถึง ๓
 ดวงนั้น มีคำอธิบายว่า ในเวลาขึ้นมา ๒ ดวง ดวงหนึ่งขึ้น ดวงหนึ่ง
 สดลงไป ในเวลาขึ้นมา ๓ ดวง ดวงหนึ่งขึ้น ดวงหนึ่งกลับลงไป อีกดวง
 หนึ่งอยู่กลาง ในเวลาขึ้นมา ๔ ดวง ย่อมอยู่เรียงลำดับกัน เหมือนพระ
 ๔ องค์ ไปขึ้นเรียงลำดับกันในบ้าน ที่ไปมีนชบาต ถึงในเวลาขึ้นมา
 ครบ ๕-๖-๗ ดวง ก็อยู่เรียงลำดับกันไปฉะนั้น คำว่า แผ่นดินอันใหญ่
 นั้นกับพระยาเขาสีเนรุ ไม่ปรากฏเก่าและเขมานั้น คือ แผ่นดินใหญ่ใน
 จักรวาลทั้งหลาย กับพระยาเขาสีเนรุ เขามิพานต์ เขาจักรวาล
 กามาวจรสวรรค์ ๖ ชั้น พรหมโลกชั้นปฐมอาณาทานเหล่านี้ ย่อมถูกไฟไหม้
 ไม่ปรากฏเก่า ไม่ปรากฏถ่าน ไม่ปรากฏเขม่าเลย คำว่า ใครจะ
 ปรีกษา ใครจะเชื่อ นอกจากผู้ได้เห็นบทธรรณแล้วนั้น คือ คำอธิบายว่า แผ่น
 ดินใหญ่นั้นกับพระยาเขาสีเนรุถูกไฟไหม้ จนไม่ปรากฏเก่า ไม่ปรากฏเขม่า
 นั้น ใครสามารถปรีกษากัน เพื่อให้เชื่อถือได้ หรือใครจะเป็นผู้เชื่อถือ

๑๕๔ พระศกัมคปฏก คัมภีร์ที่ ๔ อังคตตริณาย สัตตกนิบาต เล่ม ๑

นอกจากพระอริยสาวก ที่ได้เห็นธรรม คือ ที่เป็นพระโสดาบันแล้ว
เท่านั้น ดังนี้ สันเนอความในอรรถกถาที่ควรยกมาแสดงเพียงเท่านั้น.

ธัมมัตถาธิบาย

ในอรรถาธิบายว่า การที่พระพุทธองค์ จงทรงยกเรื่องไฟไหม้
กัลป์ หรือเรื่องกัลป์ขึ้นมาแสดง ดังที่แสดงมาแล้ว เพื่อทรงชี้ให้
เห็นว่า สังขารทั้งปวงเป็นของไม่เที่ยง ไม่ยั่งยืน ไม่ถาวรดี ควรเบื่อหน่าย
ควรคลาย ควรปล่อย แล้วควรอบรมให้ได้ศีล สมาธิ ปัญญา
วิมุตติ จึงจะเป็นการดี ดังนี้ ฯ สันเนอความในเทศนาที่เห็นเพียงเท่านั้น.

เอวံ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กณฑ์ที่ ๒๕

คัมภีร์อังคตตริณาย สัตตกนิบาต

ว่าด้วยธรรม ๑ ชั้น

ยโต โข ภิกขเว ญญโณ ปจฺจนตมํ นครํ สุตฺตํ นครปริก-
ขาเรหิ สุปริกขิตํ โหตฺติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์อังคตตริณาย สัตตกนิบาต
กณฑ์ที่ ๒๕ ว่าด้วยธรรม ๑ ชั้น สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่
พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลายตลอดกาลนาน

บาลี

ดำเนินความตามวาระพระบาลี อันมีในพระสูตรที่ ๒ วรรคที่ ๒
ปณณาสกสงเคราะห์ คัมภีร์อังคตตริณาย สัตตกนิบาตนั้นว่า พระ
พุทธองค์ได้ทรงแสดงให้ภิกษุทั้งหลายฟังว่า เมืองปลายแดน ย่อมล้อม
ไว้ด้วยเครื่องล้อมเมือง ๗ ชั้น ย่อมมีอาหาร ๔ บริบูรณ์ อัน

เราเรียกว่าเมืองปลายแดนของพระราชา ที่ข้าศึกศัตรูภายนอกไม่ควร
 ข้ำย ก็เครื่องล้อมเมือง ๑ ชั้นนั้น คือ อย่างไร คือ ชั้นที่ ๑ เสาเขื่อน
 ผังลงลึกแน่นหนาไม่หวั่นไหว ชั้นที่ ๒ มีคูลึกกว้าง ชั้นที่ ๓ มี
 ถนนสูงกว้าง ชั้นที่ ๔ มีอาวุธอยู่มาก มีสลาก คืออาวุธสำหรับปล่อย
 ไป มีศร และโตมรเป็นต้น และมีเขวนิกะ คืออาวุธนอกจากศรและ
 โตมร มีอาวุธซึ่งมีคมข้างเดียวเป็นต้น ชั้นที่ ๕ มีพลนิกายอยู่ใน
 เมืองมาก คือมีพวกกองข้าง กองม้า กองรถ กองธนู กองเจดกะ
 คือกองถือธงชัยนำหน้า และกองจลกะ คือกองจัดทัพพลทัพ ว่าทัพ
 ของพระราชาจงพักที่นี้ ทัพของมหาอำมาตย์โน้นจงพักที่นี้ และมีกอง
 บินทหารบกยะ คือ พวกพลรบใหญ่ที่คล่องแคล่ว ซึ่งสามารถเข้าไปทำลาย
 ข้าศึกได้เป็นหมวด ๆ ได้เป็นพวก ๆ แล้วกระโดดออกหนีมาสบาย อีก
 อย่างหนึ่งว่า ได้แก่พวกนำข่าน้ำไปส่งพวกพลรบในสนามรบ ทั้งมี
 พวกราชบริพารที่แกล้วกล้าในสงคราม ที่เล่นไปในสงคราม ในเมื่อมี
 การถามว่า ใครจะไปนำศีรษะของข้าศึก หรือไปนำอาวุธมา พวกนั้นก็
 รับว่า ข้าพเจ้าเอง แล้วก็เล่นเข้าไปในท่ามกลางข้าศึก พวกนั้นเป็น
 พวกแกล้วกล้า เหมือนกับช้างใหญ่ ยังมีพวกสวมเกราะ อาสารบ
 และพวกบุตรของทาส ที่มีความรักนายแข็งแรง ๆ ชั้นที่ ๖ มีนายประค
 ทฉลาด ที่มีความคิดดี ห้ามคนที่ไม่รู้จักไม่ให้เข้าไป ให้เข้าไปแต่คนที่
 รู้จัก ๆ ชั้นที่ ๗ มีกำแพงสูงใหญ่ สมบูรณ์ด้วยการปิดช่องด้วยปูน
 และการโบกด้วยปูนอันแน่นหนา เมืองปลายแดนของพระราชาที่ล้อมค
 ด้วยเครื่องล้อมเมือง ๑ ประการนี้ ย่อมป้องกันภายใน และภายนอก
 ได้ดี ดังนี้

เมืองปลายแดนของพระราชา ย่อมเป็นของรักษาดี ด้วยเครื่อง
 รักษาเมือง ๑ ประการ ทั้งมีอาหาร ๔ บริบูรณ์ มีหญ้า ฟืน น้ำ
 บริบูรณ์ มีข้าวบริบูรณ์ มีถั่ว งา และพืชผลบริบูรณ์ มียา อันได้แก่
 เนยใส เนยข้น นมมัน นมผง นมอ้อย เกลือ บริบูรณ์ ย่อมเป็นของ

๑๔๖ พระสุตตันตปิฎก คัมภีร์ที่ ๔ อังคตตริณิกาย สัตตกนิบาต เล่ม ๑

ที่ข้าศึกภายนอกเข้าไม่ได้ ฉันทโค อริยสาวกประกอบด้วยธรรม ๗
ประการ มารก็เข้าไม่ได้ฉันทนั้น ธรรม ๗ ประการนั้น คือประการ
โคบัง คือ เมืองปลายแดนของพระราชา ข้อมมีเสาระเนียดเล็ก มีเสา
ระเนียดฝังไว้ดีไม่เหว่นไหว เพื่อคุ้มครองภายใน ป้องกันภายนอก
ฉันทโค อริยสาวกผู้มั่งคั่งร่ำรวย ก็เชื่อก่อความตรัสรู้ของพระตถาคตเจ้าว่า
อติปิ โส ภควา อรหัง สมมาสมพุทโธ วิชชาจรตเสมฺปนโน สุกโต
โลกวิทู อนุตฺตโร ปรีสทมฺมสารถิ สตถา เทวมนุสฺसानํ พุทฺโธ ภควา
ฉันทนั้น อริยสาวกผู้มีความเชื่อก่ออย่างนั้น ข้อมละอกุศล อบรมกุศล
ละสิ่งที่มีโทษ อบรมสิ่งที่ไม่มีโทษ รักษาตนให้บริสุทธิ์ ฉันทนั้น อย่างนั้น
เรียกว่าประกอบด้วยสัทธรรมข้อแรก

ในเมืองปลายแดนของพระราชา ข้อมมีคูलगว้าง เพื่อคุ้มครอง
ภายใน เพื่อป้องกันภายนอกฉันทโค อริยสาวกผู้มั่งคั่งร่ำรวย ก็ละอาชวาท-
ทุจริต วาจทุจริต มโนทุจริต ละอาชวาทในการทำบาปอกุศล ละอกุศล
อบรมกุศล ละสิ่งที่มีโทษ อบรมสิ่งที่ไม่มีโทษ รักษาตนให้บริสุทธิ์
ฉันทนั้น อย่างนั้นเรียกว่าประกอบด้วยพระสัทธรรมข้อที่ ๒

ในเมืองปลายแดนของพระราชา ข้อมมีถนนเดินรอบ เป็นถนน
ใหญ่กว้าง เพื่อคุ้มครองภายใน เพื่อป้องกันภายนอก ฉันทโค ข่อนก
ฉันทนั้น คือ อริยสาวกผู้มั่งคั่งร่ำรวย ข้อมสะดุ้งกลัวต่ออาชวาททุจริต วาจทุจริต
มโนทุจริต สะดุ้งกลัวต่อการทำบาปอกุศล ข้อมละอกุศล อบรมกุศล
ละสิ่งที่มีโทษ อบรมสิ่งที่ไม่มีโทษ รักษาตนให้บริสุทธิ์ ประกอบ
ด้วยสัทธรรมข้อที่ ๓ นั้น

ในเมืองปลายแดนของพระราชา ข้อมมีอาวุธต่าง ๆ คือ อาวุธ
สำหรับขัดฟัน และอาวุธมีคมข้างเดียวเป็นต้นน้อยมาก ฉันทโค ข่อนก
ฉันทนั้น คือ อริยสาวก ข้อมเป็นผู้สดับเล้าเร้นมาก มีอาวุธคือการสดับฟัง
ละอกุศล อบรมกุศล ละสิ่งที่มีโทษ อบรมสิ่งที่ไม่มีโทษ รักษาตน
ให้บริสุทธิ์ ประกอบด้วยพระสัทธรรมข้อที่ ๔ นั้น

ในเมืองปลายแดนของพระราชา ย่อมมีพวกพลมาก คือพวก
 กองช้าง กองม้า กองรถ กองธนู กองเจดกะ คือพวกถือธง กอง
 จดกะ คือ พวกจัดทัพพล กองบิณฑาทายกะ คือ พวกพลรบใหญ่ที่
 แกล้วกล้า ฝ่าเข้าไปในกองทัพข้าศึก ก้าวจัดข้าศึกได้เป็นหมวด ๆ หรือ
 พวกส่งเสบียงอาหาร และมีพวกราชบุตรที่แกล้วกล้าในสงคราม มี
 พวกอาสา พวกเกราะ พวกบุตรแห่งทาสไว้พร้อมฉันใด ข้อนั้นฉันนั้น
 คือ อริยสาวก ย่อมมีความเพียร ละอกุศลธรรม เพียรทำให้เกิดกุศล-
 ธรรม มีความแข็งแรง มีความก้าวหน้ามั่นคง ไม่ทอดธุระในกุศลธรรม
 ทงหลาย อริยสาวกผู้มีพวกพล คือความเพียร ย่อมละอกุศล อบรม
 กุศล ละสิ่งที่มีโทษ อบรมสิ่งที่ไม่มีโทษ รักษาตนให้บริสุทธิ์ ประกอบ
 ด้วยพระสัทธรรมข้อที่ ๕ น

ในเมืองปลายแดนของพระราชา ย่อมมีนายประตูที่ฉลาด ห้าม
 ผู้ไม่รู้จักไม่ให้เข้าไป ให้เข้าไปแต่ผู้รู้จัก เพื่อกันครองภายใน
 ภายในนอกฉันใด ข้อนั้นฉันนั้น คือ อริยสาวกผู้มีสติ ผู้ประกอบด้วยสติ
 อันแรงกล้า สิ่งที่ได้ทำนานแล้ว คำที่ได้พูดนานแล้วก็ระลึกได้ ระลึก
 อยู่เนื่อง ๆ อริยสาวกผู้มีสติเป็นนายประตูอย่างนั้น ย่อมละอกุศล
 อบรมกุศล ละสิ่งที่มีโทษ อบรมสิ่งที่ไม่มีโทษ รักษาตนให้บริสุทธิ์
 ประกอบด้วยพระสัทธรรมข้อที่ ๖ น

ในเมืองปลายแดนของพระราชา ย่อมมีกำแพงสูง และกว้าง
 สมบูรณ์ด้วยเครื่องปิดช่อง และเครื่องโบก เพื่อบู่งกันภายในภายนอก
 ฉันใด ข้อนั้นฉันนั้น คือ อริยสาวกผู้มีปัญญา เป็นผู้ประกอบด้วย
 ปัญญา อันรู้จักความเกิด ความดับ อันเป็นปัญญาบริสุทธิ์ เป็น
 ปัญญาทำลายกิเลส เป็นปัญญาทำให้สันตสุขโดยชอบ อริยสาวกผู้
 สมบูรณ์ด้วยเครื่องปิด เครื่องโบก คือ ปัญญาอย่างนั้น ย่อมละอกุศล
 อบรมกุศล ละสิ่งที่มีโทษ อบรมสิ่งที่ไม่มีโทษ รักษาตนให้บริสุทธิ์
 ประกอบด้วยพระสัทธรรมข้อที่ ๗ น ทั้งสมบูรณ์ด้วยญาณ ๔ ซึ่ง
 เปรียบเหมือนกับอาหาร ๔ อีก คือในเมืองปลายแดน ของพระราชา

ข้อมมีหญ้า มีเงิน มีข้าวอยู่มากจนใจ อริยสาวกก็ได้ปฐมฌานนั้น
ในเมืองปลายแคว้นของพระราชา ข้อมมีข้าวสาลี และข้าวมีอยู่มากจนใจ
อริยสาวกก็มีตติยฌานนั้น

ในเมืองปลายแคว้นของพระราชา ข้อมมีงา ถั่วเขียว ถั่วเหลือง
และพืชผลอยู่มากจนใจ อริยสาวกก็มีตติยฌานนั้น ในเมือง
ปลายแคว้นของพระราชา ข้อมมีเภสัช คือ เนยใส เนยข้น น้ำมัน
น้ำองุ่น น้ำอ้อย เกลือ อยู่มากจนใจ อริยสาวกก็มีฌาน ๔ ฉะนั้น
เพราะเหตุที่อริยสาวก ประกอบด้วยพระสัทธรรม ๑ ประการ และได้
ฌาน ๔ นั้น จึงทำอะไรไม่ได้ ดังนี้ ๆ สันเนอความในพระบาลี
เพียงเท่านั้น

อรรถกถา

ในอรรถกถาแห่งพระสูตรนี้ มีถ้อยคำที่ควรยกมาแสดง คือ คำว่า
ศรัทธาเท่านั้น คำว่า ศรัทธานั้น เมื่อว่าโดยลักษณะแล้ว ได้แก่ความ
แน่วแน่ และความผ่องใส อาหารแห่งศรัทธานั้น ได้แก่การฟังธรรม
ธรรมอันสมควรแก่ศรัทธานั้น ได้แก่ความมากไปด้วยความเบื่อหน่าย
ในสังขาร รสของศรัทธานั้นมีอยู่เป็นอันมาก ดังที่ปรากฏในพระสูตร
ทั้งหลาย เป็นต้นว่า สหุชา พนฺธิ ปาถะยฺย ศรัทธาย่อมผูกไว้ซึ่ง
เสบียง ๑ สหุชา ทุตฺติยา ปุริสสฺส โหติ ศรัทธาย่อมเป็นเพื่อนสองของ
บุรุษ ๑ สหุชา ย ตรติ โธมํ บุคคลย่อมข้ามโอฆะได้ด้วยศรัทธา ๑
สหุชา พิชํ ตโป วุญฺจิ มีศรัทธาเป็นพิช มีความเพียรเป็นฝน ๑ สหุ-
ชาหตุโก มหานาโค อุเปกฺขาเสตทนฺตวา ข้างใหญ่มีศรัทธาเป็นวง
มือเบกขาเป็นงาขาว ๑ ดังนี้ เป็นต้น เป็นต้นว่าในนคโรปมสูตรนี้ พระ
พุทธองค์ได้ทรงแสดงศรัทธา ว่าเปรียบเหมือนกับเสาระเนียดที่มั่นคง
ฉะฉาน ดังนี้

ในอรรถาธิบายว่า ในพระสูตรนี้ พระพุทธองค์ทรงยกธรรม ๑ ประการ ขึ้นเปรียบเทียบกับเครื่องรักษาเมืองปลายแดน ๑ ประการ เพื่อให้เห็นว่า เมื่อมีธรรม ๑ ประการอยู่แล้ว ข้าศึกศัตรู หมกมิเลสมาร ย่อมทำอันตรายไม่ได้ เปรียบเหมือนเมืองปลายแดน ที่มีเครื่องรักษา ๑ ประการ และมีอาหาร ๔ บริบูรณ์ ฉะนั้น ก็ธรรม ๑ ประการนั้น คือ ประการที่ ๑ ได้แก่ศรัทธา คือ ความเชื่อต่อพระพุทธคุณ ประการที่ ๒ ได้แก่หิริ คือ ความละอายหุจิริต ละอายการทำบาปอกุศล ประการที่ ๓ ได้แก่โอตตปเปะ คือ ความกลัวหุจิริต กลัวการทำบาปอกุศล ประการที่ ๔ ได้แก่ความเป็นผู้สตัปปแล้วเรียนมาก ประการที่ ๕ ได้แก่ความเพียรชอบ ประการที่ ๖ ได้แก่สติ ประการที่ ๗ ได้แก่ปัญญา เรียงหัวข้อว่าธรรม ๑ ประการนั้น ได้แก่ศรัทธา หิริ โอตตปเปะ พาสัจจะ วิริยะ สติ ปัญญา ดังนี้ ศรัทธานั้น เปรียบเหมือนเสากระเดื่องในเมืองปลายแดนที่แน่นหนา หิรินั้น เปรียบเหมือนคูหลกกว้าง ซึ่งอยู่ล้อมเมืองปลายแดน โอตตปเปะนั้น เปรียบเหมือนถนนอันสูง และกว้าง สำหรับเดินรอบเมืองปลายแดน พาสัจจะนั้น เปรียบเหมือนอาวุธต่าง ๆ ซึ่งมีอยู่ในเมืองปลายแดน วิริยานั้น เปรียบเหมือนพวกพลโยธาในเมืองปลายแดน สตินั้น เปรียบเหมือนนายประตูที่ฉลาด ปัญญานั้น เปรียบเหมือนกำแพงเมืองที่ไม่มีช่อง มีเครื่องปิด เครื่องโอบเป็นอันดี กาน ๔ นั้น เปรียบเหมือนอาหาร ๔ ซึ่งมีอยู่ในเมืองปลายแดน ฉะนั้น

ผู้มุ่งหมายซึ่งความชนะมิเลสมาร ต้องประกอบด้วยธรรม ๑ ประการ และอาหาร ๔ ประการ ดังที่แสดงมาแล้ว แต่ว่าการที่จะ ทำให้ประกอบด้วยธรรม ๑ ประการ และอาหาร ๔ ประการนั้น ย่อมเป็นของทำได้ยากมาก เพียงแต่จะทำให้เกิดศรัทธา ความเชื่อถือต่อพระพุทธคุณเท่านั้น ก็เพียงพออยู่แล้ว สำหรับผู้ที่ได้ฟังเรื่องของพระพุทธเจ้า ซึ่งท่านเรียกว่าพุทธประวัติ หรือได้ฟังเรื่องของพระพุทธเจ้า ในคัมภีร์ปฐมสมโพธิ ในคัมภีร์พุทธวงศ์เป็นต้น ย่อมทำให้

๑๕๐ พระสัทตันตปิฎก คัมภีร์ที่ ๔ อังคตตรนิกาย สัตตกนิบาต เล่ม ๑

เกิดความเชื่อถือได้ง่าย ผู้ที่ไม่ได้ฟังคัมภีร์เหล่านี้เสียก่อน ถึงจะฟัง
คัมภีร์เทศคุณมากสักเท่าไรก็ดี ก็ยังเกิดความเชื่อถือได้ยาก เพราะ
ว่าในคัมภีร์เทศคุณที่ว่าด้วย อธิขี โส ภควา นั้น มีเนื้อความที่เข้าใจยาก
อยู่มาก ผู้ที่ไม่ได้ศึกษาเล่าเรียนมากในทางบาลี ย่อมเข้าใจยาก
เพราะฉะนั้น จึงควรที่พุทธศาสนิกชนทั้งหลาย จะหมั่นฟังเรื่องพระ
พุทธเจ้า ในคัมภีร์ปฐมสมโพธิ หรือคัมภีร์พุทธวงศ์ และชาดกต่าง ๆ
จึงจะเป็นการดี ดังนี้.

เอวံ กัมมํ ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๒๖

คัมภีร์อังคตตรนิกาย สัตตกนิบาต

ว่าด้วยสัปปริสธรรม ๗ ประการ

สตุตฺถิ ภิกฺขเว ฐมฺเมหิ สมฺมุนาคโต ภิกฺขุ อาหุเนยฺโย
โหตฺติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์อังคตตรนิกาย สัตตกนิบาต
กัณฑ์ที่ ๒๖ ว่าด้วยสัปปริสธรรม ๗ ประการ สืบต่อไป เพื่อให้เป็น
ประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลายตลอดกาลนาน

บาลี

ดำเนินความตามวาระพระบาลี อันมีในพระสูตรที่ ๑๕ วรรคที่ ๒
ปิณณาสกสงเคราะห์ คัมภีร์อังคตตรนิกาย สัตตกนิบาต นั้นว่า
พระพุทธรองค์ได้ทรงแสดงไว้ว่า ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๗ ประการ
ย่อมเป็นผู้ควรแก่การคำนับ ควรแก่ของต้อนรับ ควรแก่ของที่ถวาย
ด้วยความเคารพ ควรยกมือไหว้ เป็นนาบุญอันเยี่ยมของโลก ฯ
ก็ธรรม ๗ ประการนั้น คือ ประการใดบ้าง คือ ภิกษุในพระธรรมวินัย

ย่อมเป็นธัมมัญญ คือ รู้จักธรรม ๑ อตัตถัญญ รู้จักอรรถ ๑ อตัตถัญญ
รู้จักตน ๑ มัตถัญญ รู้จักประมาณ ๑ กาลัญญ รู้จักกาล ๑ ปริสสัญญ
รู้จักบริษัท ๑ ปุคคลปโปรรัญญ รู้จักเลือกบุคคล ๑ ฯ ข้อนั้น ภิภพเป็น
ผู้รู้จักธรรมนั้น คือ อย่างไร คือ ภิภพในพระธรรมวินัยนี้ ย่อมรู้จักธรรม
คือ สุตะ ไคยะ ไวยาकरणะ คาทา อุทาน อิติวุตตะ ชาดก อัมภุตธรรม
เวทลละ ถ้าภิภพไม่รู้จักธรรม คือ สุตะ ไคยะ ไวยาकरणะ คาทา
อุทาน อิติวุตตะ ชาดก อัมภุตธรรม เวทลละ ก็ไม่ควรเรียกว่า
ธัมมัญญในทันที เพราะเหตุที่ภิภพรู้จักธรรม คือ สุตะ ไวยาकरणะ
คาทา อุทาน อิติวุตตะ ชาดก อัมภุตธรรม เวทลละ จึงเรียกว่า
ธัมมัญญ

ข้อที่ว่าภิภพรู้จักอรรถนั้น คือ อย่างไร คือ ภิภพในพระธรรมวินัยนี้
ย่อมรู้จักความหมายแห่งถ้อยคำนั้น ๆ ว่า อันนั้นเป็นความหมายแห่งถ้อยคำ
อันนั้น อันนั้นเป็นความหมายแห่งถ้อยคำอันนั้น ถ้าภิภพไม่รู้จักความหมาย
แห่งถ้อยคำนั้น ๆ ว่า อันนั้นเป็นความหมายแห่งถ้อยคำอันนั้น อันนั้นเป็น
ความหมายแห่งถ้อยคำอันนั้น ก็ไม่ควรเรียกว่า อตัตถัญญ ผู้รู้จักอรรถ
ในทันที เพราะเหตุที่ภิภพรู้จักความหมายแห่งถ้อยคำนั้น ๆ ว่า อันนั้นเป็น
ความหมายแห่งถ้อยคำอันนั้น อันนั้นเป็นความหมาย แห่งถ้อยคำอันนั้น
จึงเรียกว่า อตัตถัญญ ผู้รู้จักอรรถ

ข้อว่า ภิภพรู้จักตนนั้น คือ อย่างไร คือ ภิภพในพระธรรมวินัยนี้
ย่อมรู้จักตนว่าเรา เท่านั้นด้วยศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ บัณเฑาะฏา ปฏิภาณ
ถ้าภิภพไม่รู้จักตนว่าเรา เท่านั้นด้วยศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ บัณเฑาะฏา
ปฏิภาณ ก็ไม่ควรเรียกว่า อตัตถัญญ ผู้รู้จักตนในทันที เพราะเหตุที่ภิภพ
รู้จักตนว่า เราเท่านั้นด้วยศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ บัณเฑาะฏา ปฏิภาณ
จึงเรียกว่า อตัตถัญญ ผู้รู้จักตน

ข้อว่า ภิภพรู้จักประมาณนั้น คืออย่างไร คือ ภิภพในพระธรรมวินัยนี้
ย่อมรู้จักประมาณในการรับจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ คีลานบัจจัย
เภสัชบริวาร ถ้าภิภพไม่รู้จักประมาณในการรับจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ

•๕๒ พระสัจจตันตปิฎก คัมภีร์ที่ ๔ อังคตตรนิกาย สัตตกนิบาต เล่ม •

คิลานปัจฉัย เกสัชบริหาร ก็ไม่ควรเรียกว่า มัตตัญญู ผู้รู้จักประมาณ
ในทาน เพราะเหตุที่ภิกษุรู้จักประมาณในการรับจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ
คิลานปัจฉัย เกสัชบริหาร จึงเรียกว่า มัตตัญญู ผู้รู้จักประมาณ

ชื่อว่า ภิกษุรู้จักกาลนั้น คือ อย่างไร คือ ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้
ย่อมรู้จักกาลว่า กาลนเป็นกาลแห่งอุทเทส กาลนเป็นกาลแห่งปริปัจฉา
กาลนเป็นกาลแห่งโยคะ กาลนเป็นกาลแห่งปฏิสันถาร ถ้าภิกษุไม่รู้
จักกาลว่า กาลนเป็นกาลแห่งอุทเทส กาลนเป็นกาลแห่งปริปัจฉา กาลน
เป็นกาลแห่งโยคะ กาลนเป็นกาลแห่งปฏิสันถาร ก็ไม่ควรเรียกว่า
กาลัญญู ผู้รู้จักกาลในทาน เพราะเหตุที่ภิกษุรู้จักกาลว่า กาลนเป็นกาล
แห่งอุทเทส กาลนเป็นกาลแห่งปริปัจฉา กาลนเป็นกาลแห่งโยคะ
กาลนเป็นกาลแห่งปฏิสันถาร จึงเรียกว่า กาลัญญู ผู้รู้จักกาล

ชื่อว่า ภิกษุรู้จักบริษัทนั้น คือ อย่างไร คือ ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้
ย่อมรู้จักบริษัทว่า นีเป็นชาติตยบริษัท นีเป็นพราหมณบริษัท นีเป็น
คฤหบดีบริษัท นีเป็นสมณบริษัท เราควรเข้าไปอย่างนี้ ควรยืนอย่างนี้
ควรทำอย่างนี้ ควรนั่งอย่างนี้ ควรพูดอย่างนี้ ควรนิ่งอย่างนี้ ถ้าภิกษุ
ไม่รู้จักบริษัทว่า นีเป็นชาติตยบริษัท นีเป็นพราหมณบริษัท นีเป็นคฤหบดี
บริษัท นีเป็นสมณบริษัท ในบริษัทนี้ เราควรเข้าไปอย่างนี้ ควรยืนอย่างนี้
ควรทำอย่างนี้ ควรนั่งอย่างนี้ ควรพูดอย่างนี้ ควรนิ่งอย่างนี้ ก็ไม่ควร
เรียกว่า ปริสัณญู ผู้รู้จักบริษัทในทาน เพราะเหตุที่ภิกษุรู้จักบริษัท
ว่า นีเป็นชาติตยบริษัท นีเป็นพราหมณบริษัท นีเป็นคฤหบดีบริษัท นีเป็น
สมณบริษัท บริษัทนี้เราควรเข้าไปอย่างนี้ ควรยืนอย่างนี้ ควรทำอย่างนี้
ควรนั่งอย่างนี้ ควรพูดอย่างนี้ ควรนิ่งอย่างนี้ จึงเรียกว่า ปริสัณญู
ผู้รู้จักบริษัท คือ รู้จักประชุมชน

ชื่อว่า ภิกษุรู้จักเลือกบุคคลนั้น คือ อย่างไร คือ ควรรู้จักบุคคล
โดยส่วนสอง บุคคลมี ๒ จำพวก จำพวก ๑ อยากเห็นอริยะ จำพวก ๑
ไม่อยากจะเห็นอริยะ จำพวกที่ไม่อยากจะเห็นอริยะควรตีเตียน จำพวก
อยากเห็นอริยะควรสรรเสริญ ฯ จำพวกอยากเห็นอริยะ ก็มี ๒ จำพวก

คือ จำพวก ๑ อย่างพึงพระสัทธรรม จำพวก ๑ ไม่อย่างพึงพระสัทธรรม
 จำพวกไม่อย่างพึงพระสัทธรรม ควรเป็นจำพวกที่น่าตึเตียน จำพวกที่
 อย่างพึงพระสัทธรรม ควรเป็นจำพวกที่น่าสรรเสริญ ฯ จำพวกที่
 อย่างพึงพระสัทธรรมก็มี ๒ คือ จำพวก ๑ เจริญหลงฟังธรรม จำพวก ๑
 ไม่เจริญหลงฟังธรรม จำพวกที่ไม่เจริญหลงฟังธรรมนั้น เป็นจำพวกที่ควร
 ตึเตียน จำพวกที่เจริญหลงฟังธรรมนั้น เป็นจำพวกที่ควรสรรเสริญ ฯ
 จำพวกที่เจริญหลงฟังธรรมก็มี ๒ คือ จำพวก ๑ ฟังธรรมแล้วจำไว้ อีก
 จำพวก ๑ ฟังธรรมแล้วไม่จำไว้ จำพวกที่ฟังธรรมแล้วไม่จำไว้ เป็นจำพวก
 ที่ควรตึเตียน จำพวกที่ฟังธรรมแล้วจำไว้ เป็นจำพวกที่ควรสรรเสริญ ฯ
 จำพวกที่ฟังธรรมแล้วจำไว้ก็มี ๒ คือ จำพวก ๑ พิจารณาความหมาย
 แห่งธรรมที่จำไว้แล้ว อีกจำพวก ๑ ไม่พิจารณาความหมายแห่งธรรม
 ที่จำไว้แล้ว จำพวกที่ไม่พิจารณาความหมายแห่งธรรมที่จำไว้แล้ว เป็น
 จำพวกที่ควรตึเตียน จำพวกที่พิจารณาความหมายแห่งธรรมที่จำไว้แล้ว
 เป็นจำพวกที่ควรสรรเสริญ ฯ จำพวกที่พิจารณาความหมายแห่งธรรม
 ที่จำไว้แล้วก็มี ๒ คือ จำพวก ๑ รุอรรถธรรมแล้ว ปฏิบัติธรรมสมควร
 แก่ธรรม จำพวก ๑ รุอรรถธรรมแล้วไม่ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม
 จำพวกที่รุอรรถธรรมแล้ว ไม่ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม เป็นจำพวก
 ที่ควรตึเตียน จำพวกที่รุอรรถธรรมแล้ว ปฏิบัติธรรม สมควรแก่ธรรม
 เป็นจำพวกที่ควรสรรเสริญ ฯ จำพวกที่รุอรรถธรรมแล้ว ปฏิบัติธรรม
 สมควรแก่ธรรมก็มี ๒ คือ จำพวก ๑ ปฏิบัติธรรมเพื่อประโยชน์ตนฝ่ายเดียว
 ไม่เกี่ยวกับผู้อื่นจำพวก ๑ ปฏิบัติเพื่อประโยชน์ตนด้วย เพื่อประโยชน์ผู้อื่นด้วย
 จำพวกที่ปฏิบัติเพื่อประโยชน์ตนฝ่ายเดียว ไม่เกี่ยวกับผู้อื่นนั้น เป็นจำพวก
 ที่ควรตึเตียน จำพวกที่ปฏิบัติเพื่อประโยชน์ตนด้วย เพื่อประโยชน์
 ผู้อื่นด้วยนั้น เป็นจำพวกที่ควรสรรเสริญ อย่างนี้แหละ ภิกษุทั้งหลาย
 เรียกว่า รู้จักบุคคลโดยส่วน ๒ ภิกษุผู้รู้จักบุคคลโดยส่วน ๒ อย่างนี้
 เรียกว่า บุคคลโสปริณฺณ ๑ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วย

ธรรม ๑ ประการนี้แล เป็นผู้ควรแก่ของค่านับ ควรแก่ของต้อนรับ
ควรแก่การถวายด้วยความเคารพ ควรยกมือไหว้ เป็นนาบุญอันเยี่ยม
ของโลก ดังนี้ สันเนอความในพระบาลีเพียงเท่านี้

อรรถกถา

ในอรรถกถาว่า คำว่า รู้จักกาลนั้น คือรู้จักเวลาที่สมควร คำว่า
นเป็นกาลแห่งอุเทศนั้น ก่อนเป็นเวลาพระพุทธรวณะ คำว่า นเป็นกาล
แห่งปริปัจฉานนั้น ก่อนเป็นเวลาใต้ถาม ซึ่งอรรถและไม่ใช่อรรถ ซึ่ง
การณะและไม่ใช่การณะ คำว่า นเป็นกาลแห่งโยคะนั้น ก่อนเป็นเวลา
แห่งการประกอบ คำว่า นเป็นกาลแห่งปฏิสนธินั้น คือ นเป็นเวลาแห่ง
ความอยู่สังกัดแต่ผู้เดียว คำว่า ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมนั้น คือปฏิบัติ
ในส่วนเบื้องต้น สมควรแก่โลกุตตรธรรม ๕ คำว่า รู้จักเลือกบุคคลนั้น
ได้รู้แก่จักความกล้า และความอ่อนแห่งอินทรีย์ของบุคคลทั้งหลาย ดังนี้

ธัมมัตถาธิบาย

ในอรรถาธิบายว่า อุเทศนั้น ได้แก่พระพุทธรวณะ ซึ่งเรียกอีก
อย่างหนึ่งว่า บาลี ปริปัจฉานนั้น ได้แก่อรรถกถา โยคะนั้น ได้แก่การเจริญ
สมณธรรม ปฏิสนธินั้น ได้แก่การอยู่ในที่สังกัด ข้อปฏิบัติเบื้องต้น
อันสมควรแก่โลกุตตรธรรม ๕ นั้น ได้แก่ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งสมควร
แก่มรรค ๔ ผล ๔ นิพพาน ๑ คำว่า รู้จักความกล้า ความอ่อนแห่งอินทรีย์
ของบุคคลทั้งหลายนั้น ได้แก่รู้ว่าใครมีอินทรีย์ หรืออชสาสัยใจคออย่างไร
เป็นคนเลวคนดีอย่างไร ฯ ในพระสูตรนี้ ว่าด้วยสัปปริสธรรม ๑
คือ ธัมมัญญตา ความเป็นผู้รู้จักธรรม อันได้แก่รู้จักคำสอนของพระพุทธ-
เจ้า ๑ อตถัญญตา ความเป็นผู้รู้จักอรรถ อันได้แก่รู้จักความหมายแห่ง
คำสอนนั้น ๆ ๑ อตถัญญตา ความรู้จักตน อันได้แก่รู้จักว่า เรามีศรัทธา
ศีล สุตะ จาคะ ปัญญา ปฏิภาณ เพียงเท่านี้ ๑ มัตถัญญตา ความรู้
จักประมาณ อันได้แก่ความรู้จักพอดี ในการรับบัจฉัย ๔ มีจ্বরเป็นต้น

กาลัญญตา ความรู้จักกาล อันได้แก่วิจกเวลาทำสิ่งนั้น ๑ ปริสัญญตา
 ความรู้จักบริษัท อันได้แก่วิจกสิ่งสมควรประพฤตินในที่ประชุมชนนั้น ๆ ๑
 บุคคลปโรปริญญตา ความรู้จักเลือกบุคคล อันได้แก่ความรู้จักว่า
 ใครเป็นอย่างไร เลวดีอย่างไร ควรคบหรือไม่ควรคบ ๑ รวมเป็น
 สัปปริสธรรม ๗ ด้วยกัน ดังนี้ ๆ ตามที่ว่ามานี้ ว่าตามหลักพระบาลี
 ทั้งนั้น หลักพระบาลีหมอบอยู่ในพระสูตรนี้ หมายถึงเฉพาะภิกษุเท่านั้น
 เพราะฉะนั้น ถ้าจะหมายถึงบุคคลทั่วไปแล้ว ก็ต้องอธิบายอีกอย่างหนึ่ง
 คือความรู้จักธรรมนั้น อธิบายว่า ได้แก่ความรู้จักเหตุ ๆ ส่วนความรู้
 จักอรรถนั้น ได้แก่ความรู้จักผล ๆ ความรู้จักประมาณนั้น ได้แก่ความ
 รู้จักพอดีในสิ่งนั้น ๆ ๆ ความรู้จักกาลนั้น ได้แก่ความรู้จักเวลาสำหรับ
 ทำสิ่งนั้น ๆ แล้วทำให้ถูก ให้ตรงตามเวลา ความรู้จักบริษัทนั้น ได้แก่
 ความรู้จักประชุมชน และกิจที่จะต้องประพฤติดต่อบุคคลนั้น ๆ ๆ
 ความรู้จักเลือกบุคคลนั้น ได้แก่ความรู้จักเลือกบุคคลที่ควรคบ และ
 ไม่ควรคบ ละเว้นคนเลวเสีย คบแต่คนดี การคบนั่น มีหลายสถาน
 คือ คบด้วยกายก็มี ได้แก่คบด้วยการร่วมกิจการนั้น ๆ หรือร่วมอธิบายถ
 กัน คบด้วยวาจานั้น ได้แก่คบด้วยการพูดกัน สนทนาปราศรัยกัน
 การคบด้วยใจนั้น ได้แก่การคบด้วยความคิดความเห็น อีกอย่างหนึ่งว่า
 การคบนั้นมีอยู่ ๒ คือ คบเผิน ๆ ๑ คบหนักแน่น ๑ คบเผิน ๆ นั้น ได้แก่
 คบกันเล่น ๆ ไม่คบถึงใจ ๆ คบหนักแน่นนั้น ได้แก่คบถึงใจ ๆ
 อีกอย่างหนึ่งว่า การคบนั่น ได้แก่คบด้วยความนับถือก็มี คบด้วย
 ความชอบพอกัน คบด้วยความรักกัน ดังนี้ สันเนือความในเทศนา
 กถาเทศนเพียงเท่านั้น.

เอว้ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ๆ

กัณฑ์ที่ ๒๗

คัมภีร์อังคตตรนิกาย สัตตกนิบาต

ว่าด้วยอานภาพแห่งต้นปาริฉัตตกะ

ขสุมิ ภิกขเว สมเย เทวานิ ตาวตีสานิ ปาริฉัตตโก โกวิลาโร
ปณฺหุปลาโส โหตติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์อังคตตรนิกาย สัตตกนิบาต
กัณฑ์ที่ ๒๗ ว่าด้วยอานภาพแห่งต้นปาริฉัตตกะเป็นต้น สืบต่อไป เพื่อ
ให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลายตลอด
กาลนานหาประมาณมิได้

บาลี

ดำเนนความตามวาระพระบาลี อันมีในพระสูตรที่ ๑๖ วรรคที่ ๒
บิณณาสกสงเคราะห์ คัมภีร์อังคตตรนิกาย สัตตกนิบาตนั้นว่า พระ
พุทธองค์ ได้ทรงแสดงให้ภิกษุทั้งหลายฟังว่า ในคราวใด ต้นไม้ปาริ-
ฉัตตกะ โกวิลาระ ของพวกเทพเจ้าชาวดาวดึงส์ มีใบเหลือง ใน
เวลานั้น พวกเทพเจ้าชาวดาวดึงส์ ก็ดีใจว่า บัดนี้ต้นปาริฉัตตกะ
โกวิลาระ มีใบเหลืองแล้ว ไม่นานก็จะมีใบซ้อน ๑ ใบ ในคราวใด
ต้นปาริฉัตตกะ โกวิลาระ มีใบซ้อน ๑ ใบ ในคราวนั้น พวกเทพเจ้า
ชาวดาวดึงส์ ก็ดีใจว่า บัดนี้ต้นปาริฉัตตกะ โกวิลาระ จักผลิดอก
แล้ว ในคราวใด ต้นปาริฉัตตกะ โกวิลาระ ผลิดอกแล้ว ในคราวนั้น
พวกเทพเจ้าชาวดาวดึงส์ ก็พากันดีใจว่า บัดนี้ต้นปาริฉัตตกะ โกวิลาระ
ผลิดอกแล้ว ไม่ช้าก็จะมีดอกตูม ในคราวใด ต้นปาริฉัตตกะ โกวิลาระ
มีดอกตูมแล้ว ในคราวนั้น พวกเทพเจ้าชาวดาวดึงส์ ก็ดีใจว่า
บัดนี้ต้นปาริฉัตตกะ โกวิลาระ มีดอกตูมแล้ว ไม่ช้าก็จะมีดอกแย้ม

ในคราวใด ต้นปาริฉัตตกะ โกวิลาระ มีดอกแหม่มแล้ว ในคราวนั้น พวกเทพเจ้าชาวดาวดึงส์ ก็พากันดีใจว่า บัดนี้ต้นปาริฉัตตกะ โกวิลาระ มีดอกแหม่มแล้ว ไม่ช้าก็จะมีดอกบาน ในคราวใด ต้นปาริฉัตตกะ โกวิลาระ มีดอกบานแล้ว ในคราวนั้น พวกเทพเจ้าชาวดาวดึงส์ ก็พากันดีใจ แล้วสนุกสนานอยู่ตลอด ๔ เดือนทิพย์ ที่โคนต้นปาริฉัตตกะ โกวิลาระ ที่ ๕๐ โยชน์โดยรอบ แห่งต้นปาริฉัตตกะ โกวิลาระ ซึ่งมีดอกบานแล้ว ข่อมมรัศมีแผ่ไปถึง มีกลิ่นหอมตามลมถึง ๑๐๐ โยชน์ อันเป็นอานภาพแห่งต้นปาริฉัตตกะ โกวิลาระฉัฏเฐน ข้อที่จะว่าต่อไปนก็ฉัฏเฐน

คือ ในคราวใด อริยสาวก ตั้งใจจะบรรพชาในพระธรรมวินัย ในคราวนั้น อริยสาวกนั้น ก็เปรียบเหมือนต้นปาริฉัตตกะ โกวิลาระ มีใบเหลือง ๆ ในคราวใด อริยสาวก โคนผม โคนหนวด ออกบวช ในพระธรรมวินัยแล้ว ในคราวนั้น ก็เท่ากับต้นปาริฉัตตกะ มีใบซ้อน ๑ ใบ ๆ ในคราวใด อริยสาวกได้ปฐมฌาน ในคราวนั้น ก็เท่ากับต้นปาริฉัตตกะ ผลิดอก ออกใบ ๆ ในคราวใด อริยสาวกได้ทุติยฌาน ในคราวนั้น ก็เท่ากับต้นปาริฉัตตกะ มีพวงดอก และใบแยกกัน ๆ ในคราวใด อริยสาวกได้ตติยฌาน ในคราวนั้น ก็เท่ากับต้นปาริฉัตตกะ มีดอกตูม ๆ ในคราวใด อริยสาวกได้จตุตถฌาน ในคราวนั้น ก็เท่ากับต้นปาริฉัตตกะ มีดอกแหม่ม ๆ ในคราวใด อริยสาวกได้สำเร็จเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันไม่มีอาสวะ เพราะสิ้นอาสวะทั้งหลายแล้ว ในคราวนั้น ก็เท่ากับต้นปาริฉัตตกะ มีดอกบานเต็มที

ในคราวนั้น ภุมมเทวดาข่อมประกาศแก่กันว่า พระผู้เป็นเจ้าองค์นั้น เป็นสัทธวัหาริก ของพระผู้เป็นเจ้าองค์นั้น ออกบรรพชาจากบ้านโน้น หรือนิคมโน้น แล้วได้สำเร็จเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันไม่มีอาสวะ เพราะสิ้นอาสวะทั้งหลายแล้ว พวกเทพเจ้าชั้นจาตุมหาราชิกา ได้ฟังเสียงพวกภุมมเทวดาอย่างนั้นแล้ว ก็ร้องประกาศกันต่อ ๆ ไป ให้ได้

ขึ้นถึงชั้นดาวดึงส์ พวกดาวดึงส์ก็ร้องประกาศต่อขึ้นไป ให้ได้ยิน
ถึงชั้นยามา พวกชั้นยามาก็ร้องประกาศต่อขึ้นไป ให้ได้ยินถึงชั้นดุสิต
พวกชั้นดุสิตก็ร้องประกาศต่อกันขึ้นไป ให้ได้ยินถึงชั้นนิมมานรดี พวก
ชั้นนิมมานรดีก็ร้องต่อกันขึ้นไป ให้ได้ยินถึงชั้นปรนิมมิตวสวัตดี พวก
ชั้นปรนิมมิตวสวัตดีก็ร้องประกาศต่อกันขึ้นไป ให้ได้ยินถึงชั้นพรหม-
กายิกา เป็นอันว่า เสียงนั้นดังขึ้นไปถึงพรหมโลก ในขณะนั้น ครั้น
เป็นอันว่า อันนั้นเป็นอานุภาพของภิกษุผู้เป็นขัตติยเจ้าศรัทธา คือผู้สันทวาสะแล้ว
ดังนี้ สันเนอความในพระบาลีเพียงเท่านั้น

ในอรรถกถาว่า ๔ เดือนที่พยุ้นนั้น คิดเป็นปีมนุษย์ได้ ๑ หมื่น
๒ พันปี เวลาต้นปาริฉัตตกะ มีดอกบานเต็มที่แล้วนั้น รัศมีแห่งดอก
ปาริฉัตตกะ ซึ่งมีสีเหลืองอ่อน เหมือนสีดวงอาทิตย์อ่อน ๆ นั้น ก็แผ่
ไปตลอด ๕๐ โยชน์ กลับดอกปาริฉัตตกะนั้นเท่ากับร่มใบไม้ เกษร
ดอกปาริฉัตตกะแต่ละดอก ๆ นั้น ได้ประมาณทะนานใหญ่ ๆ เมื่อ
ต้นปาริฉัตตกะดอกบานแล้ว ไม่ต้องขึ้นเก็บ ไม่ต้องใช้ขอสอย ไม่ต้อง
นำพอบดอกไม้ไปบรรจุมา มีลมชนิดหนึ่งต่งขึ้น แล้วก็พัดขั้วดอกไม้
ให้ขาดลงมา มีลมอีกชนิดหนึ่งรับไว้ ลมอีกชนิดหนึ่งพัดเข้าไปใน
สุทธรรมาเทวสภา ลมอีกชนิดหนึ่งพัดเอาดอกไม้เก่าออกไปทิ้ง ลมอีก
ชนิดหนึ่งพัดเอากลีบ ก้าน เกษร ดอกไม้ ให้เรียงลำดับกัน ให้
เป็นหนึ่งแสดงธรรมในท่ามกลาง แล้วพวกเทพเจ้าก็ตั้งที่ประทับสำหรับ
ท้าวสักกเทวราช บนรัตนบัลลังก์อันสูงได้ ๑ โยชน์ ภายใต้เศวตฉัตร
๓ โยชน์

ลำดับนั้น ก็มีลมจัดก้านดอกไม้หันเข้าหากัน ให้เป็นหนึ่งของ
เทพบุตร ๓๓ องค์ และของเทพเจ้าที่มีศักดิ์ใหญ่อื่น ๆ กับเทพเจ้า
อื่น ๆ อีก พวกเทพเจ้าก็พากันเข้าไปนั่งในเทวสภา ลำดับนั้น ละออง
เกษรดอกไม้ ก็พลุ้งขึ้นกระทบก้าน แล้วชนมากระทบตัวเทวดา มี

อาการเหมือนหาดด้วยน้ำกริ่ง หรือรดด้วยผงทองคำ พวกเทวดาบาง
จำพวกก็เก็บดอกไม้ขว้างกันเล่น ในเวลาว่างกันเล่นนั้น ละออง
เกษรดอกไม้ ก็กระจายไปทั่วกาย ทำให้สีกายเหมือนกับข้อมด้วยผง
มโนศิลา ซึ่งกลิ่นหอมฉะนั้น การก็พานั้นได้สนสดลงในเมื่อสิ้น ๔
เดือนทิพย์ อันนับได้ ๑ หมื่น ๒ พัน ๓ มนุษย์ อันนี้เป็นอานุภาพแห่ง
ต้นปาริฉัตตกะ

พระพุทธองค์ ได้ทรงยกเรื่องพระภิกษุขึ้นแสดง เพื่อแสดงอานุ-
ภาพแห่งอริยสาวก ในพระพุทธศาสนา เปรียบกับต้นปาริฉัตตกะ ดัง
แสดงมา ในพระสูตรนี้ ว่าด้วยปาริสุทธิศีล ๔ คือ ปาริสุทธิศีล ๔
อาศัยบรรพชา กสิณบริกรรม อาศัยปฐมฌาน มรรค ๓ ผล ๓ กับ
วิปัสสนา อาศัยอรหัตมรรค เป็นอันว่า เบื้องต่ำ เบื้องบน หรือ
ส่วนทั้ง ๒ แห่งเทศนานี้ เป็นของมีกำหนด ส่วนการกำหนดเป็นส่วน ๒
ในพระสูตรนี้ ก็คือ วิภวูและวิภวูะ ดังนี้

ธัมมัตถาธิบาย

ในอรรถาธิบายว่า ต้นปาริฉัตตกะ โกวิลาระนั้น เป็นต้นไม้ชนิด
หนึ่ง ซึ่งมีลักษณะอาการเหมือนกับเศวตฉัตร อยู่ในดาวดึงส์สวรรค์
ต้นปาริฉัตตกะนั้น เป็นต้นไม้ประจำทวีปสำหรับดาวดึงส์ มีกำหนด
สูงได้ ๑๐๐ โยชน์ เป็นต้นไม้ที่ตั้งอยู่อย่างนั้นตลอด ๑ กลีบ พระ
พุทธองค์ทรงยกมาแสดงไว้ในพระสูตรนี้ เพื่อให้เกิดความอดสาหะ
การปฏิบัติ สำหรับภิกษุทั้งหลาย คือ เมื่อภิกษุทั้งหลาย ได้ฟังอย่าง
นี้แล้ว ก็จะเห็นได้ว่า ในโลกมนุษย์นี้ ก็มีสิ่งที่มีอานุภาพเหมือนกับ
ต้นปาริฉัตตกะ ในดาวดึงส์สวรรค์เหมือนกัน แต่ว่า ดีกว่ากันจนหาที่
เปรียบไม่ได้ คือ อานุภาพแห่งต้นปาริฉัตตกะนั้น เพียงแต่ทำให้เกิด
ความสนุกสำราญ แก่เทพเจ้าชาวดาวดึงส์เท่านั้น ส่วนอานุภาพของ
พระชินาสพอรหันต์ ข้อมทำให้เกิดประโยชน์สุขแก่สัตว์โลกทั้งหลาย
ตลอดกาลนานหาประมาณมิได้ ดังนี้

บาลี

ในพระสูตรที่ ๑๗ ว่า เมื่อพระสารีบุตรเถรเจ้า นั่งอยู่ในที่สงัด
 แห่งหนึ่ง ได้คิดขบคว้า ภิขุสัจการเคารพสิ่งใด จึงละอกุศลได้
 ทำให้เกิดกุศลได้ แล้วก็คิดได้ว่า ภิขุสัจการเคารพพระพุทธ พระธรรม
 พระสงฆ์ การศึกษา สมาธิ ความไม่ประมาท และปฏิสังการ จึงละ
 อกุศลได้ ทำให้เกิดกุศลได้ แล้วนึกต่อไปอีกว่า ธรรมเหล่านี้ เป็น
 ของบริษัท ผ่องใส ควรเราจะไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ธรรม
 เหล่านี้ จักเป็นของบริษัท และจักบริษัทยิ่งกว่าสังขตเขาขัดแล้ว
 บุรุษได้แห่งทองอันบริษัทได้แล้ว ก็คิดว่า แห่งทองคำของเรา
 บริษัทผ่องใสดี เราควรจักนำแห่งทองคำนี้ไปให้พวกช่างทองดู เพื่อ
 ให้รู้ว่าแห่งทองคำนี้ เป็นของบริษัทเท่านั้นใด พระสารีบุตรเถรเจ้า
 ก็คิดเช่นนั้น จึงได้ไปเฝ้ากราบทูลสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ให้ทรง
 ทราบ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ก็ตรัสว่า ดิละ ดิละ สารีบุตร
 ความคิดของเธอนั้นถูกต้องดี

เมื่อสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสอย่างนั้นแล้ว พระสารีบุตร—
 เถรเจ้า จึงกราบทูลต่อไปว่า ข้อที่ตรัสโดยย่อน ข้าพระองค์เข้าใจโดย
 พิสดารว่า ผู้ที่ไม่เคารพพระพุทธเจ้า จักเคารพในพระธรรมนั้น ย่อมไม่มี
 ผู้ที่ไม่เคารพในพระพุทธ พระธรรม จะเคารพต่อพระสงฆ์นั้น ก็เป็น
 อันไม่มี ผู้ที่ไม่เคารพพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ จะเคารพต่อการ
 ศึกษาอัน ก็เป็นอันไม่มี ผู้ที่ไม่เคารพต่อการศึกษา จะเคารพต่อสมาธิอัน
 ก็เป็นอันไม่มี ผู้ที่ไม่เคารพต่อสมาธิ จะเคารพต่อความไม่ประมาทนั้น
 ก็เป็นอันไม่มี ผู้ที่ไม่เคารพต่อความไม่ประมาท จะเคารพต่อปฏิสังการ
 ก็เป็นอันไม่มี ต่อเมื่อมีความเคารพสิ่งหนึ่งแล้ว จึงจะมีความเคารพ
 ต่อสิ่งหนึ่ง เป็นลำดับไป พระเจ้าข้า ฯ ตรัสตอบว่า ถูกละ ถูกละ
 สารีบุตร ความจริงย่อมเป็นอย่างนั้น ภิขุใด เคารพต่อพระพุทธเจ้า

ภิกษุนั้น ก็เคารพต่อพระธรรม และต่อพระสงฆ์ ต่อการศึกษา ต่อสมาธิ ต่อความไม่ประมาท ต่อปฏิสังขาร เป็นลำดับไป ดังนี้ สันเนือความใน พระบาลี และในเทศนาภักขันเพของเท่านั้.

เอวํ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๒๘

คัมภีร์อังคตตรนิกาย สัตตกนิบาต

ว่าด้วยโทษแห่งภิกษุทุศีล

ภาวนํ อนนุยุตฺตสฺส ภิกฺขเว ภิกฺขุโน วิหฺรโต กิณฺจาปี เหวํ อิจฺฉา
อุปฺปชฺชเชยฺยาตี.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์อังคตตรนิกาย สัตตกนิบาต
กัณฑ์ที่ ๒๘ ว่าด้วยโทษแห่งภิกษุทุศีล สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระ
พุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตลอดกาลนานหาประมาณมิได้

บาลี

ดำเนินความตามวาระพระบาลี อันมีในพระสูตรที่ ๑๘ วรรคที่ ๒
บัณฑิตยาสกสงเคราะห์ คัมภีร์อังคตตรนิกาย สัตตกนิบาตนั้นว่า พระ
พุทธองค์ได้ทรงแสดงแก่ภิกษุทั้งหลายว่า เมื่อภิกษุไม่ประกอบเนื่อง ๆ
ซึ่งการอบรมอยู่ ถึงจะมีอุปการณายอยู่ ขอให้จิตของเราพ้นจาก
อาสวะทั้งหลาย เพราะไม่ถ่อมมันเกิด ดังนี้ก็ จิตของภิกษุนั้น ก็ไม่หลุด
พ้นจากอาสวะทั้งหลาย เพราะความไม่ถ่อมมันโดยแท้ เพราะอะไร
เพราะจิตของภิกษุนั้นไม่ได้รับการอบรม ไม่ได้รับการอบรมอะไร ไม่ได้
รับการอบรมสติปัญญาน ๔ สัมมัปปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕

โพชนงค์ ๗ อริยมรรค ๘ ตุก่อนภิกษุทั้งหลาย ไซ้ ๘ ฟอง หรือ ๑๐ ฟอง หรือ ๑๒ ฟอง ที่แม่ไก่ไม่ได้กกให้เต้ ถึงแม่ไก่จะปรารถนาว่า ขอให้ลูกของเราจงทำลายเปลือกไข่ด้วยปลายเล็บ หรือด้วยจะงอยปากออกมาโดยสวัสดิ์เกิด ลูกไก่เหล่านั้น ก็ไม่อาจทำลายเปลือกไข่ด้วยเล็บ หรือด้วยจะงอยปากออกมาโดยสวัสดิ์ได้ เพราะอะไร เพราะไข่เหล่านั้นแม่ไก่ไม่ได้กกให้เต้ ขอนฉันใด ขอที่ว่าแล้วนั้นกฉันนั้น

ตุก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุประกอบเนื่อง ๆ ซึ่งการอบรมอยู่ ถึงจะไม่ปรารถนาว่า ขอให้จิตของเราหลุดพ้นจากอาสวะทั้งหลาย เพราะไม่ถ่อมมันเกิด จิตของภิกษุนั้น ก็จะหลุดพ้นจากอาสวะทั้งหลายโดยแท้ เพราะอะไร เพราะจิตของภิกษุนั้น ได้รับการอบรมแล้ว ได้รับการอบรมอะไร ได้รับการอบรมสติปัฏฐาน ๔ สัมมปัทธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชนงค์ ๗ อริยมรรค ๘ เหมือนกับไข่ไก่ ๘ ฟอง หรือ ๑๐ ฟอง หรือ ๑๒ ฟอง ซึ่งแม่ไก่กกเต้แล้ว ข้อมทำลายเปลือกไข่ด้วยเล็บ หรือจะงอยปากออกมาได้โดยสวัสดิ์ฉันนั้น

ตุก่อนภิกษุทั้งหลาย รอยนิ้วมือในที่จับตามมิดของช่างไม้ หรือของลูกมือช่างไม้ย่อมปรากฏ แต่เขาไม่รู้ว่า ที่จับตามมิดของเราในวันนี้ สึกไปแล้วเท่านั้น ในเวลานีสึกไปแล้วเท่านั้น ในวานขึ้นสึกไปแล้วเท่านั้น เขารู้แต่เพียงว่าสึกไปแล้วเท่านั้นฉันใด เมื่อภิกษุประกอบเนื่อง ๆ ซึ่งการอบรมอยู่ ถึงไม่รู้ว่าวันนี้อาสวะของเราสิ้นไปแล้วเท่านั้น วานนี้สิ้นไปแล้วเท่านั้น วานขึ้นสิ้นไปแล้วเท่านั้น เมื่ออาสวะสิ้นไป ก็รู้ว่าสิ้นไปแล้วเท่านั้นฉันนั้น ตุก่อนภิกษุทั้งหลาย เรือที่แล่นไปในทะเลซึ่งมีเครื่องผูก คือ หวาย และเชือก แขน้อยอยู่ ๖ เดือนแล้ว เขายกขึ้นไว้บนบกในฤดูหนาว ถูกลมถูกแดดแผดเผา แล้วมีฝนตกลงมาถูกหวาย และเชือกเหล่านั้น ก็เปื่อยก็ขาดไปโดยเร็วฉันใด เมื่อภิกษุประกอบการอบรมเนื่อง ๆ อยู่ สังโยชน์ทั้งหลายก็หายไปโดยไม่ยากฉันนั้น ดังนั้น สันเนอความในพระบาลีเพียงเท่านั้น

อรรถกถา

ในอรรถกถาว่า ไช้ไก่ที่แม่ไก่กกไว้ดีแล้ว ข่อมไม่เนาไม่เสีย
 เปลือกไขข่อมบางเข้าทุกที ลูกไก่ข่อมมีปลายนิ้วเท้า และจะงอยปาก
 แข็งขึ้น แสงสว่างภายนอก ข่อมปรากฏเข้าไปในภายใน เพราะเปลือก
 ไขบางลง ลูกไก่จึงคิดว่า เราได้หดเท้าหดตัวอยู่ในที่คับแคบนานมาแล้ว
 แสงสว่างในภายนอกนั้นก็มี ความสุขจักไม่มีแก่เราในที่นี้ คคืออย่างนั้น
 แล้วก็อยากจะออกไป จึงถีบเปลือกไขด้วยเท้า โผล่ศีรษะออกไป
 แล้วเปลือกไขก็แตกออก ลูกไก่ก็ได้ออกมาจากเปลือกไขทันที ต่อมา
 ลูกไก่ก็วิ่งได้ฉับไต ข่อยไปไม่ยั้งนั้น คือ การกระทำวิบัติสสนา ๓ อย่าง
 อันได้แก่ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ซึ่งมีอยู่ในจิตของภิกษุ ข่อม
 เหมือนการที่แม่ไก่กกไขไว้ให้ดี ความไม่หายไปแห่งวิบัติสสนาญาณ
 ด้วยการทำให้สำเร็จอนุบัติสสนา ๓ อย่าง ของภิกษุผู้ประกอบเนื่อง ๆ
 ซึ่งการอุบรรม เหมือนกับการไม่เนาแห่งไขที่แม่ไก่กกไว้ดี การครอบงำ
 เสียซึ่งความยินดีในภพทั้ง ๓ ด้วยการทำอนุบัติสสนา ๓ อย่าง ให้สำเร็จ
 เหมือนกับการที่ฟองไข่ ครอบงำเสียซึ่งยางเหนียวในฟองไข่ ด้วยการ
 ที่แม่ไก่กกไว้ให้ดี ความที่แห่งฟองไข่ คือ อวิชชา เป็นของเบาบางลงไป
 ด้วยการทำให้อนุบัติสสนา ๓ อย่าง สำเร้งนั้น เหมือนกับความบางลง
 แห่งเปลือกไขที่แม่ไก่กกไว้ดี ความกล้าแข็ง ความผ่องใส แห่ง
 วิบัติสสนาญาณ ซึ่งมชนด้วยการทำอนุบัติสสนา ๓ อย่างให้สำเร้งนั้น ข่อม
 เหมือนกับความแข็งแห่งเล็บ และจะงอยปากของลูกไก่ ที่แม่ไก่กกไว้
 ให้ดี เวลาแปรไป เวลาเจริญขึ้น เวลาถือเอาซึ่งห้องแห่งวิบัติสสนาญาณ
 อันมชนด้วยการทำอนุบัติสสนา ๓ อย่างให้สำเร้งนั้น เปรียบเหมือนความ
 แปรไปแห่งลูกไก่ที่แม่ไก่กกไว้ให้ดี การทำลายเปลือกไข คือ อวิชชา
 ด้วยอหัตมรรคที่เกิดขึ้น ตามลำดับของภิกษุผู้ได้วิบัติสสนาญาณ ถือเอา
 ซึ่งห้องผู้ได้อากาศสบาย อาหารสบาย บุคคลสบาย การพึงธรรม
 สบาย แล้วนั่งในอาสนะแห่งเดียว เจริญวิบัติสสนานั้น เปรียบเหมือน

การที่ถูกไก่ทำลายเปลือกไข่ด้วยปลายเล็บเท้า หรือด้วยจะงอยปากออกไปได้ โดยสวัสดิ์ฉะนั้น ครั้นทำลายเปลือกไข่ คือ อวิชชา ได้แล้วก็ตบีก คือ อภิญญา แล้วถึงซึ่งพระอรหันต์ ฯ แม่ไก่ก็รู้ว่าลูกไก่แก่ถ้วนแล้ว ก็ทำลายเปลือกไข่เสียฉันทิ พระพุทธเจ้าทรงทราบว่า ปริชาญาณของภิกษุแก่กล้าแล้ว ก็ทรงเปล่งพระรัศมีไปทำลายเปลือกไข่ คือ อวิชชา ด้วยคำสั่งสอนเป็นต้นว่า เธอจงตัดความสั่นไหวของตนเสีย เหมือนกับบุคคลเด็ดก้านดอกบัวฉะนั้น จงอบรมทางสงบ คือ นิพพาน ที่พระสคตทรงแสดงไว้ได้แล้ว ดังนี้ เมื่อภิกษุนั้นได้ฟังแล้ว ก็ทำลายเปลือกไข่ คือ อวิชชาฉันทิ ลูกไก่เหล่านั้นวิ่งเล่นตามเขตบ้าน ทำให้เขตบ้านตุงามฉันทิ พระอรหันต์ก็เข้าผลสมาบัติ มินิพพานเป็นอารมณ์ ก็ทำให้อารามสงฆ์ตุงามฉันทิ

ในข้อที่ว่าด้วยเรือทะเลนั้น มีคำอุปมาว่า ควรเห็นว่า พระศาสนาเป็นเหมือนทะเลใหญ่ พระโยคาวจรเป็นเหมือนเรือ การที่พระโยคาวจรอยู่ในสำนักอุปัชฌาย์อาจารย์ ในภายใน ๕ พรรษานั้น เปรียบเหมือนเรือแล่นอยู่ในทะเล การที่สังโยชน์ทั้งหลาย เบาบางลงไปด้วยการเล่าเรียนสอบถามเป็นต้น ข้อมเป็นเหมือนความเปื่อยแห้งเครื่องผูกเรือที่ถูกน้ำเค็มในทะเลกัดฉันทิ เวลาที่พระโยคาวจรเรียนกรรมฐาน แล้วไปอยู่ในบ้านนั้น เหมือนกับเรือที่ถูกยกขึ้นไว้บนบก การที่พระโยคาวจรทำให้ยางคอตันหา แห้งไปด้วยวิบัสสนาญาณนั้น เหมือนหวายและเชือกที่ผูกเรือ แห้งไปด้วยลมและแดด การที่พระโยคาวจรทำจิตให้ชุ่มด้วยสติ ปราโมทย์ อันเกิดเพราะอัสยกรรมฐาน เหมือนกับเครื่องผูกเรือชุ่มด้วยน้ำค้างในเวลากลางคืน การที่สังโยชน์ทั้งหลายหมดกำลังลงไปด้วยวิบัสสนาญาณ และสติ ปราโมทย์ เหมือนกับความหมดกำลังไปแห่งเครื่องผูกเรือ ที่ถูกลม แดด น้ำค้าง อรหัตมรรคญาณ เปรียบเหมือนก้อนเมฆที่ตงขึ้น การที่ได้อรรถผลของภิกษุผู้เจริญวิบัสสนา ผู้ได้อากาศเป็นทสหายเป็นต้น แล้วนั่งเจริญกรรมฐานอยู่ เหมือนความผูกไปแห่งเรือที่ถูกน้ำฝน การที่พระอรหันต์ผู้สิ้นสังโยชน์แล้ว อยู่อนุเคราะห์

มหาชนเจนตลอดชีวิตนั้น เหมือนเรือที่ม้เครื่องผูก ผูกแล้วยังอยู่ชั่วเวลา
เล็กน้อยเท่านั้น การที่พระอรหันต์ปริณิพพานไปด้วยการดับขันธ แล้วไม่
เกิดอีกนั้น เหมือนกับเรือที่ม้แล้วแตกพังไป ไม่เรียกว่าเป็นเรืออีกฉะนั้น
ดังนี้ สนเเนอความในอรรถกถาเพียงเท่านั้น

ธัมมัตถาธิบาย

ในอรรถาธิบายว่า พระสูตรนี้ชี้ให้เห็นว่า อวิชาเปรียบเหมือน
ฟองไข่ ผู้ที่ทำลายอวิชาได้ เปรียบเหมือนลูกไก่ทำลายเปลือกไข่ออกมา
การที่จะทำลายเปลือกไข่ คือ อวิชาได้นั้น ต้องอาศัยการอบรมโพธิปักขิย
ธรรม ๓๗ ประการให้ดี เหมือนกับฟองไข่ที่แม่ไก่กกไว้ดีฉะนั้น ถ้าไม่ได้
อบรมโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการให้ดีแล้ว ถึงจะอยากสนุกเลสก็ไม่น่า
เมื่ออบรมให้ดีแล้ว ถึงไม่อยากให้สนุกก็สนุก เพราะฉะนั้น จึงควรที่บุคคล
ทั้งหลายจักอบรมโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการไว้ให้ดี ดังนี้

บาลี

ในพระสูตรที่ ๑๕ ว่า ครั้งหนึ่ง สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า กับ
เหล่าพระภิกษุสงฆ์เป็นอันมาก ได้เสด็จไปที่แคว้นแคว้นโกศล ได้ทรง
เห็นกองเพลิงใหญ่ลุกโพลงอยู่ จึงเสด็จแวะออกจากมรรคา ประทับ
นั่งที่โคนต้นไม้ต้นหนึ่ง แล้วตรัสถามภิกษุทั้งหลายว่า กองเพลิงใหญ่ที่
ลุกโพลงอยู่นั้น พวกเธอได้เห็นหรือ ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลว่า ได้เห็น
พระเจ้าข้า จึงตรัสถามว่า การเคล้าคลึง การนั่งใกล้ นอนใกล้
กองเพลิงใหญ่นั้น กับการเคล้าคลึง การนั่งใกล้ นอนใกล้นางกษัตริย์
หรือนางพราหมณ์ นางคฤหบดี ทมมอเท้าอ่อนนุ่ม อย่างไหนจะดีกว่า
กัน ฯ ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า การเคล้าคลึง หรือการเข้านั่งใกล้
นอนใกล้นางกษัตริย์ หรือนางพราหมณ์ นางคฤหบดี ทมมอเท้าอ่อน
นุ่มดีกว่า พระเจ้าข้า ส่วนการเคล้าคลึง การเข้านั่งใกล้ นอนใกล้

กองเพลิงใหญ่เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า ฯ พวกภิกษุที่กราบทูลนี้ เป็นพวกต้อง
ปาราชิก ต้องสังฆาทิเสส ต้องกัลลัจฉัย ต้องอาบัติเล็กน้อยมาแล้ว

พระพุทธองค์จึงตรัสว่า เราขอบอกเธอทั้งหลายว่า การที่ภิกษุ
ผู้ทุศีล ผู้เลวทราม ผู้ประพฤติน่าเบียดเบียน น่ารังเกียจ สงสัย ผู้ปกปิด
การกระทำของตนไว้ ผู้ไม่ใช่สมณะ แต่ยืนยันว่าเป็นสมณะ ผู้ไม่ใช่
ประพฤติพรหมจรรย์ แต่ยืนยันว่าประพฤติพรหมจรรย์ ผู้เฝ้าใน ผู้มีเล่ห์ขี้
ผู้เป็นดังกองหยากเยื่อ เข้าเคล้าคลึง นุ่งใกล้ นอนใกล้ กองเพลิงใหญ่นั้น
เป็นของดี เพราะว่าจะต้องตาย หรือถึงซึ่งทุกข์แทบตาย เวลาตายแล้ว
ก็ไปบังเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก การเคล้าคลึง หรือนุ่งใกล้
นอนใกล้ นางกษัตริย์ นางพราหมณ์ นางคฤหบดี ผู้มีมือเท้าอ่อนนุ่มของ
บรรพชิตเหล่านั้น ไม่ได้เลย เพราะจะทำให้เกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก ฯ
นี่แน่ะภิกษุทั้งหลาย บุรุษผู้กำลังพนแข่งทั้ง ๒ ด้วยเชือกขนทรายอันมันคง
แล้วชักไปมาจนผิวหนังขาด แล้วหนังขาด เนื้อขาด เอ็นขาด กระดูกขาด
เขื่อในกระดูกขาด เป็นลำดับไป กับการที่บรรพชิตผู้ไม่มีศีล ยินดีต่อการ
กราบไหว้ของกษัตริย์มหาศาล พราหมณ์มหาศาล คฤหบดีมหาศาลนั้น
ข้างไหนจะดีกว่ากัน ฯ ภิกษุทุศีลเหล่านั้นก็กราบทูลว่า ข้างยินดีต่อการ
กราบไหว้นั้นแหละดีกว่า

พระพุทธองค์ตรัสบอกว่า ไม่ได้เลย เพราะว่าการที่บรรพชิตผู้ไม่มี
ศีล ยินดีต่อการกราบไหว้ของกษัตริย์มหาศาล พราหมณ์มหาศาล
คฤหบดีมหาศาลนั้น ทำให้ไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก ฯ นี่แน่ะ
ภิกษุทั้งหลาย การที่บุรุษผู้กำลังถูกแทงด้วยหอกอันคม กับการที่บรรพชิต
ผู้ไม่มีศีล ยินดีต่อการกราบไหว้ของกษัตริย์มหาศาล พราหมณ์มหาศาล
คฤหบดีมหาศาลนั้น ข้างไหนจะดีกว่ากัน ฯ ข้างยินดีต่อการกราบไหว้
ดีกว่า พระเจ้าข้า ฯ ไม่ได้เลย เพราะว่าการที่บรรพชิตผู้ไม่มีศีล ยินดี
ต่อการกราบไหว้ของผู้นั้น ทำให้เกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก ฯ
นี่แน่ะภิกษุทั้งหลาย การที่บุรุษผู้กำลังนำเอาแผ่นเหล็กแดงมาทับกาย

ของภิกษุผู้ไม่มีศีล กับการที่ภิกษุผู้ไม่มีศีล นุ่งห่มผ้าที่ขาวบ้านถวายเป็น
ข้างไหนจะดีกว่ากัน ๑ ข้างนุ่งผ้าขาวบ้านดีกว่า พระเจ้าข้า ๑ ไม่ได้
เลยภิกษุทั้งหลาย เพราะจะทำให้เกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก ๑
การที่บรุษผู้กำลังค้ำปากขนด้วยขอเหล็กแดง แล้วเอาก้อนเหล็กแดงใส่
เข้าไปในปาก ก้อนเหล็กแดงนั้นก็ไหม้ริมฝีปาก ไหม้ปาก ไหม้ลิ้น
ไหม้คอ ไหม้อก ไหม้ไส้ใหญ่ ไส้น้อย ตลอดจนไปถึงเบื้องล่าง กับการ
ที่ภิกษุผู้ไม่มีศีล บริโภคอาหารของชาวบ้าน ข้างไหนจะดีกว่ากัน ๑
ข้างบริโภคอาหารของชาวบ้านดีกว่า พระเจ้าข้า ๑ ไม่ได้เลยภิกษุทั้งหลาย
เพราะจะทำให้เกิดในอบายภูมิ ๔ ๑ การที่บรุษผู้กำลังบังคับให้นั่ง นอน
บนแผ่นเหล็กแดง กับการที่บรรพชิตทุศีลใช้เตียง ตั้ง ของชาวบ้าน ข้าง
ไหนจะดีกว่ากัน ๑ ข้างใช้เตียง ตั้ง ดีกว่า พระเจ้าข้า ๑ ไม่ได้เลย
ภิกษุทั้งหลาย เพราะจะทำให้เกิดในอบายภูมิ ๔ ๑ การที่ภิกษุผู้กำลังจับ
บรรพชิตทุศีล ไข่มุ้เท้าขึ้นไปเบียดบน มีศรยะลงเบียดต่ำ พงลงในหมอน้ำ
ทองแดงที่กำลังเดือดพล่านอยู่ กับการที่บรรพชิตทุศีล อยู่ในกุฏิวิหารที่
ชาวบ้านสร้าง ข้างไหนจะดีกว่ากัน ๑ ข้างอยู่ในวิหารดีกว่า พระเจ้าข้า ๑
ไม่ได้เลยภิกษุทั้งหลาย เพราะจะทำให้เกิดในอบายภูมิ ๔ เพราะฉะนั้น
พวกเธอควรศึกษาว่า พวกเราบริโภคบัจจ ๔ ของบุคคลเหล่าใด บุคคล
เหล่านั้นจักมีผลมาก มีอันสงฆ์มาก บรรพชาของเราจักไม่เป็นหมัน
จักมีผล มีกำไร ดังนี้ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ผู้เล็งเห็นประโยชน์ตน หรือ
ประโยชน์ผู้อื่น หรือทั้งประโยชน์ตนประโยชน์ผู้อื่น ควรทำประโยชน์ให้
สำเร็จไป ด้วยความไม่ประมาท ดังนี้

ครั้นตรัสอย่างนั้นแล้ว พวกภิกษุ ๖๐ องค์ ที่ต้องปาราชิกนั้น ก็เกิด
ความเสียใจมากขึ้น จนมีโลหิตร้อนพุ่งออกจากปาก แล้วสีกไป ภิกษุอีก
๖๐ องค์ ที่ต้องสังฆาติเสสและอาบัติน้อยใหญ่นั้น ก็สีกไป ภิกษุอีก ๖๐ องค์
ซึ่งมีศีลบริสุทธิ์นั้น ก็กราบทูลว่า พรหมจรรย์นี้ประพัตติได้ยากอย่างยิ่ง
พระเจ้าข้า แล้วก็มีจิตหลุดพ้นจากอาสวะทั้งหลาย ดังนี้ สิ้นเนื้อความใน
พระบาลี และในเทศนาภิกษุทั้งหลายเพียงเท่านั้น. เอวัง ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ๑

กัณฐกัณฐ ๒๙

คัมภีร์อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต

ว่าด้วยการเปรียบชีวิตด้วยของ ๗ อย่าง

ภูตปุพฺพ ภูตขเว สุเนตฺโต นาม สตุถา อโหสิ ติตฺถกโร กาเมสุ
วิตฺตราโคติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต
กัณฐกัณฐ ๒๙ ว่าด้วยการเปรียบชีวิตด้วยของ ๗ อย่าง สืบต่อไป เพื่อให้เป็น
ประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลายตลอดกาลนาน

บาลี

ดำเนินความตามวาระพระบาลี อันมีในพระสูตรที่ ๒๐ วรรคที่ ๒
ปณฺณาสกสงเคราะหํ คัมภีร์อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาตนั้นว่า สมเด็จ
พระบรมศาสดาได้โปรดประทานเทศนาไว้ว่า เมื่อก่อนมีศาสดาชื่อว่าสุเนตตะ
เป็นเจ้าลัทธิ เป็นผู้ปราศจากราคะในกามทั้งหลาย เป็นผู้สาวกหลาย
ร้อย ศาสดาสุเนตตะนั้น ได้แสดงธรรมเพื่อความเกิดในพรหมโลกแก่พวก
สาวก เมื่อศาสดาสุเนตตะแสดงธรรมเพื่อให้ไปเกิดในพรหมโลกอยู่ สาวก
เหล่านั้นไม่ทำใจให้เลื่อมใส สาวกเหล่านั้นเวลาตายแล้วได้เกิดในอบายทุกคติ
วินิบาต นรก สาวกเหล่านั้นใจเลื่อมใส สาวกเหล่านั้นได้เกิดใน
สุคติโลกสวรรค์ ฯ เมื่อก่อนมีศาสดาชื่อว่า มุคบัคคะ ศาสดาอรณมิ
ศาสดากุตถาระ ศาสดาหัตถิปาละ ศาสดาโชติपालะ ศาสดาอรกะ
ซึ่งเป็นเจ้าลัทธิ เป็นผู้ปราศจากราคะในกามทั้งหลาย เป็นผู้สาวกคน
ละหลายร้อยเหมือนกัน เป็นผู้แสดงธรรมเพื่อให้เกิดในพรหมโลกเหมือนกัน
พวกสาวกที่ไม่เลื่อมใสได้ไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก เหมือนกัน

พวกที่เสื่อมใสได้ไปเกิดในสคติโลกสวรรค์เหมือนกัน ฯ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ผู้ใดมีจิตคิดร้ายด่าว่าศาสดาทรง ๗ ขงเป็นเจ้าลัทธิ เป็นผู้ปราศจากความ ยินดีในกามทั้งหลาย เป็นผู้บริวารคนละหลายร้อย ต้องได้ประสบสิ่งที่ไม่ใช่บุญเป็นอันมากไม่ใช่หรือ ฯ ไซ้ พระเจ้าข้า ฯ ผู้ใดมีจิตคิดร้ายด่าว่า บุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยความเห็นสักคนหนึ่ง ผู้นั้นย่อมได้ประสบบาปมากกว่า ด่าว่าศาสดาทรง ๗ นั้น ข้อนั้นเพราะเหตุใด เราไม่กล่าวว่าขันธ์เจ็ดนั้นนอก ศาสนานี้ ในจำพวกผู้ประพฤติพรหมจรรย์ตามความประสงค์ เพราะฉะนั้น พวกเธอควรศึกษาว่า เราจะไม่มีจิตคิดร้ายต่อเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ฯ สันเนอความในเทศนาภิกขุเทศนเพียงเท่านั้น

อรรถกถา

ในอรรถกถาไม่ได้กล่าวถึงพระสูตรนี้ไว้อย่างไร ได้ใจความตามที่ แสดงมาแล้วว่า ผู้ที่ไม่ตั้งใจฟังธรรม เพียงเป็นสคติคามินี คือ เพียงแต่ ทำให้เกิดในสคติเท่านั้น ก็ยังได้รับบาป ถึงกับได้ไปเกิดในอบายภูมิ ๔ ผู้ที่มีจิตคิดร้ายด่าว่าผู้สั่งสอนนอกพระพุทธศาสนา ซึ่งสอนในทางดีก็ยังได้รับ บาปถึงกับไปเกิดในอบายภูมิ ๔ เพราะฉะนั้น ผู้ที่ไม่เสื่อมใสต่อพระพุทธเจ้า หรือต่อผู้แสดงธรรมของพระพุทธเจ้า ก็จะต้องไปเกิดในอบายภูมิ ๔ นาน กว่าพวกนั้น ผู้ที่มีจิตคิดร้ายด่าว่าพระภิกษุสงฆ์ก็จะต้องได้รับบาปมากกว่า ด่าว่าฤษีศาสดาเหล่านั้น เพราะฉะนั้น จึงไม่ควรที่ใครจะด่าว่าพระภิกษุ สามเณรด้วยจิตคิดร้ายเป็นอันขาด

บาลี

ในพระสูตรที่ ๒๑ ว่า พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงให้ภิกษุทั้งหลาย ฟังว่า เมื่อก่อนนรกศาสดา ซึ่งเป็นเจ้าลัทธิ เป็นผู้ปราศจาก ความ ยินดีในกามทั้งหลาย เป็นผู้สาวกหลายร้อยคน อรรถศาสนันได้

แสดงธรรมแก่สาวกทั้งหลายว่า ชีวิตเป็นของน้อย ชีวิตมนุษย์ทั้งหลาย
เป็นของน้อย เป็นของหมดไปเร็วพลัน เป็นของมีทุกข์มาก มีความคับแค้น
มาก ควรถูกต้องความคิด คือ ควรรู้ด้วยปัญญา บุคคลควรทำกุศล ควร
ประพฤติพรหมจรรย์ ผู้เกิดแล้วไม่ตายไม่มี เหยาคนาค้างที่ติดอยู่ปลายหญ้า
เมื่อควงอาทิตย์ปรากฏขึ้น ก็หายไปโดยเร็วพลัน ไม่ตั้งอยู่นาน ฉะนั้น ชีวิต
ของมนุษย์ทั้งหลายก็เปรียบด้วยเหยาคนาค้าง ฉะนั้น ชีวิตของมนุษย์ทั้งหลาย
เป็นของน้อย เป็นของหมดไปโดยเร็วพลัน เป็นของมีทุกข์มาก มีความ
คับแค้นมาก บุคคลควรรู้จักด้วยปัญญา บุคคลควรทำกุศล ควรประพฤติ
พรหมจรรย์ ผู้เกิดมาแล้วไม่ตายไม่มี

เมื่อฝนเมล็ดใหญ่ตกลงมา ฟองน้ำก็หายไปโดยเร็วพลัน ไม่ตั้ง
อยู่นาน ฉะนั้น ชีวิตของมนุษย์ทั้งหลายก็เปรียบด้วยฟองน้ำ ฉะนั้น ชีวิต
ของมนุษย์ทั้งหลายเป็นของน้อย เป็นของหมดไปโดยเร็วพลัน เป็นของ
มีทุกข์มาก มีความคับแค้นมาก บุคคลควรรู้จักด้วยปัญญา บุคคลควรทำ
กุศล ควรประพฤติพรหมจรรย์ ผู้เกิดมาแล้วไม่ตายไม่มี ฯ รอยขี้น้ำ
ย่อมหายไปโดยเร็วพลัน ไม่ตั้งอยู่นาน ฉะนั้น ชีวิตของมนุษย์ทั้งหลาย
ก็เปรียบด้วยรอยขี้น้ำ ฉะนั้น ชีวิตของมนุษย์ทั้งหลายเป็นของน้อย เป็นของ
หมดไปโดยเร็วพลัน เป็นของมีทุกข์มาก มีความคับแค้นมาก บุคคลควร
รู้จักด้วยปัญญา บุคคลควรทำกุศล ควรประพฤติพรหมจรรย์ ผู้เกิดมา
แล้วไม่ตายไม่มี

แม่น้ำที่ไหลตกลงจากภูเขา ย่อมไหลไปไกลมีกระแสเชี่ยวพัดสิ่ง
ต่าง ๆ ไปไม่มีเวลาหยุดพักเพียงชั่วขณะ หรือชั่วครู่ มีแต่ไหลเรื่อยไป
ฉะนั้น ชีวิตของมนุษย์ทั้งหลายก็เปรียบกับน้ำที่ตกจากภูเขา ฉะนั้น ชีวิตของ
มนุษย์ทั้งหลายเป็นของน้อย เป็นของหมดไปโดยเร็วพลัน เป็นของมีทุกข์
มาก มีความคับแค้นมาก บุคคลควรรู้จักด้วยปัญญา บุคคลควรทำกุศล
ควรประพฤติพรหมจรรย์ ผู้เกิดมาแล้วไม่ตายไม่มี

บรรพบุรุษกำลังสลัดน้ำลายที่ติดอยู่ปลายลิ้น ออกไปได้โดยไม่ลำบาก
ฉะนั้น ชีวิตของมนุษย์ทั้งหลายก็เปรียบเหมือนน้ำลายฉะนั้น ชีวิตของมนุษย์

ทั้งหลายเป็นของน้อย เป็นของสั้นไปโดยเร็วพลัน เป็นของมีทุกข์มาก มีความคับแค้นมาก เป็นของที่บุคคลควรรู้จักด้วยปัญญา บุคคลควรทำกุศล ควรประพฤติพรหมจรรย์ ผู้เกิดมาแล้วไม่ตายไม่มี

ชนเนื้อช่งบุคคลไล่ลงไปในกระทะเลลึกอันร้อนอยู่ตลอดวัน ข่มหาขไปเร็วพลัน ไม่อยู่ได้นาน ฉนใด ชีวิตของมนุษย์ทั้งหลายก็เปรียบกับชนเนื้อฉนนัน ชีวิตของมนุษย์ทั้งหลายเป็นของน้อย เป็นของหมดไปโดยเร็วพลัน เป็นของมีทุกข์มาก คับแค้นมาก บุคคลควรรู้ได้ด้วยปัญญา บุคคลควรทำกุศล ควรประพฤติพรหมจรรย์ ผู้เกิดมาแล้วไม่ตายไม่มี

แม่โคที่เขาจะฆ่า ซึ่งเขานำไปสัที่ฆ่า ยกเท้าข้างใดไปก็ใกล้เข้าไป สักความตายด้วยเท้าข้างนั้น ฉนใด ชีวิตของมนุษย์ทั้งหลายก็เปรียบด้วยแม่โคที่เขาจะฆ่า ฉนนัน ชีวิตของมนุษย์ทั้งหลายเป็นของน้อย เป็นของหมดไปโดยเร็วพลัน เป็นของมีทุกข์มาก มีความคับแค้นมาก บุคคลควรรู้ด้วยปัญญา บุคคลควรทำกุศล ควรประพฤติพรหมจรรย์ ผู้เกิดมาแล้วไม่ตายไม่มี ดังนี้

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ในคราวนั้น มนุษย์ทั้งหลายมีอายุถึง ๖ หมื่นปี กุมาริกาทั้งหลายต้องมีอายุถึง ๕๐๐ ปี จึงอาจมีสามีได้ ในคราวนั้น ความเจ็บไข้ของมนุษย์ทั้งหลายมีอยู่เพียงเย็นร้อน หิวกระหาย ปวดอจจาเร บัสสาวะ เท่านั้น ถึงมนุษย์ทั้งหลายมีอายุยืนอย่างนั้น มีความเจ็บไข้น้อย อย่างนั้นก็ดี อรกศาสนานัน ก็ยังสอนพวกสาวกว่า ชีวิตของมนุษย์ทั้งหลายเป็นของน้อย เป็นของเล็ก เป็นของสั้นไปโดยเร็วพลัน เป็นของมีทุกข์มาก มีความคับแค้นมาก บุคคลต้องรู้ด้วยปัญญา บุคคลควรทำกุศล ควรประพฤติพรหมจรรย์ ผู้เกิดมาแล้วไม่ตายไม่มี ผู้ที่พูดถูกควรพูดในบัดนี้ว่า ชีวิตมนุษย์ทั้งหลายเป็นของน้อย เป็นของเล็ก เป็นของสั้นไปโดยเร็วพลัน เป็นของมีทุกข์มาก มีความคับแค้นมาก บุคคลควรรู้ด้วยปัญญา บุคคลควรทำกุศล ควรประพฤติพรหมจรรย์ ผู้เกิดมาแล้วไม่ตายไม่มี

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ในสมัยนั้นผู้หนึ่งว่ามอายุยืน ก็มอายุเพียง
๑๐๐ ปี หรือเกินกว่า ๑๐๐ ปีเล็กน้อย ผู้มชวตอยู่ ๑๐๐ ปีนั้น ก็คือ มชวต
อยู่ ๓๐๐ ฤดูแล้ง อันได้แก่ฤดูแล้งหนาว ๑๐๐ ฤดูแล้งร้อน ๑๐๐ ฤดูแล้งฝน ๑๐๐ ผู้มชวตอยู่
๓๐๐ ฤดูแล้ง ก็คือ มชวตอยู่ ๑๒๐๐ เดือน อันแยกเป็น เดือนฤดูแล้งหนาว
๔๐๐ เดือน ฤดูแล้งร้อน ๔๐๐ เดือน ฤดูแล้งฝน ๔๐๐ เดือน ผู้มชวตอยู่ ๑๒๐๐ เดือน
ก็คือ มชวตอยู่ ๒๔๐๐ ปีถึงเดือน คือ ฤดูแล้งหนาว ๘๐๐ ปีถึงเดือน ฤดูแล้งร้อน
๘๐๐ ปีถึงเดือน ฤดูแล้งฝน ๘๐๐ ปีถึงเดือน ผู้มชวตอยู่ ๒๔๐๐ ปีถึงเดือน ก็คือ ม
ชวตอยู่ ๓ หนึ่ง ๖ พันราตรี อันได้แก่ฤดูแล้งหนาว ๑ หนึ่ง ๒ พันราตรี ฤดูแล้งร้อน
๑ หนึ่ง ๒ พันราตรี ฤดูแล้งฝน ๑ หนึ่ง ๒ พันราตรี ผู้มชวตอยู่ ๑ หนึ่ง
๒ พันราตรี ก็กินอาหารอยู่ ๑ หนึ่ง ๒ พันเวลา คือ ฤดูแล้งหนาว ๒ หนึ่ง
๔ พันเวลา ฤดูแล้งร้อน ๒ หนึ่ง ๔ พันเวลา ฤดูแล้งฝน ๒ หนึ่ง ๔ พันเวลา
ผู้กินอาหารอยู่ตลอดเวลาเท่านี้ ข้อมพบบันตรายหลายอย่าง คือ โกรธแล้ว
ไม่กินอาหารก็มี เป็นทุกข์ไม่กินอาหารก็มี เจ็บไข้ไม่กินอาหารก็มี ไม่ได้ลาภ
ไม่กินอาหารก็มี

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อายุมนุษย์ ๑๐๐ ปี เราได้แสดงแล้ว ประมาณ
อายุเราได้ให้นับให้ฟังแล้ว ฤดูแล้งเราได้ให้นับให้ฟังแล้ว ปีเราได้ให้นับให้ฟังแล้ว
เดือนเราได้ให้นับให้ฟังแล้ว ปีถึงเดือนเราได้ให้นับให้ฟังแล้ว ราตรีเราได้ให้นับ
ให้ฟังแล้ว วันเราได้ให้นับให้ฟังแล้ว อาหารเราได้ให้นับให้ฟังแล้ว อันตราย
แห่งอาหารเราได้ให้นับให้ฟังแล้ว ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สิ่งใดที่ศาสดาผู้แสวง
หาประโยชน์ให้แก่สาวกควรกระทำ สิ่งนั้นเราได้ได้กระทำแล้ว เธอทั้งหลาย
จงไปเพ่งธรรมอยู่ตามโคนต้นไม้ ตามทว่าง บ้านเรือน อย่าได้ประมาณ
อย่าได้เกิดความเสียใจในภายหลัง อันนั้นแหละเป็นอนุสาสน์ของเราสำหรับ
เธอทั้งหลาย ดังนี้ สันเนือความในพระบาลีเพียงเท่านี้

เนือความทั้งหลายที่แสดงมาแล้วในพระสูตรนี้ ล้วนแต่เป็นเนือความ
ที่ควรด้วยวิปัสสนาทางนั้น ควรที่ผู้ฟังทั้งหลายจะนึกถึงเสมอว่า ชีวิตของมนุษย์
ทั้งหลาย ข้อมเป็นของน้อย เป็นของที่จะสิ้นไปโดยเร็วพลันเหมือนกันกับ

หยาตนาคางเป็นต้นดังที่แสดงมา เพราะเมื่อนั่งอย่างน้อยเสมอ ย่อมไม่
ประมาทในชีวิต อันเป็นเหตุให้เร่งทำกิจที่ควรทำ มีการเร่งละหุจรีต
ทำสุจรีตเป็นต้น สันเนือความในเทศนาภณชนาเพียงเท่านั้น.
เอวี่ กิมี่ ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๓๐

คัมภีร์อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต

ว่าด้วยองค์แห่งพระวินัยธร

สตตฺถิ ภิกฺขเว ชมฺเมหิ สมฺนฺนาคโต ภิกฺขุ วินยธโร โหตฺติ.
ณ บัณฺฑ อาทมภาพักโกได้แสดงคัมภีร์อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต
กัณฑ์ที่ ๓๐ ว่าด้วยองค์แห่งพระวินัยธร สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่
พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตลอดกาลนาน

บาลี

ดำเนินความตามวาระพระบาลี อันมีในพระสูตรที่ ๑ วรรคที่ ๓
บัณฺเณสกกสงฺเคระหิ คัมภีร์อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาตนั้นว่า พระพุทธ
องค์ได้ทรงแสดงให้ภิกษุทั้งหลายฟังว่า ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๑ ประการ
เป็นพระวินัยธรได้ ฯ ธรรม ๑ ประการนั้น คือ ประการใดบ้าง คือ รุจก
อาบัติ ๑ รุจกอนาบัติ ๑ รุจกอาบัติเบา ๑ รุจกอาบัติหนัก ๑ เป็นผู้มีศล
คือ เป็นผู้สำรวมในปาฏิโมกข์ สมบูรณ์ด้วยอาจารย์โคจร โทษเพียงเล็กน้อย
ก็เห็นว่าเป็นภิกษุ ศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย ๑ ได้สำเร็จงาน ๔
อันเป็นอกิเจตสิก อันเป็นเครื่องอยู่สบายในอัตภาพนี้ ๑ ได้สำเร็จเจโตวิมุตติ
ปัญญาวิมุตติ อันไม่มีอาสวะ เพราะสันอาสวะทั้งหลายแล้ว ๑ ดังนี้

ในพระสูตรที่ ๒ ว่า ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๗ ประการเป็นพระวินัยธรได้ ธรรม ๗ ประการนั้น คือ ประการใด คือ รุจักอาบัติ ๑ รุจักอนาบัติ ๑ รุจักอาบัติเบา ๑ รุจักอาบัติหนัก ๑ จำนวนในปาฏิโมกข์ทั้งสอง ๑ ได้สำเร็จฉน ๔ อันเป็นเครื่องอยู่สบายในอัทภพ ๑ ได้สำเร็จเจโตวิมุตติ ๑ ฃญญวิมุตติ ๑ ดังนี้

ในพระสูตรที่ ๓ ว่า ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๗ ประการเป็นพระวินัยธรได้ ธรรม ๗ ประการนั้น คือ ประการใดบ้าง คือ รุจักอาบัติ ๑ รุจักอนาบัติ ๑ รุจักอาบัติเบา ๑ รุจักอาบัติหนัก ๑ มั่นคงอยู่ในวินัย ๑ ได้สำเร็จฉน ๔ อันเป็นอกิเจตสิก อันเป็นเครื่องอยู่สบายในอัทภพ ๑ ได้สำเร็จเจโตวิมุตติ ๑ ฃญญวิมุตติ ๑ ดังนี้

ในพระสูตรที่ ๔ ว่า ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๗ ประการเป็นพระวินัยธรได้ ธรรม ๗ ประการนั้น คือ ประการใดบ้าง คือ รุจักอาบัติ ๑ รุจักอนาบัติ ๑ รุจักอาบัติเบา ๑ รุจักอาบัติหนัก ๑ ระลึกชาติหลังได้ ๑ ได้สำเร็จทิพพอกุ ๑ สำเร็จเจโตวิมุตติ ๑ ฃญญวิมุตติ ๑ ดังนี้

ในพระสูตรที่ ๕ ว่า ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๗ ประการเป็นพระวินัยธรได้ ธรรม ๗ ประการนั้น คือ สิ่งใดบ้าง คือ รุจักอาบัติ ๑ รุจักอนาบัติ ๑ รุจักอาบัติเบา ๑ รุจักอาบัติหนัก ๑ เป็นฃมศีล สำรวมอยู่ในปาฏิโมกข์ สมบูรณ์ด้วยอาจารย์โอร โทษเล็กน้อยเห็นว่าเป็นภัย ๑ ศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย ๑ ได้สำเร็จฉน ๔ อันเป็นอกิเจตสิก อันเป็นเครื่องอยู่สบายในอัทภพ ๑

ในพระสูตรที่ ๖ ว่า ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๗ ประการเป็นพระวินัยธรได้ ธรรม ๗ ประการนั้น คือ ประการใดบ้าง คือ รุจักอาบัติ ๑ รุจักอนาบัติ ๑ รุจักอาบัติเบา ๑ รุจักอาบัติหนัก ๑ จำนวนในปาฏิโมกข์ทั้ง ๒ คือ ภิกษุปาฏิโมกข์ ภิกษุณีปาฏิโมกข์ ๑ ได้สำเร็จฉน ๔ อันเป็นอกิเจตสิก อันเป็นเครื่องอยู่สบายในอัทภพ ๑

ในพระสูตรที่ ๗ ว่า พระวินัยธรประกอบด้วยธรรม ๗ ประการ ย่อมคุจาม ธรรม ๗ ประการนั้น คือ ประการใดบ้าง คือ รุจักอาบัติ ๑

รู้จักอนาปัตติ ๑ รู้จักอาบัติเบา ๑ รู้จักอาบัติหนัก ๑ มั่นอยู่ในพระวินัย ๑
ได้สำเร็จฌาน ๔ อันเป็นอภิเจตสิก อันเป็นเครื่องอยู่สบายในอัทธานิ ๑
ได้สำเร็จเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันไม่มีอาสวะ ๑

ในพระสูตรที่ ๘ ว่า พระวินัยชรประกอบด้วยธรรม ๑ ประการ
ย่อมดงาม ๑ ธรรม ๑ ประการนั้น คือ ประการใดบ้าง คือ รู้จักอาบัติ ๑
รู้จักอนาปัตติ ๑ รู้จักอาบัติเบา ๑ รู้จักอาบัติหนัก ๑ ระลึกชาติได้ ๑ ในการ
ระลึกชาติได้นั้น คือ ระลึกได้ชาติ ๑ บ้าง ๒ ชาติบ้าง ๓ ชาติบ้าง
๔ ชาติบ้าง ๕ ชาติบ้าง ๑๐ ชาติบ้าง ๒๐ ชาติบ้าง ๓๐ ชาติบ้าง ๔๐ ชาติบ้าง
๕๐ ชาติบ้าง ๑๐๐ ชาติบ้าง พันชาติบ้าง แสนชาติบ้าง หลายสังวัฏฐะ
วิวัฏฐกัลป์บ้าง ว่าในชาติโน้น เราได้มีชื่อโคตร ผิวพรรณ วรรณะ อาหาร
สุข ทุกข์ อย่างนั้น มีกำหนดอายุเท่านั้น จุตจากชาติโน้นแล้วได้เกิดใน
ชาติโน้น ได้มีชื่อโคตร ผิวพรรณ วรรณะ อาหาร สุข ทุกข์ อย่างนั้น
มีกำหนดอยู่เท่านั้น จุตจากชาติโน้นแล้วมาเกิดในชาตินี้ ระลึกได้อย่างนี้
พร้อมทั้งอาการ ทั้งข้อใหญ่ และได้สำเร็จทิพพักษอันบริสุทธิยิ่งกว่าจักขุ
มนุษย์ธรรมดา อันทำให้เห็นสัตว์โลกทั้งหลาย ทั้งตาย ที่เกิด ที่เลว
ที่ดี ที่มีวรรณะดี วรรณะไม่ดี ที่มีคติดี มีคติไม่ดี ที่ได้รับกรรมต่าง ๆ
ที่ประกอบด้วยกายสุจริต วชิสุจริต มโนสุจริต ตีเตียนพระอริยเจ้า
เป็นมิชฌาทิฏฐิ ถอนนั้นมิชฌาทิฏฐิ เวลาตายแล้ว ไปเกิดในอบายทคติ
วินาสนรก ผู้ที่ประกอบด้วยกายหจจริต วชิหจจริต มโนหจจริต ไม่ตีเตียน
พระอริยเจ้า เป็นสัมมาทิฏฐิ ถอนนั้นสัมมาทิฏฐิ เวลาตายแล้วได้ไปเกิด
ในสุคติโลกสวรรค์ ก็เห็นได้สันด้วยทิพพักษ ๑ รวมเป็นธรรม ๑ ประการ
ด้วยกัน ดังนี้

ในพระสูตรที่ ๙ ว่า พระอุบาลีเข้าไปเฝ้าสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า
ถวายบังคมแล้วก็นั่งลงกราบทูลว่า ขอสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรง
แสดงธรรมโดยย่อให้ข้าพระองค์ฟังด้วยเถิด ข้าพระองค์ได้ฟังแล้วจะหลีก
ออกจากหมู่ผู้แต่ผู้เดียว จักไม่ประมาท จักมีความเพียร จักส่งตนไป
ในนิพพาน พระเจ้าข้า ๑ จึงตรัสว่า อุบาลี เธอรู้ธรรมเหล่านี้หรือไม่ทำให้

เกิดความเบื่อหน่าย ความคลาย ความดับ ความสงบ ความรู้ยิ่ง ความรู้ดี
ความไม่มีตัณหาเกาะเกี่ยว เธอต้องจำไว้เถิดว่า นั่นไม่ใช่ธรรม ไม่ใช่วินัย
ไม่ใช่คำสอนของพระศาสดา เธอรู้ว่าธรรมเหล่านี้ทำให้เกิดความเบื่อหน่าย
ทำให้เกิดความคลาย ทำให้เกิดความดับ ทำให้เกิดความสงบ ทำให้เกิด
ความรู้ยิ่ง ทำให้เกิดความรู้ดี ทำให้ไม่มีตัณหาเกาะเกี่ยว เธอต้องจำไว้เถิดว่า
นั่นเป็นธรรม นั่นเป็นวินัย นั่นเป็นคำสอนของพระศาสดา ดังนี้

ในพระสูตรที่ ๑๐ ว่า พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงไว้ว่า ธรรมคือ
อริกณสมณะ ๑ น บ่มเป็นไปเพื่อความสงบระงับแห่งอริกณ ซึ่งเกิด
แล้วเกิดแล้ว ฯ ธรรม ๑ ประการนี้ คือ ประการใดบ้าง คือ สัมมาวิสัย ๑
สติวิสัย ๑ อมูหวิสัย ๑ ปฏิญญาตณณะ ๑ เขมฺมยสิกขา ๑ ศัสสปาปีย-
สิกขา ๑ ตินวตถารกะ ๑ ดังนี้ สันเนอความในพระบาลี อันมีในวินัยวรรค
ที่ ๑ เพียงเท่านั้น

ต่อไปนี้ เป็นเนื้อความในวคฺคาสงเคราะหฺ ซึ่งเรียกเต็มตามบาลีว่า
วคฺคาสังคหิตสุตตันตะหัง ๑๐ พระสูตร คือ พระสูตรที่ ๑ ว่า ที่ได้ชื่อว่า
ภิกษุ เพราะทำลายธรรม ๑ ประการได้ ธรรม ๑ ประการนั้น คือ ประการ
ใดบ้าง คือ สกฺกกายทญฺญิ วิจิกิจจา สลัพฺพตปฺรามาส รากะ โทสะ
โมหะ มานะ

ในพระสูตรที่ ๒ ว่า ได้ชื่อว่าสมณะ เพราะระงับธรรมทั้ง ๒ ได้
ได้ชื่อว่าพราหมณ์ เพราะละธรรมทั้ง ๑ ได้ ได้ชื่อว่าโสดติกะ เพราะไม่มีการ
สตัปทชอว่านหาตกะ เพราะอาบแล้ว ได้ชื่อว่าเวทญฺ เพราะร้แจ้งแล้ว ได้ชื่อว่า
อรหันต์ เพราะไกลธรรมทั้ง ๑ น ก็ธรรมทั้ง ๑ น ได้แก่สิ่งใดบ้าง ได้แก่
สกฺกกายทญฺญิ วิจิกิจจา สลัพฺพตปฺรามาส รากะ โทสะ โมหะ มานะ

ในพระสูตรที่ ๓ ว่า อสัทธรรมมีอยู่ ๑ ประการ คือ ความไม่มี
ศรัทธา ไม่มีหิริ ไม่มีโอตตปฺปะ สดับเล่าเรียนน้อย เกียจคร้าน ปล่อยสติ
ไม่มีปัญญา ส่วนสัทธรรมก็มีอยู่ ๑ คือ ศรัทธา หิริ โอตตปฺปะ พาหุสัจจะ
วิริยะ สติ ปัญญา

ในพระสูตรที่ ๔ ว่า บุคคล ๗ จำพวก เป็นผู้ควรแก่ของค่านับ ควร
แก่ของต้อนรับ ควรแก่ของทักทายโดยเคารพ ควรยกมือไหว้ เป็นนาบุญ
อันเยี่ยมของโลก ฯ บุคคล ๗ จำพวกนั้น คือ จำพวกไหนบ้าง คือ จำพวก
เล็งเห็นความไม่เที่ยง จำความไม่เที่ยง รู้สึกความไม่เที่ยงในจักขุ น้อมใจ
ไปเนือง ๆ ไม่ให้คละกัน กำหนดไว้ด้วยปัญญา แล้วสำเร็จเจโตวิมุตติ
ปัญญาวิมุตติ ๑ สันอาสาละกับชีวิตพร้อมกัน ๑ สันสังโยชน์เบื้องต่ำ ๕
ประการ ได้เป็นพระอนาคามิ ๕ จำพวก ซึ่งแยกเป็นจำนวนแล้วนับเข้าใน
๗ จำพวก ๑

ในพระสูตรที่ ๕ ว่า มีบุคคล ๗ จำพวก ซึ่งควรแก่ของค่านับเป็นต้น
บุคคล ๗ จำพวกนั้น ได้แก่วัดเล็งเห็นทุกข์ ผู้จำความทุกข์ ผู้รู้สึกความทุกข์
ในจักขุเป็นต้น แล้วสำเร็จเจโตวิมุตติ และสันอาสาละ สันชีวิตเป็นพระ
อนาคามิ ๕ จำพวก ดังทว่าแล้วนั้น

ในพระสูตรที่ ๖ ว่า ด้วยผู้เล็งเห็นอนัตตาในจักขุเป็นต้น และว่าด้วย
ผู้เล็งเห็นความสน ความเสื่อม ความคลาย ความดับ ความเลิกละในจักขุ
เป็นต้น แล้วสำเร็จเบญจขันธ์ ดังทว่าแล้วนั้น

ในพระสูตรที่ ๗ ว่า บุคคลควรอบรมธรรม ๗ ประการ คือ
โพชฌงค์ ๗ เพื่อความรុងขงกิเลสต่าง ๆ มีรากะเป็นต้น

ในพระสูตรที่ ๘ ว่า บุคคลควรอบรมสัญญา ๗ คือ อนิจจสัญญา
อนัตตสัญญา อสุภสัญญา อาทีนวสัญญา ปหานสัญญา วิราคสัญญา
นิโรธสัญญา เพื่อความรុងขงรากะเป็นต้น

ในพระสูตรที่ ๙ ว่า บุคคลควรอบรมสัญญา ๗ อันได้แก่อสุภสัญญา
มรณสัญญา ปฏิถสัญญา อนภิตสัญญา อนิจจสัญญา ทุกขสัญญา
อนัตตสัญญา เพื่อความรុងขงรากะเป็นต้น

ในพระสูตรที่ ๑๐ ว่า บุคคลควรอบรมธรรม ๗ ประการ คือ
โพชฌงค์ ๗ เพื่อบรรกิเลสและอุปธิ เพื่อบริการ เพื่อบรรเทา เพื่อบรรเทา
เพื่อบรรเทา เพื่อบรรเทา เพื่อบรรเทา เพื่อบรรเทา เพื่อบรรเทา เพื่อบรรเทา เพื่อบรรเทา

๑๗๘ พระสุตตันตปิฎก คัมภีร์ที่ ๔ อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต เล่ม ๑

ความโกรธ ความผูกโกรธ ความลบหลู่ ความตีเสมอ ความริษยา
ความตระหนี่ ความมีมารยา ความโอ้อวด ความค่อคัง ความแข่งดี
ความถือตัว ความดหมั่นผอน ความมัวเมา ความประมาท ดังนั้น
สันเนอความในพระบาลี อันมีในสัตตกนิบาต ซึ่งว่าด้วยธรรมหมวด ๑
เพียงเท่านั้น.

เอวี่ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

จบ อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต ๓๐ กัณฑ์
ต่อ อังคุตตรนิกาย อฏฐกนิบาต อีก ๑๕ กัณฑ์

กณฑ์ที่ ๑

คัมภีร์อังคตตรนิกาย อัฐกนิบาต
ว่าด้วยอานิสงส์เมตตาเป็นต้น

เอวมเม สุตํ ฯ เอกํ สมขํ ภควา สาวตถิยํ วิหริติ เขตวเน
อนาถปิณฑิกสฺส อารามेติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์อังคตตรนิกาย อัฐกนิบาต
กณฑ์ที่ ๑ ว่าด้วยอานิสงส์เมตตาเป็นต้น สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์
แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตลอดกาลนาน

บาลี

ดำเนินความตามวาระพระบาลี อันมีในพระสูตรที่ ๑ เมตตาวรรคที่ ๑
ปฐมปณณาสก คัมภีร์อังคตตรนิกาย อัฐกนิบาตนั้นว่า ข้าพเจ้าขอว่า
อานนทได้สดับมาแล้วอย่างนี้ ฯ กล่าวคือ ครึ่งหนึ่ง สมเด็จพระผู้มีพระ
ภาคเจ้า ประทับอยู่ที่อารามแห่งอนาถปิณฑิกเศรษฐี อันมีนามว่าพระเชตวัน
ใกล้กรุงสาวัตถี ฯ ในครั้งนั้น พระองค์ได้ทรงแสดงให้ภิกษุทั้งหลายฟังว่า
เมตตาเจโตวิมุตติ อันบุคคลใดเกี่ยวข้องแล้ว อบรมแล้ว ทำให้มากแล้ว
ทำให้เป็นยานพาหนะแล้ว ทำให้เป็นที่ตั้งแล้ว ตั้งอยู่เนื่องๆแล้ว สะสม
ไว้แล้ว ปรารภไว้แล้ว ผู้นั้นต้องหวังได้อานิสงส์ ๘ ประการ ฯ ที่
อานิสงส์ ๘ ประการนั้น คือ ประการใดบ้าง คือ หลับเป็นสุข ๑ ตื่น
เป็นสุข ๑ ไม่ฝันร้าย ๑ เป็นที่รักของมนุษย์ทั้งหลาย เป็นที่รักของ
อมมนุษย์ทั้งหลาย ๑ เทวดาทั้งหลายย่อมรักษา ๑ ไม่ถูกไฟไหม้ ๑ ไม่ถูกยาพิษ
ไม่ถูกสาตรา ๑ เมื่อยังไม่รู้แจ้งแห่งตลอด ซึ่งธรรมอันยิ่งก็ขึ้นไปเกิดใน
พรหมโลก ๑ ดังนี้

อรรถกถา

ในอรรถกถาว่า เกี้ยวข้องนั้น ได้แก่ประพฤติโดยเอื้อเฟื้อ คำว่า
อบรมนั้น ได้แก่ทำให้เจริญ คำว่า ทำให้นากนั้น ได้แก่ทำเนือง ๆ คำว่า
ทำให้เป็นยานพาหนะนั้น คือ ทำให้เป็นเหมือนยานพาหนะที่เทียมแล้ว คำว่า
ทำให้เป็นตงนั้น คือ ทำให้เหมือนตง คำว่า ตงไว้เนือง ๆ นั้น คือ
ตงไว้เฉพาะ คำว่า สะสมนั้น คือ สะสมไว้โดยรอบ คำว่า ประรภคแล้วนั้น
คือทำให้ให้ดี คำว่า อานิสงสันนั้น ได้แก่คุณ คำใดที่ควรกล่าวในคำทั้งหลาย
เป็นต้นว่าหลับเป็นสุข คำนั้นเราจะกล่าวในเอกาทสกนิบาต ดังนี้

บาลี

ต่อไปนี้ เป็นเนื้อความในคาถาแห่งพระสูตรที่ ๑ ว่า ผู้ใดมีสติอบรม
เมตตาหาประมาณมิได้ สังโยชน์ทั้งหลายของผู้เห็นความสิ้นอุปัทวันั้น ข้อม
เบาบาง ๆ ถ้าบุคคลไม่มีจิตคิดร้าย ต่อผู้มีชีวิตสักราชหนึ่ง ผู้นั้นก็ได้กุศล
ด้วยการอบรมเมตตานี้ ๆ พระอริยะผู้นั้นเคราะห์สัตว์ทั้งปวงด้วยใจ ข้อม
ได้บุญมาก บุคคลเหล่านี้ใด ชนแผ่นดินอันเต็มด้วยบุคคลโดยชอบธรรม
ไม่ต้องใช้อำนาจอาชญา สาตราประการใด เหมือนกับพระราชาทั้งหลาย
ผู้ตั้งอยู่ในธรรม ผู้เป็นดังฤษีที่บูชาขัณ्ड คือ สงเคราะห์คนทั้งหลายด้วย
สังกหวัตถุ ๔ อันได้แก่สงเคราะห์ชาวนา ๑ สงเคราะห์พลรบ ๑ สงเคราะห์
คนยากจน ๑ มีวาจาอ่อนหวาน ๑ และทำบ้านเรือนไม่ต้องให้ใส่กลอนประตู ๑
บุคคลเหล่านั้น ข้อมไม่ได้ผลแห่งการทำอย่างนั้นเท่ากับเสียวที่ ๑๖ แห่งจิต
เมตตาที่บุคคลอบรมดีแล้ว รัศมีดวงจันทร์ ข้อมครอบงำรัศมีดวงดาวทั้งปวง
ผู้ใดไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่ฆ่าผู้อื่นด้วยตนเอง ไม่ให้ผู้อื่นชนะผู้อื่น ผู้นั้น
ชื่อว่าเมตตาแก่สัตว์ทั้งปวง ผู้นั้นข้อมไม่มีเวรกับใคร ๆ ดังนี้

อรรถกถา

ในอรรถกถาว่า เมตตาอันหาประมาณมิได้นั้น ได้แก่การแผ่เมตตาไปโดยไม่มีประมาณ คำว่า สังโยชน์ของผู้เห็นความสันนุปธิ ข้อมเบาบางลงนั้น คือ สังโยชน์ ๑๐ ของผู้ถึงความเป็นพระอรหันต์ อันเป็นความสันนุปธิ ข้อมถูกละไปโดยลำดับด้วยวิปัสสนาเมตตาเป็นต้น อีกอย่างหนึ่ง คำว่า สังโยชน์ข้อมเบาบางลง คือ ปฏิฆะ และสังโยชน์อันเกี่ยวข้องกับปฏิฆะข้อมเบาบาง คำว่า ผู้เห็นความสันนุปธินั้น คือ ผู้ได้สำเร็จพระอรหันต์ อันนับว่าเป็นความสันนุปธิ คือ กิเลสเหล่านั้น คำว่า กุศลข้อมมั่น คือ กุศลข้อมมีด้วยการประพฤติเมตตานั่น คำว่า แผ่นดินอันเต็มด้วยบุคคลนั้น หมายถึงแผ่นดินอันเต็มไปด้วยบุคคล และสัตว์ทั้งหลาย

คำว่า การทำนานั้น คือ ในสมัยพระราชผู้ตั้งอยู่ในธรรม เมื่อก่อนโน้น พระราชาทั้งหลาย ย่อมสงเคราะห์ประชาชนด้วยสังคหวัตถุ ๔ คือ ด้วยการสงเคราะห์ชาวนา ๑ สงเคราะห์พลรบ ๑ สงเคราะห์คนขัดสน ๑ มีวาจาอ่อนหวาน ๑ ฯ การสงเคราะห์ชาวนานั้น คือ ช่วยให้ข้าวกล้าในนาสำเร็จไป การสงเคราะห์พลรบนั้น ได้แก่ให้เบียดเบียนรางวัลแก่พวกพลรบ การสงเคราะห์คนจนนั้น คือ ให้พวกคนจนยืมเงินไปโดยไม่คิดดอกเบี้ยในภายใน ๓ ปี การทำอย่างนั้น เป็นเหมือนกับผูกน้ำใจของประชาชนไว้เหมือนกับพรานนกตกนกด้วยบ่วง หรือด้วยแร้วฉะนั้น คำว่า ถ้อยคำอันอ่อนหวานนั้น ได้แก่การกล่าวถ้อยคำอันเป็นที่รักโดยนัยเป็นต้นว่า ลูกเอ๋ย หลานเอ๋ย บ้านเมืองที่พระราชาทั้งหลาย สงเคราะห์ด้วยสังคหวัตถุ ๔ ดังที่กล่าวแล้ว ข้อมเจริญ มีข้าวน้ำมาก มีความปลอดภัย ไม่มีเสนียดจัญไร คนทั้งหลายมีแต่ความร่าเริง ให้ลูกพ้อร่ำอยู่ติดเปิดประตูเรือนทั้งไว้ได้ ไม่ต้องใส่กลอนประตูตามทิวามัน เป็นโบราณประเพณี ต่อมาภายหลังครั้งพระเจ้าโอกกากราช พวกพราหมณ์ได้เปลี่ยนสังคหวัตถุ ๔ และรัฐสมบัตินี้ ให้เป็นบัญญัติ ๕ ประการ มีการฆ่าม้าเป็นต้น

คำว่า ไม่เท่าเสียว่า ๑๖ นั้น คือ พวกที่บูชาบุญใหญ่ตั้งแต่วันนั้น ย่อม
ไม่ได้รับผลเท่าเสียว่า ๑๖ แห่งจิตเมตตาคงเดียว เพราะจิตเมตตานี้
เป็นของมีผลมาก คำว่า ไม่ขณะนั้น คือ ไม่เอาขณะผ่อนด้วยตนเอง อันได้
แก่ไม่ทำความเสื่อมให้แก่ผู้อื่นด้วยตน คำว่า ไม่ให้ช้านั้น คือ ไม่ให้ผู้อื่นทำ
ความเสื่อมให้แก่ผู้อื่น คำว่า ผู้นั้นไม่มีเวรกับใครนั้น คือ อุกุลลเวร หรือ
บุคคลเวรกับใคร ๆ ย่อมไม่มีแก่ผู้นั้น ดังนี้

บาลี

ในพระสูตรที่ ๒ ว่า พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงไว้ว่า เหตุปัจจัย ๘
ประการนี้ ย่อมทำให้ได้บุญญาอันเป็นเบื้องต้น แห่งพรหมจรรย์ที่ตนยัง
ไม่ได้ ทำให้บุญญาที่ได้แล้วเจริญยิ่งขึ้น ฯ เหตุปัจจัย ๘ ประการ
คือ ประการใดบ้าง คือ ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ ย่อมอย่าอาศัยพระศาสดา
หรือเพื่อนพรหมจรรย์ผู้ควรแก่การเคารพผู้ใดคนหนึ่ง แล้วมีหิริโอตตปปะ
ความรักความเคารพแรงกล้าต่อพระศาสดา หรือต่อเพื่อนพรหมจรรย์
นั้น ๑ ฯ ภิกษุอย่าอาศัยพระศาสดา หรือเพื่อนพรหมจรรย์ ผู้ควร
เคารพคนใดคนหนึ่งแล้วมีหิริโอตตปปะ ความรักความเคารพแรงกล้า
เข้าไปไต่ถามตามเวลาที่สมควรว่า ข้อน้อย่างใด ข้อนั้นหมายความว่า
พระศาสดา หรือเพื่อนพรหมจรรย์เหล่านั้น ก็เปิดเผยข้อที่ยังไม่เปิดเผย
ทำให้ตนข้อที่ยังไม่ตน กิจจัตถความสงสัยในธรรมที่น่าสงสัยต่าง ๆ ๑
ภิกษุนั้น ได้ฟังธรรมแล้วก็สงบกาย สงบใจ ๑ ภิกษุนั้น เป็นผู้มั่งคั่ง
สำรวมในปาฏิโมกข์ สมบูรณ์ด้วยอาจารย์โคจร โทษเล็กน้อยก็เห็นว่าเป็นภัย
ศึกษามั่นอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย ๑ ภิกษุนั้นเป็นผู้สดับฟังมาก เป็นผู้
จำสิ่งที่ได้ฟังไว้แล้ว สะสมสิ่งที่ได้ฟังไว้แล้ว ธรรมเหล่านี้ใดดีในเบื้องต้น
ท่ามกลาง ที่สุด ประกาศพรหมจรรย์อันบริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง พร้อม
ทั้งอรรถพยัญชนะ ธรรมเหล่านั้น ผู้นั้นก็ได้สดับฟังมากได้ จำไว้ ได้เล่า
จนคล่องปาก ได้คิดจนคล่องใจ ได้ตั้งใจความแตก ๑ ภิกษุนั้น เป็นผู้

ความเพียรในการละอกุศลธรรม ทำให้เกิดกุศลธรรม เป็นผู้แข็งแรง
มีความก้าวหน้ามั่นคง ไม่ทอดธุระในกุศลธรรมทั้งหลาย ๑ เวลาไปสู่
ท่ามกลางสงฆ์ ไม่กล่าวถ้อยคำต่าง ๆ ไม่กล่าวเรื่องที่ไม่เป็นประโยชน์
กล่าวแต่ธรรมด้วยตนเอง หรือให้ผู้อื่นกล่าว ไม่ดูถูกความนิ่งเฉย ๑ ๆ
ภิกษุนี้ ย่อมเล็งเห็นความเกิดความเสื่อมในอุปาทานขันธ์ ๕ ว่า รูป
เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เป็นอย่างนี้ ความเกิดขึ้นแห่งรูป เวทนา
สัญญา สังขาร วิญญาณ เป็นอย่างนี้ ความดับไปแห่งรูป เวทนา สัญญา
สังขาร วิญญาณ เป็นอย่างนี้ ๑ รวมเป็น ๘ ประการด้วยกัน เหตุปัจจัย
ทั้ง ๘ ประการนี้แหละ ทำให้ได้บุญอันเป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ที่ยัง
ไม่ได้ ที่ได้แล้วให้เจริญยิ่งขึ้น

เพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ย่อมยกย่องภิกษุนี้ว่า ท่านผู้น่าศรัทธา
อยู่กับพระศาสดา อยู่กับเพื่อนพรหมจรรย์ที่ควรเคารพ แล้วมีหิริโอตตปปะ
ความรัก ความเคารพแรงกล้า ท่านผู้นี้จะเป็นผู้เห็นแน่ ธรรมข้อนี้ทำให้
เป็นหิริ เป็นโอตตปปะ เป็นไปเพื่อความอบรม เพื่อความเป็นสมณะ
เพื่อความมีอารมณ์อันเดียว

เพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ย่อมยกย่องภิกษุนี้ว่า มีหิริโอตตปปะ
คือ ความละอาย ความกลัว ความรัก ความเคารพแรงกล้า ต่อพระศาสดา
ต่อเพื่อนพรหมจรรย์ที่เคารพ สิ่งที่ยังไม่เปิดเผย ยังไม่ตน ยังสงสยอยู่
เพื่อนพรหมจรรย์ ก็เปิดเผยให้ฟัง ก็ทำให้ตน กำจัดความสงสยเสีย
ท่านผู้นี้จะต้องเป็นผู้เห็นแน่ ขอนักเป็นไปเพื่อความรัก ความเคารพ
ความอบรม ความเป็นสมณะ ความเป็นผู้ขุขุเดียว

เพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ย่อมยกย่องภิกษุนี้ว่า ท่านผู้น่าพิศวง
แล้วสังคกาย สังคใจ ต้องเป็นผู้เห็นแน่ ขอนักเป็นเหตุให้เกิดความรัก
ความเคารพ ความอบรม ความเป็นสมณะ ความเป็นผู้ขุขุเดียว

ข้อที่เพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ยกย่องว่าท่านผู้นี้ เป็นผู้มคธ เป็น
ผู้สำรวมในปาฏิโมกข์ สมบูรณ์ด้วยอาจารย์โคจร คือ มารยาทและอารมณ์

เล็งเห็นภัยในโทษแม้เพียงเล็กน้อย สักขามันอยู่ในเสกขาบททั้งหลาย ท่าน
ผู้จะเป็นผู้รู้เห็นแน่ ดังนี้ ก็เป็นเหตุให้เกิดความรัก ความเคารพ ความ
อบรม ความเป็นสมณะ ความมีอารมณ์อันเดียว

การที่เพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ยกย่องว่าท่านเป็นผู้ เป็นผู้สดับ
เล่าเรียนมาก เป็นผู้จำสิ่งที่ได้สดับเล่าเรียนไว้แล้ว เป็นผู้สะสมสิ่งที่ได้สดับ
เล่าเรียนไว้แล้ว ธรรมเหล่านี้มีคุณค่าในเบื้องต้น ท่ามกลาง ที่สุด ประกาศ
พรหมจรรย์อันบริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง ธรรมเหล่านั้น ท่านผู้ก็ได้สดับไว้
มากแล้ว ได้จำไว้แล้ว ได้สะสมไว้ด้วยวาจาแล้ว ได้เพ่งด้วยใจแล้ว
ได้แทงตลอดด้วยความเห็นแล้ว ท่านผู้ ต้องเป็นผู้รู้เห็นแน่ ดังนี้
ก็เกิดเหตุให้เกิดความรัก ความเคารพ ความอบรม ความเป็นสมณะ
ความมีอารมณ์อันเดียว

การที่เพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ยกย่องว่าท่านผู้ เป็นผู้มีความ
เพียร ในการละอกุศลธรรม ในการทำให้เกิดกุศลธรรม เป็นผู้แข็งแรง
มีความก้าวหน้ามั่นคง ไม่ทอดธุระในกุศลธรรมทั้งหลาย ท่านผู้ต้องเป็นผู้
รู้เห็นแน่ ดังนี้ ก็เกิดเหตุให้เกิดความรัก ความเคารพ ความอบรม
ความเป็นสมณะ ความมีอารมณ์อันเดียว

การที่เพื่อนพรหมจรรย์ ยกย่องว่าท่านผู้ เวลาไปที่ประชุมสงฆ์
แล้ว ไม่พูดเรื่องต่าง ๆ ไม่พูดเรื่องไม่มีประโยชน์ แสดงธรรมด้วยตนเองบ้าง
เชอเชิญให้ผู้อื่นแสดงบ้าง ไม่ดหมิ่นความนิงอย่างอริยะบ้าง ท่านผู้ ต้อง
เป็นผู้รู้เห็นแน่ ดังนี้ ก็เกิดเหตุให้เกิดความรัก ความเคารพ ความ
อบรม ความเป็นสมณะ ความมีอารมณ์อันเดียว

การที่เพื่อนพรหมจรรย์ ยกย่องว่าท่านผู้ เล็งเห็นความเกิด ความ
เสื่อมในอาทานชั้นที่ ๕ ว่า รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ
เป็นอย่างนี้ ความเกิดแห่งรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณเป็น
อย่างนี้ ความดับแห่งรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณเป็นอย่างนี้
ก็เกิดเหตุให้เกิดความรัก ความเคารพ ความอบรม ความเป็นสมณะ
ความมีอารมณ์อันเดียว ฯ เหตุปัจจัย ๘ ประการนี้แหละ เป็นเหตุ

ให้ได้บุญญาอันเป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ซึ่งยังไม่ได้ เป็นเหตุทำให้บุญญาที่ได้แล้วเจริญยิ่งขึ้น ดังนี้ สันเนอความในพระบาลีเพียงเท่านั้น

อรรถกถา

ในอรรถกถาว่า บุญญาอันเป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์นั้น ได้แก่ วิบัสสนาอันเป็นเบื้องต้นแห่งมรรคพรหมจรรย์ คำว่า เป็นผู้แน เห็นแนแน้น คือ เป็นผู้เห็นซึ่งสังขตควรควรเห็นแน้น คำว่า ความนิ่งอย่างอริยะนั้น ได้แก่ จตุตถฌาน และการนั่งนกกิงกรรมฐานอน ๆ อยู่ ดังนี้ สันเนอความในอรรถกถา และในเทศนาภักคณทัมเพียงเท่านั้น.

เอวํ กัมมํ ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กณฑ์ที่ ๒

คัมภีร์อังคุตตรนิกาย อฏฐกนิบาต

ว่าด้วยกรรมอันเป็นเหตุให้เกลียดชังรักใคร่

อฏฐกํ ภิกขเว ฐมเมหิ สมณนาคโต ภิกขุ สพรหมจารีนํ อปปีโย จ โหตีติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์อังคุตตรนิกาย อฏฐกนิบาต กณฑ์ที่ ๒ ว่าด้วยกรรมอันเป็นเหตุให้เกลียดชังรักใคร่ของผู้อื่น สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลายตลอดกาลนาน หาประมาณมิได้

บาลี

ดำเนินความตามวาระพระบาลี อันมีในพระสูตรที่ ๓ วรรคที่ ๑
ปฐมบัณฑิตยสํ คัมภีร์อังคุตตรนิกาย อฏฐกนิบาตนั้นว่า พระพุทธองค์

ได้ทรงแสดงไว้ว่า ภูมิผู้ประกอบด้วยธรรม ๘ ประการ ข่อมไม่เป็น
 รักใคร่พอใจ ไม่เป็นที่เคารพยกย่อง ของเพื่อนพรมจรรยทั้งหลาย ๆ
 ก็ธรรม ๘ ประการนั้น คือ ประการใดบ้าง คือ ภูมิในพระธรรมวินัย
 ข่อมสรรเสริญผู้ผู้อื่นเกลียด ๑ ข่อมตเตยนผู้ผู้อื่นรัก ๑ ข่อมมุ่งลาภ ๑
 มุ่งสักการะ ๑ ไม่มีหิริ ๑ ไม่มีโอตตปปะ ๑ มีความปรารถนาตามก ๑ มีความ
 ประพฤติผิด ๑

ส่วนภิกษุประกอบด้วยธรรม ๘ ประการ ซึ่งมีข้อความตรงกันข้ามกับท้าวแล้วนัน ย่อมเป็นที่รักใคร่พอใจ เป็นที่เคารพยกย่องของเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ฯ ก็ข้อธรรม ๘ ประการ ที่ตรงกันข้ามกับท้าวมาแล้วนัน คือ ประการใดบ้าง คือ ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ ไม่สรรเสริญผู้ท่เพื่อนฝูงเกลียดชัง ๑ ไม่ตักเตือนผู้ท่เพื่อนฝูงรักใคร่ ๑ ไม่มุ่งลาภ ๑ ไม่มุ่งสักการะ ๑ ไม่หรี ๑ ไม่โอตตปปะ ๑ ไม่ปรารธนาลามก ๑ ไม่ความเห็นชอบ ๑ ดังนี้

ในพระสูตรที่ ๒ ว่า ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๘ ประการ ข่อมไม่
เป็นทักโครพอใจ ไม่เป็นที่เคารพยกย่อง ของเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ฯ
ธรรม ๘ ประการนั้น คือ ประการใดบ้าง คือ ภิกษุในพระธรรมวินัย ข่อม
เป็นข่มงลาภ ๑ ข่มสักการะ ๑ ข่มความไม่ดุษณี ๑ ข่มรู้จักเวลา ๑
ข่มรู้จักประมาณ ๑ ข่มสะอาด ๑ ข่มพูดมาก ๑ ดำว่าเพื่อนพรหมจรรย์
ทั้งหลาย ๑

ส่วนภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๘ ประการ ซึ่งมีข้อความตรงกัน
ข้ามกับที่ว่าแล้วนั้น บ่อมเป็นทริกใคร่พอใจ เป็นที่เคารพยกย่องของ
เพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ฯ ก็ธรรม ๘ ประการ ซึ่งมีข้อความตรงกัน
ข้ามกับที่ว่ามาแล้วนั้น คือ ประการใดบ้าง คือ ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้
บ่อมไม่มุ่งลาภ ◦ ไม่มุ่งสักการะ ◦ ไม่มุ่งความไม่ดูหมิ่น ◦ รู้จักเวลา ◦
รู้จักประมาณ ◦ สะอาด ◦ ไม่พูดมาก ◦ ไม่ได้ว่าเพื่อนพรหมจรรย์
ทั้งหลาย ◦ ดังนี้

ในพระสูตรที่ ๒ นี้ มีแก้ไว้ในอรรถกถาเพียงเล็กน้อย เพราะ
แก้ถ้อยคำนิดหน่อยเท่านั้น ไม่มีคำอธิบายกว้างขวางประการใด เพราะ
ฉะนั้น จึงจะได้อธิบายให้กว้างขวางออกไป เพื่อให้เป็นที่เข้าใจซึมซาบ
แก่ผู้ฟังทั้งหลาย กล่าวคือ ในพระสูตรที่ ๓ ว่า ภิกษุประกอบด้วย
กรรม ๘ ประการ ย่อมไม่เป็นที่รักใคร่พอใจ ไม่เป็นที่เคารพยกย่องของ
เพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายนั้น พระพุทธองค์ได้ทรงสอนภิกษุให้เป็นตัว
อย่างของประชุมชนทั้งหลายเท่านั้น เมื่อประชุมชนทั้งหลายได้ฟังแล้ว
ก็จะได้เข้าใจว่า ไม่ใช่เฉพาะภิกษุเท่านั้น ถึงภิกษุณี อุบาสก-อุบาสิกา
หรือสามเณร สามเณรี หรือคนจำพวกใด ๆ ก็ตาม เมื่อประกอบด้วย
กรรม ๘ ประการนั้น เพียงประการใด ประการหนึ่ง ก็ย่อมไม่เป็นที่
รักใคร่พอใจ ไม่เป็นที่เคารพยกย่องของผู้อื่นเหมือนกันทั้งนั้น กรรม ๘
ประการนั้น คือ ประการใดบ้าง คือ ความสรรเสริญผู้ที่ไม่เกลียดชัง ๑
ความตบตีผู้ที่ไม่รักใคร่ ๑ ความมุ่งสาท ๑ ความมุ่งสัการะ ๑ ความ
ไม่มีหิริ ๑ ความไม่มีโอตตปปะ ๑ ความปรารถนาลามก ๑ ความเห็นผิด ๑ ๆ
ผู้ใดเป็นที่เกลียดชังของผู้อื่น หรือเป็นที่เกลียดชังของเพื่อนฝูง เมื่อเรา
สรรเสริญผู้อื่น ให้ผู้ที่เขาเกลียดชังฟัง เขาก็ย่อมไม่พอใจเรา ย่อมพลอย
เกลียดชังเรา เพราะฉะนั้น ต้องระวังให้ดี เวลาจะสรรเสริญใครต่อนัก
ดูเสียก่อนว่า ผู้นั้นเป็นที่เกลียดชังของใครซึ่งอยู่ในที่นั้นบ้าง เมื่อเห็น
ไม่เป็นที่เกลียดชังของใคร จึงควรสรรเสริญ ถ้าเห็นว่าเป็นที่เกลียดชังของ
ผู้ใดคนหนึ่งซึ่งอยู่ในที่นั้น ก็ไม่ควรสรรเสริญ เว้นแต่ว่าผู้นั้นเป็นผู้มีคุณ
ความดีควรจะสรรเสริญ แต่ผู้เกลียดชังนั้นเป็นคนนิสัยไม่ดี เป็นคนไม่
ชอบคนดี เราจึงสรรเสริญเพื่อสอนผู้นั้นโดยทางอ้อม ถ้าไม่อย่างนั้นไม่ควร
สรรเสริญเลย

ข้อว่า ความตบตีผู้ซึ่งเป็นที่รักของคนอื่นนั้น ก็มีคำอธิบาย
ทำนองเดียวกัน คือ การตบตีผู้ที่ไม่รักใคร่ เคารพนับถือ ย่อมไม่เป็นที่
พอใจของผู้ฟัง เมื่อเราเห็นว่าผู้ใดเป็นที่รักใคร่ เคารพนับถือของผู้อื่น
ซึ่งอยู่ในที่นั้น เราก็ไม่ควรตบตีผู้นั้น โดยเหตุนี้ จึงมีคตินิยมอยู่ว่า

ไม่ควรติเตียนผู้ใด หรือสิ่งที่เขาเคารพนับถือ เมื่อเห็นว่าผู้ใด หรือสิ่งใดเป็นที่เคารพนับถือของเขา เราก็ไม่ควรติเตียนผู้นั้น ไม่ควรติเตียนสิ่งนั้น เช่น เราเห็นวัตถุที่เคารพนับถือ ของพวกนอกพระพุทธศาสนาอย่างใดอย่างหนึ่ง มีรูปพระเยซู หรือรูปไม้กางเขน เป็นต้น เราไม่ควรติเตียนให้เขาได้ยินข้อสำคัญยิ่ง ก็คือเราไม่ควรติเตียนบิดามารดา ครูบาอาจารย์ของใครเป็นอันขาด เพราะธรรมดา มารดาบิดา ครูบาอาจารย์ของผู้ใด ก็ย่อมเป็นที่รักใคร่พอใจ เป็นที่เคารพยกย่องของผู้นั้น

ข้อว่าความมั่งลาภนั้น คือ ความทำสิ่งใดลงไป ก็ทำด้วยความมั่งลาภผลแก่ตน ไม่มุ่งประโยชน์สุขแก่คนอื่น การทำอย่างนี้ เรียกว่า ความมั่งลาภ คำว่า ความมั่งลาภ เมื่อพูดง่าย ๆ ก็ได้แก่ความเห็นแก่ได้ การเป็นคนเห็นแก่ได้ ย่อมไม่เป็นที่รักใคร่พอใจของผู้ใด ทั้งเป็นเหตุให้เกิดความเสื่อมเสียแก่ตนด้วย เพราะคนเห็นแก่ได้โดยมาก ย่อมไม่เลือกว่าควรหรือไม่ควร เมื่อไม่เลือกว่าควรหรือไม่ควร ก็ย่อมทำได้ทุกอย่าง เมื่อทำไม่เลือก ก็ต้องได้รับผลไม่เลือก คือ ได้รับทั้งผลดีผลเลว เพราะฉะนั้นความเห็นแก่ได้ จึงเป็นที่เกลียดชังของผู้อื่น

ความมั่งสักการะนั้น ได้แก่ความมั่งการเคารพนับถือ คือ คิดแต่อยากให้มีผู้เคารพนับถือตัวเท่านั้น ไม่รู้จักอยากทำดี เพื่อให้ตัวเป็นที่เคารพนับถือของผู้อื่น ความมั่งสักการะนั้น ก็ทำให้เป็นที่เกลียดชังของผู้อื่น ๆ ความไม่มีหิรินั้น ได้แก่ความไม่ละอายใคร ไม่ละอายสิ่งใด ไม่ละอายในการทำบาป อุกศล ทุจริต ความไม่ละอายข้อนั้น ย่อมทำให้เป็นที่เกลียดชังของคนทั้งหลาย ๆ ความไม่มีโอตตปปะนั้น ได้แก่ความไม่กลัวใคร ไม่กลัวสิ่งใด ไม่กลัวบาปอกศล ทุจริต ไม่กลัวใครจะติฉินนินทา นี่ก็เสียวว่าใครจะว่าอะไรก็ช่าง ข้อนั้น ย่อมทำให้เป็นที่เกลียดชังของคนทั้งหลายโดยมาก

ความปรารถนาลาภนั้น ได้แก่ความต้องการลาภผล โดยทางผิดศีลธรรม ความต้องการซึ่งความยกย่องนับถือ ด้วยคุณธรรมอันไม่มีในตน เช่นตนไม่มีความรู้ความดี พอที่จะให้ผู้อื่นยกย่องเคารพนับถือ ก็มักอยาก

ให้เขาเข้าใจว่า ตนมีความรู้ความดี ตนไม่มีคุณวิเศษอันใดก็อยากให้ผู้อื่น
เข้าใจว่า ตนมีคุณวิเศษอย่างนั้น ความอยากอย่างนั้น เรียกว่าความปรารถนา
ลามก เมื่อมีแก่กล้าในใจของผู้ใด ก็ทำให้ผู้นั้นอวดคุณธรรมที่ไม่มีในตน
ซึ่งเรียกว่าอวดอุตริมนุสสธรรม เพราะฉะนั้น ความปรารถนาลามกนี้
จึงทำให้เป็นเหตุเกลียดชังของคนทั้งหลาย

ความเห็นผิดนั้น ได้แก่ความเห็นไม่ถูกต้องตามเหตุผล ความ
เห็นอันใดที่ผลกับเหตุไม่ตรงกัน ความเห็นอันนั้นเรียกว่าความเห็นผิด
เช่น เห็นว่า การให้ปันไม่มีผลดี ส่วนการไม่ให้ปัน เป็นของมีผลดี ดังนั้น
เป็นต้น ความเห็นอันนั้น เรียกว่าเป็นความเห็นผิดโดยแท้ เพราะธรรมดา
การให้ปัน ข่อมเป็นของมีมาแต่กำเนิด หากในเวลาคนเราเกิดมาใหม่ ๆ
เมื่อไม่ได้รับการให้ปันข้าวบ่อน้ำมัน จากมารดาหรือบิดาแล้ว คนเรา
จะต้องตาย อย่างว่าแต่คนเราเลย ถึงสัตว์ดิรัจฉานก็เหมือนกัน ถ้าในเวลา
สัตว์ดิรัจฉานเกิดมาใหม่นั้น เมื่อไม่ได้รับการให้ปันจากแม่ของมัน หรือจาก
ผู้เลี้ยงดู หรือจากธรรมชาติ อย่างใดอย่างหนึ่งแล้วมันก็ต้องตายทันที
เพราะฉะนั้น การให้ปัน ซึ่งเรียกว่าการให้ทานนั้น จึงนับว่าเป็นของดี
ผู้ทเห็นว่า การให้ปันไม่มีผลดังนี้ ข่อมเป็นความเห็นผิดแท้

ในพระสูตรที่ ๔ ขั้วว่า มุ่งความไม่ดูหมิ่นนั้น ได้แก่ความมุ่งไม่
อยากให้ใครดูหมิ่นตน ถึงตนจะควรถูกดูหมิ่นก็ตาม ก็ไม่ควรอยากให้ใคร
ดูหมิ่นตน ความนี้กันอย่างนี้ ก็ไม่เป็นที่พอใจของคนทั้งหลาย เพราะว่า
เมื่อใครควรดูหมิ่น คนทั้งหลายก็ข่อมดูหมิ่น เมื่อใครเลวคนทั้งหลาย
ก็ข่อมว่าเลว เมื่อใครดีคนทั้งหลายก็ข่อมว่าดี เมื่อว่าตามที่ถูกแล้ว ถ้าใคร
ไม่อยากจะให้ผู้อื่นดูหมิ่น ก็อย่าทำให้เขาดูหมิ่น จึงจะเป็นการดี ๆ
ความไม่รู้จักเวลานั้น ได้แก่ความไม่รู้ว่าเวลาไหนควรทำสิ่งใด ความไม่
รู้จักเวลานั้น สำหรับพระภิกษุสามเณร ก็ได้แก่ความไม่รู้จักเวลาเรียน
เวลาสอน เวลาไต่ถาม เวลาไหว้พระสวดมนต์ เวลาทำสมณธรรมเป็นต้น
สำหรับชาวบ้าน ก็ได้แก่ความไม่รู้จักเวลาประกอบกิจการงานนั้น ๆ ๆ ความ

ไม่รู้จักประมาณนั้น สำหรับพระภิกษุสามเณรได้แก่ความไม่รู้จักประมาณ ในการรับบิณฑิย ๔ บริโภคบิณฑิย ๔ หรือบริโภคอาหาร สำหรับชาวบ้าน ก็ได้แก่ความไม่รู้จักประมาณ ในกิจการหังปวง ๆ ความไม่สะอาดนั้น ได้แก่ความไม่บริสุทธิ์

ความพุดมากนั้น ได้แก่ความพุดเกินพอดีเกินเหตุผล เช่นควรพุด เพียง ๒-๓ คำ ก็พุดเสียถึง ๕ คำ ๑๐ คำ ความพุดมากทำให้เป็นที่ รำคาญหู รำคาญใจของผู้อื่น ถ้าเผลอปากกร้ายด้วยแล้วก็ยิ่งร้ายใหญ่ เพราะ คนพุดมากปากกร้าย ย่อมไม่เป็นที่พอใจของผู้ใด เพราะฉะนั้น จึงควรพุด แต่พอดี ๆ การด่าว่าเพื่อนพรหมจรรย์นั้น ได้แก่การที่พระภิกษุสามเณร ด่าว่าเพื่อนภิกษุสามเณรด้วยกัน สำหรับชาวบ้าน ก็ได้แก่การที่ชาวบ้านด่าว่า เพื่อนชาวบ้านด้วยกัน รวมความว่าได้แก่การด่าว่าผู้อื่น อันการด่าว่าผู้อื่น ย่อมไม่เป็นที่พอใจของใคร ๆ เพราะทุกคนไม่ชอบให้ใครด่าว่าทั้งนั้น แต่ว่า การด่าว่าด้วยมุ่งสั่งสอน มุ่งอยากให้เกิด ก็ย่อมเป็นของสมควร แต่ถึงอย่างนั้น ก็ดี ก็ย่อมไม่เป็นที่พอใจของผู้ถูกด่าว่า ทางดีที่สุดแล้ว ต้องควรสั่งสอน โดยชอบธรรม ควรสั่งสอนด้วยคำอ่อนหวาน ควรสั่งสอนพอประมาณ ควรสั่งสอนตามเวลาที่สมควร เมื่อเห็นว่า ผู้ใดทำผิด หรือมีนิสัยไม่ดี จะสั่งสอนผู้นั้น ก็ต้องเลือกเวลา เมื่อเห็นว่า เวลาใดควรสั่งสอนแล้วจึง สั่งสอน ทั้งควรสั่งสอนด้วยถ้อยคำอ่อนหวาน สั่งสอนด้วยเมตตากรณา จึงจะเป็นที่รักที่พอใจของผู้ถูกสั่งสอน ดังนี้ ๆ สันเนอความในเทศนาภิกษุท่าน เพียงเท่านั้น.

เอวี่ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ๆ

กัณฑ์ที่ ๓

คัมภีร์อังคุตตรนิกาย อัฐกนิบาต
ว่าด้วยโลกธรรม ๘

อฏฺฐิเม ภิกฺขเว โลกธมฺมา โลกํ อณฺุปรีวตฺตุนฺติ โลโก จ อฏฺฐ
โลกธมฺเม อณฺุปรีวตฺตตฺติ.

ณ บัณฑิต อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์อังคุตตรนิกาย อัฐกนิบาต
กัณฑ์ที่ ๓ ว่าด้วยโลกธรรม ๘ ประการ สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์
แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลายตลอดกาลนาน

บาลี

ดำเนินความตามวาระพระบาลี อันมีในพระสูตรที่ ๕ วรคที่ ๑
ปฐมปิณณาสก คัมภีร์อังคุตตรนิกาย อัฐกนิบาต นั้นว่า พระพุทธองค์ได้
ทรงแสดงให้ภิกษุทั้งหลายฟังว่า โลกธรรม ๘ ประการนี้ ย่อมหมุนเวียนไป
ตามโลก ส่วนโลกก็หมุนเวียนไปตามโลกธรรม ๘ ๆ ก็โลกธรรม ๘ ได้แก่
สิ่งใด ได้แก่ความมีลาภ ๑ ความไม่มีลาภ ๑ ความมียศ ๑ ความไม่มียศ ๑
ความดีเตย ๑ ความสรรเสริญ ๑ ความสุข ๑ ความทุกข์ ๑ ๆ ครั้นทรง
แสดงอย่างนั้นแล้ว ก็ทรงแสดงเป็นพระคาถา ซึ่งมีเนื้อความว่า ความมีลาภ
ความไม่มีลาภ ความมียศ ความไม่มียศ ความนิทา ความสรรเสริญ
ความสุข ความทุกข์เหล่านี้ ย่อมเป็นของไม่เที่ยง ไม่ยั่งยืนในหม่นม้วย
เป็นของมีความแปรปรวนไปเป็นธรรมดา ผู้สติปัญญาว่าสิ่งเหล่านี้ ย่อม
เป็นของมีความแปรปรวนไปเป็นธรรมดา ก็ไม่ให้สิ่งเหล่านี้ย่ำยจิตใจได้
ไม่ยินร้ายต่อฝ่ายไม่เป็นที่ต้องการ ไม่ยินดีต่อฝ่ายเป็นที่ต้องการ กำจัดความ
ยินดียินร้ายเสียได้ รู้จักรมอันปราศจากธุลี อันไม่มีโรค แล้วก็สำเร็จ
นิพพานได้ ดังนี้

ในพระสูตรที่ ๖ ว่า โลกธรรม ๘ นั้น ย่อมหมุนเวียนไปตามโลก ส่วนโลกก็หมุนเวียนไปตามโลกธรรม ๘ ก็โลกธรรม ๘ นั้น ได้แก่สิ่งใดบ้าง ได้แก่ความมีลาภ ความไม่มีลาภ ความมียศ ความไม่มียศ ความนินทา ความสรรเสริญ ความสุข ความทุกข์ ฯ ตุก่อนภิกษุทั้งหลาย ความมีลาภ ความไม่มีลาภ ความมียศ ความไม่มียศ ความนินทา ความสรรเสริญ ความสุข ความทุกข์ ย่อมเกิดแก่ปุถุชนผู้ไม่ได้สติด้วย เกิดแก่พระอริยะผู้ได้สติด้วย ก็แต่ความข้อแปลกกันอย่างไร มีข้อต่างกันอย่างไร มีเหตุการณ์ต่างกันอย่างไรระหว่างปุถุชนกับอริยะ ฯ ภิกษุเหล่านั้นได้กราบทูลว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า ธรรมทั้งหลายของพวกข้าพระองค์ ย่อมมีพระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นรากเหง้า เป็นผู้นำ เป็นที่อาศัย ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงความชอบด้วยพระองค์เองเถิด ภิกษุทั้งหลาย ได้ฟังแล้วจักได้จำไว้ พระเจ้าข้า ฯ จึงตรัสว่า ถ้าอย่างนั้น เธอทั้งหลายจงตั้งใจฟังให้ดี เราจะแสดงให้ฟังในบัดนี้ ฯ ภิกษุเหล่านั้นก็ทูลรับว่า พระเจ้าข้า ฯ จึงตรัสว่า ตุก่อนภิกษุทั้งหลาย เวลาลาภเกิดแก่ปุถุชนผู้ไม่ได้สติ คำสอนของพระอริยะเจ้า เขาย่อมไม่พิจารณาว่า ลาภนั้นเกิดขึ้นแก่เราแล้ว ก็แต่ว่ามันไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนไปเป็นธรรมดา เขาไม่ทำตามความเป็นจริง เวลาความไม่มีลาภเกิดขึ้น เขาก็ไม่ทำตามความเป็นจริงว่า ความไม่มีลาภนั้นได้เกิดขึ้นแก่เราแล้ว ก็แต่ว่ามันไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนไปเป็นธรรมดา เวลาความมียศ ความไม่มียศ ความนินทา ความสรรเสริญ ความสุข เกิดขึ้นแก่เขา เขาก็ไม่ทำตามความเป็นจริงเหมือนกัน เพราะฉะนั้น ความมีลาภ ความไม่มีลาภ ความมียศ ความไม่มียศ ความนินทา ความสรรเสริญ ความสุข ความทุกข์ จึงครอบงำจิตใจของเขาไว้ เขายินดีต่อความมีลาภที่เกิดขึ้นแล้ว ยินร้ายต่อความไม่มีลาภที่เกิดขึ้นแล้ว ยินดีต่อความมียศ ยินร้ายต่อความไม่มียศที่เกิดขึ้นแล้ว ยินดีต่อความสรรเสริญ ยินร้ายต่อความนินทาที่เกิดขึ้นแล้ว ยินดีต่อความสุข ยินร้ายต่อความทุกข์ที่เกิดขึ้นแล้ว เขา

ประกอบด้วยความยินดียินร้ายอย่างนี้ บ่อมไม่พ้นจากชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาส เรากล่าวว่าเขาไม่พ้นจากทุกข์

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เวลาความมีลาภ ความไม่มีลาภ ความมียศ ความไม่มียศ ความนินทา ความสรรเสริญ ความสุข ความทุกข์ เกิดขึ้นแก่อริยสาวก ผู้ได้สดับคำสอนของพระอริยเจ้าแล้ว อริยสาวกนั้น บ่อมพิจารณาว่า สิ่งที่เกิดขึ้นกับเราแล้ว ก็แต่ว่ามันไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนไปเป็นธรรมดา อริยสาวกนั้น บ่อมรู้ตามความเป็นจริง อย่างนี้ เพราะฉะนั้น ความมีลาภ ความไม่มีลาภ ความมียศ ความไม่มียศ ความนินทา ความสรรเสริญ ความสุข ความทุกข์ จึงไม่ครอบงำจิตใจของอริยสาวกได้ อริยสาวกจึงไม่ยินดีต่อความมีลาภ ไม่ยินร้ายต่อความไม่มีลาภ ไม่ยินดีต่อความมียศ ไม่ยินร้ายต่อความไม่มียศ ไม่ยินดีต่อความสรรเสริญ ไม่ยินร้ายต่อความนินทา ไม่ยินดีต่อความสุข ไม่ยินร้ายต่อความทุกข์ อริยสาวกผู้ละความยินดียินร้ายอย่างนี้ บ่อมพ้นจากชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาส ครั้นตรัสดังนี้ แล้วจึงได้ตรัสเป็นพระคาถา ซึ่งมีเนื้อความว่า ความมีลาภ ความไม่มีลาภ ความมียศ ความไม่มียศ ความนินทา ความสรรเสริญ ความสุข ความทุกข์เหล่านี้ บ่อมเป็นของไม่เที่ยง เป็นของไม่ยั่งยืน เป็นของมีความแปรปรวนไปเป็นธรรมดา ผู้สดับบุญญาบ่อมรู้ว่า สิ่งเหล่านี้เป็นของมีความแปรปรวนไปเป็นธรรมดา ครั้นรู้อย่างนี้แล้ว สิ่งเหล่านี้ก็ไม่ข้ายึดใจของเขาได้ เขาไม่ขัดใจต่อสิ่งที่ไม่น่าต้องการ เขาได้กำจัดความยินดียินร้ายเสียได้แล้ว รู้จักธรรมอันปราศจากธุลี อันไม่มีโสกะแล้ว บ่อมไปถึงฝั่งแห่งภพ บ่อมรู้สึกดี ดังนี้ สันเนื้อความในพระบาลีเพียงเท่านั้น

อรรถกถา

ในอรรถกถาแห่งพระสูตรที่ ๕ ว่า ธรรมของโลก เรียกว่าโลกธรรม ผู้ทช่อว่า พ้นจากโลกธรรมเหล่านี้บ่อมไม่มี โลกธรรมเหล่านี้บ่อมมีแก่

พระพุทธเจ้าด้วย เพราะฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า โลกธรรมเหล่านี้
หมุนเวียนไปตามโลก คือ ติดตามโลกไป ไม่ละโลก ไม่กลับจากโลก
คำว่า โลกก็หมุนเวียนไปตามโลกธรรม ๘ นั้น คือ โลกนั้นก็ติดตามโลกธรรม
๘ ไป ไม่ละโลกธรรม ๘ ไม่หันกลับจากโลกธรรม ๘ คำว่า ความมีลาภ
ความไม่มีลาภนั้น ควรทราบว่า เมื่อลาภมีมา ความไม่มีลาภก็เป็นอันมี
มาแล้ว ถึงในคำว่า ความมียศเป็นต้นนั้น ก็เหมือนกัน คำว่า ธรรม
อันปราศจากชด อันไม่มีโทษนั้น ได้แก่ นิพพาน คำว่า ถึงซึ่งฝั่งแห่งภพ
แล้วรู้สึกตัวอย่างนี้ คือ ไปถึงที่สุดแห่งภพ รู้จักธรรม คือนิพพาน แล้วรู้
สึกได้ว่า ตนไปถึงฝั่งข้างโน้นแห่งภพแล้ว คือข้ามภพได้แล้ว ดังนี้ ส่วน
ในอรรถกถาแห่งพระสูตรที่ ๖ นั้น มีแต่แก้ถ้อยคำเพียงเล็กน้อยเท่านั้น
ทั้งไม่จำเป็นที่จะยกมาแสดง จึงเป็นอันว่าสิ้นเนื้อความในพระสูตรทั้ง ๒
เพียงเท่านั้น

ธัมมัตถอธิบาย

ในอรรถอธิบายว่า คำว่า โลกธรรม ซึ่งอรรถกถาว่า ได้แก่ ธรรม
ของโลกนั้น อธิบายว่า ได้แก่ ธรรมตาของโลก คือ ธรรมตาของโลก ข้อม
หมุนเวียนอยู่กับความมีลาภ ความไม่มีลาภ ความมียศ ความไม่มียศ
ความมีนินทา ความสรรเสริญ ความสุข ความทุกข์น้อยเสมอไป ทุกคนย่อม
ได้พบสิ่งทั้ง ๘ นี้ เสมอไป สิ่งทั้ง ๘ นี้ ย่อมมีแก่คน สัตว์ เทพยดา มนุษย์
อินทร์ พรหม ขมยักษ์ เสมอไป

ก็ถาว่าอย่างนี้ ก็เป็นอันว่าคนทุกคน สัตว์ทุกตัว ต้องมีทั้งลาภ
ทั้งความไม่มีลาภ ทั้งยศ ทั้งความไม่มียศ ทั้งนินทา ทั้งสรรเสริญ ทั้งสุข
ทั้งทุกข์ อย่างนั้นสิ แก้ว อย่างนั้น ก็ถาอย่างนั้น เหตุไรจึงมีคำพูดกันว่า
ผู้หนึ่งมีลาภ ผู้หนึ่งไม่มีลาภ ผู้หนึ่งมียศ ผู้หนึ่งไม่มียศ ผู้หนึ่งถูกนินทา ผู้หนึ่ง
ได้รับสรรเสริญ ผู้หนึ่งมีความสุข ผู้หนึ่งมีทุกข์ มีคำแก้ว่า ที่เขาวากันอย่างนี้
เพราะความไม่เข้าใจของเขา เพราะความโง่ของเขา คือ เขาไม่รู้ว่ ลาภ
ยศ สุข สรรเสริญ นั้น เป็นอย่างไร ความไม่มีลาภ ไม่มียศ ไม่มีสุข

ไม่มีสรรพสิ่งนั้น เป็นอย่างไร ถ้าเขารู้เสียแล้ว เขาก็จะไม่พูดอย่างนั้น
 เขาจะน้อมอ้อมเสมอว่า ทุกคนมีลาภ ขศ สุข สรรเสริญ เหมือนกันทั้งนั้น
 แปรกกันแต่มีมากหรือน้อยเท่านั้น ทุกคนย่อมไม่มีลาภ ไม่มีขศ ถกนินทา
 ไม่มีสรรพสิ่ง เหมือนกันทั้งนั้น แปรกกันแต่จะมากหรือน้อยเท่านั้น ก็ข้อ
 ทว่าทุกคนมีลาภ ขศ สุข สรรเสริญ เหมือนกันทั้งนั้น แปรกกันแต่จะมี
 น้อยมีมากเท่านั้น ข้อนี้ค่ออย่างไร คือ คำว่าลาภ หมายความว่าได้ ทุกคน
 ย่อมมีการได้สิ่งนั้น สิ่งนั้น เหมือนกันทั้งนั้น ไม่ได้สิ่งหนึ่งก็ต้องได้สิ่งหนึ่ง
 ไม่ได้น้อยก็ต้องได้มาก ไม่ได้ของดีก็ต้องได้ของเลว ที่ไม่ได้นั้นเป็นอันไม่มี
 แต่เขาถือว่าได้ลาภนั้น เขาถือแต่คราวที่ได้มาก ๆ เท่านั้น ส่วนคราวที่ได้
 น้อย ๆ นั้น เขาไม่ถือ เขาจึงว่าเขาไม่มีลาภ หรือคราวใดเขาได้ของที่ดี
 พอใจ คราวนั้น เขาจึงถือว่าเขาได้ลาภ คราวใดเขาได้ของที่ไม่พอใจ
 คราวนั้นเขาไม่ถือว่าเขาได้ลาภ โดยเหตุนี้ จึงต้องมีคำพูดกันว่า คนนั้นได้ลาภ
 ไม่ได้ลาภ ส่วนขศและสุข สรรเสริญ ก็เหมือนกันทั้งนั้น ขศนั้น ได้แก่
 การมุ่นับถือ ก็การทรมุ่นับถือนั้น ย่อมมีด้วยกันทุกคน เป็นแต่ใครจะ
 มีมาก มีน้อย เท่านั้น โดยที่สุดแต่สมมุติกันก็ขศเหมือนกัน เช่น เวลา
 มันไปพบตัวที่เล็กกว่ามัน มันก็ได้รับความนับถือจากตัวเล็ก โดยที่ตัว
 เล็กต้องทำหางตกให้มัน ย่อมหมอบยอกราบให้แก่มัน มันต้องยกหูหาง
 ผงขน อันนั้นแหละเป็นขศของมัน สุขและสรรพสิ่งนั้น ก็เหมือนกัน
 ทั้งนั้น คือ สุขนั้นได้แก่ความสบายกายสบายใจ เรากินข้าวอิ่มแล้ว เรา
 ก็รู้สึกสบายกายสบายใจ เรานอนอิ่มแล้วเรารู้สึกสบายกายสบายใจ ดังนั้น
 เป็นต้น การกินอิ่มนอนหลับ ย่อมมีด้วยกันทุกคน ใครจะปฏิเสธว่าไม่มี
 นั้นไม่ได้ คนนั้นก็กินอิ่มนอนหลับเหมือนกับคนมี แต่ที่เขาว่าเราไม่มีสุข
 มีแต่ทุกข์นั้น เขาหมายถึงสุขใหญ่ คือ สุขเกิดจากความมีทรัพย์มาก ๆ
 มีขศมาก ๆ มีสรรพสิ่งมาก ๆ เท่านั้น ส่วนสุขเล็กน้อยนั้น เขาไม่คำนึง
 ถึง เขาจึงว่าคนนั้นเป็นสุข เป็นทุกข์ หรือเรามีแต่ทุกข์ ไม่มีสุขเลย
 ความจริงนั้น เรามีพร้อมทั้งสุขทั้งทุกข์ ข้อนี้ค่ออย่างไร คือเมื่อเราหัว
 เรารู้สึกเป็นทุกข์ เมื่อเราอิ่มเรารู้สึกเป็นสุข เมื่อเราว่างเรารู้สึกเป็น

ทุกข์ เมื่อเราทวงงว เรากรสูทเป็นสุข เมื่อทักมากเกินไป เกิดความอดอัด
กรสูทเป็นทุกข์ ถิ่นน้อยเกินไป เกิดความหิวโหยก็เป็นที่ทุกข์ ถิ่นพอดี
เกิดความสบายก็เป็นที่สุข พระอริยเจ้า ขอมรทำนั้ธรรมดว่า สิ่งเหล่านั้น
มีเหมือนกันทั้งนั้น ท่านจึงไม่ยินดียินร้ายต่อสิ่งเหล่านั้น ดังนี้ สนเนอความใน
เทศนาถันจนเพียงเท่านั้น

เอว ถัม ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กถาที่ ๔

คัมภีร์อังคตตรนิกาย อฏฐกนิบาต

ว่าด้วยธรรมที่ครอบงำพระเทวทัต

เอก สมขั ภควา ราชคเห วิหริติ คัชฌกุกฺกุ ปพฺพเต ฯ อจิรปกฺกนเต
เทวตเต ตตร โข ภควาติ

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์อังคตตรนิกาย อฏฐกนิบาต
กถาที่ ๔ ว่าด้วยธรรมที่ครอบงำพระเทวทัต สืบต่อไป เพื่อให้เป็น
ประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลายตลอดกาลนาน
หาประมาณมิได้

บาลี

ดำเนินความตามวาระพระบาลี อันมีในพระสูตรที่ ๗ วรรคที่ ๑
ปฐมบัณฑิตยาสก คัมภีร์อังคตตรนิกาย อฏฐกนิบาตนั้นว่า ครึ่งหนึ่ง สมเด็จพระ
ผู้มีพระภาคเจ้า ประทับอยู่ที่ภูเขาคิชฌกูฏ กรุงราชคฤห์ เมื่อพระ
เทวทัตถวายบังคมลาไปแล้วไม่ช้า สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า จึงทรง
แสดงให้ภิกษุทั้งหลายฟัง เกี่ยวกับเรื่องพระเทวทัตว่า การทักขุ
พิจารณาความวิบัติแห่งตนตามเวลา ก็เป็นการดีอย่างหนึ่ง การทักขุ

พิจารณาความวิบัติแห่งผอง^{๖๔} ก็เป็นการด้อย่างหนึ่ง การทักขิพิจารณาสมบัติแห่งตน^{๖๕} ก็เป็นการด้อย่างหนึ่ง การทักขิพิจารณาสมบัติแห่งผองตามเวลา^{๖๖}ที่สมควรก็เป็นการด้อย่างหนึ่ง ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พระเทวทัตถูกอสัทธิธรรมครอบงำ จึงเป็นคนอเบา คนนรค คนกัลป์ คนแก้ไขไม่ได้ ฯ ธรรม ๘ ประการนั้น คือ ประการใดบ้าง คือ ความมีลาภ ๑ ความไม่มีลาภ ๑ ความมียศ ๑ ความไม่มียศ ๑ ความมีสักการะ ๑ ความไม่มีสักการะ ๑ ความปรารถนาลามก ๑ ความมีมิตรลามก ๑

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย การทักขิครอบงำลาภ ก็เป็นการด้อย่างหนึ่ง การทักขิครอบงำความไม่มีลาภ ก็เป็นการด้อย่างหนึ่ง การทักขิครอบงำความมียศ ก็เป็นการด้อย่างหนึ่ง การทักขิครอบงำความไม่มียศ ก็เป็นการด้อย่างหนึ่ง การทักขิครอบงำความมีสักการะ ก็เป็นการด้อย่างหนึ่ง การทักขิครอบงำความไม่มีสักการะ ก็เป็นการด้อย่างหนึ่ง การทักขิครอบงำความปรารถนาลามก ก็เป็นการด้อย่างหนึ่ง การทักขิครอบงำความมีมิตรลามก ก็เป็นการด้อย่างหนึ่ง การทักขิครอบงำสหายผู้ลามก^{๖๗} ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดอาสวะ อันทำให้เกิดความคับแค้น ทำให้เกิดความเร่าร้อน^{๖๘} ก็เป็นการด้อย่างหนึ่ง เพราะอาสวะเหล่านั้นจะไม่มีขึ้น อาศัยอำนาจประโยชน์อันนั้นแหละ ภิกษุจึงควรครอบงำลาภ ครอบงำความไม่มีลาภ ครอบงำความมียศ ครอบงำความไม่มียศ ครอบงำความมีสักการะ ครอบงำความไม่มีสักการะ ครอบงำความปรารถนาลามก ครอบงำความมีมิตรลามก เพราะฉะนั้น ภิกษุควรศึกษาอย่างนี้ว่า เราจะครอบงำความมีลาภ ความไม่มีลาภ ความมียศ ความไม่มียศ ความมีสักการะ ความไม่มีสักการะ ความปรารถนาลามก ความมีมิตรลามก ดังนี้ สันเนอความในพระบาลีเพียงเท่านั้น

พระสูตรที่ ๘ ว่า ครึ่งหนึ่ง พระอุตตเรเถระเจ้า อยู่ทิวภูเขาลิการาม ในภูเขาสังขัยกบรรพต ตำบลหิสวัตถุ ครึ่งนั้น พระอุตตเรเถระเจ้า ได้แสดงให้ภิกษุทั้งหลายฟังว่า การพิจารณาความวิบัติแห่งตนตามเวลาอัน

สมควร ก็เป็นการค้อย่างหนึ่ง การพิจารณาความวิบัติของผู้อื่นตามเวลา
 อันสมควร ก็เป็นการค้อย่างหนึ่ง การพิจารณาสมบัติของตนตามเวลาอัน
 สมควร ก็เป็นการค้อย่างหนึ่ง การพิจารณาสมบัติของผู้อื่นตามเวลาอัน
 สมควร ก็เป็นการค้อย่างหนึ่ง ดังนี้

ก็ในคราวนั้น ท้าวเวสวัณมหาราช ไปจากทิศอุดร สัทิสทกนิณ
 ด้วยกิจธุระอันหนึ่ง ก็ได้ฟังถ้อยคำของพระอุตรเถรเจ้า ครั้นได้ฟัง
 แล้วก็หายวับไปจากวัฏฐาลิการาม ในสังฆายกบรรพต ตำบลมหิสวัตถ
 โดยเร็วพลัน เหมือนกันกับบุรุษผู้กำลังเหยียดแขน คู้แขน ฉะนั้น
 แล้วขึ้นไปปรากฏในดาวดึงส์สวรรค์ เข้าไปเฝ้ากราบทูลท้าวสักกะผู้เป็น
 จอมเทพทั้งหลายว่า ข้าแต่พระองค์ผู้หาทุกข์มิได้ ขอพระองค์ทรง
 ทราบเถิดว่า พระอุตรเถรนั้น กำลังแสดงธรรมอยู่แก่ภิกษุทั้งหลาย ที่
 วัฏฐาลิการาม ในสังฆายกบรรพต ตำบลมหิสวัตถว่า การทักขิพิจารณาความ
 วิบัติแห่งตนตามเวลาอันสมควร ก็เป็นการค้อย่างหนึ่ง การทักขิพิจารณา
 ความวิบัติแห่งผู้อื่นตามเวลาอันสมควร ก็เป็นการค้อย่างหนึ่ง การทักขิ
 พิจารณาสมบัติแห่งตนตามเวลาอันสมควร ก็เป็นการค้อย่างหนึ่ง การทักขิ
 พิจารณาสมบัติแห่งผู้อื่นตามเวลาอันสมควร ก็เป็นการค้อย่างหนึ่ง พระเจ้าข้า

ลำดับนั้น ท้าวสักกะจอมเทพเจ้าทั้งหลาย ก็หายวับไปจากดาวดึงส์
 สวรรค์ ลงมาปรากฏในที่เฉพาะหน้าแห่งพระอุตรเถรเจ้า ในวัฏฐาลิการาม
 ที่สังฆายกบรรพต ตำบลมหิสวัตถ โดยเร็วพลัน เหมือนกันกับบุรุษ
 ผู้กำลังเหยียดแขนออก คู้แขนเข้า ฉะนั้น ลำดับนั้น ท้าวสักกะ
 จอมเทพเจ้า ได้เข้าไปเฝ้าพระอุตรเถรเจ้าแล้ว ทรงยืนยันตรัสว่า จริงหรือ
 ได้ยินว่า ท่านอุตตระแสดงธรรมแก่ภิกษุทั้งหลายว่า การทักขิพิจารณา
 ความวิบัติแห่งตนตามเวลาอันสมควร ก็เป็นการค้อย่างหนึ่ง การทักขิ
 พิจารณาความวิบัติแห่งผู้อื่นตามเวลาอันสมควร ก็เป็นการค้อย่างหนึ่ง
 การทักขิพิจารณาสมบัติแห่งตนตามเวลาอันสมควร ก็เป็นการค้อย่าง
 หนึ่ง การทักขิพิจารณาสมบัติแห่งผู้อื่นตามเวลาอันสมควร ก็เป็นการ
 ค้อย่างหนึ่ง ดังนี้

พระอุตรเถรเจ้าถวายพระพรตอบว่า อย่างนั้น จอมเทพเจ้า ๑
 จึงตรัสถามว่า เป็นปฏิภาณของท่านอุตรเถรเอง หรือว่าเป็นถ้อยคำของ
 พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระอุตรเถรเจ้า จึงถวายพระพรว่า
 ดูก่อนจอมเทพเจ้า ถ้าอย่างนั้น อาตมภาพจักอุปมาถวาย เพราะบรมครู
 บางคนในโลกนี้ ย่อมรู้จักความหมายแห่งถ้อยคำได้ด้วยอุปมา ดูก่อน
 จอมเทพเจ้า มีกองข้าวใหญ่อยู่ในที่ใกล้บ้าน หรือนิคมแห่งหนึ่ง แม่
 มหาชนได้นำเอาข้าวมาจากกองข้าวใหญ่นั้น ด้วยกายบ้าง ด้วยของแทน
 ศรัทธาบ้าง ด้วยพละบ้าง ด้วยกำมือบ้าง ผู้ใดเข้าไปถามหม่อมมหาชนว่า
 พวกท่านนำข้าวมาจากไหน หม่อมมหาชนจะแก้อย่างไร หม่อมมหาชนผู้
 จะแก้ให้ถูก จะต้องแก้ว่า พวกเรานำมาจากกองข้าวใหญ่กองโน้น ๑
 ขอนกฉนนั้นแหละมหาบพิตร คือ คำที่ถูกต้องคหังสน เป็นคำของ
 พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งนั้น ๑ ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้า ขอนเป็น
 คำจริง คือ ครึ่งหนึ่ง สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ที่ภูเขาคิชฌกูฏ
 กรุงราชคฤห์ เมื่อพระเทวทัตออกจากที่เฝ้าไปแล้วไม่ช้า สมเด็จพระผู้มีพระ
 ภาคเจ้า ก็ทรงแสดงธรรมให้ภิกษุทั้งหลายฟัง ปรรณพระเทวทัตว่า
 การที่ภิกษุพิจารณาความวิบัติแห่งตนในเวลาอันสมควร ก็เป็นการดีอย่างหนึ่ง
 การที่ภิกษุพิจารณาความวิบัติแห่งผู้อื่น ในเวลาอันสมควร ก็เป็นการดี
 อย่างหนึ่ง การที่ภิกษุพิจารณาสมบัติของตนในเวลาอันสมควร ก็เป็นการ
 ดีอย่างหนึ่ง การที่ภิกษุพิจารณาสมบัติของผู้อื่นในเวลาอันสมควร ก็เป็น
 การดีอย่างหนึ่ง

พระเทวทัตถูกอสัทธิธรรม ๘ ประการครอบงำจิต จึงจักต้องเกิดใน
 อบาชนรกอยู่ตลอดกาลปี อสัทธิธรรม ๘ ประการนั้น คือ ประการใดบ้าง
 คือ ความมีลาภ ความไม่มีลาภ ความมียศ ความไม่มียศ ความ
 มีสักการะ ความไม่มีสักการะ ความปรารถนาลามก ความมีมิตรลามก
 ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย การที่ภิกษุครอบงำความมีลาภ ความไม่มีลาภ
 ความมียศ ความไม่มียศ ความมีสักการะ ความไม่มีสักการะ

ความปรารถนาตามก ความมีมิตรตามก เป็นการต้งนั้น แล้วทรง
แสดงต่อไปว่า อาศัยประโยชน์อันใด ภิกษุจึงควรครอบงำ ความมีลาภ
ความไม่มีลาภ ความมียศ ความไม่มียศ ความมีสักการะ ความ
ไม่มีสักการะ ความปรารถนาตามก ความมีมิตรตามก อาสวะทั้งหลาย
อันทำให้คับแคบ ให้เราร้อน ต้องเกิดแก่ภิกษุ ผู้ไม่ครอบงำลาภอันใด
เมื่อครอบงำลาภอันนั้นแล้ว อาสวะอันทำให้คับแคบเราร้อนอันนั้น ก็
ไม่มี อาสวะอันทำให้คับแคบ เราร้อน ต้องเกิดแก่ภิกษุผู้ไม่ครอบงำ ซึ่ง
ความมีลาภ ความไม่มีลาภ ความมียศ ความไม่มียศ ความมีสักการะ
ความไม่มีสักการะ ความปรารถนาตามก ความมีมิตรตามกอันใด เมื่อ
ภิกษุครอบงำ ซึ่งความมีลาภ ความไม่มีลาภ ความมียศ ความไม่มียศ
ความมีสักการะ ความไม่มีสักการะ ความปรารถนาตามก ความมีมิตร
ตามกอันนั้น อาสวะอันใดทำให้คับแคบเราร้อนอันนั้น ก็ไม่มี อาศัย
ประโยชน์อันนั้นแหละ ภิกษุจึงควรครอบงำความมีลาภ ความไม่มีลาภ
ความมียศ ความไม่มียศ ความมีสักการะ ความไม่มีสักการะ
ความปรารถนาตามก ความมีมิตรตามก เพราะฉะนั้น ภิกษุทั้งหลาย
จึงควรศึกษาว่า พวกเราจักครอบงำความมีลาภ ความไม่มีลาภ ความ
มียศ ความไม่มียศ ความมีสักการะ ความไม่มีสักการะ ความ
ปรารถนาตามก ความมีมิตรตามก ฯ ข้าแต่ท่านอุตตระ บริษัท ๔ ใน
มนุษยโลก คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ย่อมมีอยู่ ธรรมปริยาย
นี้ไม่ตั้งอยู่ในผู้ใด ขอท่านอุตตระ จงเรียนธรรมปริยายนี้ไว้ จงจำธรรม
ปริยายนี้ไว้ เพราะธรรมปริยายนี้ ประกอบด้วยประโยชน์ เป็นเบื้องต้น
แห่งพรหมจรรย์ ดังนี้

ในพระสูตรที่ ๘ ว่า พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงไว้ว่า ผู้พูดถูก
ต้องพูดว่า พระนันทะเป็นกัลยาณมิตร เป็นผู้กำลัง เป็นผู้นำเลื่อมใส เป็น
ผู้มีความรักแรงกล้า เพราะเหตุไรจึงว่า พระนันทะเป็นผู้คุ้มครองประตุใน
อันทรียทั้งหลาย เป็นผู้รู้จักประมาณในการบริโภค เป็นผู้ประกอบ
เมื่อง ๆ ซึ่งความตนอย เป็นผู้ประกอบด้วยสติสัมปชัญญะ ซึ่งทำให้
พระนันทะอาจประพฤติพรหมจรรย์อันบริสุทธิ์บริบูรณ์ได้

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ความที่แห่งพระนันทะเป็นผู้คุ้มครองทวารใน
อินทรีทั้งหลาย ข้อมม้อย ถ้าพระนันทะจะต้องเห่ลยวดทางทิศตะวันออก
หรือทิศตะวันตก ทิศเหนือ ทิศใต้ ทิศเบื้องบน เบื้องต่ำ และทิศน้อย
ทั้งหลาย พระนันทะก็รวมกำลังใจเห่ลยวด ไม่ให้สิ่งที่เป็นบาปอกศล
คือความขโมย ขโมยทรัพย์ ครอบงำจิตใจได้ พระนันทะเป็นผู้มีความรู้สึก
ในการแลเห่ลยวนนั้น อันนั้นแหละ เป็นความคุ้มครองทวารในอินทรี
ทั้งหลายของพระนันทะ

ชื่อว่า พระนันทะเป็นผู้รู้จักประมาณในการบริโภคนั้น คือพระ
นันทะพิจารณาแล้ว จึงบริโภคอาหาร พระนันทะบริโภคอาหาร ด้วย
คิดว่า เราไม่บริโภคเพื่อให้เกิดความคะนอง ความมัวเมา ความผ่องใส
ความสวยงามแห่งร่างกาย เราบริโภคเพื่อความตั้งอยู่ เพื่อความเป็นไป
เพื่อความไม่ลำบากแห่งร่างกายเท่านั้น เพื่อความอนุเคราะห์พรหม-
จรรย์เท่านั้น เพื่อกำจัดเวทนาเก่า ไม่ให้เกิดเวทนาใหม่เท่านั้น เพื่อ
ให้ร่างกายเป็นไปได้ เพื่อไม่ให้มีโทษแก่ร่างกาย เพื่อความอยู่สบาย
แห่งร่างกายเท่านั้น อันนั้นแหละ เป็นความรู้จักประมาณในการบริโภค
แห่งพระนันทะ

ชื่อว่า พระนันทะเป็นผู้ประกอบเนื่อง ๆ ซึ่งความคั่นอยู่นั้น คือ
พระนันทะ ข้อมทำจิตให้บริสุทธิ์จากเครื่องบงกกันความดี ด้วยการเดิน
และการนั่งในเวลากลางวัน และในเวลากลางคืน ตอนปฐมยาม พอลถึง
ตอนมัชฌิมยาม ก็นอนตะแคงข้างขวา ขอนเท้าด้วยเท้า มีสติสัม-
ปชัญญะ ตั้งใจว่าจักลุกขึ้น พอลถึงเวลาปัจฌิมยามก็ลุกขึ้น ทำจิตให้
ผ่องใสจากเครื่องบงกกันความดี ด้วยการเดินจงกรม และการนั่ง
อันนั้นแหละเป็นความประกอบเนื่อง ๆ ซึ่งความคั่นอยู่แห่งพระนันทะ

ชื่อว่า พระนันทะเป็นผู้มีสติสัมปชัญญะนั้น คือ เวลาเวทนา
เกิดขึ้น พระนันทะก็รู้ เวลาเวทนาตั้งอยู่ พระนันทะก็รู้ เวลาเวทนา
สิ้นไป พระนันทะก็รู้ เวลาสัญญาเกิด เวลาสัญญาตั้งอยู่ เวลาสัญญา

๒๐๒ พระสุตตันตปิฎก คัมภีรที่ ๔ อังคุตตรนิกาย อฏฐกนิบาต เล่ม ๑

สนไป พระนันทะก็รู้ เวลาวิตกเกิด วิตกตั้งอยู่ วิตกหายไป พระนันทะ
ก็รู้ อันนั้นแหละเป็นสติสัมปชัญญะแห่งพระนันทะ ถ้าพระนันทะจักไม่
คุ้มครองทวารในอินทรีย์ทั้งหลาย ไม่รู้จักประมาณในการบริโภค ไม่
ประกอบเนื่อง ๆ ซึ่งความคั่นอยู่ ไม่ประกอบด้วยสติสัมปชัญญะดังที่
ว่ามานั้น พระนันทะก็ไม่อาจประพฤติพรหมจรรย์ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ได้
ดังนี้ สันเนอความในพระบาลีเพียงเท่านั้น

ในอรรถกถาว่า คำว่า พระนันทะเป็นกมลตรนนั้น คือ พระนันทะ
เป็นบุตรของสมเด็จพระราชาธิบดี | คำว่า พระนันทะเป็นกมลกำลังนั้น คือ
พระนันทะเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยเรี่ยวแรง คำว่า พระนันทะเป็นผู้นำเลื่อมใส
นั้น คือ พระนันทะเป็นผู้ทำให้เกิดความเลื่อมใสด้วยรูปสมบัติ คำว่า
กิมณฺณตถ ในพระบาลีนั้น ในอรรถกถาว่า กิมณฺณ การเถเน กถิตเน
แต่แปลไม่ได้ความดี จึงไม่ได้แปลตามสำนวนบาลี ได้แปลเอาความ
ไว้ว่า ถ้าพระนันทะจักไม่ประกอบด้วยเหตุการณเหล่านั้น ก็จักไม่อาจ
ประพฤติพรหมจรรย์อันบริสุทธิ์บริบูรณ์ได้ ดังนี้ สันเนอความในเทศนา
กถิตเนเพียงเท่านั้น. เอวัง ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๕

คัมภีรอังคุตตรนิกาย อฏฐกนิบาต

ว่าด้วยภิกษุที่ควรกำจัด

เอกิ สมยิ ภควา จมฺปายิ วิหริติ คคฺคฺราข โปกฺขรณิยา
ตเรติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีรอังคุตตรนิกาย อฏฐกนิบาต
กัณฑ์ที่ ๕ ว่าด้วยภิกษุที่ควรกำจัด สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์
แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตลอดกาลนาน
หาประมาณมิได้

ดำเนินความตามวาระพระบาลี อันมีในพระสูตรที่ ๑๐ วรรค
ที่ ๑ ปฐมบัณฑิตกัมมกรังคะตตรนิกาย อัญญกนิบาตนั้นว่า
ครั้งหนึ่ง สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ประทับอยู่ที่ริมสระโบกขรณี
อันมีชื่อว่าคัคครา ใกล้จัมปานคร ฯ ในครั้งนั้น ภิกษุทั้งหลาย
โจทก์ภิกษุรูปหนึ่งด้วยอาบัติ ภิกษุผู้ถูกโจทก์ด้วยอาบัตินั้น ก็พุดกลบเกลื่อน
เสีย พุดไปนอกเรื่องเสีย แสดงความโกรธ ความฉุนเฉียว ความไม่
ดีใจให้ปรากฏ

ครั้งนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า จึงตรัสสั่งภิกษุทั้งหลายว่า
พวกเธอจงกำจัดภิกษุนั้นเสีย ภิกษุนั้นเป็นผู้ควรกำจัด อย่างไรบุตร
ของผู้อ่อนงทำให้ลำบาก ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้
มีการเดินไปเดินมา แลเหลียว คู้เหยียด กรองสังฆาฏี บาตรจีวร เหมือน
กับพวกภิกษุทั้งหลาย ยังไม่เห็นอาบัติของเขาอยู่ตราบใด เขาก็เป็นอยู่
ตราบนั้น เมื่อใด ภิกษุทั้งหลายเห็นอาบัติของเขา เมื่อนั้น จังรู้ว่า
เขาเป็นผู้ทำลายสมณะ เป็นเปลือกสมณะ เป็นหยากเยื่อสมณะ ครั้น
ภิกษุทั้งหลายรู้อย่างนั้นแล้ว ก็กำจัดเขาเสีย เพราะเหตุไร จึงต้อง
กำจัดเขาเสีย เพราะเหตุว่า เพื่อไม่ให้เขาทำลายภิกษุที่ดี ๆ เหล่าอื่น
ให้เสีย

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ในนาที่ปลูกข้าว ข้อมมีเครื่องทำร้ายข้าว
มีเปลือกข้าว มีหยากเยื่อ ซึ่งมีรากเหมือนกับข้าวที่ดี ๆ เหล่าอื่น มีรา
เหมือนกับข้าวที่ดี ๆ อื่น มีฟางเหมือนกับข้าวที่ดี ๆ อื่น รวงยังไม่เกิด
ตราบใด ก็ยังปรากฏอยู่ตราบนั้น เมื่อมีรวงขึ้นคนทั้งหลายจึงรู้ว่ามันเป็น
เครื่องทำลายข้าว เป็นเปลือกข้าว เป็นหญ้าข้าว ครั้นเขาารู้แล้ว เขาก็
ถอนทิ้งเสียในภายนอก เพื่อไม่ให้ทำลายข้าวที่ดี ๆ เหล่าอื่นเสียไป
ฉนั้นใด ข้อนกฉนั้นน คือ บางคนมีการเดินไปเดินมา การแลเหลียว คู้
เหยียด กรองสังฆาฏี บาตรจีวร เหมือนภิกษุที่ดี ๆ เหล่าอื่น ตลอดเวลา
ที่ภิกษุทั้งหลาย ไม่เห็นอาบัติของเขา เมื่อภิกษุทั้งหลาย เห็นอาบัติของ
เขา จังรู้ว่า เขาเป็นผู้ทำลายสมณะ เป็นเปลือกสมณะ เป็นหยากเยื่อ

สมณะ ครนรแล้วก็กำจัดเขาเสีย เพื่อไม่ให้เขาทำให้ภิกษุหัตติ ๆ เหล่า
อื่นเสียไป ฯ

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อบุคคลนวดกองข้าวใหญ่ ๆ ข้าวเหล่า
ใดที่เป็นข้าวดี ข้าวเหล่านั้นก็กองอยู่แฉ่งเดียวกัน ข้าวเหล่าใดเป็น
ข้าวที่ไม่ดี เป็นข้าวลပ် ข้าวเหล่านั้น ก็ถูกลมพัดไปในที่แห่งหนึ่ง
พวกเจ้าของก็กวาดทิ้งเสีย เพื่อจะไม่ให้ทำให้ข้าวหัตติ ๆ เหล่าอื่นเสียไป
ฉันใด บุคคลบางคน มีการเดินไปเดินมา การแสเหลียว คู้เหยียด
การครองสังฆาฏิ บาตรจัวร์ เหมือนกับพวกภิกษุหัตติ ๆ เหล่าอื่น ตลอด
เวลาภิกษุทั้งหลาย ยังไม่เห็นอาบัติของเขา เมื่อภิกษุทั้งหลายเห็น
อาบัติของเขา จึงรู้ว่า เขาเป็นสมณะเสีย เป็นสมณะข้าวลပ် เป็น
สมณะหยากเขือ แล้วกำจัดเขาเสีย เพื่อไม่ให้เขาทำให้ภิกษุหัตติ ๆ
เหล่าอื่นเสียไป ฉะนั้น

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บรรพที่ตองการรางน้ำ จึง เอาขวานเข้า
ป่าไป เมื่อพบต้นไม้ ก็เคาะด้วยขวาน ต้นไม้ใหญ่เป็นต้นไม้ไม่มีแก่น
ต้นไม้เหล่านั้น เวลาถูกเคาะด้วยขวาน ก็รสีกแข็ง ต้นไม้เหล่าใด เป็น
ต้นไม้เน่าใน เป็นต้นไม้มนารว เป็นต้นไม้ ต้นไม้เหล่านั้น เวลาถูก
เคาะด้วยขวานก็ดังโปรง ๆ เขาก็ตัดโคนต้นไม้เหล่านั้นเสีย ครั้นตัดโคน
แล้วก็ตัดปลาย ครั้นตัดปลายแล้ว ก็ทำข้างในให้สะอาด ครั้นทำ
ข้างในให้สะอาดแล้ว ก็ทำเป็นรางน้ำ ฉะนั้น บางคนมีการเดินไปเดิน
มา การแสเหลียว คู้เหยียด การครองสังฆาฏิ บาตรจัวร์ เหมือนกับภิกษุ
หัตติ ๆ เหล่าอื่น ตลอดเวลาภิกษุทั้งหลายไม่เห็นอาบัติของเขา เมื่อ
ภิกษุทั้งหลายเห็นอาบัติของเขา จึงรู้ว่า เขาเป็นสมณะเสีย เป็นสมณะ
ข้าวลပ် เป็นสมณะหยากเขือ ครนรแล้ว ก็กำจัดเขาเสีย เพื่อไม่ให้
เขาทำลายภิกษุหัตติ ๆ เหล่าอื่นให้เสียไป ครนตรัสดังนั้นแล้ว จึงตรัส
เป็นพระคาถา ชงมเนอความว่า ภิกษุผู้มี ความปรารถนาลามก ผู้มี
ความโกรธ ความหลบหลู่ ความคอดัง ความแข็งดี ความริษยา ความ
ตระหนี่ ความโอ้อวด ข้อมมัววจาอ่อนหวานในที่ประชุม เหมือนกับ

ที่เบบเสมณะ แต่ในเวลาถัดหลัง ข้อมทำความชั่ว ครั้นทำความชั่วแล้ว ก็ปกปิดไว้ เมื่อกล่าวเท็จแล้ว ก็ตบเรน พวกเขารู้อย่างนั้นแล้ว ควรพร้อมกันกำจัดเสีย ให้เหมือนกับบุคลลทงหยากระเบอ หงของไม้ดี หงข้าวล้บไปเสีย ฉะนั้น ครั้นกำจัดผู้มีความปรารถนาลามก ผู้มีอาจารย์ โคจรลามกเสียแล้ว ควรมัสตกำหนดขังการอยู่ร่วมกับผู้บริสุทธิ์ และ ไม่บริสุทธิ์ ครั้นพวกเขพร้อมเพรียงกัน มีสติปัญญา ก็จะทำที่สุด ทุกข์ได้ ดังนี้ ๆ สันเนอความในพระบาลี อันมีในเมตตาวรรคที่ ๑ เพียงเท่านั้น

อรรถกถา

ในอรรถกถาแห่งพระสูตรนี้ มีแต่เพียงแก้ถ้อยคำเพียงเล็กน้อย เท่านั้น จึงไม่ยกมาแสดง จักได้แสดงเป็นอรรถาธิบายต่อไป คือ ในพระสูตรนี้ เป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่า พระภิกษุที่ไม่ดี แต่มีการเดินไป เดินมา การแลเหลียว คู้เหยียด ครองสังฆาฏิ บาตรจีวร เหมือนกับภิกษุ หดี ๆ ข้อมม้อย เมื่อภิกษุเหล่านั้น ยังไม่เห็นอาบัติของเขาตราบใด ก็ยังไม่รู้ได้ว่าเป็นอย่างไรใด ต่อเมื่อได้เห็นอาบัติของเขา จึงรู้ว่า เขาไม่ดี ครั้นรู้แล้ว ก็กำจัดเขาเสีย เปรียบเหมือนชาวนา ทกำจัดสิ่ง ที่ทำลายข้าว คือ หญ้าชนิดหนึ่ง ซึ่งมีลักษณะเหมือนกับต้นข้าวออก หงเสีย ฉะนั้น หรือไม้อย่างนั้น ก็เปรียบเหมือนข้าวล้บ ซึ่งพวกนวด ข้าวหงเสีย หรือเหมือนกับต้นไม้เป็นโพรง ที่เขาตัดโค่นและปลายหง เสีย แล้วนำไปทำเป็นรางน้ำ ฉะนั้น เนอความในพระคานานี้ มีคำ อธิบายว่า การที่จะรู้ว่า ใครเป็นอย่างไรนั้น ต้องรู้ด้วยการอยู่ร่วมกัน สำหรับภิกษุ ผู้มีความปรารถนาลามก ผู้เป็นคนขโกรธ เป็นคนชอบ สบหลุกความดีของผู้อื่น เป็นคนดองดอง เป็นคนดีเสมอ เป็นคนริษยา เป็น คนตระหนี่ เป็นคนโอ้อวดฉนั้น เวลาที่เขาประชุม ข้อมพูดจาอ่อนหวาน เหมือนกับเป็นผู้สงบเรียบร้อย แต่เวลาถัดหลัง ข้อมทำความชั่วต่าง ๆ หงเป็นผู้คนรณ เป็นผู้กล่าวเท็จ เมื่อพวกภิกษุรู้อย่างนั้นแล้ว ควร

พร้อมกันกำจัดเสีย ให้เหมือนกับคนกำจัดหญ้า หรือกำจัดของไม่ดี
กำจัดข้าวลบเสียฉะนั้น ครั้นกำจัดไปแล้ว ควรกำหนดการอยู่ร่วมกัน
กับผู้มีวิสุทธิ และไม่บริสุทธิ์ให้ดี เมื่อพร้อมเพรียงกัน มีสติ ก็
ทำให้สันทุกข์ได้ ดังนี้

ตามทว่ามานว่า สำหรับพระภิกษุเท่านั้น ถึงบุคคลอื่น ๆ ก็
เหมือนกัน คือ คนที่ไม่ดีโดยมาด เมื่อเข้าที่ประชุม หรือเมื่ออยู่ต่อ
หน้าคน ย่อมทำเป็นเหมือนคนดี แต่เวลาลับหลังคน ย่อมทำแต่ความ
ไม่ดี คนเช่นนั้น เรียกว่า คนปิด ไม่ใช่คนเปิด คนเช่นนั้น เรียก
ว่า คนเน่าใน คนสุใน ไม่ใช่คนมีแก่นข้างใน คนเช่นนั้น เรียกว่า
คนหยากเยื่อ ไม่ใช่คนดี คนที่มีความคิดลามก มีนิสัยโกรธ มีนิสัย
ชอบล้างความดีของผู้อื่น ชอบปกปิดความดีของผู้อื่น มีนิสัยหัวต่อ
มีนิสัยตีส่มอ มีนิสัยริษยา มีนิสัยตระหนี่ มีนิสัยโอ้อวด คน
เช่นนั้น เวลาต่อหน้าคน ชอบพูดถ้อยคำอ่อนหวาน เหมือนกับ
เป็นคนดี

การที่จะรู้ว่า ใครเป็นคนดีหรือไม่ดีนั้น ต้องรู้ด้วยการอยู่ร่วมกัน
นาน เพียงแต่ได้เห็นกันชั่วครู่ชั่วยาวนั้น ยังรู้กันไม่ได้ว่า ใครจะดี
ชั่วอย่างไร ต้องอาศัยอยู่ใกล้กัน จึงจะรู้กันได้ เมื่อรู้แล้วว่า ผู้ใดมี
นิสัยไม่ดี คือ มีนิสัยคิดไม่ดี หรือมีนิสัยฉุนเฉียว ชอบลบหลู่
บุญคุณผู้อื่น มีนิสัยคดโกง มีนิสัยชอบตีส่มอกับผู้ที่ดีกว่าตน หรือมี
นิสัยริษยา มีนิสัยตระหนี่ มีนิสัยโอ้อวด มีนิสัยปกปิดความชั่วของ
ตนเป็นต้นแล้ว ก็ควรให้ห่างไกลผู้นั้น ไม่ควรอยู่ร่วมผู้นั้น ไม่ควรอยู่
ใกล้ผู้นั้น ถ้ามีอำนาจที่จะกำจัดผู้นั้นไปได้ ก็ต้องรีบกำจัดไป ถ้าขึ้น
ปล่อยไว้ ก็จะปล่อยให้ผู้นั้นเสียไป เหมือนกับหญ้าที่เกิดในนา ถ้า
ปล่อยไว้ ก็จะทำให้ข้าวในนาเสียไป หรือเหมือนกับข้าวลบที่ปน
ข้าวดี ถ้าทิ้งไว้ก็จะทำให้ข้าวตกราคาฉะนั้น พระพุทธองค์ผู้เป็นเอกใน
โลก ได้ทรงวางระเบียบไว้ ให้กำจัดภิกษุผู้ลามกเสีย ไม่ให้มียอยู่ในภิกษุ
สงฆ์ จันต ในครอบครัวหนึ่ง ๆ หรือในบ้านหนึ่ง ๆ เมืองหนึ่ง ๆ

ก็ควรกำจัดคนเลวออกไปเสีย ฉะนั้น ถ้าไม่ทำอย่างนี้ คนเลวนั้น
ก็จะทำคนดีให้พลอยเสียไป จึงเป็นอันว่า พระสูตรว่าด้วยระเบียบ
การปกครองไว้เป็นอย่างดี ควรที่พุทธศาสนิกชนทั้งหลายจะปฏิบัติตาม
โดยแท้ ดังนี้ สันเนอความในเทศนากถาจนเพียงเท่านั้น.
เอวํ กัมมํ ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๖

คัมภีร์อังคุตตรนิกาย อัฐกนิบาต ว่าด้วยพุทธปฏิภาณ

เอวมเม สุตํ ฯ เอกํ สมยํ ภควา เวรณชยํ วิหริ
นเพรปุจิมณฺฑารุกขมุเลติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์อังคุตตรนิกาย อัฐกนิบาต
กัณฑ์ที่ ๖ ว่าด้วยพุทธปฏิภาณ สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่
พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลายตลอดกาลนาน

บาลี

ดำเนินความตามวาระพระบาลี อันมีในพระสูตรที่ ๑ วรรคที่ ๒
ปฐมบัณฑิตกาล คัมภีร์อังคุตตรนิกาย อัฐกนิบาต นั้นว่า ครึ่งหนึ่ง
สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ที่โคนต้นไม้สะเดา อันเป็นที่สงาย
แห่งนเพรยักษ ในตำบลเวรณชยา ฯ ครึ่งนั้น เวรณชพราหมณ์ได้เข้าเฝ้า
กราบทูลว่า ได้ยินว่าพระสมณโคตม ไม่กราบไหว้ ไม่ลูกรับ ไม่เชื่อเชิญ
พวกวราหมณ์ที่เป็นผู้แก่ ผู้เฒ่า ผู้ใหญ่ ผู้มั่งคั่ง ผู้ผ่านวัยมาตาม
ลำดับแล้ว การกระทำอย่างนี้ ย่อมไม่สมควรแก่พระสมณะ ข้าแต่
พระโคตม การที่พระองค์ทรงทำอย่างนี้ ไม่เหมาะแก่พระองค์ ฯ

จึงตรัสตอบว่า พราหมณ์ เราไม่เล็งเห็นใครในโลกนี้ กับทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก สมณพราหมณ์ เทพยดา มนุษย์ ทกหมู่เหล่า ซึ่งเราควรจะ กราบไหว้ ควรลูกรับ ควรเชื่อเชิญให้นั่ง ถ้าเรากลากตกราบไหว้ผู้ใด หรือลูกรับผู้ใด หรือเชื่อเชิญผู้ใดให้นั่ง ศีรษะของผู้นั้นต้องแตก

พราหมณ์นั้นจึงกราบทูลว่า ได้สดับมาว่า พระโคตมเป็นคนไม่มีรส พระเจ้าข้า ฯ ดูก่อนพราหมณ์ ผู้ที่พูดถูกแล้วควรพูดว่า พระสมณโคตม เป็นคนไม่มีรส ไม่มีชาติด้วยปริยายอันใด ปริยายอันนั้นมียุ คือนิสแห่งรูป เสียง กลิ่น รส โสณัฐพะ เหล่าใด มียุในโลก รสเหล่านั้น พระตถาคตเจ้ากละเสียแล้ว ตัตตากราหง้าเสียแล้ว ทำให้เหมือนตาล ยอดด้วนแล้ว ทำไม้ให้มียุแล้ว ทำไม้ให้เกิดอีกต่อไปแล้ว อันนั้นแหละ พราหมณ์ เป็นปริยายอันหนึ่ง ซึ่งทำให้ผู้พูดถูก เรียกเราว่า พระสมณโคตมเป็นคนไม่มีรส แต่ไม่ใช่หมายอย่างพราหมณ์ว่า

พราหมณ์นั้น จึงกราบทูลว่า พระโคตมเป็นคนไม่มีกณ มียุ พระเจ้าข้า ฯ จึงตรัสตอบว่า พราหมณ์ ปริยายที่ให้เขารู้ว่าเราว่า เป็นคนไม่มีกณมียุอันนั้นมียุ คือการกินอยู่ด้วยรูป เสียง กลิ่น รส โสณัฐพะ หงสน เราตถาคตได้ละแล้ว ตัตตากราแล้ว ทำให้เหมือนยอดตาลด้วนแล้ว ทำไม้ให้มียุแล้ว ไม่ให้เกิดอีกต่อไปแล้ว ข้อที่เขารู้ว่าพระสมณโคตมไม่มีกณมียุอันนั้น มีเหตุอย่างนี้ แต่ไม่ได้หมายความว่า พราหมณ์ว่า

พราหมณ์นั้น จึงกราบทูลอีกว่า เขารู้ว่าพระโคตมเป็นผู้ไม่ถือการกระทำ ไม่ถือกรรมเป็นใหญ่ ฯ ตรัสตอบว่า พราหมณ์ เหตุที่ให้ผู้พูดถูกพูดว่าพระสมณโคตมไม่ถือการกระทำเป็นใหญ่ ไม่ถือกรรมเป็นใหญ่มีอยู่ คือเราไม่ถือการกระทำกายทุจริต วิชทุจริต มโนทุจริต บาปอกุศลต่าง ๆ ว่าเป็นของดี เรากล่าวว่า กายทุจริต วิชทุจริต มโนทุจริต และบาปอกุศลต่าง ๆ เป็นของไม่ควรทำทั้งนั้น อันนั้นแหละเป็นปริยายที่ให้เขารู้ว่า พระสมณโคตมเป็นผู้ไม่ถือการกระทำเป็นใหญ่

พราหมณ์นั้น จึงกราบทูลอีกว่า เขาว่าพระสมณโคตมเป็นผู้ถือ
ความขาดสูญ กล่าวว่ามีสัวโลกขาดสูญ ฯ ตรัสตอบว่า พราหมณ์
ปริยายที่ให้กล่าวว่า พระสมณโคตมเป็นผู้กล่าว ความขาดสูญมีอยู่
คือ เรากล่าวความขาดสูญแห่งราคะ โทสะ โมหะ กล่าวความขาดสูญ
แห่งสิ่งที่เป็นมาปอกุศลต่าง ๆ แต่ไม่ใช่หมายความว่า

เขาว่าพระโคตมเป็นผู้เกลียดชัง พระเจ้าข้า ฯ ดูก่อนพราหมณ์
ปริยายที่ให้เขาว่า พระสมณโคตมเป็นผู้เกลียดชังนั้นมีอยู่ คือ เราเกลียด
ชัง กายทุจริต วิชิตทุจริต มโนทุจริต เกลียดชังการทำสิ่งที่เป็นมาปอกุศล
ต่าง ๆ อันนั้นแหละเป็นปริยาย ที่ให้เขาว่าพระสมณโคตมเป็นผู้เกลียดชัง
แต่ไม่ได้หมายความว่า

เขาว่าพระสมณโคตมเป็นผู้ทำให้พินาศ พระเจ้าข้า ฯ ดูก่อน
พราหมณ์ ปริยายที่ให้เขาว่าพระสมณโคตมเป็นผู้ทำให้พินาศมีอยู่ คือ
เราได้แสดงธรรม เพื่อความพินาศแห่งราคะ โทสะ โมหะ และบาป
อกุศลต่าง ๆ อันนั้นแหละเป็นปริยายที่ให้เขาว่า พระสมณโคตมเป็นผู้
ทำให้พินาศ แต่ไม่ใช่หมายความว่า

เขาว่าพระสมณโคตมเป็นผู้ทำให้เราร้อน พระเจ้าข้า ฯ ดูก่อน
พราหมณ์ ปริยายที่ให้เขาว่า พระสมณโคตมเป็นผู้ทำให้เราร้อนมีอยู่
คือ เรากล่าวว่า บาปอกุศลธรรมทั้งหลายเป็นของทำให้เราร้อน กายทุจริต
วิชิตทุจริต มโนทุจริต เป็นของทำให้เราร้อน บาปอกุศลทั้งหลายที่ทำให้
เราร้อน ผู้ใดละแล้ว ตัดรากแล้ว ทำให้เหมือนตาลยอดด้วนแล้ว
ทำไม่ให้มีอยู่แล้ว ทำไม่ให้เกิดอีกต่อไปแล้ว เราเรียกผู้นั้นว่า เป็นผู้
ทำให้เราร้อน สิ่งที่เป็นบาปอกุศลทั้งหลาย อันเป็นเหตุให้เราร้อน
พระตถาคตเจ้าละแล้ว ตัดรากแล้ว ทำให้เหมือนตาลยอดด้วนแล้ว
ทำไม่ให้มีอยู่แล้ว ทำไม่ให้เกิดอีกต่อไปแล้ว อันนั้นแหละพราหมณ์
เป็นปริยายที่ให้เขาว่า พระสมณโคตมเป็นผู้ทำให้เราร้อน แต่ไม่ใช่
หมายความว่า

เข่าว่าพระโคตมเป็นคนไม่มีห้วงมีหับ พระเจ้าข้า ฯ ดูก่อนพราหมณ์
 ปรีชาที่ให้เข่าว่า พระสมณโคตมเป็นคนไม่มีห้วงมีหับนั้นมียุ คือ การ
 นอนอยู่ในครรภ์มารดาต่อไปอีก การเกิดอีกต่อไป ผู้ใดละแล้ว ตัดรากแล้ว
 ทำให้เหมือนตาลยอดด้วนแล้ว ทำให้ไม่มีอยู่แล้ว ไม่ให้เกิดอีกต่อไปแล้ว
 เราเรียกผู้นั้นว่า เป็นผู้ไม่มีห้วงมีหับ การนอนอยู่ในครรภ์มารดาต่อไป
 เราเรียกผู้นั้นว่า เป็นผู้ไม่มีห้วงมีหับ การนอนอยู่ในครรภ์มารดาต่อไป
 การเกิดอีก พระตถาคตเจ้าละแล้ว ตัดรากแล้ว ทำให้เหมือนตาล
 ยอดด้วนแล้ว ทำให้ไม่มีอยู่แล้ว ทำให้เกิดอีกต่อไปแล้ว อันนี้แหละ
 พราหมณ์ เป็นปรีชาที่ให้เข่าว่า พระสมณโคตมเป็นคนไม่มีห้วงมีหับ
 แต่ไม่ใช่หมายความว่าอย่างพราหมณ์ว่า

ดูก่อนพราหมณ์ ไข่ไก่ ๔ ฟอง หรือ ๑๐ ฟอง ๑๒ ฟอง ที่แม่ไก่
 กกกินแล้ว ลูกไก่ตัวใดทำลายเปลือกไข่ด้วยปลายเล็บเท้า หรือจะงอยปาก
 ออกมาโดยสวัสดิ์ ก่อนลูกไก่เหล่านั้น ลูกไก่ตัวนั้นควรเรียกว่าเป็นพี่เป็นน้อง
 เป็นตัวใหญ่ หรือเป็นตัวน้อย ข้าแต่พระโคตม ลูกไก่ตัวนั้นควรเรียกว่า
 เป็นพี่ เพราะลูกไก่ตัวนั้น เป็นใหญ่กว่าลูกไก่เหล่านั้น พระเจ้าข้า ฯ
 ข้อนั้นฉันนั้น คือ เราได้ทำลายเปลือกไข่ อันได้แก่อวิชชา ชงฆ์ห่อ
 สัตว์โลกได้แล้ว ได้สำเร็จความรู้อย่างเยี่ยม ในโลกแต่ผู้เดียว
 เราเป็นพี่ของโลก เป็นใหญ่ของโลก ดูก่อนพราหมณ์ เราได้ทำความ
 เพียรไม่ย่อหย่อน มีสติมั่นคง มีกายสงบระงับ มีจิตตั้งมั่น แล้วเราได้
 สำเร็จปฐมฌาน อันว่างจากกามารมณ์ ว่างจากอกุศลธรรมทั้งหลาย
 อันมีวิตกวิจารณ์ มีจิตสุขเกิดจากวิเวก แล้วได้สำเร็จทุติยฌาน อันทำให้
 ใจผ่องใส ทำให้ใจมีอารมณ์อันเดียว อันไม่มีวิตกวิจารณ์ เพราะระงับ
 วิตกวิจารณ์เสียแล้ว มีแต่จิตสุขเกิดจากสมาธิ แล้วเราได้สำเร็จตติยฌาน
 อันมีแต่อบุทธาสนาสัมผัสปัญญะ เพราะละดับเสียแล้ว เราได้เสวยสุข
 ด้วยกาย ที่พระอรหันต์ทั้งหลายเรียกว่า ผู้มีอุเบกขา ผู้มีสติ ผู้มีสมาธิ
 แล้วเราได้สำเร็จจตุตถฌาน อันบริสุทธิ์ด้วยอุเบกขาและสติ อันไม่มี
 ทุกข์มีสุข เพราะละสุขทุกข์เสียแล้ว เพราะสิ้นโสมนัส โทมนัส
 ในกอนเสียแล้ว เมื่อเรามีสติตั้งมั่นอย่างนั้น มีจิตบริสุทธิ์ผ่องใสอย่างนั้น

ไม่ลุ่ม ๆ ดอน ๆ อย่างนั้น ไม่มีอุปกิเลสอย่างนั้น เป็นจิตอ่อนโยนควรแก่
การกระทำอย่างนั้น เป็นจิตตั้งอยู่ เป็นจิตถึงความไม่หวั่นไหวอย่างนั้น
เราก็น้อมจิตไป เพื่อความรู้สำหรับระลึกชาติหนหลังได้ เราระลึกชาติ
หนหลังได้เป็นอันมาก คือ ระลึกได้ ตั้งแต่ชาติหนึ่งไปจนหลายสังวัฏ-
วิวัฏฏ์กลับไปว่า ในชาติโน้น เรามีชื่อ โศตร ผิวพรรณ วรรณะ อาหาร
สุข ทุกข์ อย่างนั้น มีกำหนดอายุเท่านั้น เวลาจุติจากชาติโน้นแล้ว
ก็ได้เกิดในชาติโน้น ได้มีชื่อ โศตร ผิวพรรณ วรรณะ อาหาร สุข ทุกข์
อย่างนั้น มีกำหนดอายุเท่านั้น อันนั้นแหละพราหมณ์ เป็นวิชาแรกที่เรา
ได้ในปฐมยาม พอถึงมัชฌิมยาม เราก็น้อมจิตไปเพื่อความรู้ซึ่งการตาย
การเกิดของสัตว์ทั้งหลาย แล้วเราก็ดูเห็นสัตว์ทั้งหลาย หงทตาย ทเกิด
ที่เลว ที่ดี ที่มีวรรณะดี วรรณะไม่ดี ที่มีคติดี มีคติไม่ดี ด้วยทิพพักษ
อันบริสุทธิ์ ยิ่งกว่าจักขumenุชยธรรมตา เรารูจักสัตว์ทั้งหลายที่ได้รับ
ผลกรรมนั้น ๆ คือ รู้ว่าพวกที่ประกอบด้วยกายหจฺจริต วจฺจริต มโนหจฺจริต
ดีเตยนพระอริยเจ้า เป็นมิจฉาทิฏฐิ ถือนั้นมิจฉาทิฏฐิ เวลาตายแล้ว
ไปเกิดในอบาย ทคติ วินิบาต นรก ส่วนพวกที่ประกอบด้วยกายสจฺจริต
วจฺจสจฺจริต มโนสจฺจริต ไม่ดีเตยนพระอริยเจ้า เป็นสัมมาทิฏฐิ ถือนั้น
สัมมาทิฏฐิ เวลาตายแล้ว ได้ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ฯ พอถึงปัจฌิม-
ยาม เราก็น้อมจิตไป เพื่อรู้จักความสันอาสวะทั้งหลาย แล้วเรา
ก็รู้ชัดตามเป็นจริงว่า สิ่งนี้เป็นทุกข์ สิ่งนี้เป็นเหตุให้เกิดทุกข์ สิ่ง
นี้เป็นความดับทุกข์ สิ่งนี้เป็นทางไปถึงความดับทุกข์ เหล่านี้เป็นอาสวะ
อันนี้เป็นความเกิดอาสวะ อันนี้เป็นความดับอาสวะ เมื่อเราอย่างนี้
เห็นอย่างนี้ จิตก็หลุดพ้นจากกามาสวะ ภวาสวะ อวิชชาสวะ เมื่อจิต
หลุดพ้น ก็รู้ว่าหลุดพ้นแล้ว รู้ว่าสันความเกิดแล้ว สำเร็จพรหมจรรย์แล้ว
ได้ทำสิ่งที่ควรทำเสร็จแล้ว ไม่มีสิ่งอื่นที่จะต้องทำ เพื่อความเป็นอย่างนี้
อีกแล้ว เป็นอันว่าเราได้ทำลายออกมาจากเปลือกไข่นแล้ว ดังนี้

เมื่อพระพุทธองค์ทรงแสดงอย่างนั้นจบลงแล้ว เวยฺยชพราหมณ์ก็กราบ
ทูลว่า พระโคตมเป็นพิจฺจิง พระโคตมเป็นผู้ใหญ่จริง การแสดงธรรม

ของพระโคตมคัจฉิง พระโคตมทรงแสดงธรรมหลายปริยาย เพื่อให้เป็น
ประโยชน์แก่ผู้ฟังทั้งหลาย เหมือนกับบุคคลหงายของท้าว เป็ดของ
ท้าว บอกรางให้แก่คนหลงทาง ส่องไฟในมืด ฉะนั้น ข้าพระองค์
ขอนับถือพระโคตม กับทั้งพระธรรม พระภิกษุสงฆ์เป็นที่พัก ขอพระ
โคตมจงจำข้าพระองค์ไว้ว่า เป็นผู้นับถือพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์
ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไปจนตลอดชีวิตของข้าพระองค์ด้วยเถิด พระเจ้าข้า สัน
เนอความในเทศนาภิกษุทั้งหลายเพียงเท่านั้น.

เอวี่ กัมมี้ ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฐกที่ ๗

คัมภีร์อังคุตตรนิกาย อฏฐกนิบาต
ว่าด้วยพุทธปฏิภาณ

เอกัม สมยัม ภควา เวสาลียัม วิหริติ มหาวเน กุฎาคารศาลายัม ฯ
เตน โข ปน สมเขน สมพหุลาคี.

ณ บัดนั้น อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์อังคุตตรนิกาย อฏฐกนิบาต
กัณฐกที่ ๗ ว่าด้วยพุทธปฏิภาณ สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่
พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตลอดกาลนาน
หาประมาณมิได้

บาลี

ดำเนินความตามวาระพระบาลี อันมีในพระสูตรที่ ๒ วรรคที่ ๒
ปฐมปิณณาสกัม คัมภีร์อังคุตตรนิกาย อฏฐกนิบาต นั้นว่า ครั้งหนึ่ง
สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ประทับที่กุฎาคารศาลาป่ามหาวันเมืองเวสาลี ฯ
ครั้งนั้น พวกภิกษุทั้งหลายชื้อเสียงหลายองค์ด้วยกัน นั่งประชุมกันที่โรง
ประชุม สรรเสริญพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ โดยอเนกปริยาย

ครั้งนั้น สหเสนาบดีผู้เป็นสาวกของนิครนถ์ ได้นั่งอยู่ในที่ประชุม
นั้น สหเสนาบดีจึงคิดว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น จักเป็นพระ
อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าโดยไม่สงสัย เพราะพวกภิกษุทั้งหลาย
เหล่านั้น ได้ประชุมสรรเสริญโดยอเนกปริยาย เราควรจะไปเฝ้าพระผู้มี
พระภาคเจ้า ผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าให้ได้ ๆ ลำดับนั้น
สหเสนาบดี จึงไปบอกนิครนถ์ผู้เป็นนาฏบุตรว่า ข้าพเจ้าอยากจะไป
หาพระสมณโคตม

นิครนถ์ผู้เป็นนาฏบุตรจึงว่า สหะ เธอเป็นกิริยวาท จะไปหาพระ
สมณโคตมผู้เป็นกิริยวาทอย่างไร นี่แน่ะสหะ พระสมณโคตมผู้เป็น
กิริยวาท ย่อมแสดงธรรม เพื่อกิริยา คือ เพื่อการไม่กระทำ ย่อม
แนะนำสั่งสอนพวกสาวกด้วยกิริยวาท คือ ด้วยการกล่าวเพื่อการไม่
กระทำนั้น ๆ ลำดับนั้น สหเสนาบดี ก็ระงับการเตรียมไปเฝ้าสมเด็จพระ
พระผู้มีพระภาคเจ้าเสีย อยู่มาอีกครั้งที่ ๒ ก็ได้ฟังพวกภิกษุสรรเสริญ
พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์อีก จึงคิดจะไปเฝ้าอีก แต่เมื่อนิครนถ์
เป็นนาฏบุตรได้ห้ามไว้ ก็สงบยั้งอีก พอถึงครั้งที่ ๓ ก็คิดว่า เราจะลา
พวกนิครนถ์หรือไม่ก็ตาม พวกนิครนถ์จักทำอะไรแก่เราได้ เราจะไป
เฝ้าพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า โดยไม่ต้องบอกลาพวกนิครนถ์
ให้ได้ ก็อย่างนั้นแล้วสหเสนาบดี ก็ออกจากเมืองเวสาลีไปด้วยขบวน
รถ ๕๐๐ คัน เพื่อไปเฝ้าสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า พอไปถึงที่ใกล้
แล้วก็ลงจากรถเดินเข้าไปในอาราม พอเข้าไปถึงแล้วถวายบังคมแล้ว ก็นั่ง
ลงกราบทูลว่า ข้าพเจ้าได้สดับมาว่า พระสมณโคตมเป็นกิริยวาท
แสดงธรรมเพื่อกิริยา แนะนำสาวกด้วยกิริยวาทนั้น พระเจ้าข้า
พวกใดกล่าวว่า พระสมณโคตมเป็นกิริยวาท แสดงธรรมเพื่อกิริยา
แนะนำสาวกด้วยกิริยวาทนั้น พวกนั้นชื่อว่า กล่าวถูกต้องตามถ้อยคำของ
พระผู้มีพระภาคเจ้า ไม่กล่าวดูพระผู้มีพระภาคเจ้าด้วยคำไม่จริง และ
ชื่อว่ากล่าวธรรมตามสมควรแก่ธรรมหรือ เพราะว่าผู้กล่าวถูกย่อมไม่น่า
ติเตียน ข้าพระองค์ไม่ประสงค์จะกล่าวดู พระผู้มีพระภาคเจ้า พระเจ้าข้า

สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า สัททะ ปริยายที่ให้ผู้กล่าวถูก
กล่าวว่า เราเป็นอกิริยวาท แสดงธรรมเพื่อกิริยา แนะนำพวกสาวกด้วย
อกิริยวาทนั้นมียุ นันแนสสัททะ ปริยายที่ให้ผู้กล่าวถูกกล่าวว่า เราเป็น
กิริยวาท แสดงธรรมเพื่อกิริยา แนะนำพวกสาวกด้วยกิริยวาทนั้นมียุ
ปริยายที่ให้ผู้กล่าวถูกกล่าวว่า เราเป็นอจเจทวาท แสดงธรรมเพื่
อจเจทา คือ เพื่อความขเจตสุญ แนะนำพวกสาวกด้วยอจเจทวาทนั้นมียุ
ปริยายที่ให้ผู้กล่าวถูกกล่าวว่า เราเป็นเชกขุณฺณ คือ เป็นผู้มีความเกลียดชัง
แสดงธรรมเพื่อความเกลียดชัง แนะนำพวกสาวกเพื่อความเกลียดชัง
นั้นมียุ ปริยายที่ให้ผู้กล่าวถูกกล่าวว่า เราเป็นผู้ทำให้พินาศ แสดง
ธรรมเพื่อความพินาศ แนะนำพวกสาวกด้วยความพินาศนั้นมียุ ปริยาย
ที่ให้ผู้กล่าวถูกกล่าวว่า เราเป็นตบัสส คือ เป็นผู้ทำให้เดือดร้อน
แสดงธรรมเพื่อความเดือดร้อน แนะนำพวกสาวกด้วยความเดือดร้อน
นั้นมียุ ปริยายที่ให้ผู้กล่าวถูกกล่าวว่า เราเป็นผู้ไม่มีห้องมีหับ แสดง
ธรรมเพื่อความไม่มีห้องมีหับ แนะนำพวกสาวกด้วยความไม่มีห้องมีหับ
นั้นมียุ ปริยายที่ให้ผู้กล่าวถูกกล่าวว่า เราไม่มีความเบาใจ แสดงธรรม
เพื่อความไม่เบาใจ แนะนำพวกสาวกด้วยความไม่เบาใจนั้นมียุ

ดูก่อนสัททะ ปริยายที่ให้ผู้กล่าวถูกกล่าวว่า เราเป็นอกิริยวาท
แสดงธรรมเพื่อความไม่กระทำ แนะนำพวกสาวกด้วยการกล่าว เพื่อ
ความไม่กระทำนั้น คืออย่างไร คือ เรากล่าวการไม่กระทำกายสุจริต
วจิหจริต มโนหจริต กล่าวการไม่กระทำสิ่งที่เป็นบาปอกุศลต่าง ๆ
อนันนแหละสัททะ เป็นปริยายที่ให้ผู้กล่าวถูกกล่าวว่า พระสมณโคตมเป็น
อกิริยวาท แสดงธรรมเพื่อความไม่กระทำ แนะนำพวกสาวกด้วยการ
กล่าวความไม่กระทำนั้น

ปริยายที่ให้ผู้กล่าวถูกกล่าวว่า พระสมณโคตมเป็นกิริยวาท แสดง
ธรรมเพื่อความกระทำ แนะนำพวกสาวกด้วยการกล่าว เพื่อความกระทำ
นั้น คืออย่างไร คือ เราสอนให้กระทำกายสุจริต วจิสุจริต มโนสุจริต
สอนให้กระทำสิ่งที่เป็นกุศลต่าง ๆ อนันนแหละสัททะ เป็นปริยายที่ให้ผู้

กล่าวถูกกล่าวว่า พระสมณโคตมเป็นกิริยวาท แสดงธรรมเพื่อการกระทำ
แนะนำพวกสาวกด้วยการกล่าวเพื่อการกระทำนั้น

ปริยายที่ให้ผู้กล่าวถูกกล่าวว่า พระสมณโคตมเป็นอุจเฉทวาท
แสดงธรรมเพื่อความขาดสูญ แนะนำพวกสาวกด้วยการกล่าวความขาดสูญ
นั้น คืออย่างไร คือ เรากล่าวความขาดสูญแห่งราคะ โทสะ โมหะ กล่าว
ความขาดสูญแห่งสิ่งที่เป็นบาปอกุศลต่าง ๆ อันนี้แหละสัทธีเป็นปริยายที่ให้
ผู้กล่าวถูกกล่าวว่า พระสมณโคตม เป็นอุจเฉทวาท แสดงธรรมเพื่อความ
ขาดสูญ แนะนำพวกสาวกด้วยการกล่าวความขาดสูญนั้น

ปริยายที่ให้ผู้กล่าวถูกกล่าวว่า พระสมณโคตมเป็นผู้เกลียดชัง
แสดงธรรมเพื่อความเกลียดชัง แนะนำพวกสาวกด้วยการกล่าวความ
เกลียดชังนั้น คืออย่างไร คือ เราเกลียดชังกายทุจริต วจีทุจริต มโน
ทุจริต เราเกลียดชังการทำสิ่งที่เป็นบาปอกุศลต่าง ๆ อันนี้แหละสัทธี
เป็นปริยายที่ให้ผู้กล่าวถูกกล่าวว่า พระสมณโคตม เป็นผู้เกลียดชัง
แสดงธรรมเพื่อความเกลียดชัง แนะนำพวกสาวกด้วยการกล่าวความ
เกลียดชังนั้น

ปริยายที่ให้ผู้กล่าวถูกกล่าวว่า พระสมณโคตมเป็นผู้ทำให้พินาศ
แสดงธรรมเพื่อความพินาศ แนะนำพวกสาวกด้วยการกล่าวความพินาศ
นั้น คืออย่างไร คือ เราแสดงธรรมเพื่อความพินาศแห่งราคะ โทสะ โมหะ
เพื่อความพินาศแห่งสิ่งที่เป็นบาปอกุศลต่าง ๆ อันนี้แหละสัทธี เป็น
ปริยายที่ให้ผู้กล่าวถูกกล่าวว่า พระสมณโคตมเป็นผู้ทำให้พินาศ แสดง
ธรรมเพื่อความพินาศ แนะนำพวกสาวกด้วยการกล่าวความพินาศนั้น

ปริยายที่ให้ผู้กล่าวถูกกล่าวว่า พระสมณโคตมเป็นผู้ทำให้เดือด
ร้อน แสดงธรรมเพื่อความเดือดร้อน แนะนำพวกสาวกด้วยการกล่าว
ความเดือดร้อนนั้น คืออย่างไร คือ เรากล่าวว่า บาปอกุศลธรรมทั้งหลาย
อันได้แก่กายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต เป็นของทำให้เดือดร้อน
บาปอกุศลธรรมทั้งหลาย อันทำให้เดือดร้อน ผู้โศกแล้ว ตัณทรแล้ว

ทำให้เหมือนตาลยอดด้วนแล้ว ทำให้ไม้มียอดแล้ว ไม่ให้เกิดอีกต่อไปแล้ว เรากล่าวว่าผู้หนึ่งเป็นผู้ทำให้เดือดร้อน บำปอกกุศลธรรมทั้งหลาย ทำให้เดือดร้อน พระตถาคตเจ้าละแล้ว ตั้ตรากแล้ว ทำให้เหมือนตาลยอดด้วนแล้ว ทำให้ไม้มียอดแล้ว ไม่ให้เกิดอีกต่อไปแล้ว อันนี้แหละสัทธา เป็นปริยายที่ให้ผู้กล่าวถูกกล่าวว่า พระสมณโคตมเป็นผู้ทำให้เดือดร้อน แสดงธรรมเพื่อความเดือดร้อน แนะนำพวกสาวกด้วยการกล่าวความเดือดร้อนนั้น

ปริยายที่ให้ผู้กล่าวถูกกล่าวว่า พระสมณโคตมไม่มีห้องหับ แสดงธรรมเพื่อความไม่มีห้องหับ แนะนำพวกสาวกด้วยความไม่มีห้องหับนั้น คืออย่างไร คือ การนอนในห้อง อันได้แก่การนอนอยู่ในห้องมารดาต่อไป การเกิดอีกต่อไป ผู้ใดละแล้ว ตั้ตรากแล้ว ทำให้เหมือนตาลยอดด้วนแล้ว ทำให้ไม้มียอดแล้ว ทำให้ไม่ให้เกิดอีกต่อไปแล้ว เรากล่าวว่าผู้หนึ่งเป็นผู้ไม่มีห้องหับ การนอนอยู่ในห้องคือห้องมารดาอีก การเกิดอีก เราตถาคตละแล้ว ตั้ตรากแล้ว ทำให้เหมือนตาลยอดด้วนแล้ว ทำให้ไม้มียอดแล้ว ทำให้ไม่ให้เกิดอีกต่อไปแล้ว อันนี้แหละสัทธาเป็นปริยายที่ให้ผู้กล่าวถูกกล่าวว่า พระสมณโคตมเป็นผู้ไม่มีห้องหับ แสดงธรรมเพื่อความไม่มีห้องหับ แนะนำพวกสาวกด้วยความไม่มีห้องหับนั้น

ปริยายที่ให้ผู้กล่าวถูกกล่าวว่า พระสมณโคตม มีความเบาใจ แสดงธรรมเพื่อความเบาใจ แนะนำพวกสาวกด้วยความเบาใจนั้น คืออย่างไร คือ เราแสดงธรรมเพื่อความเบาใจ ด้วยความเบาใจอย่างเข้ม แนะนำพวกสาวกด้วยความเบาใจอย่างเข้ม คือ เราแสดงธรรมด้วย มรรค ๔ ผล ๔ แสดงธรรมเพื่ออุปถัมภ์มรรค ๔ ผล ๔ อันนี้แหละสัทธา เป็นปริยายที่ให้ผู้กล่าวถูกกล่าวว่า พระสมณโคตมมีความเบาใจ แสดงธรรมเพื่อความเบาใจ แนะนำพวกสาวกด้วยความเบาใจนั้น ของคเนือความในพระบาลีไว้เพียงเท่านั้น

อรรถกถา

ต่อไปนี้ เป็นเนื้อความในอรรถกถาว่า พวกลิจฉวีที่สรรเสริญพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ โดยอเนกปริยายนั้น ได้แก่พวกพระราชาลิจฉวีที่เป็นบัณฑิต มีความเชื่องเลื่องใส เป็นพระโศดาบันก็มี เป็นพระสกทาคามีก็มี เป็นพระอนาคามีก็มี ถึงทศวรรสสรเสริญของพระพุทธเจ้านั้นมีอยู่ ๓ อย่าง คือ พระจรรยา ๑ พระสรีระ ๑ พระคุณ ๑ พวกพระราชาเหล่านั้น พากันสรรเสริญพระจรรยาว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงทำสิ่งที่ทำได้ยาก ตลอดถึง ๕ อสงไขยแสนกัลป์ ได้ทรงบำเพ็ญบารมี ๓๐ คือ บารมี ๑๐ อุปบารมี ๑๐ ปรมัตถบารมี ๑๐ ได้ทรงทำญาคัตถจริยา โลกัตถจริยา พุทธัตถจริยา ให้ถึงที่สุดแล้ว ได้ทรงสละมหาบริจาต ๕ ครั้งเป็นต้น ได้สรรเสริญพระธรรมว่า พระธรรมที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงไว้แล้ว เมื่อว่าโดยนิกายก็มี ๕ นิกาย เมื่อว่าโดยปิฎกก็มี ๓ ปิฎก เมื่อว่าโดยองค์ก็มีองค์ ๘ เมื่อว่าโดยชั้นก็มี ๘๔๐๐๐ พระธรรมชั้นตรี สรรเสริญพระสงฆ์ว่า เป็นพวกกุลบุตรที่พึงพระธรรมเทศนาของพระศาสดาแล้ว ได้ความเชื่องแล้ว สละทรัพย์สมบัติและหมู่ญาติ ไม่เอื้อเฟื้อต่อความเป็นอุปราช ไม่เอื้อเฟื้อต่อตำแหน่งเสนาบดี เศรษฐีนายคลังเป็นต้น พากันไปบรรพชาอยู่ในพระศาสนาของพระศาสดา ที่เป็นราชบรรพชิต ๘๔๐๐๐ องค์ มีพระภิกษุทายาส พระมหากบิล พระเจ้าปุกกุสะติ เป็นต้น ที่เป็นบุตรของเศรษฐีคฤหบดีนั้น นับไม่ได้ดังนี้ ส่วนถ้อยคำนอกจากนี้ พอเป็นที่เข้าใจตามที่แสดงมาแล้วทั้งนั้น จึงเป็นอันว่าสิ้นเนื้อความในอรรถกถาและในเทศนาภักตฺแทนเพียงเท่านั้น.

เอวํ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๘

คัมภีร์อังคตตรนิกาย อัฐกนิบาต
ว่าด้วยพุทธปฏิภาณ

เอวํ วุตตะ สี่โฮ เสนาปติ ภควนตํ เอตทโวจ อภิกุณฺตํ ภนฺเต
อภิกุณฺตํ ภนฺเตติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์อังคตตรนิกาย อัฐกนิบาต
กัณฑ์ที่ ๘ ว่าด้วยพุทธปฏิภาณ สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธ
ศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลายตลอดกาลนาน

บาลี

ดำเนินความตามวาระพระบาลี อันมีในพระสูตรที่ ๒ วรรกที่ ๒
ปฐมบัณณาสก คัมภีร์อังคตตรนิกาย อัฐกนิบาตนั้นว่า เมื่อสมเด็จพระ
ผู้มีพระภาคเจ้า ตรัสตามที่แสดงมาในกัณฑ์ก่อนนั้นแล้ว สี่โฮ เสนาปติ
จึงกราบทูลขึ้นว่า การแสดงธรรมของพระองค์ยิ่ง พระองค์ทรงแสดง
ธรรมโดยอเนกปริยาย เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่ผู้ฟังทั้งหลาย เหมือนกับ
บุคคลหงายของท้าว เป็ดของทบค บอทางให้แก่คนหลงทาง ส่องไฟ
ในทมิฬ ฉะนั้น ข้าพระองค์ ขอนับถือพระโคตมกับทั้งพระธรรมและพระ
ภิกษุสงฆ์เป็นทพ ขอจงทรงจำข้าพระองค์ไว้ว่าเป็นอุบาสก ผู้นับถือพระ
พุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ตั้งแต่นั้นเป็นต้นไปจนตลอดชีวิตด้วยเถิด
พระเจ้าข้า ฯ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า จึงตรัสว่า สี่โฮ เธอจงทำ
สิ่งที่คิดแล้ว ตรองแล้ว เห็นว่าควรทำ เพราะว่าการพิจารณาแล้ว
จึงทำ ข้อมเป็นการดีแก่คนทั้งหลายที่มีความรู้เช่นกับเธอ ฯ สี่โฮ เสนาปติ
จึงกราบทูลขึ้นว่า การที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า จงพิจารณาแล้วจึงทำ
การพิจารณาแล้วทำ ข้อมเป็นการดีสำหรับคนผู้มีความรู้เช่นเธอนี้ ทำให้

ข้าพระองค์ตั้งใจขม พระเจ้าข้า เพราะว่า พวกเดียรถีย์ได้ข้าพระองค์เป็น
สาวกแล้ว ก็ยกธงขึ้นเที่ยวประกาศตลอดเมืองเวสาลีว่า สัทเสนาบติเป็น
สาวกของพวกเรา แต่พระผู้มีพระภาคเจ้า ได้ตรัสบอกข้าพระองค์ว่า จง
พิจารณาเสียก่อนแล้วจึงทำ การพิจารณาแล้วจึงทำ บ่อมเป็นการดีสำหรับ
คนผู้มีความรู้เช่นเธอ ดังนี้ ข้าพระองค์จึงขอนับถือพระผู้มีพระภาคเจ้า และ
พระธรรม พระภิกษุสงฆ์เป็นทพ เป็นครั้งที่ ๒ ขอพระผู้มีพระภาคเจ้า
จงทรงจำข้าพระองค์ว่า เป็นอุบาสก ผู้นับถือพระรัตนตรัย ตลอดชีวิตม้วน
เป็นต้น ด้วยเถิด พระเจ้าข้า จึงตรัสว่า สัททะ ตระกูลของเธอเป็นมอข้าว
บ่อน้ำ ของพวกนิครนถ์ ซึ่งเธอได้ถวายอาหารแก่เขามานานแล้ว เธอควร
ถวายอีก ๆ สัทเสนาบติ จึงกราบทูลว่า คำที่ตรัสอย่างนี้ ก็ทำให้ข้า
พระองค์ยินดีมากขึ้นอีก ข้าพระองค์เคยได้ยินมาว่า พระสมณโคตม
กล่าวว่า ควรให้ทานแก่เราผู้เดียว ไม่ควรให้ทานแก่ผู้อื่นเลย ควรให้
ทานแก่พวกสาวกของเราผู้เดียว ไม่ควรให้ทานแก่พวกสาวกของผู้อื่นเลย
ทานที่ให้แก่เราผู้เดียว เป็นทานมีผลมาก ทานที่ให้แก่ผู้อื่นไม่มีผลมาก
ทานที่ให้แก่พวกสาวกของเราผู้เดียวมีผลมาก ทานที่ให้แก่พวกสาวกของผู้อื่น
ไม่มีผลมาก ดังนี้ แต่พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงชักนำข้าพระองค์ให้ทาน
แก่พวกนิครนถ์อีก สำหรับในข้อนี้ ข้าพระองค์จักพิจารณา ตามที่
สมควร ข้าพระองค์ขอนับถือพระผู้มีพระภาคเจ้า และพระธรรม พระภิกษุ
สงฆ์เป็นทพ เป็นครั้งที่ ๓ ขอพระผู้มีพระภาคเจ้า จงทรงจำข้าพระองค์
ไว้ว่า เป็นอุบาสกผู้ นับถือพระรัตนตรัยจนตลอดชีวิต เริ่มแต่นั้นเป็นต้น
ไปด้วย พระเจ้าข้า

ลำดับนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ก็ทรงแสดงอนุบุพพิกถา
คือ ทานกถา สลักกถา สักคกถา กามาทินวกถา เนกขัมมานิสังสกถา
ให้สัทเสนาบติฟัง พอทรงทราบว่า สัทเสนาบติ มีจิตสมควรแล้ว
มีจิตอ่อนแล้ว มีจิตปราศจากนิวรณ์แล้ว มีจิตฟูขึ้นแล้ว มีจิตผ่องใส
แล้ว ก็ทรงประกาศพระธรรมเทศนา ที่พระพุทธเจ้าทั้งหลายทรงยกขึ้น
แสดงเอง อันได้แก่ทรงประกาศ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ผ่าที่

บริสุทธิ์ไม่มีจุดดำ ต้องรับน้ำข้อมได้ดี ถิ่นใด ชนมจักขุอันปราศจากธุลี
มลทิน ก็ได้เกิดแก่สหัสเสนาบดี ในที่นั้นนั้นว่า สักขีความเกิดเป็นธรรมดา
ต้องมีความคับไปเป็นธรรมดาทั้งนั้น

ลำดับนั้น สหเสนาบดี ผู้ได้เห็นธรรมแล้ว ผู้ได้ถึงธรรมแล้ว
ผู้แจ้งธรรมแล้ว ผู้หยั่งลงสู่ธรรมแล้ว ผู้ข้ามความสงสัยแล้ว ผู้ปราศจาก
การกล่าววาทะอย่างไรๆ แล้ว ผู้ถึงความแก่ล้าแล้ว ผู้ไม่ต้องเชื่อผู้อื่น
ในทางพระพุทธศาสนาแล้ว จึงกราบทูลขึ้นว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า
ขอพระผู้มีพระภาคเจ้ากับพระภิกษุสงฆ์ จงเข้าไปเสวยที่บ้านของข้าพระองค์
ในวันพรุ่งนี้เช้า พระเจ้าข้า ฯ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าก็ทรงรับด้วย
พระอาการนงอย ฯ สหเสนาบดีทราบบว่า สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า
ทรงรับนิมนต์แล้วก็ลุกขึ้นถวายบังคมลา แล้วก็ส่งบุรุษคนหนึ่งว่า เธอ
จงไปคูนเนื้อเขาขาย แล้วจงขอมมา พอเช้าขึ้นสหเสนาบดีก็ให้จัดอาหาร
อันประณีตที่บ้านของตนเสร็จแล้ว ก็ให้คนไปกราบทูล เวลาสมเด็จพระผู้มี
พระภาคเจ้าว่า อาหารที่บ้านของสหเสนาบดีสำเร็จแล้ว พระเจ้าข้า

เช้าวัน สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้ากับเหล่าพระภิกษุสงฆ์ก็ทรงครอง
บาตร จีวร เข้าไปที่บ้านของสหเสนาบดี ครั้นเข้าไปถึงแล้ว ก็ประทับ
นั่งที่อาสนะ ซึ่งเขาคงแต่งไว้ ฯ ในคราวนั้น พวกนิครนถ์เป็นอันมาก
ได้พากันประคองแขนคร่ำครวญอยู่ตามตรอกน้อย ตรอกใหญ่ตามถนน ๓
แพร่ง ๔ แพร่ง แห่งเมืองเวสาลีว่า วันนั้น สหเสนาบดีได้ฆ่าสัตว์เป็นอัน
มาก มาทำให้เป็นอาหารถวายพระสมณโคดม ส่วนพระสมณโคดมผู้
อยู่ ก็จะฉันเนื้อที่เขาทำขึ้นเฉพาะตนอันเป็นการกระทำ อาศัยตน การฆ่า
สัตว์ที่อาศัยตนนี้ ผู้ฆ่าถวาย ก็ได้บาปครั้งหนึ่ง ผู้รับบริภคก็ได้บาปครั้ง
หนึ่ง เป็นการไม่สมควรแท้ ฯ ลำดับนั้น บุรุษคนหนึ่งจึงเข้าไปกระซิบ
สหเสนาบดีว่า ขอจงรู้เถิด พวกนิครนถ์เป็นอันมาก ได้ประคองแขน
คร่ำครวญอยู่ตามตรอกน้อย ตรอกใหญ่ ตามถนน ๓ แพร่ง ๔ แพร่ง
ว่าวันนั้นสหเสนาบดี ได้ฆ่าสัตว์เลวเป็นอันมาก ทำเป็นอาหารถวาย

พระสมณโคตม ส่วนพระสมณโคตมผู้รอบรู้ ก็ฉันเนื้อที่เขาทำขึ้น
เฉพาะตน สัทเสนาบดีจึงว่า อย่าเลย เพราะพวกนั้นมั่งคั่งเต็มพระพร
พระธรรม พระสงฆ์ มาตลอดกาลนานแล้ว พวกนั้นจะไม่ถึงความสิ้นไป
แห่งการกล่าวต่อพระผู้มีพระภาคเจ้า จะกล่าวต่อพระผู้มีพระภาคเจ้า ด้วย
เรื่องอันไม่มีอยู่ด้วยถ้อยคำเปล่าๆ ด้วยถ้อยคำเท็จ ด้วยถ้อยคำไม่จริง
เราจะไม่แก่งทำลายชีวิตสัตว์ เพราะเหตุแห่งชีวิตของตนเป็นอันขาด
พอเลียงพระภิกษุสงฆ์หมิ่นหน้าสำราญแล้ว จึงเข้าไปนั่งใกล้สมเด็จพระผู้มี
พระภาคเจ้า ผู้สวดยเสร็จแล้ว ผู้ล้างพระหัตถ์และบาตรแล้ว สมเด็จพระ
พระผู้มีพระภาคเจ้า จึงทรงแสดงธรรมโปรดสัทเสนาบดี ตามสมควร
แก่เวลาแล้วก็เสด็จกลับไป ฯ สันเนื้อความในพระบาลีเพียงเท่านี้

อรรถกถา

ในอรรถกถาว่า อนบพพิณณัน ได้แก่เรื่องที่แสดงตามลำดับ
คือ แสดงทานแล้ว แสดงศีล แสดงศีลแล้ว แสดงสวรรค์ แสดง
สวรรค์แล้ว แสดงโทษแห่งกามารมณ์ แสดงโทษแห่งกามารมณ์แล้ว
แสดงอนิสสแห่งการออกจากกามารมณ์ คำว่า ทานกถานัน ได้แก
กถา คือ ถ้อยคำอันเกี่ยวกับคุณแห่งการให้ทาน เป็นต้นว่า อันการให้
ทานนี้ ย่อมเป็นต้นเหตุแห่งสุขทั้งหลาย เป็นรากเหง้าแห่งสมบัติทั้งหลาย
เป็นทออาศัยแห่งโภคทรัพย์ทั้งหลาย เป็นเครื่องต้านทาน เป็นที่หลบ
เป็นที่ไปเป็นเบื้องหน้า แห่งผู้เดินทางลำบาก ทพงอันเสมอด้วยทาน
ย่อมไม่มีในโลกนี้และโลกอื่น อันการให้ทานนี้ เช่นกับท่อนของ
ราชสีห์ซึ่งสำเร็จด้วยแก้ว ด้วยหมายความว่า เป็นทออาศัย อันการให้ทาน
เช่นกับมหาปฐพี เพราะเป็นที่พึ่งของบุคคลทั้งหลาย การให้ทานนี้ เช่น
กับเชือกสำหรับเหนี่ยว ด้วยหมายความว่า เป็นที่ยึดเหนี่ยวแห่งบุคคล
ทั้งหลาย อันการให้ทานนี้ ชื่อว่าเป็นเรือ ด้วยหมายความว่า บรรทุก
บุคคล ให้ไปพ้นจากทุกข์ ชื่อว่าเป็นเหมือนผู้แก้ลวักล้าในสงคราม
ด้วยหมายความว่า เป็นสิ่งที่ทำให้ดีใจ เป็นเหมือนบ้านเมืองที่ตกแต่งไว้

คือแล้ว ด้วยหมายความว่า เป็นเครื่องบ่งกันภัย เป็นเหมือนดอกปทุม
 ด้วยหมายความว่า ไม่แปดเปื้อนด้วยมลทินมีตระหนี่เป็นต้น ชื่อว่าเป็น
 เหมือนไฟ ด้วยหมายความว่า เป็นเครื่องเผาผลาญทั้งหลาย มีความ
 ตระหนี่เป็นต้น เป็นเหมือนอสรพิษ ด้วยหมายความว่า เป็นของที่สงอน
 ครอบงำได้ยาก เป็นเหมือนราชสีห์ ด้วยหมายความว่า เป็นของไม่
 สะดุ้ง เป็นเหมือนช้าง ด้วยหมายความว่า เป็นของมีกำลัง เป็นเหมือน
 โคผิเผือก ด้วยหมายความว่า เป็นของที่โลกลงความเห็นว่า เป็นเครื่อง
 เจริญอย่างยิ่ง เป็นเหมือนพระยาม้าลาหก ด้วยหมายความว่า เป็น
 เครื่องส่งให้ถึงที่เกษมสุข อันทานนี้เป็นวงศ์ของพระโพธิสัตว์เจ้าทั้งหลาย
 ด้วยพระโพธิสัตว์เจ้าทั้งหลาย ผู้ทรงสร้างบารมี ล้วนแต่ทรงยินดีในการ
 ให้ทานทั้งนั้น เช่นมหาโควินทพราหมณ์ มหาสัทิสสนจักรพรรดิ พระ
 เวสสันดรโพธิสัตว์ เป็นต้น ซึ่งได้ทรงบำเพ็ญทานมาเป็นอันมากแล้ว คราว
 ที่พระพุทธเจ้าของเราทั้งหลาย เสวยพระชาติเป็นกระต่าย ทนายจะมอบตน
 ให้เป็นทาน จึงกระโดดเข้าไปในกองเพลิง อันทานนี้ ย่อมทำให้
 ได้สมบัติพระอินทร์ ทำให้ได้สมบัติมาร ทำให้ได้สมบัติพรหม ทำให้
 ได้สมบัติจักรพรรดิ ทำให้สำเร็จสาวกบารมีญาณ บัณฑิตโพธิญาณ
 อภิสัมโพธิญาณ ดังนี้

ก็จะให้ทานอาจรับศัลได้ เพราะฉะนั้น จึงได้ทรงแสดงสลักถา
 ในลำดับแห่งทานถา คือ ทรงแสดงว่า อันศัลนี้ ย่อมเป็นทอาศัย เป็น
 ทพง เป็นทขคเหนียว เป็นทด้านทาน เป็นทหลบล เป็นทไป เป็น
 เบื้องหน้าของบุคคลทั้งหลาย ศัลนี้ เป็นวงศ์ของเรตถาคต เราได้บำเพ็ญ
 ศัลในอัทภานับไม่ถ้วน เช่น ในคราวเราเกิดเป็นพระยาสังขपालนาคราช
 เป็นพระยาภริทัตตนาคราช เป็นจัมเปยชนาคราช เป็นสัลวนาคราช
 เป็นพญาช้างเผือกมารดา เป็นพญาช้างฉัททันต์ เป็นต้น ทพง
 ทอาศัย ทขคเหนียว ทด้านทาน ทหลบล ทไป และเบื้องหน้าแห่งบุคคล
 ทั้งหลาย เช่นกับศัลย่อมไม่มี เครื่องตบแต่งร่างกายที่สวยงาม เหมือน
 กับศัลไม่มี ดอกไม้ที่หอมเหมือนกับศัลไม่มี กลิ่นหอมเหมือนกับศัลไม่มี

เพราะว่าผู้ประดับด้วยเครื่องประดับคือสี ผู้ลบไล้ของหอมคือสีแล้ว ถึง
โลกนี้กับทั้งเทวโลก จะแลดูสักเท่าไร ก็ไม่รู้จักอ้ม การแสดงเกี่ยวกับ
คุณแห่งสี ดังที่ว่ามาแล้วเป็นต้นนี้ ชื่อว่าสลกกา

เพื่อทรงแสดงให้เห็นว่า สวรรค์นี้ บุคคลย่อมได้เพราะอาศัยศัลน
จึงได้ทรงแสดงสลกกาว่า เรื่องสวรรค์ ในลำดับแห่งสลกกา คือ ทรง
แสดงว่า อันสวรรค์นี้ เป็นของที่น่าต้องการ น่ารักใคร่พอใจ มีการ
สนุกสนานอยู่เป็นนิจ มีสมบัติอยู่เป็นนิจ พวกเทพเจ้าชั้นจาตุมหาราชิกา
เสวยทิพย์สมบัติอยู่ถึง ๘ ล้านปี พวกเทพเจ้าชาวดาวดึงส์ได้เสวยทิพย์สุข
อยู่ ๓ โกฎิ ๖ ล้านปี ดังนี้ เป็นต้น

กรมพระพุทธรองค์ทรงแสดงสวรรค์แล้ว ก็ทรงแสดงโทษแห่งกามซึ่ง
เรียกว่ากามาทินวกตา คือ ทรงแสดงว่า ถึงสวรรค์ก็เป็นของไม่เที่ยง
ไม่ยั่งยืน ไม่ควรยินดี กามารมณ์ทั้งหลาย ย่อมเป็นของมีสุขน้อย มีทุกข์
มาก มีความคับแค้นมาก ดังนี้ เป็นต้น แล้วจึงทรงแสดงเนกขัมมา
นิสังกตา อันได้แก่ทรงแสดงคุณแห่งบรรพชา ด้วยถ้อยคำนานาประการ
แล้วทรงแสดงอริยสัจ ๔ ต่อไป ๆ สิ้นเนื้อความในอรรถกถา ที่ควรนำมา
แสดงในเทศนาภังค์นี้เพียงเท่านั้น

เอวี่ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๙

คัมภีร์อังคตตรนิกาย อัญญกนิบาต

ว่าด้วยองค์ ๘ ของม้าอาชาไนย

อัญหิ ภิกขเว อังเคหิ สมณุนาคโต ญโณ ภโหโร อสุสาชานิโย
ราชรโห โหติติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์อังคตตรนิกาย อัญญกนิบาต
กัณฑ์ที่ ๙ ว่าด้วยองค์ ๘ ของม้าอาชาไนย สืบต่อไป เพื่อให้เป็น

ประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตลอด
กาลนานหาประมาณมิได้

บาลี

คำเนนความตามวาระพระบาลี อันมีในพระสูตรที่ ๓ วรรคที่ ๒
ปฐมบัณฑาสก คัมภีร์อังคุตตรนิกาย อฏฐกนิบาตนั้นว่า พระพุทธองค์
ได้ทรงแสดงไว้ว่า ม้าอาชาในยหัตถ์ของพระราชา ประกอบด้วยองค์ ๘
ประการ ย่อมสมควรแก่พระราชา สมควรที่พระราชาทรงใช้ นับว่า
เป็นองค์ของพระราชา ฯ ก้องคี่ ๘ ประการนั้น คือ ประการใดบ้าง
คือ ม้าอาชาในยหัตถ์ของพระราชา ย่อมมีกำเนิดทั้ง ๒ ฝ่าย คือ ทั้งฝ่าย
มารดาบิดา ๑ ม้าอาชาในยหัตถ์ทั้งหลายเหล่านั้น เกิดในทิศใด ม้าอาชาในย
หัตถ์ก็เกิดในทิศนั้น ๑ คนทั้งหลายให้อาหารจะดิบหรือสุกกก็ตาม ที่บริโภคน
ให้ดีไม่ทำให้กระจัดกระจาย ๑ มีความเกลี้ยขัง ไม่นั่งทับนอนทับอุจจาระ
ปัสสาวะ ๑ มีการอยู่ร่วมเป็นสุขไม่รุกรานม้าเหล่านั้น ๑ ความโอ้อวด ความ
งอ ความคด เหล่าใดมียอ ก็แสดงให้ปรากฏแก่สารัตถ์ตามเป็นจริง เพื่อ
ให้สารัตถ์ยอมพยายามเพื่อย้ายเสีย ชื่อความโอ้อวด ความโก่ง ความงอ
ความคด เหล่านั้น ๑ เป็นม้าน้ำพาหนะโดยแท้ คือว่าถึงม้าเหล่านั้น
จะนำไปได้หรือไม่ก็ตาม เราก็จักนำไปให้ได้ ๑ เวลาไปก็ไปตามทางตรง
มีกำลังแข็งแรง จนกระทั่งเวลาตาย ๑ ม้าอาชาในยหัตถ์ของพระราชา ประ
กอบด้วยองค์ ๘ ประการเหล่านั้นแหละ จึงเป็นม้าควรแก่พระราชา เป็นม
้าที่พระราชาควรใช้ นับว่าเป็นองค์ของพระราชา ฉะนั้น ข้อที่จะว่าต่อไปนี้ก็
ฉะนั้น คือ ภิกษุที่ประกอบด้วยธรรม ๘ ประการ ย่อมเป็นผู้ควรแก่ของ
ค่านับ ควรแก่ของต้อนรับ ควรแก่ของถวายด้วยเคารพ ควรขกมือ
ไหว้ เป็นนาบุญอันเยี่ยมของโลก ธรรม ๘ ประการนั้น คือ ประการ
ใดบ้าง

คือ พระภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ ย่อมเป็นผู้มีศีล เป็นผู้สำรวมใน
ปาฏิโมกข์ สมบูรณ์ด้วยอาจารย์โคจร คือ สมบูรณ์ด้วยมรรยาทและอารมณ์

โทษเล็กน้อยก็เห็นว่าเป็นภัย ศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย ๑ ทายก
ถวายอาหารที่เลวหรือด้อย่างไรก็ตาม ก็ฉันด้วยความเคารพ ไม่รู้สึก
ลำบากใจ ๑ เป็นผู้เกลียดชังกายทุจริต วาจทุจริต มโนทุจริต เกลียดชัง
การทำบาปอกุศลทั้งหลาย ๑ เป็นผู้ยินดีในธรรมที่ดี มีการอยู่ร่วมเป็นสุข
ไม่รุกรานภิกษุเหล่านั้น ๑ ความโอ้อวด ความโกง ความงอ ความคด
เหล่าใดมีอยู่ ก็ทำให้แจ้งต่อพระศาสนา หรือต่อเพื่อนพรหมจรรย์ผู้มีความรู้
เพื่อพระศาสนา หรือเพื่อนพรหมจรรย์ผู้มีความรู้ จะได้พยายาม
ข้ายเสีย ๑ เป็นผู้ศึกษาด้วยคิดว่า ภิกษุเหล่านั้นจะศึกษาหรือไม่ก็ตาม เรา
จักศึกษาในสิ่งนี้ ๑ เมื่อจะเดินก็เดินไปตามทางตรง ๑ ทางตรงนั้น ได้แก่
สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ
สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ เป็นผู้มีความเพียร ด้วยคิดว่า
ถึงจะยังเหลือแต่หนึ่ง เอ็น กระดูก เนื้อและเลือดจะเหือดแห้งไปก็ตาม
สิ่งใดที่ควรถึงด้วยกำลังบารุข ด้วยความเพียรบารุข ด้วยความก้าวหน้าบารุข
เวลายังไม่ถึงสิ่งนั้น จักยังไม่หยุดความเพียร ๑ ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๘
ประการนี้แล ข่อมเป็นผู้ควรแก่ของกำนัล ควรแก่ของต้อนรับ ควรแก่ของ
ถวายด้วยความเคารพ ควรยกมือไหว้ เป็นนาบุญอันเยี่ยมของโลก ดังนั้น
สันเนอความในพระบาลีเพียงเท่านั้น

อรรถกถา

ในอรรถกถาว่า องค์นั้น หมายความว่าเกิดในทิศนั้น คือ
เกิดในทิศริมแม่น้ำสินธุ นั้น มัจฉาในขัตติยเหล่านั้น ก็เกิดในทิศริมน้ำ
สินธุ นั้น คำว่า สดหรือแห่งนั้น หมายพญัสดหรือพญาแห่ง คำว่า ไม่
รุกรานน้ำเหล่านั้นนั้น คือ ไม่เตะ ถีบ ขบ กัด น้ำเหล่านั้น ไม่ข้าย้ำ
เหล่านั้น ไม่ทะเลาะกับน้ำเหล่านั้น คำว่า บริโภคโดยเคารพนั้น คือ
พิจารณาแล้วบริโภคเอง เหมือนกับบริโภคของไม่รู้จักตาย ฉะนั้น คำว่า
กำลังบารุขเป็นต้นนั้น หมายกำลังความรู้ ดังนี้

ธัมมัตถาธิบาย

ในอรรถาธิบายว่า ธรรม ๘ ประการ สำหรับภิกษุ ผู้ควรแก่ของ
 คำนับ ควรแก่ของต้อนรับ ควรแก่การถวายด้วยความเคารพ ควรยกมือไหว้
 เป็นนาบุญอันเยี่ยมของโลกนั้น ได้แก่ความสามารในปาฏิโมกข์ ๑ ความ
 จันอาหารด้วยความเคารพ ๑ ความเกลียดทุกข์วิบาปกรรม ๑ ความไม่รุกราน
 ผู้อื่น ๑ ความเปิดเผยนิสัยใจคอของตน ๑ ความตั้งใจศึกษา ๑ ความเดิน
 ตามทางตรง ๑ ความเพียร ๑ ผู้ที่มีนิสัยใจคอไม่ดี คือ มีนิสัยโอ้อวด นิสัย
 โกง นิสัยงอ นิสัยคดนั้น ปกปิดครูบาอาจารย์ก็มี เบียดเผยต่อครูบาอาจารย์
 ก็มี การปกปิดเป็นของให้โทษ การเปิดเผยเป็นของให้คุณ เพราะเมื่อ
 ปกปิดไว้ไม่ให้ครูบาอาจารย์รู้นิสัยอันแท้จริงของตน ครูบาอาจารย์ก็ไม่
 โอกาสได้กล่าวสั่งสอน ถ้าเปิดเผยให้ครูบาอาจารย์รู้ ครูบาอาจารย์
 ก็มีโอกากล่าวสั่งสอน เพราะฉะนั้น เมื่อผู้ใดมีนิสัยไม่ดีอย่างไร
 ไม่ควรปกปิดไว้ การปกปิดนิสัยไม่ดีไว้ ก็เหมือนกับปกปิดของเน่าร้าย
 ไว้ในตู้ การเปิดเผยก็เหมือนกับเปิดเผยของเน่าร้ายในตู้ ให้ผู้อื่นรู้ ให้
 ผู้อื่นรักษา ฉะนั้น การปกปิดนั้น ได้แก่การปกปิดด้วยกิริยาวาจา เช่นผู้
 มีนิสัยคดโกง หรือนิสัยขเกียง เวลาต่อหน้าคนก็ทำเป็นเหมือนซื่อตรง
 ทำเป็นเหมือนขยันเป็นต้น คำว่า ความโอ้อวดนั้น เป็นคำที่อาจทำให้ผู้ฟัง
 เข้าใจผิด เพราะใกล้เคียงกับคำว่าอวด เพราะ ๒ คำนี้มีความต่างกัน
 คือคำว่าอวด หมายความว่าอย่างหนึ่ง ซึ่งได้แก่หมายความว่า อวดคุณงาม
 ความดีที่ไม่อยู่ในตน ดังที่เรียกว่าอวดอุตริมนุสสธรรม

คำว่า ความโอ้อวด หมายความว่า ได้แก่การกล่าวสิ่งที่ไม่จริง
 ในตน เช่นปลาอานนท์เหมือนหางปลา มีศีรษะเหมือนงู เวลาไป
 พบฝูงปลาก็ชูหางให้ดู เพื่อให้เขาเข้าใจว่า ตัวเป็นปลา เวลาไปพบ
 ฝูงงูก็ชูหัวให้ดู เพื่อให้เขาเข้าใจว่า ตัวเป็นงู หรือเหมือนกับสุกรยักษ์
 ซึ่งข้างซ้ายเป็นสุกร ข้างขวาเป็นแพะ มีเสียงร้องเป็นแกะ มีเขาเหมือนเขา
 โค เวลาสุกรยักษ์ตัวนั้นไปพบฝูงสุกร ก็เอาข้างซ้ายให้ดู บอกว่า เราก็คือ

สุกรเหมือนพวกเจ้า เวลาถูกสุกรตบใจก็จับกินเสีย เวลามันไปพบฝูงแพะ มันก็ให้เห็นข้างขวา บอกว่า เราก็จะเหมือนพวกเจ้า พอฝูงแพะวางใจมันก็กินเสีย เวลาไปพบฝูงแกะมันก็ร้องให้ฟัง เมื่อฝูงแกะวางใจฝูงว่าเป็นพวกเดียวกัน มันก็จับกินเสีย เวลาไปพบฝูงโคก็ชูเขาให้ดู เมื่อฝูงโควางใจมันก็จับกินเสีย กิริยาอย่างนี้ เรียกตามบาลีว่าสาไถยตามภาษาไทยว่า โอ้อวด ตามคำที่ท่านไขไว้ว่า ได้แก่ประกาศสิ่งที่ไม่จริงในตน ภิกษุองค์ใดเข้าไปหาพวกพระสูตร ก็บอกว่า ข้าพเจ้าก็เป็นพวกพระสูตรเหมือนกัน เวลาเข้าไปหาพวกพระอภิธรรม ก็บอกว่า ข้าพเจ้าเป็นพวกพระอภิธรรมเหมือนกัน ข้าพเจ้าเป็นศิษย์ของพวกท่าน พวกท่านเป็นผู้อนุเคราะห์ข้าพเจ้า ข้าพเจ้าจะไม่ละทิ้งพวกท่าน ภิกษุนี้เรียกว่าผู้สาไถย

คำว่า สาไถย ในสารัตถทีปนีฎีกาวินัย ตั้งวิเคราะห์ไว้ว่า สขยติน สมมา ภาสคติ สโธ แปลว่า ผู้ใดกล่าวไม่ชอบ ผู้นั้นชื่อว่า สฐะแล้วท่านอธิบายไว้ว่า สฐะนั้นมีการประกาศคุณ ซึ่งไม่มีอยู่ของตนเป็นลักษณะ ดังนี้ ตามคำไขนี้ ก็หมายความว่าคล้ายกันกับคำว่า อวดอุตริมนุสสธรรม ซึ่งแปลมาจากคำว่า อุลลปลิ ซึ่งเป็นศัพท์ต่างกัน แต่หมายความว่าแปลกกัน คือ คำว่า อวดนั้น หมายถึงประกาศคุณความดีที่ไม่มีอยู่ในตนเลย คำว่า โอ้อวดนั้นหมายความว่า สิ่งนั้นจริงแต่ว่าไม่เป็นอย่างนั้นจริง เช่นปลาตัวนั้น มีหางเป็นปลาจริง แต่ไม่ใช่ปลาจริง มีศีรษะเป็นงู แต่ไม่ใช่งูจริง หรืออย่างสุกรตัวนั้น ร่างกายมันก็เป็นอย่างนั้นจริง แต่มันก็ไม่ใช่เป็นอย่างนั้นจริง เพียงแต่ทำให้ผู้อื่นหลงเข้าใจผิดว่า เป็นอย่างนั้นจริงเท่านั้น เพราะฉะนั้น คำว่า โอ้อวด ซึ่งแปลมาจากคำว่าสาไถยนี้ จึงเป็นคำที่เข้าใจยาก หากท่านไม่ยกตัวอย่างไว้ก็ไม่อาจเข้าใจได้ แต่อาศัยที่ท่านยกตัวอย่างไว้ จึงพอเข้าใจได้ ผู้ใดมีนิสัยโอ้อวดอย่างนี้ ผู้นั้นควรจะแสดงให้ครูบาอาจารย์รู้เห็น เพื่อท่านจะได้ว่ากล่าวสั่งสอนให้หายไปเสีย ถึงสิ่งที่ไม่ดีอื่นๆ ก็ควรเปิดเผยเหมือนกัน

คำว่า การศึกษานั้น ได้แก่การหัดนึกหัดคิดว่า เราจะทำอย่างนั้น
อย่างนี้ เช่นต่อนึกหัดคิดว่า เราก็นับผู้ไม่โอ้อวด เป็นผู้ไม่โกง ไม่อวด
ไม่คด เป็นต้น ไม่หมายความว่า เล่าเรียนตามที่เข้าใจกันในภาษาของเรา
คือ ในภาษาบาลี คำว่าเล่าเรียนนั้น ท่านใช้ศัพท์ว่า ปรีชาปณฺณติ ศัพท์นี้
หมายความว่า เล่าเรียนสิ่งนั้นๆ ด้วยกาย วาจา เช่นเล่าเรียนพระพุทธ-
วณะด้วยปาก เรียนการตัดเย็บจีวรด้วยมือ เป็นต้น คำว่า ศึกษา นั้น ท่าน
ใช้คำว่า สิกขติ คำนี้หมายหัดนึกหัดคิดด้วยใจ ผู้เป็นพหูสูตทั้งหลาย
คงนึกได้ถึงคำที่พระพุทธองค์ทรงสอนไว้ในพระสูตรนั้นๆ หรือในที่นั้นๆ ว่า
เอวณฺหิ โว สิกฺขิตพฺพํ ซึ่งแปลว่า พวกเธอควรศึกษาอย่างนี้ ดังนี้ เป็นต้น
หรือในเสขยวัตร ๗๕ ก็ใช้คำว่า สิกฺขา กรณฺยา ซึ่งแปลว่า ควรศึกษา
อันหมายความว่า ควรหัดนึกหัดคิดเหมือนกันทั้งนั้น เพราะฉะนั้น ถ้าได้ยิน
คำว่าศึกษาในที่ใดๆ เช่น คำว่า ศึกษาอยู่นั้นอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย ดังนี้
เป็นต้น ก็จงเข้าใจเถิดว่า ได้แก่การหัดนึก หัดคิด หัดกระทำ ตามสิ่ง
นั้นๆ ไม่ใช่เล่าเรียนเหมือนดังเราเข้าใจกันในภาษาของเรา

คำว่า เดินตามทางตรง อันได้แก่เดินตามทางอริยะ อันประกอบ
ด้วยองค์ ๘ นั้น คือ ได้แก่เดินด้วยกาย วาจา ใจ คือ เดินด้วยการกระทำ
ตาม การพูดตาม การคิดตาม ซึ่งองค์ ๘ นั้นๆ เพราะในองค์ ๘ นั้น แยก
ออกเป็นส่วนกายก็มี เป็นส่วนวาจาก็มี เป็นส่วนใจก็มี ที่เป็นส่วนกายนั้น
ได้แก่ สัมมากัมมันตะ การกระทำชอบ สัมมาอาชีวะ การหาเลี้ยงชีพชอบ
ทั้ง ๒ นี้ เป็นของต้องกระทำด้วยกาย ที่เป็นส่วนวาจานั้น ได้แก่ สัมมา
วาจา คือ การชอบพูด ที่เป็นส่วนใจนั้น ได้แก่ สัมมาทิฐิ ความเห็นชอบ
สัมมาสังกัปปะ ความดำริชอบ สัมมาวาชามะ ความพยายามชอบ
สัมมาสติ ความระลึกชอบ สัมมาสมาธิ ความตั้งใจชอบ

เหตุไรองค์ ๘ นี้ จึงเรียกว่าทางตรง เพราะเหตุว่า องค์ ๘ นี้ เป็น
ของทำกาย วาจา ใจ นี้ให้ตรง โบราณว่าเป็นทางตรงไปสู่นิพพาน

ที่เดียว ไม่เลี้ยวลัดแห่งใด ผู้ที่มีความเห็นชอบ มีความดำริชอบ เป็น
เบื้องต้นแล้ว ข้อมมีการพุดชอบ การทำชอบ เพราะฉะนั้น ความคิด
ความเห็น จึงเป็นของสำคัญยิ่ง เพราะถ้าความคิดความเห็นไม่ชอบ การ
พุดการทำการก็ต้องไม่ชอบ เมื่อคิดผิด ก็พุดผิด ทำผิด เมื่อคิดถูก ก็พุดถูก
ทำถูก คนเราโดยมากที่สุด ต้องคิดก่อนจึงพุด พุดก่อนจึงทำ แต่ว่าพุดคิด
แล้วทำ ยังไม่พุดก็มีบ้าง แต่ว่ามีน้อยนักหนา ข้อที่พระพุทธองค์ทรงวาง
สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ ไว้เป็นเบื้องต้นไว้ก่อนข้ออื่น ๆ นั้น ก็เพราะต้อง
คิดก่อนจึงพุด จึงทำ การทวงสัมมาวาจาไว้ก่อน สัมมากัมมันตะนั้น
ก็เพราะโดยมากที่สุด คนเราต้องพุดก่อนจึงทำ การที่ทรงวางสัมมากัม-
มันตะไว้ก่อนสัมมาอาชีวะนั้น ก็เพราะเมื่อมีการทำชอบ จึงจะมีการ
เลี้ยงชีพชอบ การที่ทรงวางสัมมาอาชีวะไว้ก่อน สัมมาวาชามะนั้น
ก็เพราะมีการเลี้ยงชีพเสียก่อน จึงจะมีการพยายามชอบ เมื่อมีการ
พยายามชอบ จึงจะมีการระลิกชอบ เมื่อมีการระลิกชอบ จึงจะมีการ
ตั้งใจมั่นชอบ เป็นลำดับไป เพราะฉะนั้น จึงได้ใจความว่า อริยมรรคอัน
ประกอบด้วยองค์ ๘ นั้น พระพุทธองค์ทรงวางไว้ตามลำดับ แห่งความเกิด
ก่อนและหลังดังที่กล่าวมา แต่ผลที่สุดก็เกิดพร้อมกัน คือ เมื่ออริยมรรคจะเกิด
องค์มรรค ๘ นั้น ก็จะเกิดขึ้นพร้อมกัน ไม่ก่อน ไม่หลังกัน เกิดในขณะ
เดียวกัน ๆ เมื่อยังจะไม่สำเร็จอริยมรรค อริยผล ๓๖๐ ๓๖๑ องค์มรรค ๘
นั้นก็ยังไม่เกิดเป็นลำดับกันไปตราบนั้น ดังนั้น สันเนอความในเทศนาภคินั้นเพียง
เท่านั้น.

เอวี่ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฐกที่ ๑๐

คัมภีร์อังคุตตรนิกาย อฏฐกนิบาต

ว่าด้วยม้า ๘ จำพวก บุรุษ ๘ จำพวก

อญฺช ภิกขเว อสุสาหุเก อญฺช จ อสุสโทเส เทเสสสามิ อญฺช
ปฺริสาหุเก อญฺช จ ปฺริสโทเส ตํ สุณาถาติ.

ณ บัณฑิต อตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์อังคุตตรนิกาย อฏฐกนิบาต
กัณฐกที่ ๑๐ ว่าด้วยม้า ๘ จำพวก บุรุษ ๘ จำพวก สืบต่อไป เพื่อให้เป็น
ประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตลอดกาลนาน

บาลี

คำเนนความตามวาระพระบาลี อันมีในพระสูตรที่ ๔ วรรคที่ ๒
ปฐมปัจฉิมาสถ คัมภีร์อังคุตตรนิกาย อฏฐกนิบาตนั้นว่า พระพุทธองค์
ได้ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า เราจักแสดงชนิดม้า ๘ ชนิด และโทษม้า ๘
จำพวก และชนิดบุรุษ ๘ จำพวก โทษแห่งบุรุษ ๘ จำพวก ให้เธอ
ทั้งหลายฟัง เธอทั้งหลายจงตั้งใจฟังให้ดี เราจักแสดงให้เห็นทั้งในบัดนี้
ภิกษุเหล่านั้นก็ทูลรับว่า พระเจ้าข้า

สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ชนิด
ม้า ๘ จำพวก โทษแห่งม้า ๘ จำพวกนั้น คือจำพวกไหนบ้าง คือ

จำพวกที่ ๑ หอดูกนายสารก็บอกให้ไป พร้อมกับแหงตักเตือนด้วย
ปฏิกรณ์ถอยหลัง ทำให้รถถอยหลัง

จำพวกที่ ๒ หอดูกแหงเตือนให้ไป ก็หกละเมนกระแทกกับรถ ทำ
ให้ไม้ ๓ อันหัก

จำพวกที่ ๓ หอดูกแหงเตือนให้ไปก็สอดขาเข้าในงอนรถ เขี่ยบ
งอนรถเสีย

จำพวกที่ ๔ พอลูกแพงเตือนให้ไป ก็เลยออกจากทางทำรถให้ควา

จำพวกที่ ๕ พอลูกแพงเตือนให้ไปก็กระโดด ขกขาข้างหน้าขึ้น
ขกเท้าข้างหน้าขึ้น

จำพวกที่ ๖ พอลูกแพงเตือนให้ไป ก็ไม่เอื้อเฟื้อต่อปฏัก ก็ดบังเทียน
เสียให้ขาดแล้วก็หนีไปตามความประสงค์

จำพวกที่ ๗ พอลูกแพงเตือนให้ไป ก็ไม่ไปหน้า ไม่ถอยหลัง ขึ้น
นั่งอยู่เหมือนหลักตอ

จำพวกที่ ๘ พอลูกแพงเตือนให้ไป ก็รวมเท้าหน้าเท้าหลังเข้าไว้
แล้วคุกเข่าลงนั่งอยู่กับที่

ชนิดบรรณ ๔ จำพวก โทษบรรณ ๔ จำพวกนั้น คืออย่างไร คือ
จำพวกที่ ๑ ภัยทั้งหลายข่มใจทักภัยอันด้วยอาบัติ ภัยผู้ถูกใจทักนั้น
สลดอาบัติเสียด้วยคำว่า ข้าพเจ้าระลึกไม่ได้ๆ เปรียบเหมือนม้าที่ถูก
แพงเตือนให้ไปแล้วถอยหลัง ทำให้รถถอยไปข้างหลัง ฉะนั้น

จำพวกที่ ๒ เวลาถูกใจทักด้วยอาบัติแล้ว ก็โต้เถียงใจทักว่า ต้อง
การอะไรด้วยถ้อยคำของท่านผู้โง่เขลา ผิดอย่างท่านหรือจะควรว่าข้าพเจ้า
จำพวกนี้ เปรียบเหมือนม้าที่ถูกแพงเตือนให้ไปแล้วหกคะเมนกระหนกบรณ
ทำให้ไม้ ๓ อันหัก

จำพวกที่ ๓ เมื่อถูกใจทักด้วยอาบัติแล้วก็ยกโทษผู้ใจทักว่า ท่านซึ่ง
ต้องอาบัติชอน ท่านจงแก้ไขก่อน จำพวกนี้เปรียบเหมือนม้าที่ถูกแพง
เตือนให้ไปแล้วสอดขาเข้าในงอนรถ เขียบงอนรถเสีย ฉะนั้น

จำพวกที่ ๔ เวลาถูกใจทักด้วยอาบัติแล้วก็พุดกลบเกลื่อนเสีย พุด
ไปนอกเรื่องเสีย แสดงความโกรธ ความฉุนเฉียว ความไม่พอใจให้ปรากฏ
จำพวกนี้เปรียบเหมือนม้าที่ถูกแพงเตือนให้ไปแล้ว เลี่ยงออกจากทางทำให้
รถหกคะเมน ฉะนั้น

จำพวกที่ ๕ เวลาถูกใจทักด้วยอาบัติแล้ว ก็ยกแขนขึ้นพุดส่ายไป
ส่ายมาในท่ามกลางสงฆ์ จำพวกนี้เปรียบเหมือนม้าที่ขก ๒ ขาหน้าขึ้น

จำพวกที่ ๖ เวลาถูกโจทก์ด้วยอาบัติแล้วไม่เอื้อเฟื้อต่อสงฆ์ ไม่เอื้อเฟื้อต่อผู้โจทก์ ได้ไปท่อนเสียทั้งอาบัติตลอดตัว จำพวกนี้เปรียบเหมือนม้าที่ถูกแทงด้วยปฏักแล้ว ไม่เอื้อเฟื้อต่อปฏัก ก็บังคับให้ขาดแล้ว ก็หนีไปตามประสงฆ์ ฉะนั้น

จำพวกที่ ๗ เวลาถูกโจทก์ด้วยอาบัติแล้ว ก็ทำให้สงฆ์ลำบากด้วยการนี้ ไม่บอกว่าต้องอาบัติหรือไม่ จำพวกนี้เปรียบเหมือนม้าที่ถูกแทงด้วยปฏักแล้วไม่ไปหน้าไม่ถอยหลังได้แต่ยืนนิ่งอยู่ ฉะนั้น

จำพวกที่ ๘ เวลาถูกโจทก์ด้วยอาบัติแล้วก็บอกว่า พวกท่านลำบากกับข้าพเจ้ามาก ข้าพเจ้าจักสึกเดี๋ยวนี้แหละ แล้วก็สึกไป ครั้นสึกไปแล้วก็บอกว่า คราวนี้พวกท่านสบายใจละ จำพวกนี้เปรียบเหมือนม้าที่ถูกแทงเตือนให้ไปแล้วก็เห่าหน้าเห่าหลังเข้า ลูกเขาส่งนั่งอยู่กับที่ ฉะนั้น ฯ สันเนือความในพระบาลีเพียงเท่านี้

อรรถกถา

ในอรรถกถาว่า ทำให้รถถอยหลังนั้น ได้แก่ยกเอาแอกรถขึ้นด้วยก้านคอแล้วสะบัดรถไปข้างหลัง คำว่า ไม่ ๓ อันนั้น ได้แก่ไม้ข้างหน้ารถ ๓ อัน คำว่า สอดขาเข้าอนรถนั้น คือก็มั่วสุมลงทำให้แอกรถตกลงไปในพื้นดิน แล้วขึงอนรถเสียด้วยเท้าทั้ง ๒ คำว่า สลัดรถให้ตกไปนั้น คือสลัดรถให้ตกลงไปบนที่ดอนหรือบนที่มั่วสุมหล่นลง เสร็จหนามฉะนั้น ดังนี้

ธัมมัตถาธิบาย

ในอรรถาธิบายว่า พระสุตตรนทรงแสดงมั่วที่ไม่ดี และภิกษุที่ไม่ดีไว้อย่างละ ๘ จำพวก แต่ภิกษุนั้น ในบาลีใช้คำว่าบรุษ ไม่ใช่คำว่าภิกษุถึงว่าเฉพาะภิกษุก็ตาม แต่ผู้ไม่ใช่ภิกษุก็เทียบกันได้กับผู้เป็นภิกษุ คือภุชชัญญ์บางคนเวลาทำผิดแล้วถูกว่ากล่าวตักเตือน ก็ตอบว่า ระลึกไม่ได้ๆ ดังนี้
บางคนเวลาถูกตักเตือนก็ได้เถียงผู้ตักเตือนว่า ประโยชน์

อะไรกับคำตักเตือนของเธอผู้โง่เขลาเช่นนั้น บางคนเวลาถูกตักเตือน ก็
 เลี้ยวว่าผู้ตักเตือนว่า เธอขำผิดอย่างนั้น เธอจงแก้ความผิดของเธอก่อน
 บางคนเวลาถูกตักเตือนก็พุดกลบเกลื่อนเสีย หรือแสดงความโกรธ ความ
 ฉุนเฉียว ความไม่พอใจให้ปรากฏ บางคนเวลาถูกตักเตือนก็พุดยกแขน
 ยกมือขึ้นส่ายไปส่ายมา ไม่เคารพผู้ตักเตือน บางคนเวลาถูกตักเตือนก็
 ลุกหนีไปต่อ ๆ บางคนเวลาถูกตักเตือนก็นิ่งเสีย ไม่พูดว่าอย่างไร จะว่า
 ทำผิดก็ไม่รับ จะปฏิเสธก็ไม่ปฏิเสธ บางคนเวลาถูกตักเตือนก็ว่าลำบาก
 กับข้าพเจ้านัก ข้าพเจ้าไม่ยอทนละ ข้าพเจ้าจักไปละ ดังนี้

เพราะฉะนั้น ถ้าเห็นใครไม่ว่าชายหรือหญิง เป็นอย่างทว่าน ให้
 รู้เถิดว่า เป็นคนเลว ไม่ใช่คนดี เพราะถ้าคนดี ย่อมไม่เป็นอย่างทว่ามานั้น
 คือ ธรรมดาคนดี เมื่อทำผิดแล้ว มีผู้ตักเตือนก็รับสารภาพว่าถูกแล้ว ๆ
 หรือไม่อย่างนั้นก็ไม่ได้เถียงผู้ตักเตือน มีแต่ขอให้ตักเตือนอีก หรือไม่
 อย่างนั้นก็มิเลี้ยวว่าผู้ตักเตือน ไม่อย่างนั้น ก็ไม่พุดกลบเกลื่อนไปนอก
 เรื่อง ไม่โกรธ ไม่ฉุนเฉียว ไม่แสดงความไม่พอใจ มีแต่แสดงความ
 พ้อใจ หรือไม่อย่างนั้น ก็ไม่ยกแขน ยกมือขึ้น พุดส่ายไปส่ายมา ซึ่งเรา
 เรียกกันว่า พุดโบกไม้โบกมือ หรือไม่อย่างนั้นก็แสดงความเอือมเพ้อต่อ
 ผู้ตักเตือนแล้วแก้ไขความผิดของตน หรือไม่อย่างนั้นก็ไม่นิ่งทำให้ผู้ตักเตือน
 ลำบากใจ หรือไม่อย่างนั้น ก็บอกว่า พวกท่าน หรือท่าน หรือเธอ ลำบาก
 กับข้าพเจ้ามาก ข้าพเจ้าจะไม่ยอทนละ จะไปจากที่นี่ละ ดังนี้ โดย
 เหตุนี้ เมื่อผู้ใดทำผิดแล้วถูกตักเตือน ควรเป็นเหมือนอย่างทว่ามาแล้วน
 จึ่งจะเป็นการดี อย่าทำเหมือนพวกที่ไม่ดี ๘ จำพวกข้างต้น เพราะถ้าทำ
 อย่างนั้นเรียกว่า คนหัวดื้อ คนว่ายากสอนยาก คนไม่เชื่อฟัง แล้วจะได้
 รับโทษ คือความเสียหายนานาประการ

ธรรมดาผู้ที่เป็นคนว่ายากสอนยาก เป็นคนดื้อดึง ย่อมไม่ดีทั้งนั้น
 ใครว่ายากสอนยากในทางใด ดื้อดึงในทางใด ก็ต้องไม่ดีในทางนั้น
 ต้องได้รับความเสียหายในทางนั้น ส่วนความเป็นผู้ว่าง่าย สอนง่ายนั้น

ย่อมได้รับผลดี ใครว่าง่ายสอนง่ายในทางใด ก็ได้รับผลดีในทางนั้น ผู้ว่าง่ายสอนง่าย ชื่อว่าผู้ปฏิบัติ เพื่อให้ละความเล่ห์หายของตน และคนอื่น เพราะฉะนั้น ความเป็นผู้ว่าง่ายสอนง่าย จึงชื่อว่าเบื้่มมงคล เพราะเป็นเหตุให้ละความเล่ห์หาย ได้รับความดี เพราะฉะนั้น ท่านจึงกล่าวไว้ใน อรรถกถาแห่งเมตตาสูตว่า ผู้ใดเวลาเมื่อผู้บอก ว่า ไม่ควรทำสิ่งนี้ ก็ตอบว่า ท่านเห็นอย่างไร ท่านได้ยินได้ฟังอย่างไร ท่านเป็นอะไรของข้าพเจ้า เป็นอุปัชฌาย์อาจารย์ของข้าพเจ้าหรือ หรือเป็นเพื่อนเห็นเพื่อนกันของข้าพเจ้าตักนกัด ทำให้ผู้ว่ากล่าวลำบากใจ ด้วยความนิ่งเสยกัด รับแล้วไม่ทำตามกต ผู้นั้นชื่อว่าอยู่ไกลจากความดี ส่วนผู้ใดเวลาถูกว่ากล่าวแล้วบอกว่า ดีแล้วท่าน การที่ท่านว่ากล่าวอย่างนั้น เป็นการดีแล้ว เพราะ ว่าธรรมดาความผิดของตัว ย่อมเห็นได้ยาก เมื่อท่านได้เห็นข้าพเจ้าทำอย่างนั้น ขอได้กรุณาว่ากล่าวสั่งสอนอีก นานแล้วข้าพเจ้าไม่ได้รับ คำสั่งสอนจากท่าน ตอบอย่างนกัด ปฏิบัติตามคำสั่งสอนกต ผู้นั้นชื่อว่าอยู่ใกล้ความดี เพราะฉะนั้น ผู้ที่รับถ้อยคำของผู้อื่นแล้วกระทำตาม จึงเรียกว่าผู้ว่าง่าย ก็แต่ผู้ว่าง่ายนั้น มี ๒ จำพวก จำพวกหนึ่งควรสรรเสริญ จำพวกหนึ่งควรตักเตือน จำพวกที่ควรสรรเสริญนั้น ได้แก่ จำพวกที่สักการะ เคารพ นบถ นอบน้อมบูชา ซึ่งความดี เห็นแก่ความดี หนักไปในทางความดี ไม่เห็นแก่สิ่งอื่น ไม่หนักไปในทางอื่น จำพวกที่ควรตักเตือนนั้น คือ จำพวกที่ว่าง่าย เพราะเห็นแก่ลาภผล เมื่ออยากได้ลาภผลจากผู้ใด ก็เป็นคนว่าง่ายสำหรับผู้นั้น เมื่อไม่ได้ลาภผลจากผู้นั้น ก็เป็นคนว่ายาก

ผู้ว่ายาก ย่อมไม่ได้ความสุข ผู้ที่ว่าง่ายย่อมได้ความสุข แต่ต้องว่ายากว่าง่ายในทางที่ดีและไม่ดี ขอนมพวักพอกำ ๕๐๐ เป็นอุทาหรณ์ กล่าวคือ ในอรรถกถาแห่งวลาหกชาดกว่า ในอดีตกาลล่วงแล้วมา ที่ตามพหุณณทวิป คือ ลังกาทวิป มีเมืองยักข้อยเมืองหนึ่ง ชื่อว่า เมืองสิริสวัสดิ์ ในเมืองนั้น เมื่อพวักพอกำสำเภาทะลแตกแล้วไปถึง พวักยักขณก็ให้ ข้าวต้ม ข้าวสวข เป็นต้น แก่พวักนั้น แล้วถามว่า พวักท่านมาทนมด้วยกิจธุระ

อันใด เมื่อพวกนั้นตอบว่า พวกเราสำเภาแตกแล้ว จึงได้มาหนี ก็บอกว่า
ดีแล้ว พวกสามของข้าพเจ้าทั้งหลาย ก็ได้ไปค้าสำเภาเหมือนกัน แต่หาย
ไป ๓ ปีแล้ว เห็นจะตายเสียแล้ว พวกท่านก็เป็นพ่อค้าสำเภาเหมือนกัน
พวกข้าพเจ้ายินดี จักเป็นภรรยาของพวกท่าน แล้วก็เล่าโลมพ่อค้าเหล่านั้น
ไปที่เมืองยักซ์ ถ้ามีมนุษย์ที่จับไว้ก่อนก็กินเสีย ทำพวกจับไปที่หลังให้
เป็นสาม แต่เมื่อจับพวกมนุษย์ไม่ได้ก็พากันข้ามมหาสมุทรไปเที่ยว
แสวงหามนุษย์

อยู่มาวันหนึ่ง มีพ่อค้าสำเภา ๕๐๐ คน สำเภาแตกแล้วไปขึ้นที่เกาะ
ใกล้เมืองยักซ์นั้น พวกยักซ์นั้นมาพบเห็นก็นำไปเป็นสาม นางยักซ์ผู้
ใหญ่ ก็ทำพ่อค้าผู้ใหญ่ให้เป็นสาม นางยักซ์นั้นนอกนั้นก็ทำพ่อค้าอื่น นอกนั้นก็
ให้เป็นสาม พอถึงเวลารাত্র เมื่อพ่อค้าเหล่านั้นหลับหมดแล้ว ก็พากัน
ลุกไปกินมนุษย์ที่จับขังไว้เมื่อก่อน พ่อค้าสำเภาผู้ใหญ่ได้พยายามสะกด
รอยคิด พอรว่าพวกนั้นเป็นยักซ์นักชวณพวกบริวารหนี แต่พวกบริวารที่
ไม่ยอมหนีมอยถึงกึ่งหนึ่ง คือ ๒๕๐ คน พวกที่ยอมหนีก็มี ๒๕๐ คน
พ่อค้าผู้ใหญ่นั้น ก็ได้พาพวกเชอพังถ้อยคำของตนหนีไป ในคราวนั้น
พระโพธิสัตว์เจ้าได้เกิดเป็นพญาม้าวลาหก มีสีขาวตลอดตัว มีฤทธิ์ไป
ทางอากาศได้ ได้มาจากป่าหิมพานต์ ลงหากินข้าวสาล์ที่เกิดขึ้นในเกาะ
ตามพบนกทั่วป่านั้น เวลาจะไปได้ร้องเป็นภาษามนุษย์ขึ้นถึง ๓ ครั้ง ด้วย
ความกรุณาว่า ผู้อยากจะไปเมืองมนุษย์มอยหรือ พ่อค้าเหล่านั้นได้ยิน
เสียงม้าลาหกนั้นแล้ว ก็ยกมือขึ้นร้องบอกว่า พวกข้าพเจ้าจักไป
พญาม้าวลาหกนั้น จึงบอกว่า ถ้าอย่างนั้น พวกท่านจงขึ้นหลังของเรา
บางจำพวกก็ขึ้นหลัง บางจำพวกก็จับหาง บางจำพวกก็ได้แต่ยืน
ประนมมือ ถึงขึ้นประนมมือก็ตาม พญาม้าวลาหกนั้น ก็พาลอยไปตาม
อากาศ นำไปส่งถึงบ้านเรือนของตน ๆ โดยความสวัสดิ์ ส่วนพวกพ่อค้า
อีก ๒๕๐ คน ซึ่งไม่หนีไปนั้น ก็ถูกพวกนางยักซ์กินเสียในเวลาที่เขาจับ
พวกมนุษย์นั้นใหม่ได้ เพราะฉะนั้น พระพุทธองค์จึงได้ทรงสอนไว้ว่า
พวกใดไม่กระทำตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า พวกนั้นจักถึงความพินาศ

เหมือนพวกเขาคำ หนักพวกนางยักษ์นั้นเกินไป พวกใดกระทำตามคำสั่งสอน
ของพระพุทธเจ้า พวกนั้นจักมีความสุขเหมือนกับพวกที่พญาม้าวลาห
นำไปส่งฉะนั้น ดังนี้

โดยเหตุนี้ ทุกคนจึงควรเป็นคณว่าง่ายสอนง่าย ถ้าเป็นบุตรธิดา
ก็ควรเชื่อฟังคำสั่งสอนของบิดามารดา ถ้าเป็นศิษย์ก็ควรเชื่อฟังคำสอน
ของอาจารย์ ถ้าเป็นแม่บ้าน ก็ควรเชื่อฟังพ่อบ้าน จึงจะเป็นการดี
พระพุทธองค์ตรัสว่า สุตสุสา ภริยา เสฏฐา ภรรยาที่เชื่อฟัง เป็นภรรยา
ที่ประเสริฐ ฯ โย จ ปุตตานมสฺสโว บุตรที่เชื่อฟังเป็นบุตรที่ดี ดังนี้
ส่วนในศาสนาพราหมณ์ว่า ภรรยาที่บุตรเป็นภรรยาที่ประเสริฐ บุตร
หวั่นเป็นบุตรที่ประเสริฐ ส่วนพระพุทธองค์ทรงค้ำนเสี่ยวว่า ภรรยาที่
จะมีบุตรหรือไม่ก็ตาม เมื่อเชื่อฟังสามแล้ว ก็เป็นภรรยาประเสริฐทั้งนั้น
บุตรนั้น จะเป็นบุตรหวั่น หรือบุตรสุดท้อง หรือบุตรที่เท่าไรก็ตาม เมื่อเชื่อ
ฟังบิดามารดาแล้วเป็นบุตรที่ดีทั้งนั้น ดังนี้ เป็นอันว่า คำสอนของพราหมณ์
ไม่ถูกแท้ ส่วนคำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นคำสอนที่ถูกแท้ ควรที่คน
ทั้งหลายจะเชื่อฟังแล้วปฏิบัติตาม จึงจะเป็นการดี ฯ สันเนอความในเทศนา
กณฺหานเพยงเท่านั้น.

เอวํ กิมี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กณฑ์ที่ ๑๑

คัมภีร์อังคุตตรนิกาย อัฐกนิบาต

ว่าด้วยมลทิน ๘

อูจิมาน ภิกขเว มลทิน ๆ กตมานิ อญฺช อสชฎากยมลา
ภิกขเว มนุตา อนุชานมลา ภิกขเว มนุตา อนุชานมลา ภิกขเว
ฉรชาติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์อังคุตตรนิกาย อัฐกนิบาต
กณฑ์ที่ ๑๑ ว่าด้วยมลทิน ๘ ประการ สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์
แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตลอดกาลนาน หา
ประมาณมิได้

บาลี

ดำเนินการตามวาระพระบาลี อันมีในพระสูตรที่ ๕ วรรคที่ ๒
ปฐมบัณฑิตเสก คัมภีร์อังคุตตรนิกาย อัฐกนิบาตนั้นว่า พระพุทธองค์
ได้ทรงแสดงไว้ว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย มลทินมีอยู่ ๘ ประการ คือ มนต์
ทั้งหลาย มีการไม่สาธยายเป็นมลทิน ๑ เรือนทั้งหลายมีความไม่หมั่น
เป็นมลทิน ๑ ความเกียจคร้าน เป็นมลทินแห่งผิวพรรณ ๑ ความประมาท
เป็นมลทินของศรัทธา ๑ ความประพฤติชั่ว เป็นมลทินของหญิง ๑ ความ
ตระหนี่เป็นมลทินของผู้ให้ ๑ บาปอกุศลทั้งหลาย เป็นมลทินในโลกนี้และ
โลกอื่น ๑ อวิชชาเป็นมลทินอย่างยิ่งกว่ามลทินเหล่านั้น ๑ รวมเป็นมลทิน
๘ ประการด้วยกัน ดังนี้ ครั้นตรัสดังนี้แล้ว จึงตรัสเป็นพระคาถาว่า
มนต์ทั้งหลาย มีการไม่สาธยายเป็นมลทิน เรือนทั้งหลายมีความไม่หมั่น
เป็นมลทิน ความเกียจคร้านเป็นมลทินแห่งผิวพรรณ ความประมาทเป็น
มลทินของศรัทธา ความประพฤติชั่วเป็นมลทินของหญิง ความตระหนี่
เป็นมลทินของผู้ให้ สิ่งที่เป็นบาปทั้งหลาย เป็นมลทินในโลกนี้โลกและอื่น

อวิชาเป็นมลทินอย่างยิ่งกว่ามลทินเหล่านั้น ดังนี้ ๑ สันเนอความในพระบาลี
เพียงเท่านั้น

อรรถกถา

ในอรรถกถาว่า การไม่สาธยายมนต์ที่ได้เล่าเรียนไว้แล้ว ชื่อว่า
เป็นมลทิน คำว่า เรืองทั้งหลายมีความไม่หมั่นเป็นมลทิน คือ ความไม่
ความหมั่นความเพียร ชื่อว่าเป็นมลทินแห่งเรืองทั้งหลาย คำว่า ผีพรณนั้น
ได้แก่สันหะร่างกาย คำว่า ผู้รักษานั้น ได้แก่ผู้รักษาของตนอย่างใด
อย่างหนึ่ง คำว่า อวิชาเป็นมลทินอย่างชงนนั้น คือ อวิชาอันได้แก่กองมค
อันหนา ซึ่งนับว่าเป็นรากเหง้าแห่งวิภูสงสารที่เป็นความไม่รู้ในสถานทั้ง ๔
ชื่อว่า เป็นมลทินอย่างเขม สันทชื่อว่า เป็นมลทินเขมกว่าวิชานันไม่มี
ในพระสูตรนี้ พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงไว้ในวิภูจะอย่างเดียว ดังนี้ ๑ สัน
เนอความในอรรถกถาแห่งพระสูตรนี้เพียงเท่านั้น

ในอรรถกถาธรรมบทว่า คำว่า มนต์ทั้งหลาย มีการไม่สาธยายเป็น
มลทินนั้น คือ ปริยัตอันใดอันหนึ่ง หรือสิลปะอันใดอันหนึ่ง เมื่อบุคคลไม่
สาธยาย คือ ไม่ประกอบเนื่อง ๆ ข้อมหายไป หรือข้อมไม่ปรากฏเป็นนิจ
เพราะฉะนั้น จึงว่ามนต์ทั้งหลายมีการไม่สาธยายเป็นมลทิน

เมื่อบุคคลผู้ครองเรือน ไม่หมั่นกระทำข้อมแซมที่สลักหักพัง เป็นต้น
เรือนข้อมเสียไป เพราะฉะนั้น จึงว่าเรืองทั้งหลาย มีความไม่หมั่นเป็น
มลทิน ๑ เมื่อคฤหัสถ์ หรือบรรพชิตไม่ปฏิบัติร่างกายและเครื่องใช้สอย
ด้วยอำนาจความเกียจคร้าน กายข้อมเศร้าหมอง เพราะฉะนั้น จึงว่า ความ
เกียจคร้านเป็นมลทินแห่งผีพรณ

เมื่อผู้เลี้ยงโคนอนหลับไป หรือเมามัวในการเล่น ผูกโคข้อมถึง
ความพินาศด้วยเหตุต่าง ๆ มีการร่วงลงผิดทำเป็นต้น หรือด้วยอบบัพพะ มี
สัตว์ร้ายและโจรเป็นต้น หรือเข้าไปกินข้าวในนาของผู้อื่นเป็นต้น ส่วน
ตนเองก็ได้รับสินไหม หรือคำว่า กิเลสทั้งหลาย ข้อมครอบงำบรรพชิตผู้
ไม่รักษาทวาร ๖ ด้วยอำนาจแห่งความประมาท แล้วทำให้เคลื่อนคลาด

จากศาสนา เพราะฉะนั้น จึงว่าความประมาทเป็นมลทินของผู้รักษา คำว่า
ความประพฤติชั่ว เป็นมลทินของหญิงนั้น หมายความว่าประพฤตินอกใจสามี
คือ สามีข่มขืนไล่หญิงหนีออกไปเสียจากบ้านเรือน เวลาหญิงนั้น

- กลับไปหา มารดาบิดา ก็ถูกมารดาบิดาข่มขืนไล่ยิ่งกว่า เจ้าไม่เคารพพระกุล เราไม่
อยากเห็นเจ้าอีก หญิงนั้นก็ต้องเหวไปโดยไม่มีที่พึ่ง แล้วได้รับความทุกข์
มาก เพราะฉะนั้น จึงว่าความประพฤติชั่วเป็นมลทินของหญิง

คำว่า ผู้ให้ นั้น หมายทั่วทุก คือ ในเวลาที่กำลังทำนา เมื่อผู้ใดคิดว่า
ทำนาแล้วนั้น จักให้สลาภภักตร์เป็นต้น แต่เมื่อทำมาได้ข้าวกล้าสำเร็จแล้ว
ความตระหนกเกิดขึ้น ห้ามจิตหคดจะบริจาคคนนั้นเสีย เมื่อจิตคิดบริจาค
งอกงามขึ้นไม่ได้ด้วยอำนาจความตระหนก ผู้นั้นก็ไม่ได้สมบัติ ๓ ประการ
คือ มนุษยสมบัติ ทิพยสมบัติ นิพพานสมบัติ เพราะฉะนั้น จึงว่าความ
ตระหนกเป็นมลทินของผู้ให้ ถึงในเรื่องอื่นเช่นนกเหมือนกัน

คำว่า สิ่งที่เป็นบาปนั้น ได้แก่สิ่งที่เป็นอกุศล เพราะสิ่งที่เป็น
อกุศล เป็นมลทินในโลกนและโลกอื่น คำว่า ยิ่งกว่ามลทินนั้น คือ ยิ่งกว่า
มลทินที่กล่าวมาแล้ว คำว่า เป็นมลทินอันยิ่ง คือ เราจะบอกว่า ยังมี
มลทินยิ่งขึ้นไปกว่านั้นอีก คำว่า อวิชชา ได้แก่ความไม่รู้ ๘ ประการ
ดังนี้

ธัมมัตถาธิบาย

ในอรรถาธิบายว่า คำว่า มนต์ทั้งหลาย มีการไม่สาธยายเป็นมลทิน
ซึ่งในอรรถกถาธรรมบทว่า ปริยัตถันใดอันหนึ่ง หรือศีลปะอันใดอันหนึ่ง
เมื่อบุคคลไม่สาธยาย ไม่ประกอบเนื่อง ๆ ก็หายไป ก็ไม่ปรากฏเป็นนิจัน
อธิบายว่า มนต์นั้น ได้แก่ปริยัตถิ คือ ข้อความที่ต้องเล่าเรียนท่องบ่น
ได้แก่ศีลปะ คือ สิ่งที่ต้องทำด้วยมือ ๑ ข้อที่ต้องเล่าเรียนท่องบ่นนั้น
เมื่อไม่ท่องบ่นก็ต้องลืม ศีลปะนั้น เมื่อไม่ทำเสมอก็ต้องพินเพื่อ

คำว่า ศีลปะ คำนี้เป็นภาษาบาลี ออกมาจากคำว่าสิปปะ คำว่า
สิปปะ คำนี้ เมื่อว่าตามมูลรากแห่งศัพท์แล้ว ก็ได้แก่สิ่งที่ควรศึกษา

แต่ในมงคลที่แปด ได้จำกัดไว้ว่า ได้แก่แต่โกศล คือ ความฉลาดในสิ่งที่
ทำด้วยมือ สิ่งที่ทำด้วยมือทั้งสาม ซึ่งเราเรียกกันว่าหัตถกรรม สิ่งนั้น
แหละเรียกว่าสีปะ แต่เราแปลกันว่าศิลปะ อันนี้เป็นความเข้าใจมา
แต่โบราณ มาในสมัยเกือบ ๓ พันปี ทำให้คำว่า ศิลปะนี้เข้าใจยากมากขึ้น
เพราะมีการพูดกันว่า ศิลปะในการพูด ศิลปะในการเขียน ดังนี้ เป็นต้น
ทำให้เกิดความฉงนว่า ศิลปะนั้นได้แก่อะไรแน่ ส่วนในภาษานิยมเดิมที่มี
มาในภาษาบาลีนั้น เป็นคำที่เข้าใจง่าย เพราะท่านจำกัดไว้เพียงหัตถกรรม
เท่านั้น มาถึงสมัยหลังพุทธกาล ครองพระเจ้ามีลนที่เกิดขึ้น ได้มีคำ
ยกย่องพระเจ้ามีลนที่ว่า เป็นผู้ฉลาดในศิลปศาสตร์ ๑๘ ประการ แล้ว
แจกศิลปศาสตร์ ๑๘ ประการไว้ เมื่อพิจารณาตามศิลปศาสตร์ ๑๘ ประการ
นั้น ก็เห็นว่าห่างจากความหมายเดิมออกไปอีกมาก เพราะความหมาย
เดิมมีเพียงหัตถกรรมเท่านั้น

ขอท่านผู้ฟังทั้งหลายจงพิจารณาตามศิลปศาสตร์ ๑๘ ประการ ดังจะ
แสดงให้ฟังต่อไป คือ สติ อันได้แก่ตำราว่าเสียงสัตว์ร้องว่า ร้ายหรือดี •
สุรุมติ หรือสัมมติ ตำราว่าด้วยกำเนิดภูเขายาไม • สังขยา ตำราเลข • โยค
ตำราช่าง นิตี ตำราสอนแบบราชการ • วิเสสิกะ ตำราทำให้มีสิริมงคล •
คณิกะ ตำราดาว • คณัธัพพะ ตำราดนตรี • ตักกัจฉนะ ตำราแพทย์ •
ธนุเพระ ตำราธนู • ปุราณะ ตำราว่าด้วยพันธุ์เก่าแก่ • อติหสะ ตำรา
ว่าด้วยการบริโภคอาหารตามทีสนั้น ๆ • โชติ ตำราพยากรณ์ร้ายดี • มายา
ตำราเล่ห์กลมารยา • เหตุ ตำราเหตุผล • วันตฺ ตำราว่าด้วยการเลียงสัตว์
และหว่านพืชผล • ยุทธะ ตำรารบ • ปาสัณทะ ตำราโลกโวหาร •
ฉันทะ ตำรากาพย์กลอนโคลงฉันท์ • รวมเป็น ๑๘ ประการด้วยกัน ดังนี้

เมื่อพิจารณาตามศิลปศาสตร์ ๑๘ นี้แล้ว ก็จะเห็นว่า หมาย
ความกว้างออกไปจากความหมายเดิมเป็นอันมาก เพราะสิ่งเหล่านั้นเป็น
ของทำด้วยมือก็มี ไม่ได้ทำด้วยมือก็มี แต่ข้าพเจ้าชอบความหมายเดิม
มากกว่าอย่างอื่น จึงว่าความหมายเดิม คือ หมายถึงสิ่งที่ทำด้วยมือทั้งสาม

ความฉลาดในสิ่งที่ทำด้วยมือทั้งสนนบนและ เป็นศิลปะ ส่วนนอกนั้น เป็นวิชา ดังนี้ ศิลปะ คือ สิ่งที่ทำด้วยมือทั้งสน ถ้าไม่ทำอยู่เสมอ ก็หลงลืม หรือเลอะเลือนไป เช่น การคิดพิณ การเขียนตัวเลข เป็นต้น ถ้าไม่ทำอยู่เสมอ ก็ต้องเลือนไป ต้องไม่คล่องแคล่วเป็นแน่

ข้อว่า เรือนทั้งหลายมีความไม่หมั่นเป็นมลทินนั้น หมายความว่า ธรรมเนียมบ้านเรือน ทนุบำรุง ทนุบำรุง ต้องมีการชำระรักษาเป็นธรรมดา ถ้าผู้อยู่ ผู่ออาศัย หรือเจ้าของไม่หมั่นดูแลซ่อมแซม ก็ต้องหักพังไปสิ้น เพราะฉะนั้น ผู้ที่เป็นพ่อบ้าน พ่อเรือนต้องหมั่นดูแลเอาใจใส่ เมื่อเห็นว่า สิ่งใดควรซ่อมแซมแก้ไข ก็ต้องซ่อมแซมแก้ไข อย่าทิ้งไว้จึงจะเป็นการดี อย่าทำตนเป็นคนขเกยจคร้าน เพราะพ่อบ้านพ่อเรือน ซึ่งเป็นคนขเกยจคร้านนั้น ย่อมไม่ดีเลย สุภาษิตของโบราณก็มียุ่ว่า นักปราชญ์โกรธคนขเกยจคร้าน สมณะไม่เข้าร่วม สตรีไม่มียา เหล่านี้ไม่ดีเลย ดังนี้

คำว่า ความเกยจคร้าน เป็นมลทินแห่งผิวพรรณ ซึ่งในอรรถกถาธรรมบทว่า เมื่อคนขเกยจคร้านหรือบรรพชิต ไม่ปฏิบัติร่างกายหรือเครื่องใช้สอยร่างกายก็เศร้าหมอง จึงว่าความเกยจคร้าน เป็นมลทินแห่งผิวพรรณนั้น ขอนเป็นอันชัดเจนแล้ว เพราะว่าร่างกายและเครื่องใช้สอย ย่อมมีความเศร้าหมองเป็นธรรมดาอยู่เสมอ สำหรับร่างกายยังเป็นของเศร้าหมองง่าย เพียงแต่นอนตื่นขึ้นไม่ได้ล้างหน้าเท่านั้น หน้าก็เศร้าหมอง น่าเกลียดน่าชังอยู่แล้ว ถ้ายังไม่อาบน้ำชำระร่างกายหลาย ๆ วัน ก็ยิ่งน่าเกลียดน่าชังมากขึ้น สำหรับเครื่องใช้สอยนั้น ยังเศร้าหมองช้ากว่าร่างกาย เช่น เครื่องนุ่งห่ม ถ้วย โถ โอ ขาม เป็นต้น ถึงอย่างนั้นก็ต้องหมั่นซักฟอกขัดล้างอยู่เสมอ จึงจะสะอาดดี คนเราต้องให้สะอาดทั้งกายทั้งเครื่องใช้สอยด้วย จึงจะช่วยให้ดูงามดีมากขึ้น

เพราะฉะนั้น ทุกคนจึงควรเอาใจใส่ รักษาร่างกายด้วยการล้างหน้า บ้วนปาก ถูฟัน อาบน้ำชำระกาย การถูฟันนั้น มีนิยามกันเต็มที่เฉพาะใน

บ้านใหญ่เมืองใหญ่ คือ ในพระนคร และจังหวัดเท่านั้น ส่วนในอำเภอ และกำนันหมู่บ้านต่าง ๆ นั้นยังไม่นิยมกันทุกคนไป คือ การใช้ไม้ถูพื้น หรือใช้ยาถูพื้นนั้น ยังไม่นิยมทั่วถึงกัน อย่างคึกเพียงใช้ขว้อมถูพื้น เวลาล้างหน้าเท่านั้น ในสมัยพุทธกาล หรือในสมัยประเทศจนกระทั่งทุกวันนี้ เขานิยมเคียวไม้สีพื้น คือ เขาชามเขาตัดเอากิ่งข่อย หรือกิ่งไม้ที่เป็นขารักษาพื้นมาเคียวพอเป็นฟอยแล้ว ก็สีพื้น ทำให้พื้นของเขาสะอาดทนทานดี มาในสมัยนี้ ได้มีแปรงถูพื้นและยาถูพื้นขึ้นมาแล้ว จึงควรที่ทุกคนจะใช้แปรงถูพื้น ใช้ยาถูพื้นให้ทั่วถึงกัน เพราะพื้นเป็นของสำคัญมาก หากพื้นไม่ดีแล้ว อาหารก็ไม่ดี เพราะเมื่อพื้นไม่ดีก็เคียวอาหารไม่ละเอียด เมื่ออาหารไม่ละเอียด อาหารก็ย่อยยากทำให้ร่างกายทรุดโทรมโดยเร็วพลัน อานิสงส์แห่งการเคียวไม้สีพื้น หรือใช้ยาสีพื้น ใช้แปรงถูพื้นข้อมืออยู่หลายอย่าง ที่เราแลเห็นง่าย ๆ ก็คือทำให้พื้นสะอาด ทำให้ไม่เปื้อกเหม็น ที่เราเห็นยา ก็คือทำให้เส้นรับรสอาหารที่พื้นค่อยเสมอ ทำให้สบายดี ดังนั้น ส่วนเครื่องใช้ต่าง ๆ มีเครื่องนั่งห่ม เป็นต้นนั้น ก็ต้องหมั่นซักฟอกให้สะอาดอยู่เสมอจึงจะเป็นการดี ไม่ทำให้กายเศร้าหมองเสียผิวพรรณ

ชื่อว่า ความประมาทเป็นมลทินของผู้รักษา ซึ่งในอรรถกถาธรรมบทได้ยกตัวอย่าง ผู้รักษาโค ผู้รักษาทวาร ๖ วัณนั้น เป็นการดีมาก เพราะเป็นตัวอย่างที่แลเห็นได้ง่าย ด้วยว่าผู้เลี้ยงโคถ้าประมาท คือ มัวเมาแต่นอน หรือมัวแต่เล่นเสีย โคก็ต้องเป็นอันตรายสูญหาย ผู้รักษาทวาร คือ บรรพชิตรักษา ตา หู จมูก - ลิ้น กาย ใจ นั้น ถ้าประมาท คือ เผลอสติ ก็เลสกก็ครอบงำได้ เพราะฉะนั้น เมื่อใครมีหน้าที่รักษาสิ่งใด ก็จงรักษาส่งนั้นไว้ให้ดี อย่าเผลอสติจึงจะเป็นการดี

ชื่อว่า ความประพฤติชั่วเป็นมลทินแห่งหญิง ซึ่งในอรรถกถาธรรมบทได้ยกตัวอย่างหญิงที่นอกใจสามีจนแสดงนั้น เป็นอันได้ความชัดเจนแล้ว เพราะความประพฤติชั่วของหญิงในข้อนี้ หมายความว่านอกใจสามีเท่านั้น หญิงที่นอกใจสามีย่อมไม่มีใครว่าดี แม้แต่บุรุษที่เป็นชายชู้

ก็ยอมหนักตูด นึกถึงเถียงว่าหญิงนี้ไม่ชอบตรงต่อสามี หากเราจะรับไป
เลี้ยงเป็นภรรยา ก็จะนอกใจเราอีก ลงท้ายก็จะไม่รับเลี้ยงหญิงนั้นเหมือน
กับนายโจรในเรื่องอุพชนกหัตถิต ที่ทั้งภรรยาของอุพชนกหัตถิตนั้น
เสียเป็นตัวอย่าง เพราะฉะนั้น ทางคิดที่สุดแล้วไม่ควรที่หญิงทั้งหลายจะนอก
ใจสามีเป็นอันขาด เพราะมีแต่ให้โทษนานาประการ หากหญิงคนใดไม่
พอใจในสามีจริง ๆ แล้ว หญิงคนนั้นก็ควรขอเลิกหย่ากับสามีโดยดี แล้ว
จึงค่อยหาใหม่จึงจะเป็นการดี

ส่วนมลทินข้ออื่น คือ ข้อว่าความตระหนี่เป็นมลทินของผู้ให้ ซึ่งใน
อรรถกถาธรรมบทว่า เมื่อความตระหนี่เกิดขึ้นแล้ว ก็ห้ามจิตทักคดจะให้
ทานเสีย ทำให้ผู้ให้ไม่ได้มนุษยสมบัติ ทิพยสมบัติ นิพพานสมบัตินั้น
ก็ดี ข้อว่า บาปอกุศลทั้งหลายเป็นมลทินในโลกนี้โลกอื่นก็ดี อวิชชา
เป็นมลทินอย่างขังกัด ก็พอเป็นที่เข้าใจแล้วทั้งนั้น จึงขอคัดเนื้อความใน
เทศนาภิกขุเทศน์ไว้เพียงเท่านี้

เอวี่ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๑๒

คัมภีร์อังกุตตรนิกาย อัฐกนิบาต

ว่าด้วยเครื่องผูก ๘ ประการ

อฏฺฐหิ ภิกฺขเว ชมฺเมหิ สมนฺนาคโต ภิกฺขุ พุเตยฺยํ คนฺตุมรหติ ฯ
กตฺตเมหิ อฏฺฐหิตี

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์อังกุตตรนิกาย อัฐกนิบาต
กัณฑ์ที่ ๑๒ ว่าด้วยเครื่องผูก ๘ ประการ สืบต่อไป เพื่อให้เป็นประโยชน์
แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตลอดกาลนาน
หาประมาณมิได้

ปาติ

ถ้าเนนความตามวาระพระบาลี อันมีในพระสูตรที่ ๖ วรรคที่ ๒
ปฐมบัณณาสกั คัมภีร์อังคุตตรนิกาย อฏฺฐกนิบาตนั้นว่า พระพุทธองค์
ทรงแสดงไว้ว่า ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๘ ประการ ย่อมสมควรให้
เป็นทูตไป ธรรม ๘ ประการนั้น คือ ประการใดบ้าง คือ ภิกษุในพระธรรม
วินัย^๑ ย่อมเป็นผู้ฟัง^๒ ๑ เป็นผู้ให้ฟัง^๓ ๑ เป็นผู้ถือไว้^๔ ๑ เป็นผู้จำไว้^๕ ๑
เป็นผู้รู้แจ้ง^๖ ๑ เป็นผู้ให้รู้แจ้ง^๗ ๑ เป็นผู้ฉลาดในสิ่งที่มีประโยชน์^๘ และ
ไม่มีประโยชน์^๙ ๑ เป็นผู้ไม่ทำการทะเลาะ^{๑๐} พระสาริบุตรประกอบด้วย
ธรรม ๘ ประการ^{๑๑} คือ พระสาริบุตรเป็นผู้ฟัง^{๑๒} ๑ เป็นผู้ให้ฟัง^{๑๓} ๑ เป็นผู้
ถือไว้ดี^{๑๔} ๑ เป็นผู้จำไว้ดี^{๑๕} ๑ เป็นผู้รู้แจ้ง^{๑๖} ๑ เป็นผู้ให้รู้แจ้ง^{๑๗} ๑ เป็นผู้
ฉลาดในสิ่งที่มีประโยชน์และไม่มีประโยชน์^{๑๘} ๑ เป็นผู้ไม่ทำการทะเลาะ^{๑๙}
ครั้นตรัสดังนั้นแล้ว จึงตรัสเป็นพระคาถา ซึ่งมีเนื้อความว่า ผู้ใดไม่พูด
สะทกสะท้านในที่ประชุม ผู้กล่าวตามทถือไว้ ไม่ทำให้ถ้อยคำเสียไป
ไม่ทำให้ข่าวเสียไป พูดให้สั้นสงสย เวลาถูกถามก็ไม่โกรธ ภิกษุนั้น
เหมาะสมควรให้เป็นทูตไป ดังนี้

อรรถกถา

ในอรรถกถาว่า ผู้หนึ่งได้แก่ผู้ใดส่งข่าวไป ก็ตั้งใจฟังข่าวของ
ผู้นั้น คำว่า ผู้ให้ฟังนั้น คือ ผู้จำข่าวนั้นไปบอก แล้วกลับมาเล่าให้ฟัง
ตามที่เขาส่งไป คำว่า ผู้ถือไว้คั่น คือ ผู้ถือข่าวนั้นไว้ดี คำว่า ผู้จำ
ไว้คั่น^๑ ได้แก่ผู้จำข่าวนั้นไว้ดี คำว่า ผู้รู้แจ้งนั้น ได้แก่ผู้รู้จักความ
หมายแห่งสิ่งที่เป็นประโยชน์ และไม่เป็นประโยชน์ คำว่า ผู้ให้รู้แจ้งนั้น
ได้แก่ผู้ให้ผู้อื่นรู้แจ้ง คำว่า ผู้ฉลาดในสิ่งที่เป็นประโยชน์^๒ และไม่เป็น
ประโยชน์นั้น คือ ธรรมดาผู้ฉลาด เมื่อจะแจ้งข่าวก็แจ้งเฉพาะข่าวที่เป็น
ประโยชน์ ดังนี้

ธัมมัตถาธิบาย

ในอรรถาธิบายว่า พระสูตรว่าด้วยองค์แห่งทศ ๘ ประการ ผู้สมควรจะเป็นเหตุต้องมืองค์ ๘ ประการ คือ เป็นผู้ฟัง อันได้แก่ตั้งใจฟัง คำสั่งให้ดี ๑ ผู้ให้ฟัง อันได้แก่ไปส่งข่าวแล้วกลับมาบอกเจ้าของข่าว ๑ ผู้ถือไว้ดี ได้แก่ผู้ถือข่าวไว้ดี ๑ ผู้จำอันได้แก่ผู้จำข่าวไว้ดี ๑ ผู้รู้แจ้ง อันได้แก่ผู้รู้จักความหมาย แห่งถ้อยคำที่เป็นประโยชน์ และไม่เป็นประโยชน์ ๑ ผู้ให้รู้แจ้ง อันได้แก่ผู้สอนให้รู้แจ้ง ซึ่งความหมายแห่งถ้อยคำที่เป็นประโยชน์ และไม่เป็นประโยชน์ ๑ ผู้ฉลาด คือ เข้าใจข่าว ที่เป็นประโยชน์ และไม่เป็นประโยชน์ ๑ ผู้ไม่ไปทะเลาะกับใคร ๑ ดังนั้น พระสารีบุตรเถรเจ้า เป็นผู้ประกอบด้วยองค์ ๘ ประการนี้ จึงได้รับ ขกบ่งจากพระพุทธองค์ว่า สมควรให้เป็นเหตุไป คือ สมควรนำข่าวไป ดังนี้ แต่คำว่า ทศในทศนพมาขสมณุต ซึ่งได้แก่พระภิกษุที่ถูกใช้ให้ นำข่าวอย่างใดอย่างหนึ่ง ไปบอกแก่ผู้ใดผู้หนึ่ง ถึงราชทูต คือ ผู้ที่ พระราชาทรงใช้ให้จ้ทลพระราชสาสน์ ก็ควรประกอบด้วยองค์ ๘ ประการนี้ เหมือนกัน จึงจะเป็นการดี ในองค์ ๘ นี้ องค์สุดท้าย คือ ข้อน่า ไม่ไปทะเลาะกับใครนั้น ข้อนี้น่าสำคัญมาก เพราะถ้าผู้ที่เป็นเหตุไปนั้น ไปทะเลาะกับผู้อื่นเสีย ก็ย่อมเสียการ เพราะฉะนั้น ผู้ที่เป็นเหตุไป ต้อง ไม่ทะเลาะกับใครจึงจะเป็นการดี

บาลี

ในพระสูตรที่ ๑ ว่า พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงไว้ว่า สตรีย่อมผูกบรุษ ไว้ด้วยอาการ ๘ คือ ผูกไว้ด้วยรูปราง ๑ ผูกไว้ด้วยการหัวเราะยิ้มแย้ม ๑ ผูกไว้ด้วยการพูด ๑ ผูกไว้ด้วยการขบรื้อ ๑ ผูกไว้ด้วยการร้องไห้ ๑ ผูกไว้ด้วยอาการปิกิริยา ๑ ผูกไว้ด้วยการให้ดอกไม้ ผลไม้ เป็นต้น แก่ บรุษ ๑ ผูกไว้ด้วยผัสสะ ๑ ดังนี้

ในพระสูตรที่ ๘ ว่า บรมข้อมผูกสตรไว้ด้วยอาการ ๘ เหมือนกัน
บรมผูกสตรไว้ด้วยรูปราง ๑ ด้วยอาการขมขั้ม ๑ ด้วยการพูด ๑ ด้วยการ
ขับร้อง ๑ ด้วยการร้องไห้ ๑ ด้วยอาภักภิกิยา ๑ ด้วยการให้ดอกไม้ผลไม้
เป็นต้น ๑ ด้วยผัสสะ ๑ สัตว์โลกทั้งหลายที่ถูกผูกไว้ด้วยอาการ ๘ นี
ชื่อว่าผูกด้วยเครื่องผูกอันมั่นคง ดังนี้

อรรถกถา

ในอรรถกถามีแก้ไว้เพียงถ้อยคำ ๒-๓ คำเท่านั้น ในถ้อยคำที่แก้ไว้
นั้นก็ไต่ยกไปว่าไว้แล้ว เพราะฉะนั้น จึงไม่มีคำใดที่ควรยกมาจากอรรถกถา
อีก ขอให้ฟังทั้งหลายจงเข้าใจเถิดว่า เครื่องผูก ๘ อย่างนั้น เป็น
เครื่องผูกสำหรับสตรและบรม ให้รักใคร่ติดพันอยู่ในกันและกัน เครื่อง
ผูกที่ ๑ นั้น ได้แก่รูปราง เครื่องผูกที่ ๒ นั้น ได้แก่การขมขั้ม หรือการ
หัวเราะ เครื่องผูกที่ ๓ นั้น ได้แก่การพูด เครื่องผูกที่ ๔ นั้น ได้แก่การ
ร้องเพลง เครื่องผูกที่ ๕ นั้น ได้แก่การร้องไห้ เครื่องผูกที่ ๖ นั้น ได้แก่
อาภักภิกิยา มีการนุ่งห่ม เป็นต้น เครื่องผูกที่ ๗ นั้น ได้แก่การให้สิ่งของ
ต่าง ๆ มีดอกไม้ ผลไม้ เป็นต้น เครื่องผูกที่ ๘ นั้น ได้แก่ผัสสะ คือ
การถูกต้องร่างกายแห่งกันและกัน สิ่งทั้ง ๘ นี้นี้แหละ เป็นเครื่องผูกสตร
บรมไว้ ให้หลงรักใคร่ยินดีต่อกัน เครื่องผูกทั้ง ๘ นี้นี้ แต่ละอย่าง ๆ ตัด
ได้ยากทั้งนั้น สัตว์โลกทั้งหลายยังติดเครื่องผูกทั้ง ๘ นี้นี้ ไม่ได้อยู่ตราบใด
ก็ยิ่งหลงรักใคร่พอใจต่อกันและกัน อยู่ตราบแน่น เมื่อยังหลงรักใคร่พอใจ
กันและกันอยู่ตราบใด ก็ยังได้รับทุกข์ต่าง ๆ มีทุกข์เจ็บ ทุกข์จน เป็นต้น
หรือทุกข์ประจำ ทุกข์จร เป็นต้น อยู่ตราบแน่น ก็ทุกข์ประจำและทุกข์จรนั้น
อย่างไร่นได้แก่สิ่งไร ทุกข์ประจำนั้น ได้แก่ทุกข์เกิด ทุกข์แก่ ทุกข์เจ็บ
ทุกข์ตาย ทุกข์จรมัน ได้แก่ทุกข์เศร้าใจ ทุกข์พิโรธรำพัน ทุกข์ไม่
สมหมาย ทุกข์ไม่สบายใจ ทุกข์คับใจ ทุกข์ประจวบกับสิ่งที่ไม่เป็นที่รัก
ทุกข์พลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รัก ทุกข์ไม่สมประสงค์ และทุกข์อดัด
ทุกข์อนาคต ทุกข์ปัจจุบัน ทุกข์อาหาร อีกมากมายหลายประการ ผู้ที่

มีปรีชาญาณแก่กล้าเท่านั้น จึงจะตัดเครื่องผูก ๘ ประการนั้นได้ เมื่อ
ตัดได้แล้วก็พ้นจากทุกข์ต่าง ๆ ดังที่ว่ามา

การที่พระพุทธรองค์ ได้ทรงยกเครื่องผูก ๘ ประการ ขึ้นแสดงให้
ภิกษุทั้งหลายพินิจ เพื่อให้ภิกษุทั้งหลายรู้เท่าทันธรรมดาว่า การที่สตร
และบุรุษจะรักใคร่พอใจในกันและกันนั้น ย่อมเป็นด้วยเครื่องผูก ๘ ประการนี้
เมื่อรู้อย่างนั้นแล้ว ก็จะได้ระวังไม่ให้เครื่องผูก ๘ ประการนี้ ครอบงำจิตใจ
ของตนได้ คือ เมื่อภิกษุทั้งหลายรู้แล้วว่า สตรีย่อมผูกบุรุษไว้ด้วย
เครื่องผูก ๘ ประการ บุรุษก็ผูกสตรีไว้ด้วยเครื่องผูก ๘ ประการนี้ เมื่อรู
อย่างนั้นแล้ว ก็จะได้คิดให้เมื่อนำเกลียดชัง ในเครื่องผูก ๘ ประการนี้
ด้วยวิปัสสนาปัญญา คือ จะได้คิดได้เห็นว่า ธรรมารูปกาย ย่อมเป็น
ของบุคคลนั้น เป็นขอรณาเกลียดน่าชัง สะพรั่งพร้อมด้วยสิ่งที่น่าเกลียด
น่าชัง คือ ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อใน
กระดูก ม้าม หัวใจ ตับ พังผืด ไต ปอด ไล่ใหญ่ ไล่ย่อย อาหาร
ใหม่ อาหารเก่า คี เสลด หนอง เลือด เหงื่อ มันข้น น้ำตา
เปาวมัน น้ำลาย น้ำมูก ไขข้อ มูตร สมอ สัณษะ ดังนี้ เมื่อหมั่น
พิจารณาอย่างนั้นเสมอ ก็จักไม่หลงรักรูปกายของผู้ใด เมื่อภิกษุองค์ใด
ไม่หลงรักรูปกายของผู้ใดแล้ว ภิกษุองค์นั้นก็จักไม่แคล้วจากมรรค ผล
นิพพาน เมื่อเกลียดรูปกายแล้ว ก็จักเกลียดสิ่งอื่นต่อไป แต่ว่าบางคน
เกลียดรูป เกลียดตัว แต่ชอบอย่างอื่น คือ ชอบการข่ม หรือการหัวเราะ
การพูด การร้องเพลง การร้องไห้ อากัปกริยาอย่างอื่นก็มี แต่ว่า ผู้ที่มี
ปัญญาย่อมเห็นว่า สิ่งเหล่านี้เป็นอาการแห่งรูปกายทั้งหลายนั้น เมื่อรูป
กายน่าเกลียดแล้ว สิ่งเหล่านี้ก็ต้องน่าเกลียดทั้งนั้น

สำหรับผู้ไม่มีปัญญานั้น ย่อมคิดว่า คนนี้รูปร่างไม่สวย แต่ว่า
ข่มสวย พูดเพราะ ร้องเพลงเพราะ นึกอย่างนั้นก็มี ส่วนผู้มีปัญญา
ย่อมไม่เห็นว่าสวย ไม่เห็นว่าเพราะอย่างไร การร้องไห้นั้น เป็นของ
ทำให้คนโง่งใจอ่อน ปกฺชนโดยมาก เมื่อเห็นข้างหนึ่งร้องไห้ต่อตัวแล้ว
ใจก็อ่อนลง เมื่อสตรีร้องไห้ต่อบุรุษ บุรุษก็ใจอ่อนลง บุรุษร้องไห้ต่อ

สตร สตรก็ใจอ่อนลง ส่วนผู้มีปัญญาเมื่อเห็นร้องไห้ ย่อมรู้สึกเกลียดชัง
ทันที เพราะการร้องไห้ย่อมมีน้ำตาน้ำาเกลียด น่าชัง เกรอะกรังไปด้วย
น้ำลายน้ำมูก ทั้งเห็นว่าอันการร้องไห้และหัวเราะแห่งสตรนั้น ไม่น่า
อัศจรรย์ประการใด เพราะสตรร้องไห้ประเดี๋ยวก็หัวเราะได้ หัวเราะ
ประเดี๋ยวก็ร้องไห้ได้ การร้องไห้และหัวเราะของสตร ไม่แปลกอะไรกัน
กับการร้องไห้หัวเราะแห่งทารกทารกทั้งหลาย อากัปกริยา มีการนั่งห่มผ้า
เป็นต้นนั้นก็ดี การให้สิ่งของแก่กัน มีให้ดอกไม้ ผลไม้เป็นต้นนั้นก็ดี
การผัสสะกัน คือ ถูกต้องร่างกายแห่งกันและกันนั้นก็ เป็นเครื่องผูกพัน
มันคงแต่ละอย่าง ๆ เหมือนกันทั้งนั้น ปุถุชนทั้งหลาย ย่อมติดอยู่ด้วย
อากัปกริยาของกันและกัน ติดอยู่ด้วยการให้สิ่งของแก่กันและกัน ติด
อยู่ด้วยการถูกต้องร่างกายกันและกันทั้งนั้น พระอริยะชนพระอนาคาม
และพระอรหันต์เท่านั้น จึงไม่ติดอยู่ในเครื่องผูกเหล่านี้

ข้อที่ว่าอากัปกริยา มีการนั่งห่มผ้าเป็นต้นนั้น มีคำอธิบายว่า
อากัปกริยาของสตรก็เป็นที่พอใจของบุรุษ อากัปกริยาของบุรุษก็เป็นที่
พอใจของสตร สตรได้เห็นการยืน เดิน นั่ง นอน ของบุรุษก็ย่อมชอบใจ
บุรุษได้เห็นการยืน เดิน นั่ง นอนของสตรก็ย่อมชอบใจ การให้สิ่งของ
แก่กันนั้น โดยมากย่อมมีในระหว่างหญิงสาว ชายหนุ่ม ซึ่งชอบให้
สิ่งของกัน อันการให้สิ่งของกันนั้น ย่อมเป็นเครื่องผูก
ความรักแห่งกันและกันไว้ ถึงกุลบุตรผู้บวช ด้วยความเลื่อมใสศรัทธา
ก็ยังหลงติดใจแห่งการให้อาหารของสตร ดังเรื่องพระสุนทรสมุทฺธเถระเจ้า
ในคัมภีร์ธรรมบทเป็นอาทิ เพราะฉะนั้น จึงให้ภิกษุสามเณรทั้งหลาย
รู้ว่า การที่สตรให้สิ่งของต่าง ๆ แก่ตนนั้น ให้ด้วยอาการชนิดใด ถ้า
เห็นว่า ให้ด้วยราคะดำกฤษณาก็อภัยไว้ ถ้าเห็นว่า ให้ด้วยความ
เลื่อมใสศรัทธาจึงควรรับไว้ การถูกต้องร่างกายแห่งกันและกันนั้น เป็น
เครื่องผูกสำคัญยิ่ง ยิ่งกว่าเครื่องผูกทั้ง ๑ เบื้องต้น เพราะฉะนั้น ในทาง
พระวินัย จึงห้ามไม่ให้พระภิกษุสามเณรถูกต้องกาย หรือของเนื่องกับ
กายแห่งสตรไว้เด็ดขาด เพราะว่า อำนาจแห่งการถูกต้องนั้น ย่อม

ร้ายแรงยิ่งกว่าอำนาจอย่างอื่น ในพระวินัยได้บัญญัติไว้ว่า ถ้าภิกษุเห็น
มารคาตกน้ำ หรือถูกน้ำพัดไป หรือตกเหวตกบ่อ ก็อย่าให้ถูกตัวเป็นอันขาด
ให้หาวิธีช่วยอย่างอื่น เช่น โยนเชือกหรือผ้าเป็นคั่นไปให้จับเท่านั้น

อันการถูกต้องกายกันในระหว่างสตรีและบุรุษนั้น ย่อมเป็นของ
ควรห้ามขาดเว้นแต่ในคราวที่จำเป็น เช่น ไปในรถในเรือที่คับแคบเท่านั้น
แต่ถึงอย่างนั้นก็ดี ข้างสตรีก็ควรระวัง อย่าให้ถูกอวัยวะส่วนที่เสื่อผ้าไม่ได้
ปกปิด เช่น ขอสอกหรือใต้เข่าลงไป จึงจะเป็นการดี สัตว์โลกทั้งหลาย
หลงบินค้อยด้วยสัมผัสแล จึงต้องเวียนตาย เวียนเกิด เวียนทุกข์ เวียน
ยากอยู่ในโลกไม่รู้จักแล้ว ผู้ใดไม่อยากเวียนทุกข์ เวียนยากอยู่ในโลก ผู้
นั้นจงอย่ายินดีในการสัมผัสเป็นอันขาด ในเวลาที่ยังยินดีอยู่ ก็จงหมั่นนึก
อยู่เสมอว่าไม่ดี ๆ เพราะเมื่อหมั่นนึกอยู่เสมออย่างนี้ ก็จะเบื่อหน่ายในวัน
ใดวันหนึ่งจะได้ เมื่อเบื่อหน่ายก็จะคลาย เมื่อคลายก็จะพ้น เมื่อพ้นก็จะรู้ว่า
พ้น รู้ว่าเราสิ้นความเกิดแล้ว สำเร็จมรรค ผล นิพพานแล้ว ดังนั้น สิ้น
เนื้อความในเทศนาภิกษุท่านเพียงเท่านั้น.

เอว ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๑๓

คัมภีร์อังคุตตรนิกาย อัฐกนิบาต

ว่าด้วยความอัศจรรย์ ๘ ประการ

เอกิ สมณิ ภควา เวรณชาธิ วิหริติ นเพรปุจิมณเจติ.

ณ บัณฑิต อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์อังคุตตรนิกาย อัฐกนิบาต
กัณฑ์ที่ ๑๓ ว่าด้วยความอัศจรรย์ในพระธรรมวินัย ๘ ประการ สืบต่อไป

เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย
ตลอดกาลนาน

บาลี

ดำเนินความตามวาระพระบาลี อันมีในพระสูตรที่ ๕ วรรคที่ ๒ ปฐม-
ปัณณาสก คัมภีร์อังคุตตรนิกาย อฏฐกนิบาต นั้นว่า ครั้งหนึ่ง สมเด็จพระ
ผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ที่นั่นเพรชุปัจฉิมกะสถานใกล้เมืองเวรัญชา ฯ ครั้งนั้น
ปฬาราทอสุนทร เข้าไปถวายบังคมแล้วก็ยืนอยู่ ฯ สมเด็จพระผู้มี
พระภาคเจ้าจึงตรัสว่า พวกอสุรยังรณรมย์อยู่ในมหาสมุทรหรือ ฯ ยังรณ-
รมย์อยู่ พระเจ้าข้า ฯ ปฬาราทะ ในมหาสมุทรมีความอัศจรรย์ประการ
ที่ทำให้พวกอสุรได้เห็นแล้วรณรมย์ ฯ ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า ใน
มหาสมุทรมีความอัศจรรย์อยู่ ๘ ประการ ที่ทำให้พวกอสุรได้เห็นแล้วเกิด
ความรณรมย์ ความอัศจรรย์ ๘ ประการนั้น คือ ประการใดบ้าง คือ มหาสมุทร
ลึกไปโดยลำดับ โน้มไปโดยลำดับ เจือมน้ำโดยลำดับ เป็นเหวไป
ในที่ไมใช่บ่อเหว ๑ มหาสมุทรตั้งอยู่เป็นธรรมดา ไม่เลิกลังไปได้ ๑
มหาสมุทรไม่มีจากศพลอยอยู่ คือ จากศพอันใด มีอยู่ในมหาสมุทร
จากศพอันใดก็ถูกลูกคลื่นพัดขึ้นฝั่งให้ขึ้นไปอยู่บนบกโดยเร็วพลัน ๑ แม่น้ำ
ใหญ่ทั้ง ๕ คือ คงคา ขมุนา อจิรวดี สรรภู มยิ เวลาไหลถึงมหาสมุทร
แล้วก็ละนามและโคตรเก่านั้นเสีย ถึงซึ่งความนับว่าเป็นน้ำมหาสมุทร
อันใด บรรดาน้ำในแม่น้ำต่าง ๆ ในโลก ก็ไหลไปรวมกันในมหาสมุทร
ทั้งฝนที่ตกลงในมหาสมุทร แต่มหาสมุทรไม่ปรากฏบ่กพร่องหรือเต็ม ๑ มหา-
สมุทรรสอันเดียวกัน คือ มีรสเค็มเหมือนกัน ๑ มหาสมุทรแก้วต่าง ๆ
อยู่มาก เช่น แก้วมุกดา แก้วมณี แก้วไพฑูรย์ สังข์ ศิลา แก้วประพาฬ
เงิน ทอง แก้วแดง แก้วลาย ๑ มหาสมุทรเป็นที่อยู่ของสัตว์ใหญ่ ๆ คือ
ปลาที่มีตมึงกละ ปลาที่มีริมึงกละ อสุร นาค คนธรรพ ซึ่งมีร่างกายโขชน ๑
ก็มี ๒ โขชนก็มี ๓ โขชนก็มี ๔ โขชนก็มี ๕ โขชนก็มี ๑ รวมเป็นความ

อัศจรรย์ ๘ ประการ ซึ่งทำให้พวกอสูรได้เห็นแล้ว เกิดความนินรมย์
พระเจ้าข้า

เมื่อปหาราทอสูรกราบทูลอย่างนี้แล้ว จึงกราบทูลถามว่า ข้าแต่
พระผู้มีพระภาคเจ้า พระภิกษุทั้งหลาย ยังนินรมย์อยู่ในพระธรรมวินัยน
บ้างหรือ พระเจ้าข้า ฯ ยังนินรมย์อยู่ปหาราทะ ฯ ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า
ในพระธรรมวินัย มีความอัศจรรย์ ๘ ประการ ซึ่งทำให้ภิกษุทั้งหลาย
ได้เห็นแล้วเกิดความนินรมย์ พระเจ้าข้า

ดูก่อนปหาราทะ ความอัศจรรย์ในพระธรรมวินัยมีอยู่ ๘ ประการ
ซึ่งทำให้ภิกษุทั้งหลายได้เห็น แล้วเกิดความนินรมย์ ก็ความอัศจรรย์ ๘
ประการนั้น คือ ประการใดบ้าง คือ มหาสมุทรรลือไปตามลำดับ โน้มไป
ตามลำดับ เงื่อมไปตามลำดับ เป็นเหวไปในที่ไม่ใช่บ่อเหว ฉนได พระ
ธรรมวินัยก็มีการศึกษาไปตามลำดับ มีการกระทำไปตามลำดับ มีการ
ปฏิบัติไปตามลำดับ มีการรู้แจ้งแทงตลอดไปตามลำดับ ฉนนั้น ๑ มหาสมุท
รตั้งอยู่ตามธรรมดา ไม่ล่องเลยมั่งไปได้ ฉนได สิกขาบทอันใดที่เรา
ได้บัญญัติไว้สำหรับสาวกทั้งหลาย สิกขาบทอันนั้น สาวกทั้งหลายของเรา
ก็ไม่ล่วงละเมิด แม้เพราะเห็นแก่ชีวิตเหมือนกัน ฉนนั้น ๑ มหาสมุทรม
ีซากศพค้างอยู่ได้ ซากศพอันใดตกลงไปในมหาสมุทร ซากศพอันนั้น
ก็ถูกลูกคลื่นซัดขึ้นฝั่ง ฉนได บุคคลผู้ทุศีล ผู้ลามก ผู้มีความประพฤติไม่
บริสุทธิ์นารังเกียจ ผู้ปกปิดการกระทำของตนไว้ ผู้ไม่ใช่สมณะ แต่ยืนยัน
ว่าเป็นสมณะ ผู้ไม่ได้ประพฤติพรหมจรรย์ แต่ยืนยันว่าประพฤติพรหมจรรย์
ผู้เฝ้าใน ผู้ข่มไปด้วยกิเลส ผู้เป็นดังหยากเขือ สงฆ์ก็ไม่ร่วมกับผู้นั้น
ประชุมยกผู้นั้นทิ้งเสียโดยเร็วพลัน ถึงผู้นั้นยังนั่งอยู่ในท่ามกลางภิกษุสงฆ์
ก็ ผู้นั้นก็ไกลจากสงฆ์ สงฆ์ก็ไกลจากผู้นั้น เหมือนกับมหาสมุทร
ไกลจากซากศพ ฉนนั้น ๑ แม่น้ำใหญ่ทั้ง ๕ คือ คงคา ขมุนา อจิรวดี สรรพ
มฮิ เวลากลไปถึงมหาสมุทรแล้ว ก็ละนามและโคตรเก่าของตนเสีย
ถึงซึ่งความนับว่าเป็นน้ำในมหาสมุทร ฉนได ข้อนี้อันนั้น คือ บุคคล ๔
เหล่าอันได้แก่กษัตริย์ พราหมณ์ เวศย์ สุทร เวลาบวชในพระธรรมวินัยแล้ว

กัณเฑาะว์และโคตรเก่าของตนเสีย ถึงซึ่งความนับว่าเป็นสากยบุตร ๑ แม่น้ำ
น้อยต่าง ๆ ในโลก ก็ไหลไปรวมมหาสมุทร ทั้งฝนก็ตกลงมาในมหาสมุทร
แต่มหาสมุทรก็ไม่ปรากฏพร่องหรือเต็ม ฉะนั้น ^{๕๘} ข้อนั้นฉันนั้น คือ ภิกษุ
ทั้งหลายที่ปรินิพพานด้วยอนุปาติเสสนิพพานธาตุ มีอยู่เป็นอันมาก แต่
นิพพานธาตุก็ไม่รู้สึกพร่องไม่รู้สึกเต็ม ๑ มหาสมุทรมีรสอันเดียว คือ รส
เค็มเหมือนกันหมด ฉะนั้น ^{๕๙} ข้อนั้นฉันนั้น คือ พระธรรมวินัยมีรสอันเดียว
ซึ่งได้แก่รสคือวิมุตติ ความหลุดพ้นจากกิเลสทั้งหลาย ๑ มหาสมุทร
แก้วต่าง ๆ อยู่มาก คือ แก้วมุกดา แก้วมณี แก้วไพฑูรย์ สังข์ ศีลา แก้ว
ประพาฬ เงินทอง แก้วแดง แก้วลาย ฉะนั้น ^{๖๐} ข้อนั้นฉันนั้น คือ ในพระธรรม
วินัย มีแก้วต่าง ๆ อยู่มาก อันได้แก่สติปัฏฐาน ๔ สัมมัปปธาน ๔
อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ อริยมรรคประกอบด้วยองค์แปด ๑
มหาสมุทรเป็นที่อาศัยของสัตว์ใหญ่ ๆ คือ ปลาตมิติมิงคละ ปลาตมิริมิงคละ
อสูร นาค คณัชรพ ซึ่งมียาวกายใหญ่โยชน์ ๑ บ้าง ๒ โยชน์บ้าง
๓ โยชน์บ้าง ๔ โยชน์บ้าง ๕ โยชน์บ้าง ฉะนั้น ^{๖๑} ข้อนั้นฉันนั้น คือ ในพระ
ธรรมวินัย บ่อเป็นที่ยึดอาศัยของผู้มีคุณธรรมใหญ่ ๆ คือ พระโสดาบัน
ผู้ปฏิบัติเพื่อให้สำเร็จโสดาปัตติผล พระสกทาคามี ผู้ปฏิบัติเพื่อให้สำเร็จ
สกทาคามีผล พระอนาคามี ผู้ปฏิบัติเพื่อให้สำเร็จอนาคามีผล พระอรหันต์
ผู้ปฏิบัติเพื่อความเป็นอรหันต์ ๑ รวมเป็นความอัครรรย ๘ ประการ ใน
พระธรรมวินัย ซึ่งภิกษุทั้งหลายได้เห็นแล้วยืนยันดังในพระธรรมวินัย
^{๖๒} สันเนอความในพระบาลีเพียงเท่านั้น

อรรถกถา

ในอรรถกถาว่า ปหาราทอสุรินทน์นั้น ได้แก่ผู้เป็นใหญ่กว่าพวก
อสูร ^{๖๓} ก็ผู้เป็นใหญ่กว่าพวกอสูรนั้นมีอยู่ ๓ องค์ด้วยกัน คือ เวปจิตติ ๑
ราหู ๑ ปหาราทะ ๑ ปหาราทอสุรินทร์ ได้คิดอยู่ว่า วันนี้เราจะไปเฝ้า
พรหมเราจะไปเฝ้า เพียงแต่คิดอยู่อย่างนี้ตลอด ๑๑ ปี เริ่มแต่องค์พระชินศรี
ตรัสรู้แล้วไป ต่อเมื่อถึงบท ๑๒ ซึ่งเป็นบทพระพุทธองค์ ประทับอยู่ที่ตำบล

เวรัญชา จึงคิดขึ้นว่า นับว่าเราคิดจะไปเฝ้าพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
 ก็ได้ ๑๒ ปีแล้ว คราวนี้เราจะไปเฝ้าให้ได้ จึงพร้อมด้วยหมื่นคฤหาสน์
 ออกจากพิภพอสุมารในขณะนั้น แล้วไปเฝ้าพระพุทธองค์ ถวายบังคมแล้ว
 ก็คิดจะทูลถามปัญหา แต่ยังไม่อาจทูลถามได้ ด้วยความเคารพต่อพระ-
 พุทธเจ้า จึงได้แต่ยืนเฝ้าอยู่เท่านั้น ลำดับนั้น พระพุทธองค์จึงทรงดำริว่า
 เมื่อเราไม่พูดก่อน ปุฬาราทะนี้จักไม่อาจพูดได้ เราจะถามปัญหาย่าง
 หนึ่ง เพื่อให้เขามีโอกาสพูดได้ ทรงดำริดังนี้แล้ว จึงได้ตรัสถามปัญหา
 ดังที่แสดงมา

คำทั้งหลายที่ทุกตามและทุกแก่นัน มีคำอธิบายว่า นามหาสมทร
 ข้อมลุ่มลึกไปโดยลำดับ แต่ไม่เหมือนตลิ่ง หรือบึง คือ มหาสมุทรรนั้นเริ่ม
 ลึกไปตงแต่ริมฝั่งเพียง ๑ นิ้ว ๒ นิ้ว ๓ นิ้ว ๔ นิ้ว ๕ นิ้ว ๖ นิ้ว ๗ นิ้ว ๘ นิ้ว ๙ นิ้ว ๑๐ นิ้ว
 กิ่งโยชน์ ๑ โยชน์ เป็นต้น จนกระทั่งถึงลึกได้ ๘ หหมื่น ๕ พันโยชน์
 ในที่ตั้งแห่งเชิงเขาสิเนรุ คำที่กล่าวถึงแม่น้ำยมนา เป็นต้นนั้น มีคำอธิบาย
 ว่า ชมพทวีปนี้มีปริมาณกว้างใหญ่ ๑ โยชน์ เป็นทมนามหาสมทรท่วมเสีย
 ๔ พันโยชน์ เป็นที่อยู่ของหม่มมนุษย์ ๓ พันโยชน์ เป็นป่าหิมพานต์ ๓
 พันโยชน์ ในป่าหิมพานต์นั้นมีภูเขาสูง ๕๐๐ โยชน์ ซึ่งมียอด ๘ หหมื่น ๕
 พันยอด งดงามด้วยแม่น้ำใหญ่ ๕ ที่ไหลมาโดยรอบ มีสระใหญ่อยู่ ๑
 สระ คือ สระอโนดาต สระกัณณกมุทชะ สระรตกาพระ สระฉัททันต์ สระ
 กุณาสะ สระมณฑากินี สระสีหปุปาตะ ซึ่งยาวกว้างลึกสระละ ๕๐ โยชน์
 วัดโดยรอบได้ ๑๕๐ โยชน์ ในสระทั้ง ๑ นั้น สระอโนดาตล้อมด้วยภูเขา ๕
 ลูก คือ ภูเขาสุทิสสนกภู ๑ ภูเขาจิตรกภู ๑ ภูเขากาฬกภู ๑ ภูเขาคันธ-
 มาทน์ ๑ ภูเขาไกรลาส ๑ ฯ ในภูเขาทั้ง ๑ นั้น ภูเขาสุทิสสนกภู เป็น
 ภูเขาทองคำ สูงได้ ๒๐๐ โยชน์ ในภายในมีส่วนโค้งเหมือนกับปากแห่งกา
 กรอบสระอโนดาตนั้นอยู่ ฯ ภูเขาจิตรกภูสำเร็จด้วยแก้วทั้งปวง ภูเขา
 กาฬกภูเต็มด้วยไม้อัญชัน ภูเขาคันธมาทน์เต็มด้วยไม้สาณ คือ ไม้มีกลิ่นหอม
 ในภายในแห่งไม้นั้น มีสีเหมือนแก้วทอง และเต็มด้วยไม้หอมอีก ๑๐
 ประการ คือ ไม้มีรากหอม ๑ แก่นหอม ๑ กระพืหอม ๑ ใบหอม ๑ เปลือก

หอม • สะเก็ดหอม • รสหอม • ดอกหอม • ผลหอม • ลำต้นหอม •
 ในเวลาสามเดือน ย่อมรุ่งเรืองเหมือนเปลวไฟ ภุเขไกรลาสเป็นภุเขเงิน
 ภุเขทองปวงนั้นมีสวนสูงเท่ากับภูเขาสัทสน์ ได้ตั้งครอบสระอโนดาตนั้นอยู่
 มีฝนตกลงที่ภูเขานั้นด้วยอานภาพเทวดา ด้วยอานภาพนาค มีแม่น้ำไหล
 ลงจากภูเขายาวไปสู่อโนดาต ดวงจันทร์ดวงอาทิตย์ย่อมเวียนไปทั้งทิศได้
 ทิศเหนือ ส่องแสงเข้าไปตามช่องภูเข ทำให้เกิดแสงสว่างในสระ
 อโนดาตนั้น เมื่อดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์ ไปตรงก็ไม่ส่องแสงสว่าง ไม่มี
 แสงร้อน เพราะฉะนั้น สระนั้นจึงได้ชื่อว่าสระอโนดาต แปลว่า สระไม่ร้อน
 ที่สระอโนดาตนั้น มีพญาราชสีห์มีแผ่นศิลาน่าจับใจ ไม่มีปลา มีน้ำ
 ไสกล้ายแก้วผลึก มีท่าลงอาบอันสวยงาม พระพุทธเจ้าข้า พระอรหันต์
 พระปัจเจกพุทธเจ้า และภุชงค์ทั้งหลายผู้มีฤทธิ์ ย่อมไปอาบน้ำที่สระอโนดาต
 นั้น อมนุษย์ทั้งหลาย มีเทวดาและยักษ์ เป็นต้น ก็พากันไปเล่นน้ำที่สระ
 อโนดาตนั้น ในข้างทั้ง ๔ ที่สระอโนดาตนั้น ย่อมมีช่องน้ำไหลออกไหล
 เข้า ๔ ช่อง ช่องหนึ่งมีลักษณะเหมือนปากราชสีห์ ช่องหนึ่งมีลักษณะ
 เหมือนปากช้าง ช่องหนึ่งมีลักษณะเหมือนปากม้า ช่องหนึ่งมีลักษณะ
 เหมือนปากโคผู้ เป็นที่เกิดแห่งแม่น้ำทั้ง ๔ ริมแม่น้ำอันออกทางปาก
 ราชสีห์ ย่อมมีราชสีห์มากกว่าอย่างอื่น ริมแม่น้ำที่ไหลออกมาทางปาก
 ช้าง เป็นต้น ย่อมมีช้าง ม้า โคสุภราช มากกว่าอย่างอื่น แม่น้ำที่ไหล
 ออกทางทิศตะวันออก ไหลเวียนรอบสระอโนดาตทั้ง ๓ รอบ แล้วก็ไหล
 อ้อมแม่น้ำทั้ง ๒ นอกนั้น ออกไปสู่มหาสมุทรโดยทางทิศตะวันออก และ
 ทิศเหนือ แห่งป่าหิมพานต์ แม่น้ำที่ไหลออกทางทิศตะวันออก และทิศ
 เหนืออีกเวียนรอบสระอโนดาต ๓ รอบ แล้วไหลออกไปสู่มหาสมุทร ทาง
 ทิศตะวันตกและทิศเหนือ แม่น้ำที่ไหลออกทิศใต้ไหลเวียนรอบสระอโนดาต
 ๓ รอบ แล้วก็ไหลพุ่งตรงไปทางทิศเหนือ ตามแผ่นศิลาถึง ๖๐ โยชน์
 ไปกระทบภูเข แล้วก็แตกเป็นสาขาน้ำประมาณ ๓๐๐ เส้น กระเด็นขึ้นไปใน
 อากาศถึง ๖๐ โยชน์ แล้วตกลงมาที่แผ่นศิลา ซึ่งเรียกว่า ดิวัคคพะ
 แผ่นศิลาได้แตกออกด้วยกำลังเร็วแห่งสาขาน้ำ ได้กลายเป็นสระโบกขรณี

ใหญ่ มีชื่อว่าติยัคคพา กว้างประมาณ ๕๐ โยชน์ น้ำในสระโบกขรณนั้น ได้เขาะฝั่ง ไหลเข้าไปในแผ่นศิลาไกลถึง ๖๐ โยชน์ แล้วทะลออกไป เป็นอุโมงค์ยาวถึง ๖๐ โยชน์ ไปกระทบภูเขาที่กว้างข้างหน้า ซึ่งมีชื่อว่า เขาวิฆณะ ก็แตกเป็น ๕ สาขา เหมือนกับนิ้วมือ ทั้ง ๕ ฉะนั้น สายน้ำทั้ง ๕ สาขานั้น ไหลรอบสระอโนดาต ๓ รอบ แล้วจึงไหลไป ได้มีชื่อว่าคงคา วณ ที่ไหลตรงไปตามแผ่นศิลาถึง ๖๐ โยชน์นั้น เรียกว่าคงคาดำ ที่พลุ่ง ขึ้นไปในอากาศ เรียกว่าอากาศคงคา ที่ตั้งอยู่ที่ ๕๐ โยชน์ บนแผ่น ศิลา อันชื่อว่าติยัคคพะ ได้ชื่อว่าติยัคคพโบกขรณ น้ำที่ทาลายฝั่งไหลเข้า ไปในศิลาไกลถึง ๖๐ โยชน์นั้น เรียกว่าพหลคงคา ที่ไหลเป็นอุโมงค์ไป ๖๐ โยชน์นั้น เรียกว่าอมมังกคงคา สายน้ำทั้ง ๕ ที่กระทบภูเขาวิฆณะ แล้วแตกแยกออกไปนั้น ได้ชื่อว่าแม่น้ำคงคา ขมุนา อจิรวดี สรรภู มหิ เป็นอันว่า แม่น้ำทั้ง ๕ เกิดมาจากป่าหิมพานต์ด้วยประการ ดังนี้ สันเนอความ ในอรรถกถาที่ควรยกมาแสดงในเทศนาภินันท์เพียงเท่านั้น.

เอวี่ กิมี่ ด้วยประการฉะนี้ ฯ

กัณฑ์ที่ ๑๔

คัมภีร์อังกุตตรนิกาย อัญญกนิบาต

ว่าด้วยความอัศจรรย์ ๘ ประการ

เอกั สมขั ภควา สาวตถึยั วิหริติ ปุพฺพารามะ มิคารมาตุ-
ปาสาเท ฯ เตน โข ปน สมเขน ภควาติ.

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์อังกุตตรนิกาย อัญญกนิบาต กัณฑ์ที่ ๑๔ ว่าด้วยความอัศจรรย์ ๘ ประการ สืบต่อไป เพื่อให้เป็น ประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ตลอด กาลนาน หาประมาณมิได้

บาลี

ดำเนินความตามวาระพระบาลี อันมีในพระสูตรที่ ๑๐ วรรคที่ ๒
ปฐมปัณณาสก คัมภีร์อังคุตตรนิกาย อฏฐกนิบาตนั้นว่า ครึ่งหนึ่ง
สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ประทับอยู่ที่มคธมาตปราสาท ในบุพพาราม
กรุงสาวัตถี ฯ ในครั้งนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ห้อมล้อมด้วยพระ
ภิกษุสงฆ์ ประทับนั่งอยู่ในอุโบสถ ฯ พอล่วงปฐมยามไปแล้ว
พระอานนทเถระเจ้า จึงลุกขึ้นจากที่นั่ง ห่มผ้าลาดไหลลงข้างหนึ่ง ประณม
มือไปทางสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า กราบทูลว่า ล่วงปฐมยามไปแล้ว
ภิกษุสงฆ์นั่งอยู่นานแล้ว ขอสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า จงทรงแสดงปาฏิ-
โมกข์แก่พระภิกษุทั้งหลายเถิด พระเจ้าข้า ฯ เมื่อพระอานนท์กราบทล
อย่างนั้นแล้ว สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงนั่งอยู่ เมื่อย่างเข้าถึง
มัชฌิมยาม และปัจฉิมยาม พระอานนท์ก็กราบทูลอย่างนั้นอีก ฯ จึง
ตรัสตอบว่า อานนท์ บริษัทไม่บริสุทธ

ลำดับนั้น พระมหาโมคคัลลาน์ จึงตรัสว่า สมเด็จพระผู้มี
พระภาคเจ้า ทรงหมายบุคคลใด จึงตรัสว่า บริษัทไม่บริสุทธ ก็ได้ตรวจ
ดูภิกษุสงฆ์ทั้งปวงด้วยเจโตปริยญาณ ก็ได้เห็นภิกษุองค์หนึ่ง ซึ่งเป็นผู้
ไม่มีศีล เป็นผู้ลามก เป็นผู้มีความประพฤติไม่บริสุทธ น่ารังเกียจ
สงสัย เป็นผู้ปกปิดการกระทำไว้ เป็นผู้ไม่ใช่สมณะ แต่ยืนยันว่า
เป็นสมณะ ไม่ใช่เป็นผู้ประพฤติพรหมจรรย์ แต่ยืนยันว่าเป็นผู้ประพฤติ
พรหมจรรย์ เป็นผู้เฝ้าใน เป็นผู้กล่สรว เป็นผู้ตั้งหยากเขื่อน นั่งอยู่ใน
ท่ามกลางภิกษุสงฆ์ ครั้นเห็นแล้ว จึงลุกจากที่นั่งตรงไปบอกภิกษุนั้น
ว่า ลูกเกิด สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ได้เห็นเธอแล้ว การร่วมสังฆกรรม
กับภิกษุทั้งหลายไม่มีแก่เธอ เมื่อพระมหาโมคคัลลาน์ กล่าวอย่างนั้นแล้ว
ภิกษุนั้นก็นิ่งอยู่ พระมหาโมคคัลลาน์จึงกล่าวขึ้นอีก เป็นครั้งที่ ๒
ที่ ๓ ภิกษุนั้นก็นิ่งอยู่อีก ลำดับนั้น พระมหาโมคคัลลาน์ จึงรับ

แขนภิกษุ^๕นั้น ดึงออกไปที่ขั้มประตูภายนอก ลงกลอนประตูแล้ว ก็กลับ
เข้ามากราบทุกสมเด็จ^๖พระผู้มีพระภาคเจ้าว่า บุคคล^๕นั้น ข้าพระองค์ให้
ออกไปแล้ว บริษั^๖ทบริสุ^๖ทแล้ว ขอพระผู้มีพระภาคเจ้า จงทรงแสดง
ปาฏิโมกข์^๕แก่ภิกษุทั้งหลายเถิด พระเจ้าข้า ๗ สมเด็จ^๖พระผู้มีพระภาคเจ้า
จึงตรัสว่า โมคคัลลาน^๕ เป็นการอัศจรรย์^๖ ที่โมฆบุรุษ^๕นั้น จักไม่กลับมา
จนกว่าจะถึงแขนกลับมา ตรัสดังนี้แล้ว จึงตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า บัณฑิต^๕
เธอทั้งหลายควรทำอุโบสถ ควรยกปาฏิโมกข์^๖ขึ้นแสดง นับแต่วันนี้เป็นต้นไป
เราจะไม่ยกปาฏิโมกข์^๖ขึ้นแสดง พระตถาคตเจ้าจักไม่ยกปาฏิโมกข์^๖ขึ้นแสดง
ในบริษัทที่ไม่บริสุ^๖ทเป็นอันขาด

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ความอัศจรรย์^๖ในมหาสมุทรมือ^๖ ๘ ประการ
ที่พวกอสुरได้เห็นแล้ว มีความยินดียิ่ง ก็ความอัศจรรย์^๖ ๘ ประการนั้น
คือ ประการใดบ้าง คือ มหาสมุทรลุ่มลึกโดยลำดับ แต่ไม่เป็นเหมือนแหวน
เหมือนบอธรรมดา ๑ มหาสมุทรความตงอยู่เป็นธรรมดา ไม่ล้นฝั่งไป ๑
มหาสมุทรไม่รับซากศพไว้ ได้ขจัดซากศพขึ้นไปที่ฝั่งโดยเร็วพลัน ๑
แม่น้ำไม่ว่าแห่งใด เช่น แม่น้ำคงคา ยมุนา อจิรวดี สรรภู มหิ
เวลาไปถึงมหาสมุทรแล้ว ก็ละซ้อและโคตรเก่าของตนเสีย ถึงซึ่ง
ความนับว่า เป็นน้ำมหาสมุทร ๑ น้ำในแม่น้ำต่าง ๆ ในโลก ก็ไหล
ไปรวมในมหาสมุทร ทั้งฝนที่ตกลงมา แต่มหาสมุทรไม่รู้จักพร่อง ไม่
รู้จักเต็ม ๑ มหาสมุทรมิรสอันเต็ม คือ รสเต็ม ๑ มหาสมุทรมิแก้ว
ต่าง ๆ อยู่เป็นอันมาก เช่น แก้วมุกดา แก้วมณี แก้วไพฑูรย์ สังข์
ศิลา แก้วประพาฬ เงิน ทอง แก้วแดง แก้วลาย ๑ มหาสมุทรเป็น
ที่อยู่ของสัตว์ใหญ่ เช่น ปลาตมิติมิงคละ ปลาตมิริมิงคละ อสุ
รนาค คนธรรพ ซึ่งมีตัวใหญ่ยาว ๑๐๐ โยชน์ ๒๐๐ โยชน์ก็มี ๓๐๐ โยชน์
ก็มี ๔๐๐ โยชน์ก็มี ๕๐๐ โยชน์ก็มี ๑ รวมเป็นความอัศจรรย์^๖ ๘ ประการ
ในมหาสมุทร ที่ทำให้พวกอสुरได้เห็นแล้ว มีความยินดียิ่ง

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ในพระธรรมวินัยนี้ ก็มีความอัสจรรย้อย
 ๘ ประการเหมือนกัน ที่ภิกษุทั้งหลายได้เห็นแล้ว มีความยินดีซึ่ง
 ความอัสจรรย ๘ ประการนี้ คือ ประการใดบ้าง คือ มหาสมุทรร่มลึก
 ไปโดยลำดับ แต่ไม่เป็นบ่อ ไม่เป็นเหว เหมือนบ่อเหมือนเหวธรรมดา
 ฉนฺได ในพระธรรมวินัยนี้ ก็มีการศึกษาไปโดยลำดับ มีการกระทำไป
 โดยลำดับ มีการดำเนินไปโดยลำดับ มีการรู้แจ้งแทงตลอดไปโดย
 ลำดับฉนฺนํ ๑ มหาสมุทรมีความต้งอยเป็นธรรมดา ไม่เลียบฝั่งไป ฉนฺได
 สิกขาบทใด ที่เราได้บัญญัติไว้แล้ว เพื่อสาวกทั้งหลาย สิกขาบทนั้น
 สาวกทั้งหลายของเรา ก็ไม่ล่วง เพราะเหตุแห่งชีวิต ๑ มหาสมุท
 รไม่รับจากศพบัว ได้ชัดจากศพบั้นฝั่งโดยเร็วพลัน ฉนฺได ขอนกฉนฺนํ
 คือ ภิกษุผู้ไม่มีศัล ผู้มีแต่ความลามก ผู้มีความประพฤติไม่บริสุทธิ์
 น่ารังเกียจสงสัย มีการปกปิดการกระทำของตนไว้ ไม่ใช่สมณะ
 แต่ยืนยันว่าเป็นสมณะ ไม่ใช่ผู้ประพฤติพรหมจรรย์ แต่ยืนยันว่าผู้
 ประพฤติพรหมจรรย์ เป็นผู้นำใน เป็นผู้เข้าไปด้วยกิเลส เป็นดัง
 หยากเยื่อ สงฆ์ย่อมไม่รวมกับเขา พร้อมกันยกเขาทิ้งเสีย ถึงเขาจะ
 นั้งอยู่ในท่ามกลางภิกษุสงฆ์ ก็ชื่อว่า เขาไกลจากสงฆ์ สงฆ์ไกลจาก
 เขา ๑ แม่น้ำใหญ่ต่าง ๆ เช่น คงคา ยมนา อจิรวดี สรรพ มย
 เวลาไปถึงมหาสมุทรแล้ว ก็ละชื่อและโคตรเก่าของตนเสีย ถึงซึ่ง
 ความนับว่า เป็นมหาสมุทร ฉนฺได ขอนกฉนฺนํ คือ บุคคล ๔ เหล่า
 ซึ่งได้แก่กษัตริย์ พรหมณ์ เวศย์ สุทร บรรพชาในพระธรรมวินัยแล้ว
 ก็ละชื่อโคตรเก่าของตนเสีย ถึงซึ่งความนับว่า เป็นศากยบุตรเหมือน
 กัน ๑ แม่น้ำทั้งหลายในโลก ย่อมไหลไปสู่มหาสมุทร ทั้งฝนที่ตกลงมา
 แด่มหาสมุทรไม่ปรากฏพร่อง หรือเต็ม ฉนฺได ภิกษุทั้งหลาย เป็น
 อันมาก ย่อมปรินิพพานด้วยนิพพานธาตุ อันไม่มีสิ่งใดเหลือ แต่
 นิพพานธาตุ ย่อมไม่พร่อง หรือเต็ม ๑ มหาสมุทรมีสอนเดียว
 คือ มีรสเค็ม ฉนฺได พระธรรมวินัยนี้ ก็มรสอันเดียว คือ วิมุตติรส
 ฉนฺนํ ๑ มหาสมุทรมีแก้วต่าง ๆ มาก คือ แก้วมุกดา แก้วมณ

แก้วไพฑูรย์ สังข์ สีลา แก้วประพาฬ เงิน ทอง แก้วแดง แก้วลาย
ฉันทิ พระธรรมวินัย^{๕๕}นั้น^{๕๖} คือ พระธรรมวินัย^{๕๗} มีแก้วต่าง ๆ
อันได้แก่สติปัฏฐาน ๔ สัมมปปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕
โพชฌงค์ ๗ อริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ ๑ มหาสมุทร
เป็นท่อยของสัตว์ใหญ่ คือ ปลาตมิริมังคละ ปลาตมิริมังคละ อสุร นาค
คณธรรพ^{๕๘} ซึ่งมีตัวยาว ๑๐๐ โยชน์บ้าง ๒๐๐ โยชน์บ้าง ๓๐๐ โยชน์บ้าง
๔๐๐ โยชน์บ้าง ๕๐๐ โยชน์บ้าง ฉันทิ พระธรรมวินัย^{๕๙} ก็เป็น
ท่อยของผู้มีคุณธรรมใหญ่ ๆ ฉันทิ^{๖๐} คือ เป็นท่อยของพระโสดาบัน
ผู้ปฏิบัติเพื่อจะเป็นพระโสดาบัน พระสกทาคามี ผู้ปฏิบัติเพื่อจะให้
สำเร็จพระสกทาคามี พระอนาคามี ผู้ปฏิบัติเพื่อจะให้สำเร็จพระอนาคามี
พระอรหันต์ ผู้ปฏิบัติเพื่อจะให้สำเร็จพระอรหันต์ ๑ รวมเป็นความ
อัศจรรย์ ๘ ประการ ในพระธรรมวินัยด้วยกัน ซึ่งภิกษุทั้งหลายได้เห็น
แล้วยินดียิ่ง ดังนี้ ๗ สมนเอดความในพระบาลีเพียงเท่านั้น

อรรถกถา

ในอรรถกถาว่า มหาสมุทรไม่ปรากฏว่าพร่องหรือเต็ม เป็นอยู่
อย่างนั้นเป็นธรรมดา ไม่มีใครอาจกล่าวได้ว่า เวลานฝนตกน้อย พวก
เราพากันถือเอาช้าย และไซเป็นต้น ไปจับปลาจับเต่าเกิด เวลานมีฝน
ตกมาก พวกเราก็คงได้ตั้งแห่งแผ่นสีลาหรือ จำเดิมแต่ต้นกลับมาแล้ว
น้ำอันใด ตั้งอยู่จดไหล่เขาสินธุ น้ำอันนั้น ก็ไม่แห้งลงไปกว่านั้น ไม่
สูงขึ้นไปกว่านั้นเพียงนิ้วเดียว คำว่า แก้วมุกดานัน มีอยู่หลายอย่าง
มีทั้งอย่างเล็ก อย่างใหญ่ อย่างกลม อย่างยาวเป็นต้น คำว่า แก้วมณ
ัน ก็มีอยู่หลายอย่าง มีทั้งอย่างแดง อย่างเขียวเป็นต้น แก้วไพฑูรย์
ก็มีหลายอย่าง มีชนิดสีไม้นิ สัตถกชกเป็นต้น สังข์ ก็มีหลายอย่าง
มีอย่างเว้นข้างขวา เป็นวงกลม อย่างทองแดง อย่างเปาเป็นต้น
สีลา ก็มีหลายอย่าง มีอย่างขาว อย่างดำ อย่างสีถั่วเหลืองเป็นต้น
แก้วประพาฬ ก็มีหลายอย่าง มีอย่างเล็ก อย่างใหญ่ อย่างแดงไม่จัด
และแดงจัดเป็นต้น

คำว่า พวกนาค ได้แก่พวกนาคที่อยู่ตามหลังลูกคลื่นบ้าง พวก
 นาคที่อยู่ในวิมานบ้าง คำว่า มีการศึกษาไปตามลำดับนั้น หมายถึงไตรสิกขา
 คำว่า มีการกระทำไปตามลำดับนั้น หมายถึงขุตงค์ ๑๓ คำว่า มีการดำเนิน
 ไปตามลำดับนั้น หมายถึงอนุสสนา ๑ มหาวิปัสสนา ๑๘ การจำแนก
 อารมณ์ ๓๘ โพธิปักขิยธรรม ๓๗ คำว่า มีการร่ำเอาจึงแทงตลอดไป
 ตามลำดับนั้น คือ การทำศีลให้บริบูรณ์เป็นต้นเสียก่อน แล้วจึงจะร่ำ
 ทั่งแทงตลอด ความเป็นองค์อรหันต์นั้น ไม่มีการกระโดดไปเหมือนกับ
 ต้องทำศีล สมาธิ ปัญญา ให้บริบูรณ์เป็นลำดับไป จึงอาจสำเร็จ
 ความเป็นพระอรหันต์ได้ คำว่า นิพพานไม่รู้จักพร่องจักเต็มนั้น คือ
 ไม่มีพระพุทธเจ้าเกิดขึ้น ตลอดกาลนับไม่ได้ ย่อมไม่มีผู้ใดสำเร็จ
 นิพพานได้ แต่ก็ไม่มีใครอาจกล่าวได้ว่า นิพพานชาติเป็นของว่างเปล่า
 เวลาพระพุทธเจ้าเกิดขึ้น ย่อมมีผู้สำเร็จมรรค ผล นิพพาน ในคราว
 ประชุมหนึ่ง ๆ นับไม่ได้ แต่ถึงอย่างนั้นก็ดี ก็ไม่มีใครอาจกล่าวได้ว่า
 นิพพานชาติเต็มแล้ว ขอพระพุทธองค์ทรงนั่งนงอัย ไม่ทรงยก
 ปาฏิโมกข์ขึ้นแสดงนั้น เป็นด้วยทรงพระกรุณาแก่ภิกษุทั้งหลาย คือ
 ทรงดำริว่า ถ้าบุคคลผู้หนึ่งนงอัย เราก็จักยกปาฏิโมกข์ขึ้นแสดง ศีรษะ
 ของเขาก็จักแตก ๑ ภาค ดังนี้ ๆ สันเนอความในอรรถกถาที่ควรยกมาแสดง
 เพียงเท่านั้น

ธัมมัตถาธิบาย

ในอรรถาธิบาย อนุสสนา ๑ มหาวิปัสสนา ๑๘ การแจก
 อารมณ์ ๓๘ โพธิปักขิยธรรม ๓๗ นั้น มีกล่าวอยู่ในคัมภีร์ต่าง ๆ มี
 คัมภีร์วิสุทธิมรรคเป็นต้นแล้ว แต่ว่า ไม่มีผู้ใดเคยได้สดับกัน หากจักยก
 มาแสดงให้พิสดารในเทศนาภังค์นั้น ก็จะมากเกินไป จึงจักแสดงแต่
 เฉพาะหัวข้อเท่านั้น คือ อนุสสนา ๑ นั้น ได้แก่อนิจจานุสสนา
 การเล็งเห็นความไม่เที่ยง ๑ ทุกขานุสสนา การเล็งเห็นความทุกข์ ๑
 อนัตตานุสสนา การเล็งเห็นความไม่ใช่ตัวตน ๑ นิพพิทานุสสนา

การเล็งเห็นความเบื่อหน่าย ๑ วิราคานุบัสสนา การเล็งเห็นความคลาย ๑
นิโรธานุบัสสนา การเล็งเห็นความดับ ๑ ปฏิณิสตคคานุบัสสนา การ
เล็งเห็นความสละ ๑

มหาวิบัสสนา ๑๘ นั้น คือ อนิจจานุบัสสนา การเล็งเห็นความ
ไม่เที่ยง ๑ ทุกขานุบัสสนา การเล็งเห็นความทุกข์ ๑ อนัตตานุบัสสนา
การเล็งเห็นความไม่ใช่ตัวตน ๑ นิพพิทานุบัสสนา การเล็งเห็นความ
เบื่อหน่าย ๑ วิราคานุบัสสนา การเล็งเห็นความคลาย ๑ นิโรธานุบัสสนา
การเล็งเห็นความดับ ๑ ปฏิณิสตคคานุบัสสนา การเล็งเห็นความสละ ๑
ขยานุบัสสนา การเล็งเห็นความสิ้นไป ๑ ฆยานุบัสสนา การเล็งเห็น
ความเสื่อมไป ๑ วิปริณามานุบัสสนา การเล็งเห็นความแปรไป ๑
อนิมิตตานุบัสสนา การเล็งเห็นความไม่มีเครื่องหมาย ๑ อปฺปนิหิตานุบัสสนา
การเล็งเห็นความไม่มีที่ตั้งแห่งกิเลส ๑ สุกญญตานุบัสสนา การเล็งเห็น
ความว่างเปล่า ๑ อธิบัญญัติญาณมานุวิบัสสนา การเล็งเห็นแจ้งธรรมด้วย
บัญญัติอันยิ่ง ๑ ขลภาภูตญาณทัสสนะ การรู้เห็นตามเป็นจริง ๑
อาทณฺวานุบัสสนา การเล็งเห็นโทษ ๑ ปฏิสังขานุบัสสนา การเล็งเห็น
ด้วยความรู้เพิกเฉย ๑ วิวิฏฏานุบัสสนา การเล็งเห็นความไม่หมุ่นเวียน ๑
รวมเป็น ๑๘ ประการด้วยกัน ดังนี้

การแจกอารมณ์ ๓๘ นั้น ได้แก่อารมณ์แห่งกรรมฐาน ๓๘ ในมหา
สติปัฏฐาน ดังนี้ ๑ สันเนอความในเทศนาภินันเพียงเท่านั้น.

เอวํ กิมี ด้วยประการฉะนี้ ๑

กัณฐกที่ ๑๕

คัมภีร์อังคุตตรนิกาย อฏฐกนิบาต
ว่าด้วยความอัสจรรย ๘ ของอุคคคฤหบดีหัตถิกาม

เอกัม สมัย ภควา เวสาลี ยี วิหริตี มหาวเน กุฎาคารสาละ ข
ตตร โข ภควา ภิกขุ อามนเตสตี.

ณ บัณเฑาะฐิ อาตมภาพจักได้แสดงคัมภีร์อังคุตตรนิกาย อฏฐกนิบาต
กัณฐกที่ ๑๕ ว่าด้วยความอัสจรรย ๘ ของอุคคคฤหบดีหัตถิกาม สืบต่อไป
เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่พระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย
ตลอดกาลนาน หาประมาณมิได้

ปาฐะ

ดำเนินความตามวาระพระบาลี อันมีในพระสูตรที่ ๑ วรรคที่ ๓
ปฐมบัณเฑาะฐิ คัมภีร์อังคุตตรนิกาย อฏฐกนิบาตนั้นว่า ครึ่งหนึ่งสมเด็จพระ
ผู้มีพระภาคเจ้า ประทับอยู่ที่กุฎาคารศาลา ในป่ามหาวันเมืองเวสาลี ข
ครั้งนั้น พระองค์ตรัสสั่งภิกษุทั้งหลายว่า เธอทั้งหลายจงจำอุคคคฤหบดี
เมืองเวสาลี ซึ่งประกอบด้วยความอัสจรรย ๘ ประการไว้ ครัสตินแล้ว
ก็เสด็จเข้าประทับข้างใน ข ครั้งนั้น ภิกษุองค์หนึ่งได้เข้าไปบิณฑบาต
ที่บ้านของอุคคคฤหบดีในวันรุ่งขึ้น ครั้นเข้าไปถึงแล้วก็นั่งลงบนอาสนะ
ที่เขาแต่งตั้งไว้ ข ลำดับนั้น อุคคคฤหบดีก็เข้าไปไหว้ภิกษุนั้น แล้วนั่ง
อยู่ ข ภิกษุนั้นจึงถามว่า คฤหบดี สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรง
ยืนยันว่า ท่านประกอบด้วยความอัสจรรย ๘ ประการ ก็ความอัสจรรย
๘ ประการของท่านนั้น คือ ประการใดบ้าง ข พระผู้มีพระภาคเจ้าทรง
พยากรณ์ไว้ ข อุคคคฤหบดีตอบว่า ข้าพเจ้าไม่ทราบว่า สมเด็จพระ
ผู้มีพระภาคเจ้าทรงพยากรณ์ว่า ข้าพเจ้าประกอบด้วยความอัสจรรย ๘

ประการ คือ ประการใดบ้าง ก็แต่ว่าความอัศจรรย์ของข้าพเจ้ามีอยู่ ๘
ประการ ท่านจงตั้งใจฟังให้ดี ข้าพเจ้าจักทำให้ฟังในบัดนี้ ฯ ภิกษุเหล่านั้นรับ
ถ้อยคำของอุคคคฤหบดีว่า อย่างนั้น คฤหบดี

อุคคคฤหบดีจึงว่า พอข้าพเจ้าได้เห็นสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้ามา
แต่ไกลในครั้งแรกทีเดียว จิตของข้าพเจ้าก็ผ่องใส อันเป็นความ
อัศจรรย์ข้อที่ ๑ ของข้าพเจ้า

ข้าพเจ้าผู้จิตผ่องใสแล้วนั้น ได้เข้าไปเฝ้าสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า
ได้ฟังอนุบุพพิทธา คือ ทานกถา สัลกถา สัคคกถา กามาทนวกถา
เนกขัมมานิสังสกถา พอสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบว่า ข้าพเจ้ามี
จิตสมควรแล้ว มีจิตอ่อน มีจิตปราศจากนิวรณ์ มีจิตฟูขึ้น มีจิตผ่องใส
แล้ว ก็ทรงประกาศพระธรรมเทศนา ซึ่งพระพุทธเจ้าทั้งหลายทรงยกขึ้น
แสดงเอง อันได้แก่ทุกข สมุทัย นิโรธ มรรค ผ้าที่สะอาดปราศจาก
สีดำ ย่อมรับน้ำย้อมได้ดี ถัดไป ธรรมจักษุอันปราศจากธุลีมลทิน ก็ได้
เกิดแก่ข้าพเจ้าในบัดนี้ว่า สิ่งที่มีผลเกิดเป็นธรรมดา ต้องมีความ
ดับไปเป็นธรรมดาทั้งนั้น ฉะนั้น ข้าพเจ้าผู้ได้เห็นธรรมแล้ว ผู้ได้ถึง
ธรรมแล้ว ผู้ได้รู้แจ้งธรรมแล้ว ผู้ได้หยั่งลงในธรรมแล้ว ผู้ข้ามความ
สงสัยแล้ว ผู้ไม่มีการกล่าววาทะอย่างไร ๆ แล้ว ผู้ถึงความแก่แล้วแล้ว
ผู้ไม่ต้องเชื่อผู้อื่นในทางพระพุทธศาสนาแล้ว ก็นับถือพระพุทธ พระธรรม
พระสงฆ์เป็นเทพยดาในตนเอง ได้ถือมั่นสิกขาบท มีพรหมจรรย์เป็นข้อ ๕ อัน
เป็นความอัศจรรย์ข้อที่ ๒ ของข้าพเจ้า

ข้าพเจ้ามีภรรยา ๔ คน ได้บอกเขาว่า เราได้ถือมั่นสิกขาบท มี
พรหมจรรย์เป็นข้อ ๕ แล้ว ผู้ใดมีความพอใจก็จงอยู่ในที่นี้ ผู้ใดประสงค์
จะกลับไปอยู่กับหมู่ญาติก็จงกลับไป ผู้ใดประสงค์จะมีสามีใหม่ เราก็จะ
ยกให้ เมื่อข้าพเจ้าว่าอย่างนี้ ภรรยาผู้ใหญ่ของข้าพเจ้าก็ตอบว่า ท่านจง
ยกข้าพเจ้าให้แก่บุรุษผู้ชราอย่างนี้ ลำดับนั้นข้าพเจ้าก็ให้เรียกบุรุษนั้นมา
มีชายจับภรรยา มีชวาชับเต้านาหลังนำให้แก่บุรุษนั้น เวลาข้าพเจ้าได้

ให้ภรรยาแก่ภรรยาอื่น ข้าพเจ้าไม่รู้สึกความเป็นอย่างอื่นแห่งจิตใจเลย อันนี้เป็นความอัศจรรย์ที่ ๓ ของข้าพเจ้า

ในตระกูลของข้าพเจ้า มีทรัพย์สมบัติอยู่มาก ข้าพเจ้าไม่ได้จำแนกทรัพย์สมบัติเหล่านั้น โดยเฉพาะแก่ภิกษุผู้สมควรอันใดเลย ได้จำแนกให้เหมือนกัน อันนี้เป็นความอัศจรรย์อย่างที่ ๔ ของข้าพเจ้า

ข้าพเจ้าเข้าไปหาภิกษุใด ก็ไปหาโดยเคารพ ไม่ได้ไปหาโดยไม่เคารพ อันนี้เป็นความอัศจรรย์อย่างที่ ๕ ของข้าพเจ้า

ถ้าภิกษุนั้นแสดงธรรม ข้าพเจ้าก็ฟังโดยเคารพ ไม่ได้ฟังโดยไม่เคารพ ถ้าภิกษุนั้นไม่แสดงธรรมให้ข้าพเจ้าฟัง ข้าพเจ้าก็แสดงธรรมให้ภิกษุนั้นฟัง อันนี้เป็นความอัศจรรย์อย่างที่ ๖ ของข้าพเจ้า

เทวดาเข้ามาบอกข้าพเจ้า อย่างไม่น่าอัศจรรย์ว่า พระธรรมเป็นของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงไว้แล้ว เมื่อเทวดาบอกอย่างนี้ ข้าพเจ้าก็บอกเทวดาเหล่านั้นว่า ท่านทั้งหลายจะบอกอย่างนี้ หรือไม่ก็ตาม พระธรรมก็เป็นของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงแสดงไว้แต่ ข้าพเจ้าไม่รู้สึกว่าจิตฟุ้ง ด้วยเหตุอันนั้น เทวดาทั้งหลายมาหาข้าพเจ้า ข้าพเจ้าก็สนทนากับเทวดาทั้งหลาย อันนี้เป็นความอัศจรรย์อย่างที่ ๗ ของข้าพเจ้า

สังโยชน์เบื้องต่ำ ๕ ประการเหล่านี้ได้ ทรงแสดงไว้แล้ว ข้าพเจ้าไม่เล็งเห็นสังโยชน์อันใดอันหนึ่งว่า ยังมีอยู่ในตัวข้าพเจ้า อันนี้เป็นความอัศจรรย์อย่างที่ ๘ ของข้าพเจ้า ก็แต่ข้าพเจ้าไม่ทราบว่า สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงพยากรณ์ว่า ข้าพเจ้าประกอบด้วยความอัศจรรย์ ๘ ประการเหล่านี้

ครั้นภิกษุนั้นรับนิมิตในนิเวศน์ของอุคคฤหบดีแล้ว ก็ลุกขึ้นมาแล้วไปเฝ้ากราบทูลสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ตามที่ตนได้สนทนากับอุคคฤหบดีทุกประการ ฯ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จึงประทานสาธุการว่า ดีละ ดีละ ภิกษุ อุคคฤหบดีผู้พยากรณ์ได้โดยชอบ ได้พยากรณ์ถูกต้องแล้ว เธอทั้งหลายจงจำไว้ว่า อุคคฤหบดีประกอบด้วย

อัจฉริยอัปภุตธรรม ๘ ประการนั้นแล ดังนี้ สันเนอความในพระบาลีเพียงเท่านั้น

อรรถกถา

ในอรรถกถาว่า เถื่อนบาสนะ ที่แต่งไว้แล้วนั้น คือ ที่เรือนของ
อุคคกฤหบดีนั้น ได้มีอาสนะถึง ๕๐๐ ที่เขตกแต่งไว้เป็นนิจ สำหรับภิกษุ
๕๐๐ องค์ ขั้วว่า จิตของอุคคกฤหบดีเลื่อมใส ในเวลาที่ได้เห็นพระพุทธเจ้า
ครั้งแรกนั้น คือ อุคคกฤหบดี ได้เห็นพระพุทธเจ้าในครั้งแรกแล้ว ไม่ได้
นึกเลยว่า ท่านผู้นั้น เป็นพระพุทธเจ้าหรือไม่ นึกแน่ใจว่า เป็นพระพุทธเจ้า
ทีเดียว ขั้วว่า ไม่จำแนกโดยเฉพาะนั้น คือ เมื่อคิดว่า เราจะให้ท่าน
จักไม่ให้ท่าน จักให้สิ่งนี้ จักไม่ให้สิ่งนี้ ขั้วว่าจำแนกเฉพาะ การไม่
คิดอย่างนี้ ขั้วว่าไม่จำแนก เพราะ ขั้วว่า ไม่อัศจรรย์นั้น คือ เทวดา
ทั้งหลายมาบอกสิ่งใดแก่ข้าพเจ้า สิ่งนั้นไม่อัศจรรย์ การที่ข้าพเจ้าไม่รู้สึก
พอใจ ด้วยการที่เทวดาบอกนั้นแหละเป็นอัศจรรย์ ดังนี้

บาลี

ในพระสูตรที่ ๒ ว่า ครั้งหนึ่ง สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับ
อยู่ที่บ้านหัตถิกาม ในแคว้นแคว้นวัชชี ได้ตรัสสั่งภิกษุทั้งหลายว่า เธอ
ทั้งหลายจงจำอุคคกฤหบดีผู้อยู่ในหัตถิกามว่า ประกอบด้วยความอัศจรรย์ ๘
ประการ ตรัสดังนี้แล้ว ก็เสด็จเข้าพระวิหาร คือ เข้าพระคันธกุฏี

เข้าชนมภิกษุองค์หนึ่ง เข้าไปบิณฑบาตที่บ้านของอุคคกฤหบดี ผู้
อยู่ในหัตถิกาม ครั้นเข้าไปถึงแล้ว ก็นั่งลงบนอาสนะที่เขาแต่งตั้งไว้ ฯ
ลำดับนั้น อุคคกฤหบดีผู้อยู่ในหัตถิกามก็เข้าไปใกล้ภิกษุนั้น กราบไหว้
แล้วก็นั่งอยู่ ฯ ภิกษุนั้นจึงว่า กฤหบดี สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า

ได้ทรงยืนยันว่า ท่านประกอบด้วยความอัสจรรย์ ๘ ประการ ก็ความอัสจรรย์ ๘ ประการของท่านนั้น คือ ประการใดบ้าง ฯ อุกคคฤหบดีผู้อยู่ในหัตถิกามตอบว่า ข้าพเจ้าไม่ทราบว่า สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงยืนยันว่า ข้าพเจ้าประกอบด้วยความอัสจรรย์เหล่านี้ ก็แต่ว่าความอัสจรรย์ ๘ ประการของข้าพเจ้ามีอยู่ ท่านจงตั้งใจฟังให้ดี ข้าพเจ้าจักทำให้ฟังในบัดนี้ ฯ ภิกษุเหล่านั้นก็รับถ้อยคำแล้ว

อุกคคฤหบดีผู้อยู่ในหัตถิกาม จึงกล่าวว่า เวลาข้าพเจ้าเพลิดเพลินอยู่ในบ้านทุกวัน ได้เห็นสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้ามาแต่ไกล เป็นครั้งแรก พอข้าพเจ้าได้เห็น จิตของข้าพเจ้าก็ผ่องใส ความเมาสุราก็หายไป อันนี้เป็นความอัสจรรย์ข้อแรกของข้าพเจ้า

ข้าพเจ้า ผู้มีจิตผ่องใสแล้วนั้น ก็ได้เข้าไปใกล้สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์ได้ทรงแสดงอนุบุพพิกา ให้ข้าพเจ้าฟัง คือ ทรงแสดงทานกถา สีลกถา สัคคกถา กามาทนวกถา เนกขัมมานิสังสกถา เมื่อสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบว่า ข้าพเจ้ามีจิตสมควร มีจิตอ่อน มีจิตปราศจากนิวรณ์ มีจิตฟูขึ้น มีจิตผ่องใสดีแล้ว ก็ทรงประกาศธรรมเทศนาที่พระพุทธเจ้าทั้งหลาย ทรงยกขึ้นแสดงเอง คือ ทรงประกาศทักษัมทัย นิโรธ มรรค ผ้าที่สะอาดปราศจากสีดำ ต้องรับน้ำข้อมได้ดี ฉันทะ ธรรมจักขุอันปราศจากธุลีมลทิน ก็ได้เกิดขึ้นแก่ข้าพเจ้าในบัดนี้เองว่า สิ่งใดมีความเกิดเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งมวลล้วนมีความดับไปเป็นธรรมดา ข้าพเจ้าผู้ได้เห็นธรรมแล้ว ผู้ได้ถึงธรรมแล้ว ผู้รู้แจ้งธรรมแล้ว ผู้ยังลงสู่ธรรมแล้ว ผู้ข้ามความสงสัยแล้ว ผู้ปราศจากการกล่าววาทะอย่างใด ๆ แล้ว ผู้ถึงความแก่แล้ว ผู้ไม่คงเชื่อผู้อื่นในทางพุทธศาสนาแล้ว ก็ได้มอบถวายพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นที่พึ่ง ได้ถือไว้ค้ำจุนรักษาบทพรหมจรรย์เป็นทั้ง ๕ อัน เป็นความอัสจรรย์ข้อที่ ๒ ของข้าพเจ้า

ข้าพเจ้ามีภรรยาสาวอยู่ ๔ คน ข้าพเจ้าได้บอกเขาว่า เราได้ถือไว้ค้ำจุนรักษาบทพรหมจรรย์เป็นทั้ง ๕ แล้ว ผู้ใดเต็มใจ ผู้นั้นจง

อยู่ใช้ทรัพย์ และทำบุญไปเกิด ผู้ใดประสงค์จะกลับไปอยู่กับหมู่ญาติก็จง
กลับไป ผู้ใดประสงค์จะมีสามีใหม่ ก็จงมี แต่จงบอกเราว่า เราควร
จะยกให้แก่ใคร เมื่อข้าพเจ้าบอกอย่างนั้น ภรรยาผู้ใหญ่ของข้าพเจ้าก็บอก
ว่า ขอท่านจงยกข้าพเจ้าให้แก่บรมขณขอย่างนั้น ลำดับนั้น ข้าพเจ้าก็
ให้เรียกบรมขณนั้นมา แล้วมอชายข้าพเจ้า ก็จับแขนภรรยา มือขวาก็จับ
เต้านาหลังนาให้แก่บรมขณ เมื่อข้าพเจ้าสละภรรยาสาว ให้เป็นทานนั้น
ข้าพเจ้าไม่รู้สึกอย่างไรเลย อันนี้เป็นความอัศจรรย์ข้อที่ ๓ ของข้าพเจ้า

ในตระกูลของข้าพเจ้า มีทรัพย์สมบัติอยู่มาก ข้าพเจ้าได้จำแนก
แจกทานแก่หมู่ศัลยกรรมอันดี โดยไม่จำกัด อันนี้เป็นความอัศจรรย์ข้อที่ ๔
ของข้าพเจ้า

เวลาข้าพเจ้าไปใกล้ภิกษุใด ก็เข้าไปใกล้โดยเคารพ ถ้าภิกษุนั้น
นั้นแสดงธรรม ข้าพเจ้าก็ฟังโดยเคารพ ถ้าภิกษุนั้น ไม่แสดงธรรมให้
ข้าพเจ้าฟัง ข้าพเจ้าก็แสดงธรรมให้ภิกษุนั้นฟัง อันนี้เป็นความอัศจรรย์
ข้อที่ ๕ ของข้าพเจ้า

เมื่อข้าพเจ้าได้ฉันทสงฆ์แล้ว เทวดาทั้งหลาย ได้เข้าไปบอกว่า
ภิกษุองค์โน้น เป็นอุกโกฏภาควิมุตติ องค์โน้นเป็นปัญญาวิมุตติ องค์โน้น
เป็นกายสักขี องค์โน้นเป็นทัญญูปัตตะ องค์โน้นเป็นสัทธาวิมุตติ องค์
โน้นเป็นธรรมานุสารี องค์โน้นเป็นสัทธานุสารี องค์โน้นมีศัลยกรรมอันดี
องค์โน้นไม่มีศัลยกรรมอันดี เวลาข้าพเจ้าเลขาอุปัชฌาย์สงฆ์ ข้าพเจ้า
ไม่เคยนึกว่า องค์นี้เราจะถวายน้อย องค์นี้เราจะถวายมาก ข้าพเจ้ามีจิต
เสมอกัน อันนี้เป็นความอัศจรรย์ข้อที่ ๖ ของข้าพเจ้า

เทวดาทั้งหลาย ได้เข้าไปบอกข้าพเจ้าว่า พระธรรมเป็นของที่
สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงไว้ดีแล้ว การบอกอย่างนั้น เป็นของไม่
น่าอัศจรรย์ เมื่อเทวดาเหล่านั้นบอกอย่างนั้น ข้าพเจ้าก็ตอบว่า พวกท่าน
จะบอกอย่างนั้น หรือไม่ก็ตาม พระธรรมก็เป็นของที่สมเด็จพระผู้มีพระ
ภาคเจ้าทรงแสดงไว้ดีแล้วโดยแท้ ข้าพเจ้าไม่รู้สึกมีใจฟู เพราะเทวดาบอก

อย่างนั้น เวลาเทวดาเข้ามาหาข้าพเจ้า ๆ ก็สนทนากับเทวดา อันนั้นเป็น
ความอัศจรรย์ข้อที่ ๑ ของข้าพเจ้า

ข้าพเจ้าตายก่อนสมเด็จพระผู้มพระภาคเจ้า การที่สมเด็จพระผู้ม-
พระภาคเจ้าทรงยืนยันว่า อุกคคฤหบดี ผู้อยู่ในตำบลหัตถิกคาม ประกอบ
ด้วยสังโยชนอันใด จึงจะต้องกลับมาสู่โลกนอก สังโยชนอันนั้นไม่มี อันนั้น
เป็นความอัศจรรย์ข้อที่ ๒ ของข้าพเจ้า

ความอัศจรรย์ ของข้าพเจ้ามีอยู่ ๘ ประการนี้แล แต่ข้าพเจ้าไม่
ทราบว่า สมเด็จพระผู้มพระภาคเจ้า ทรงพยากรณ์ว่า ข้าพเจ้าประกอบด้วย
ความอัศจรรย์ ๘ ประการเหล่านี้

ครั้นภิกษุนั้น รับบิณฑบาตในนิเวศน์ของอุกคคฤหบดี ผู้อยู่ใน
หัตถิกคาม แล้วก็ลุกออกไป ได้ไปเฝ้ากราบทูลสมเด็จพระผู้มพระภาคเจ้า
ให้ทรงทราบตามถ้อยคำ ของอุกคคฤหบดี ผู้อยู่ในหัตถิกคามทุกประการ
สมเด็จพระผู้มพระภาคเจ้าก็ทรงประทานสาธุการว่า ดีละ ๆ ภิกษุ แล้วตรัส
สั่งให้ภิกษุทั้งหลายจำไว้ว่า อุกคคฤหบดี ในหัตถิกคามเป็นผู้ประกอบด้วย
ความอัศจรรย์ ๘ ประการ ดังนี้ สมนอกความในเทศนาภิกษุทั้งหลายเพียงเท่านั้น.

เอวี่ ก็มี ด้วยประการฉะนี้ ๆ

กัมภีรที่ ๔ สัตตกนิบาต ๓๐ กัณฑ์

และ กัมภีรที่ ๔ อัฐกนิบาต ๑๕ กัณฑ์

(จบเล่มที่ ๑ มีต่อเล่ม ๒)